ŞÜKRÜ ERBAŞ

insanın acısını insan alır

bütün yazıları-1

KIRMIZIKEDİ

Şükrü Erbaş

1953'te Yozgat'ta doğdu. İlk ve ortaöğrenimini bu kentte yaptı. Gazi Eğitim Enstitüsü Sosyal Bilgiler Bölümü'nü bitirdi. İlk şiiri *Varlık* dergisinde yayımlandı (1978). 1972 yılında girdiği TMO Genel Müdürlüğü'nden 1998 yılında emekli oldu. Ceyhun Atuf Kansu (1987), Orhon Murat Arıburnu (1996), Ahmed Arif (2002), Homeros Emek (2004), Dil Derneği Ömer Asım Aksoy (2005), 17. Altın Portakal (2013) ve 1. Dağlarca Şiir (2015) ödülleri sahibi. 1985-1988 yılları arasında *Yarın* dergisinin yazı kurulunda, 1993-1999 yılları arasında Edebiyatçılar Derneği'nin yönetiminde görev yaptı.

Şiir: Kırmızı Kedi Yayınevi'nde üç ciltte toplanan bütün şiirleri: *Küçük Acılar* (1984), *Aykırı Yaşamak* (1985), *Yolculuk* (1986), *Kimliksiz Değişim* (1992), *Bütün Mevsimler Güz* (1994), *Dicle Üstü Ay Bulanık* (1995), *Kül Uzun Sürer* (1996), *Derin Kesik* (1999), *Üç Nokta Beş Harf* (2001), *Yalnızlık Heceleri* (2003), *Gölge Masalı* (2005), *Unutma Defteri* (2007); *Bağbozumu Şarkıları* (2012), *Pervane* (2015).

Deneme: *İnsanın Acısını İnsan Alır* (1995), *Gülün Sesi Gül Kokar* (1998), *Bir Gün Ölümden Önce* (1999), *Sarkacın Kalbi* (2002), *Çekilme Suları* (2009).

(*İnsanın Acısını İnsan Alır*, *Gülün Sesi Gül Kokar*, *Bir Gün Ölümden Önce* adlı kitapları Temmuz 2014'te *İnsanın Acısını İnsan Alır* (Bütün Yazıları-1) ve *Çekilme Suları* (2009), *Sarkacın Kalbi* (2002) adlı kitapları Kasım 2014'te *Çekilme Suları* (Bütün Yazıları-2) adı altında Kırmızı Kedi Yayınevi tarafından yayımlanmıştır.)

Söyleşi: *Eşik Burcu* (2010) Kırmızı Kedi, Kasım 2015

Kırmızı Kedi Yayınevi: 332
Türk Edebiyatı: 66

İnsanın Acısını İnsan Alır (Bütün Yazıları-1)
Bir Gün Ölümden Önce / İnsanın Acısını İnsan Alır/ Gülün Sesi Gül Kokar
Şükrü Erbaş

© Şükrü Erbaş, 1995, 1998, 1999, 2014
© Kırmızı Kedi Yayınevi, 2014

Yayın Yönetmeni: İlknur Özdemir

Son Okuma: Serra Tüzün
Kapak Tasarımı ve Grafik: Yeşim Ercan Aydın

Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni alınmaksızın, hiçbir şekilde kopyalanamaz, elektronik veya mekanik yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

Bu kitaptaki yazılar daha önce *Çekilme Suları* başlıklı kitabın içinde yer almıştır.
Birinci Basım: Temmuz 2014, İstanbul
Dördüncü Basım: Ekim 2015, İstanbul
ISBN: 978-605-4927-53-1
Kırmızı Kedi Sertifika No: 13252

Baskı: Pasifik Ofset
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1 Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere / İSTANBUL
Tel: 0212 412 17 77 Sertifika No: 12027

Kırmızı Kedi Yayınevi
kirmizikedi@kirmizikedikitap.com /www.kirmizikedikitap.com
www.facebook.com/kirmizikedikitap / twitter.com/krmzkedikitap
kirmizikediedebiyat.blogspot.com.tr
Ömer Avni M. Emektar S. No: 18 Gümüşsuyu 34427 İSTANBUL
T: 0212 244 89 82 F: 0212 244 09 48

Şükrü Erbaş

İNSANIN ACISINI İNSAN ALIR

(BÜTÜN YAZILARI-1)

Bir Gün Ölümden Önce
İnsanın Acısını İnsan Alır
Gülün Sesi Gül Kokar

BİR GÜN ÖLÜMDEN ÖNCE*

* 1. Baskı: 1999, Ümit Yayıncılık; 2. Baskı: 2001; 3. Baskı: 2004; 4. Baskı: 2009.

"Kaynaktan içebilen durgun suyu tercih etmez."

Leonardo da Vinci

Seni hiçbir dünya telaşına değişmedim ben. Evlerin ve kalabalığın ağırlığını sana üstün tutmadım. Yoksulluğun acısından hafif bilmedim acını. Yenilen herkesin boğuntusuydu kaybolduğum uzaklık, yüzün her bulutlandığında. Nereye gidersem gideyim seni yürüdüm hep. Sevincini bir barış, bir bayram sabahı gibi taşıdım içimde. Sesine güvendim, gözlerine en çok yakışan o sürekli yaz ikindisine. Gökkuşağının altından geçen çocukların şımarıklığıydı, kâküllerini her araladığımda gövdemdeki ürperti. Ağzımdaki meneviş sendin insanlara şiirler okurken. Bütün öksüzlerin kederiyle baktım yüzüne, ne zaman geleceği düşündüysem. Bir haksızlığı haykıran herkese senin soluğunu verdim. Bütün hapislerin penceresi yaptım seni. Sonra tuttum kenar mahallelerin yalnızlığını gösterdim, bir özür, bir bağışlanma umuduyla. Kirpiklerinin ömrüme açtığı yolda yaptım bütün kavgalarımı. Söze inandım, gövdene ondan çok. Dönüp dönüp sana geldikçe anladım özgürlüğün aşk olduğunu. Alışkanlıklara yenilmedim ben, seni bir alışkanlığa dönüştürmek istemedim yalnızca.

Çocuklar dünya karşısında yenik büyüyordu. Babalarından başka doğru bilmeden yaşlanıyordu erkekler. Çarşılar evleri çoktan teslim almıştı. Kızlar şarkısını kimseye söyleyemiyordu. Sokaklardan esen güneş değil, geri çekilme duygusuydu. Annelerin sütünde ışık yoktu. Kaba adamların kalın sesi örtmüştü ülkeyi. Güzellik, insanların gelecek düşlerinden çoktan çıkmıştı. Kimsenin ortak türküsü yoktu ve kimse türküsünü bir başına söyleyemiyordu. Bir yere gitmeden,

gelecek birisini bekliyordu herkes. Koro halinde susuluyordu ve yalnızca yüksek sesle konuşanlara inanır olmuştu insanlar. İncelik yalnızlığa dönüşe dönüşe bitmişti. Şiddetin coğrafyasında elbette gökyüzü bir lükstü ve ancak yağmur yağınca anımsanıyordu. Gittiği en büyük uzaklık evinden işi olanlara, ne aşk, ne özgürlük, ne barış anlatılabilirdi. Seni korumak için karşı durdum tüm bunlara. Dünyayı senden geçirerek sevdim. Geri çekilmem yakışmazdı seni sevmeme.

Günlerdir yoksun. Öfkeni bile özledim. Nasıl bir uzaklıktan geleceksin bilemiyorum. Ayrılıktan medet umar oldum. Kaşlarının işaret ettiği yerde duracağım. Kararan gümüşler gibi duracağım. Bir ülkenin acılarına tutunarak özür dileyeceğim. Işıklı bir korunak arayacağım sesinin kıvrımlarında. 'Gelmen iyiliktir' diyeceğim. Yüreğimden başka yanıtım olmayacak. Bir sorudan bir soruya vuracağım seni yine. Dünyanın bütün yağmurları yağacak iki söz arasında. Ellerimi geçmişe mi geleceğe mi koyacağımı şaşıracağım. Küller altındaki köz için bir yudum soluk isteyeceğim. 'Aşk iki kişiliktir' sözünü düşüneceğim uzun uzun. Kalkıp pencereden hayata bakacağım. Alnından öptüğüm yerde ülkemsin, ağzından öptüğüm yerde kadınım, diyeceğim. Bir gülüşünle çıkıp caddeleri dolduracağım.

Ömrümden öteye taşıdığım çocuk... Ya sen bu ülkede doğmasaydın, ya ben aşkı herkes gibi bilseydim.

1997

UZAKLARIN BÜYÜSÜ

İki valiz, bir omuz çantası ve üzerinde büyük mağazalardan birinin adı ve arması bulunan büyükçe bir naylon torbaya doldurduğu gücenik geçmişiyle, terminalin, yüzlerce sesin kesişmesinden oluşan duman rengi uğultusu içinde, geldiği yere benzeyen bir boşlukla bakıyordu gideceği yöne. Aklıyla yüreği arasında uzun meydan savaşlarına yol açan yolculuk öncesi hesaplaşmanın, onu yola çıkaran sonucuna karşı otobüsün perona girmesinden korkan bir bulanıklık içinde emiyordu elindeki sigarayı. Önünde yalnız onun gördüğü bir uçurum var da ardından binlerce kişi itiyormuş gibi bir gerilme içindeydi. Yola çıkmasına sebep ne varsa gideceği yerde onu karşılayacak olanın, aynı inatçı talihsizlik olacağı gibi anlaşılmaz ve açıklanamaz bir sezgiyle daralıyordu gövdesi. Onun dışındaki tüm yolcularda tuhaf bir teslim olmuşluk vardı. Herkes önündeki en iyi seçeneğin bugün, bu saatte, bu yerden, bilet alman yere yapılacak bu yolculuk olduğuna inanmıştı. Öyle bir iç titreme içindeydi ki yalnızca onun gölgesi rüzgârlı bir yapraktı camlarda. Terminalin kalabalığı ile verdiği kararın yalnızlığı arasına sıkışmış, pişmanlığa pencereler açan katıksız bir keder, yedi renkli bir ikircimdi. Otobüs görevlisi çantalarını bagaja koymak için uzandığında sahip olduğu her şey elinden almıyormuş gibi bir panikle çantalarına sarıldı. Sonra, alnında ve kirpiklerinde biriken boncukları silerek, bir yangın yeri tıkanmışlığı ile gülümsedi görevliye. Akşama yakışan yolculuk başlıyordu. Bütün yürek çarpıntısını, alacakaranlığın ağırlaştırdığı ayrılığa teslim ederek son noktayı koydu kararma.

Kitapların, filmlerin, türkülerin ve ufukların başka dünyalara yağdırdığı yağmurların bir iyilik, bir arınma gibi insanı köpük köpük çoğalttığına inanarak büyütmüştü bu yolculuğu. Ne zaman geceye çıksa ayın gümüş hançeri kapanmaz gedikler açardı gerçeğinde. Başka insanların baktığı pencereler güleç, başka güneşlerin vurduğu sular derin ve maviydi. Sabahın ılık soluğuyla ışıyan yataklar, dışarı saldığı herkesi akşamlara kadar kucaklardı ardından. Evlere dönüş hak edilmiş bir şenlikti başka dünyalarda. Bir ip gibi boğazına oturan sokaklar, ufukların ardında insan içine karışmış bir gökyüzüydü. Burada mutluluk kişiliksiz bir duyguyken, uzaklarda acı bile yaşama bağlıyordu insanı. Durduğu yerde değersiz bir bütün olarak kalmaktansa, parçalana parçalana gitmenin büyük doğruluğuna inandırmıştı kendini. Herkesin köşeli ve meşru dayanaklar içinde güvenlik ve haz bulduğu yerde, eşiklerde yaşamanın ayrıcalığı ile güçlü ve güzel kalabilmişti. Yalanın, zorun, paranın ve sığlığın kuşattığı sesine, aşınmanın küf kokan lekeleri düşmeye başlamıştı yine de. Gözlerini olanca büyüklüğü ile açmasına karşın, gördüğü şeylerin artık değişmediğini görüyordu. Her şey öyle bir hızla yineliyordu ki kendini, giderek bir devinimsizliğe dönüyordu yaşadığı gerçek. Alnındaki çizgiler çeşitlenerek çoğalacağı yerde, silinerek azalmaya başlamıştı. Hiçbir omuzdan hiçbir kuş havalanmıyordu, kanat sesleriyle düş kurabilsin insan. Anılarından başka gerçeği kalmamıştı. Gitmek diye oturduğu her yerden gitmek diye kalkıyordu.

Kimse yaşamadan bilemezdi elbet, nereye, neden giderse gitsin, tüm yolculukların insanı çocukluğuna götürdüğünü. Geçmişini bir mühür gibi gözlerinde ve adımlarında taşıdığını insanın. Bir deniz kenarında valizlerini çözdü, bağladı bir süre. Ana rahminin kokusu iyot kokularıyla daha bir büyüdü. Sonra bir taşra kasabasının yalnızlığından medet umdu.

Babasının sesiydi bütün avlulardan esen soğukluk. Geceleri, şıkları sular gibi akan kentlerde kalabalıkla yenilenmeyi denedi. Bütün erkekler kendi boşluğuna yaslanmış, bütün kadınlar bir erkeğin kolunda yürüyordu. Ara sokakların hepsi evlerden alıyordu rengini ve dönüp evleri ıssız düşürüyordu. Görkemli yapılarda oturan kibir aynı yavan küçümsemeyle bakıyordu dünyaya. Ardında bıraktığı boşluk giderek önüne geçmeye başlamıştı. Valizleri ağırlaşıyordu gittikçe. Soluğu aşk ve özgürlük kokan herkes bir başka yere yolculuğa çıkmıştı. Bu yüzden gittiği yerlerde onu karşılayan, geride bıraktığı sığlıktı. Bütün taşıtlar, gerçeğini yeniden keşfeden insanları indiriyordu bir zaman sonra.

Kendini yenileyen, kendine sahip çıkan bir yalnızlıkla dönmüştü, yedeğinde insan gerçeğinden binlerce altın anahtarla. Yolculuk öncesi söndürdüğü bütün ışıkları yaktı yeniden. "İnsanın düşleri nasıl kendi gerçeğinden doğuyorsa kendi gerçeğinde gerçekleşmeli" diyordu, soru soran bir bunalmışa. Gözleri, binlerce görüntüden menevişler almış bir zenginlikti.

1995

Çocuğu yağmurdan mı yoksa yönsüz bir kalabalığın baş dönmesinden mi getirmişlerdi? Taş atılmış bir serçe sürüsüne benziyordu. Bir uğultu halinde bakıyordu yüzümüze. Bütün güneşler sıcağını ve iyiliğini başka yerlere götürmüş de ona yalnız gölgesi kalmıştı. Üstündeki uzaklığa bakılırsa, sesini kimsenin dinlemediği evlerden geliyor olmalıydı. Sürekli kenara çekilmekten yaprak gibi incelmişti ve bir tek gözleri halka halka büyüyordu. Kaşlarının eğrisinden babasının nasıl bir adam olduğu görülebilirdi. Suskunluğu daha çok annesini düşündürdü nedense bize. Ne bir kız gülüşünün pembesi dudaklarında, ne içindeki kıpırtıyı üfleyen rüzgârlı saçlar... Kendi sularının birazcık dışına çıkan herkes ayaklarının halinden, onu döşemeye gömen geçmişini ve neye yöneleceğini kestiremeyen gelecek kaygısını çıkarabilirdi. Bir vicdan gibi duruyordu önümüzde ve anlaşılmaz biçimde başı hepimizden yüksekteydi. Kim ağzını açarsa açsın karşımızdaki çocuktan başkası olamazdı artık konuşan. Ah, yaşamanın büyük gizi, bilinmezlik mi yoksa seni böyle çekici, tutkulu, güzel kılan.

"Hiçbir meydana açılmayan bir sokakta, akşamların geç, sabahların hemen olduğu evlerin birinde tanıdım dünyayı. Çocukların hiçbiri kendiliğinden uyanmazdı uykulardan. Zamanın ağırlığını duymak için öyle yılların geçmesi gerekmiyordu. Susmaktan yontulmuş kara kuru birer heykeldi herkes. Gülmek, yaşama sevincinden çok bir zembereğin boşalmasına benzerdi. İki yorgunluk arasında aldığımız tek soluk trenlerdi. Günlerin onca darlığı içinde genişlik duygusunu kırlangıçlar öğrettiyse, uzakların tohumunu trenler attı içimize. Bizim

dışımızda tüm dünya raylardaydı. Gitmek bir iç çekişe döndükçe, yaşadığımız her şey değersizleşiyordu. Yaşlılarla çocuklar arasında hiçbir fark olmadığını gördüm bir gün. Evler, sokaklar, babam, kırlangıçlar... Trenler dışında her şey, bir yatıra bağlanmış çaputlar gibiydi. Herkes birbirine bakarak anlıyordu yaşadığını. İçimdeki yalnızlık başka yankılar istiyordu. Ömrüm olmayacaktı yoksa. Ve bir akşam, gittiği yöne aldırmadan ilk trene bindim, bin yıldır kimsenin inmediği istasyondan."

"Büyük kentin en iyi yanı ne biliyor musunuz? Her şey sizi yeni, başka bir düşe götürüyor. Hiç tanımadığınız insanları düşünmeye başlıyorsunuz. Başka yerde yüz yılda göremeyecekleriniz yüz adımda önünüzde. Hiçbir şey imkânsız değil burada. Kalabalık öyle bir korunak ki gizlenmek için duvarlar gerekmiyor. Yalnız değilsiniz. Ya da yalnızlardan oluşan kocaman bir örgütün bir üyesi de sizsiniz. Herkes bir ada burada. Evlerden ve akşamlardan payınıza düşen bir uzaklık olsa da sokaklar herkesi aynı yakınlıkla kabul ediyor. Kendine sahip çıkmaktan başka bir olanağı olmadığını öğreniyor insan. Sonra kadınlar... Dört yanınız güzelliğin herkese açık okulu. Gerginlikten inceliğe geçişi öğreniyorsunuz. Suları ve gökyüzünü özlüyorum ama kalabalığı daha çok seviyorum."

Yayınevinin bu gencecik çalışanı, hepimizi bir kanıksamanın dışına çıkarmış, çoktan unuttuğumuz geçmişimizi ve yaşadığımız kenti yeniden önümüze sermişti. Ah, yetişkinliğin her şeyi küçümseyen bilgiçliği... Şaşırma yetisini yitirenin yaşama sevinci olur mu?

1997

ODAYA KAPATILAN GÖKYÜZÜ

"Aşk ile korku, cam ile taşa benzer."
Sâdi

Geceler bitti. Yolculuklar bitti. Yeni yerler, yeni sabahlar bitti. Her yerde bin yıllık bir aşınma, solgun zaman kokusu. Senden önceki haline döndü kalabalık. Gamzeli sular yürürdü dünyaya, kirpiğin kaşına her değdiğinde. Ben deniz derdim hazla, gökyüzü niyetine bakardı başkaları. Kimsenin sesinde bulut yok, kanat yok, rüzgâr yok; bir hızar sesiyle konuşuyor artık herkes. Kalbinle donattın önce gövdemi, sonra aşkın nasıl bir yoksulluğa dönüştüğünü gösterdin. Sevinçler bitti, kapı zilleri bitti. Ne bir yere giden var, ne gelenlerin yüzünde bir iyilik. Senden başka anısı yok döndüğün yerlerin. Tükeniş kendini yokluğunla tanımlıyor. Açık yarada bir ayaz şimdi anılar. İncelikler bitti; o güzel telaşlar. Ne bir yağmur sesi çatılarda, ne camlarda yüzünden bir balkıma ki düş kurabilsin odalar. Sen oyunlarından çekildin, birbirine küstü çocuklar. Yaşlılar aynaya bakmayı unuttu. Ben durdum tüm bunların ortasında, boynumda ağır dilsiz bir çan, ölüme dek seni susmaya yargılı. Özgürlük bitti. Övünme bitti.

Her şey sürekli olsun, dediğin yerlerdesin şimdi. Yürek çarpıntısını gövdesine yük sayan, yüz yıl sonrası bugünden bilinenlerin paydasını seçtin. Vakti belirsiz sevinçler taşıdım eşiklerine, alışkanlıklardan kurtarmak için seni. Ayrılığı bile bir ayrıcalık diye sundum da, sen kapıların hep aynı saatlerde açılıp kapanmasını bekledin. Bir lambadan alıyor ışığını artık gövden. Gökyüzü bir odada kanat vurur mu? Nerden alır rüzgârını bulutlar? Bir akarsudan doğurmak istemiştim seni.

Az az yaşayarak uzatmak ömrünü. Sen evcilliği kalıcı sandın. Bir adres istedin aşka. Komşular, bildik sokaklar, aynı saatlerde aynı konuşmalar, hiçbir şeyi gizlemeyen perdeler, başkalarıyla yağmalanmış düşler. Güvenlik duygusunu dünyaya yeğleyen... Senin yalnızlık dediğin yerde atıyor ayrıcalığın ve güzelliğin kalbi. Gözbebeklerindeki ağrıya inan ne olur. Ölümün eşiğindeki pişmanlığı söylüyorum sana.

Dün akşam aldım seni yanıma; güvenikliğini aldım, vazgeçişini; ilk karşılaştığımız günkü sesini; benim dönüp dönüp gidişlerimi, senin gittikçe bir kuyuya benzeyen suskunluğunu... Yolların kentten koptuğu bir uzaklığa varıp durdum. Sonra bir ağacın yalnızlığına oturdum. Üşüyen yerlerini aldım kirpiklerimin arasına, sana dünyayı gösterdim uzaktan. Güneşin büyüsünü, taşların sesini; nasıl yer değiştirdiğini dağların. Onca çokluğuna karşı yıldızların yalnızlığından söz ettim. Hiçbir şeyin bize uzak olmadığından. İnsan sustuğu yerde yenilmez her zaman, dedim. Gözleri içine göllenen hapislerin ufkunu anlattım. Sanayi çıraklarını, hastaların yaşama gücünü. Gözyaşını küçümseyenin acısı da olmaz sevinci de, dedim. Oğlundan kalan tek parmağı törenle gömen Dersimli annenin büyük suskunluğunu andım saygıyla. Azalan bir bütün olmaktansa parçalanarak çoğalmanın ne anlama geldiğinden söz ettim.

Kâküllerine düşen çiy tanelerini topladım sabaha karşı. Doğan günden kırmızılar sürdüm yanağına. Saçının telinden tırnağının ucuna dek öptüm incelikle. Sonra alıp yalnızlığımı yanıma, biraz daha tutkun, biraz daha iyimser, döndüm yeniden bıraktığın boşluklara.

1997

EN YAŞLIMIZIN GÖZÜNDE İKİ DAMLA YAŞ VARDI

"Savaş en hayvani budalalıktır."
L. da Vinci

Bütün sözcüklerin gizini çözmüş de sesini verecek yer bulamadığı için her şeyi gözbebeklerine toplamıştı sanki. İncinmeyle anlamanın ebruli diliyle, dönüp gidiyormuş gibi bakıyordu insanın yüzüne. Sessizliğin çiçek açtığı bir yüzü vardı. Güneşin çekildiği ara sokaklardan dünyamıza yürüyen bir duyguydu, bize başkalarını düşünmeyi öğreten. Deniz dipleriyle dağ doruklarının gelgitinde bırakıyordu tüm çıkışlarımızı. Gülümsemesi sitem mi, saygı mı, küçümseme mi, bir şey çıkarmak zordu dalgınlığından. Hangi kapının önünde dursa, gizlenen bir yalnızlığı açık etmiş gibi bir pişmanlıkla kıvranıyordu. İncecik bir kar yağıyordu gözlerini her kaldırdığında, uzak mı uzak bir geçmişe. Hepimizi bembeyaz bir düzlükte yapayalnız bırakmıştı. Gözleri onurun rengiydi. Gövdesi yalnızca gövde değil, çoktan unuttuğumuz yakınlığın diliydi. Kirpikleriyle konuşuyordu ve alnından yürüyen bulutlar gelip gelip yaşama sevincimize gölgeler düşürüyordu.

"Güneşin bizi geceye teslim ettiği saatlerdi. Günün telaşı uykulardan sürmeler çekiyordu gözlerimize. Evlerimizin gölgesi dağlara karışmıştı. Ağaçlar içimizde ırgalanıyordu. Yaprakların ürpertisi düğümler atıyordu tenimize. Yıldızlar küçücük göğümüzü sonsuzluğa çevirmişti. Hepimizin yüzü uzaya uzaya ayaklarımızın dibine inmişti. Çocuklardan başka alnında ışık taşıyan kalmamıştı içimizde. Yalnızlık, gece kuşlarının ötüşlerinde dilleniyordu. Korku mu, güven mi bin yıldır adını

koyamadığımız bir içsesle susuyorduk. Çözülmesiyle dolaşması arasında ayrım olmayan bir top yumaktı kadınlarımız. Elleri mi daha bereketliydi göğüsleri mi, hiç düşünmemiştik. Onca zayıflığına karşı odaların saltanatıydı başlayan. Ufuklar bugün de bitmişti. Günlük çırpınışların o dönüş saatleriydi ki, herkese yoksulluğunu bir hazine gibi yeniden bulduruyordu."

"Gök gürültüsü gibi düştüler avlumuza. Yüzlerindeki dehşetin yanında gecenin karanlığı masum bir çocuktu. Kapılarımızı hızardan geçirmiş gibi parçaladılar. On kişiydiler. Silahları kendilerinden çoktu. Bizi hiç tanımazlardı. Şehvetle yıkıyorlardı. Hayvanlarımızı öldürdüler önce. Ellerimizle biçim verdiğimiz ne varsa kırıp döktüler. Durmadan bağırıyorlardı. Çocuklarımızın çığlıklarından bir meydan ateşi yaktılar. Onurumuz, yoksulluğumuz, acımız ve korkumuz alev alev ışıtıyordu geceyi. Erkeklerimizi çırılçıplak soydular. Güldüler, güldüler. Sonra kamışlarından birbirine bağlayıp yarıştırdılar. Sigaralarını kadınlarımızın memelerinde söndürdüler. Bizi hiç bilmezlerdi. Bu topraklardan değildiler. Hepsinin de bir annesi vardı. Anlamanın duvarını aşmıştık. Acı yoktu, utanç yoktu. Öfkenin bile çözemediği bir katılık içinde kalmıştık. Çekip gittiklerinde en yaşlımızın gözünde iki damla yaş vardı yalnızca."

Bir kırımdan arta kalan bu incelik, bu hâlâ gülümseyebilen insan onuru, kaybettiği her şeyin yerine sevgiyi koyan bu güzellik, başını kaldırdığında bizi, ellerimizi karnımıza bastırmış olarak yakalamıştı. Karnımızdan ağzımıza doğru bir kirpi yürüyordu. Güçsüzlüğümüzü yüzümüze vurmuş gibi çekinik ve özür dileyen bir sesle sustu: "Bu acıların barıştan başka panzehiri yok..." İçimizden mi dışımızdan mı yükseldiğini anlayamadığımız bir türkü, donmuş gövdemize oylum oylum ateşler düşürüyordu: "Beni ağlatma ki sen de gülesin/ Hem murada hem maksuda eresin."

1997

"Bir kadını tanımak –bitirmek mi demeli yoksa– istiyorsanız onunla evlenin. Kuşkusuz bir erkek için de geçerli bu, aynı hızda olmasa da. Pırasa, çamaşır tozu, reçel, elektrik faturası, tencere takımı ve bir yığın akrabanın girdiği yatakta aşk ne kadar yaşarsa, o kadar sürer iyi günler hevesiniz, aşk ayininiz, mutluluk yanlışınız. Geriye ne mi kalır, 'bir bulantı cenazesi'ne dönen örseli iki gövdeden? En iyi evlilikte bile –iyi evlilik diye bir şeyden söz edilebilirse– ömrünüzü ipotek altında tutan ruhsuz bir gönül borcu; aldığınız soluğu boğazınıza düğümleyen kişiliksiz bir alışkanlık; en yakın şeyleri bile bir uzaklığa yerleştiren kilometrelerce çekip gitme isteği... Bir de rengini bungun uykulardan alan dizleri ve dirsekleri aşınmış bir çift çizgili pijama; yemek kokularıyla yapış yapış terli iç çamaşırları; ütü yerlerinden evlerin içi görülen, çizgileri ilk günlerde kalmış dışarılıklı birer takım elbise... Ötesi, sünger gibi insanın düşlerini emen bir büyülü dünya, bir eksikli ömür, duvarların ardında kendini öğüten. Aşkla evliliğin ortası yoktur."

Akşamı gösteren gölgeler gelip gelip onun yüzünde daralan halkalar çiziyordu. Parmaklarını usul usul topladı suskunluğumuzdan. Dizlerinin dibine göllenen gözleriyle bir vazgeçiş imgesiydi. Sesi, herkesin penceresine ayrı bir öykü anlatan bulanık bir yağmura benziyordu. Hüzünle heves arası bir bakışla hepimizin gerçeğini ikiye bölmüştü. Herkesin çok fazla bildiği bir şeyi yinelemenin tedirginliği ile haremini ele güne açmanın pişmanlığı arasında bir karıncalanmayı yaşıyordu. Evlerin içini birazcık bilen herkes, alın çizgilerinden canındaki hızarları görürdü. Evetle hayır arasına sıkışmış bir

dağ yalnızlığıydı, bizden ova genişliği bekleyen. Kimsenin yol tarif etmediği uzun bir yolculuktan dönmüştü de, bu yolculuğa çıkış nedenini öğrenmek ister gibi bakıyordu yüzümüze. Bizse, sesinin içimize saldığı kekeme karanlığa kentin yanan ışıklarını bastırarak, bütün bu söylediklerinin, ona ve bize, incelen vakitlerin bir oyunu olduğunu düşünüyorduk. Hepimiz, gövdemizin bir yerlerinde harelenen öpüşlerin harına elimizi tutarak, akşamın soğuğundan ve bu yeniğin, aşkı nesneler karşısında küçük düşüren sözlerinden korunmaya çalışıyorduk.

"Sevmeyi özledim biliyor musunuz? Kayıtsız şartsız bir gülüşü. Olur olmaz yerde ağzıma bir öpücüğün konmasını. Bir doğruya sevinmekten çok bir saçmalığa gülümseyebilen hoşgörüyü. 'Nerde kaldın' ayazını değil, 'hoş geldin' iyiliğini. Hiçbir şeyle yatışmayan yürek telaşını. Kapı zilleriyle telefonlar arasında tükenmeyi. Geceyi bir hayal hazinesine çeviren uykusuzluğu. Bir gövdenin önünde diz çökmeyi. Kendimi severek yürümeyi kalabalıkta. 'Göğe bakma duraklarını' özledim. Yağmuru kirpiklerden içmeyi. Yumruk kadar bir yüreğe dünyayı sığdırma hünerini. 'Sana sevinç verdiğim sürece ben buradayım' zenginliğini özledim. Otobüs terminallerinin ayrılıkla dönüş karışımı kokusunu özledim. Otel odalarının insanı bir yaprak gibi incelten kederini. Başka kentlere vuran rengini güneşin. Başka sokakların telaşıyla çoğalmayı. Dünyayı yudum yudum aşka çeviren yalnızlığı..."

Alacakaranlığa karışan o muydu biz mi seçemez olmuştuk. Her sözü yalnız kendini değil bizi de vuran bir bumerang gibi gidip gidip dönüyordu masamıza. Gelecek düşlerimizden yontulmuş kıymıklar batırmıştı canımıza ve yanıtımızı beklemeden kalkmıştı. Aşkı evlilikle sınayan herkes, adımlarının sesinden gittiği boşluğu görebilirdi.

1996

ÖĞRENDİNİZ ARTIK

"İstanbul'un orta yeri sinema"
O. Veli

İstanbul'un orta yeri polis. İstanbul'un orta yeri panzer, cop, polis köpekleri. İstanbul'un orta yeri kelle pazarı, köpek eğiticileri. Yalnız İstanbul'un mu? Türkiye'nin orta yeri üniforma, yalan, kin, boyalı açlık, para şehveti... İstanbul'un orta yeri cezaevi, cami, mezarlık. Türkiye'nin orta yeri meclis, suskunluk, faili meçhul.

Yataklardan kalkıyorsunuz; bungun, terli, yorgun. Uykulardan uyanan korku. Tıraş oluyorsunuz, aynada yüzünüz yemyeşil bir uçurum; gırtlağınıza dayanan jilet, upuzun bir evet. Dişinizi fırçalıyorsunuz, diş macununuz simsiyah bir cop. Musluğu açıyorsunuz, akan yemyeşil polis. Evinizden çıkıyorsunuz, dört yanınız 'güvenlik' çemberinde: Alo Polis, Polis İmdat... Pazardan bir şeyler alacaksınız; bütün tezgâhlar Alo Zabıta. Öğretmenleriniz yıpranmış ve bir örnek, adaletiniz uzak bir üniforma. Bir şiir dinletisine gideceksiniz; polis araçları mikrofonlardan önce. Her nasılsa ölünüzü size teslim etmişler; morgdan mezarlığa kadar polis; acınızı imama ve toprağa güvenlik içinde teslim edecekler. Sevgilinizle güç bela bir park kanepesi buldunuz, duygularınızın zabıtası başucunuzda. Gözünüzün önünde bir adamı öldürdüler; nasıl tanıklık edeceksiniz, önünüzde polis duvarı vardı, göremediniz! Bir içki evindesiniz, keyiften ya da kederden; polis camlarda, rakı bardağınızda, garsonun tepsisinde. Zamanın ve mekânın zincirini kıracaksınız bu gece; yıldızlar ve mevsim öyle uygun ki; polis bir delilik yapmaktan koruyacaktır sizi.

Bir gece yarısı evinizi basıp çocuğunuzu götürdüler. Tabii ki gideceğiniz yer polis. Yanıt alamadınız mı? Siz yine de polisten umudu kesmeyin! Bir iki ay içinde ya bir yol kenarında, ya bir morgda, ya da kimsesizler mezarlığında hiç olmazsa ölüsünü bulursunuz. Sevişirken kasıklarınızda bir ağrı; çarşaflardan gelen ses, gün boyu çevrenizde esen üniforma hışırtısı. Çocuğunuz gözlerinizin içine bakarak soruyor; yanıt kolay, polisten çok şey öğrendiniz; sesiniz siren, gözleriniz namlu. Trafikte sıkıştınız; önünüzde iki polis otosu, bir şeyler konuşuyorlar; sakın uyarmayın; polis elbette ne yaptığını bilir! Komşunuz tok sesli türküler söylüyor; ışıkları yanıyor gece yarıları; kimi günler eve çok geç geliyor; tuhaf konukları var; gideceğiniz yeri öğrendiniz artık; polis bu tehlikeden koruyacaktır sizi. Bir devlet büyüğü yollarda; konvoy sirenlerle geçiyor gözbebeklerinizden: Aman polise dikkat! Uykulara varıyorsunuz yorgun argın; üstünüzde kalkan, gövdenizde kurşungeçirmez yelekler.

Abartılı mı buldunuz bu fanteziyi? Ya çok şiir okuyorsunuz, ya Metin Göktepe'nin ölümünden haberiniz yok, ya da polisi bilmiyorsunuz. Yine de siz abartılı bulun bu fanteziyi. Gidin ölüme dek şiirler okuyun. Çünkü temiz kalacağınız başka bir olanağınız yok.

1996

İçimdeki uzaklığı, aklımdaki acıyı, gözlerimdeki meneviş korumak için, boylarını ve ağırlıklarını masalarıyla ölçen küçük adamları küçük odalarda bırakıp çıktım. Evrak dolaplarının kilitlerini kırmak, imza cetvelleriyle kıyafet genelgesinin dışına çıkarmak için yıllarca uğraştım da, başlarını kaldırdıklarında bir avuç mavilik görecek bir ufuk açamadım günlerine. Hepsinin de gülüşü resmi bir mühür kadar soğuk ve kişiliksizdi. Sesleri, karalama için kullandıkları sarı saman kâğıtlara benziyordu. Aynı iç çekişlerden gelip aynı açık yenilgiye gittiklerinden, aralarındaki ayrımı sözlerinden çıkarmanın olanağı yoktu. Giysileriyse, geri çekildikleri çarşılardan başka bir ipucu vermiyordu gerçeklerine ilişkin. Ne bir aşk nişanı gövdelerinde, ne eşiklerinin dışında bir dünya telaşı; küçücük bir mavi leke yoktu bakışlarında. Aynı fıkraya yüzüncü kez de anlatılsa aynı coşkuyla gülecek kadar yoksuldular. En büyük maceraları mahalle kahvesinde bir çay içmek, başkalarının yalnızlığıyla çoğalmak için bir komşu ziyaretiydi, iyice bunaldıklarında cesaret edebildikleri. Uzun bir ölümün ustasıydı hepsi de. Kendi yazları geçince, çocuklarına tutunarak güzde ve kışta bir yer ediniyorlardı.

Gökyüzü o uzak yaz kadar güzel ve genişti. Çıktım ve aklımda uzun bir denizle yürüdüm. Sesin, gövdemi iplik iplik eden bir ağrıydı içimde. Geçtiğim her yer masmavi iyot kokuyordu. Sen, tırnaklarından saçlarına dek sulara gömülmüş, gövdeni geçmişinden arındırıyordun. Ben yan yana dizdiğim kırk iki çarpı işaretiyle, kumlara ömrümün özetini çıkarıyordum. Sırılsıklam ışık içinde olsak da ikimiz de güneşin

murunda değildik. Büyüklüğün gizi ve hazzı bu olmalıydı. enim ikide bir dağlara bakmam, senin gözlerini denizden yırmaman geldiğimiz yeri mi gösteriyordu, ayrılığın ilk şareti miydi yoksa? Bunu o gün ikimiz de düşünemezdik. ki yenilgiden, yaşama sevinci adına bir olanak yaratmanın cemi bilgeleriydik. Gün batımlarının turuncu tufanı bile, erçeğimizi onaran o büyük maviliğe leke düşüremiyordu. usmak gövdelerimizin ayini olmuştu. Rüzgâr senin ağzın- an esiyordu, ay ışığı benim gözlerimden. Sen bir okul kala- alığını yatıştırıyordun soyunarak, ben uzun sürmüş odala- ın ruhsuz tenhalığını siliyordum seninle ve denizle. İkimizin e gövdesinde yoksunluğun o kekre tutukluğu; yüreğimizde ilmediğimiz insanların yaşama acısı; kendimizi sevmekle evgimizden utanmak arasında bocalayıp duruyorduk. Çün- ü biz, dünyayı iki kaşı arasında taşıyan, birbirine tutunmuş ki mutsuz umuttuk. Çünkü ardımızda, mezarını mutluluk anan bir ülke vardı. Çünkü sığındığımız deniz dağların ete- indeydi. Çünkü girdiğimiz sularda koca bir halkın gözleri akamozlanıyordu.

Sonra yazlar bitti. Denizler çekildi. Güneşler battı. Sen o oğul yalnızlığına döndün, gövdeni herkesin giydikleriyle ör- erek. Ben, günde üç kez imza verdiğim o uzun sürgünümde- im, yüreğimi evrak dolaplarına kilitleyerek. Çıktığım uzak- k asfalt ve ışıklı vitrinler. Döndüğüm gerçek, basık odalar, olis kordonunda bir ülke, dağlardan hapislere çekilen ölüm izgileri ve insanın kanını donduran bir kayıtsızlık. Dilim- le bir türküyle sana ve yaza bakıyorum şimdi, yüreğimi bir nuska gibi boynumda taşıyarak: "Daha senden gayrı âşık mı oktur/ Nedir bu telaşın vay deli gönlüm."

1996

Bulanık havalardaki kederi çözemedim, dedi, kim bilir kaç saattir kendi içine yağan adam. Kim bilir kaç saattir bir külün içinde oturan öteki, kirpiklerini ırgalayan rüzgârla, yanıtlamaktan çok, iç geçirir gibi sustu: Ben de uzun yolların kederini, dedi. Birisi soluğuyla, öteki alın kırışığıyla bir kuyunun dibine resimler çiziyorlardı.

*

Kadın parmaklarını birbirine doladı çözdü, doladı çözdü... Sevişmenin hemen ardından, insanın bütün damarlarını dolduran o bulantıya benzer pişmanlığa ne demeli peki, dedi. Bıçak gibi gülümsedi başucundaki adam. Bedenin doğası ile toplumun ahlakı arasında soluk almanın ete kemiğe bürünmüş zorluğuydu. İçine günah karışmamış bir sevinç gösterebilir misin, dedi.

*

Gözyaşı gibi yağan yağmuru tek tek saymaktan, kendine ayrıcalıklı bir yorgunluk edinen bir başkası, uzun bir keşiften döner gibi, turuncu bir sesle katıldı konuşanlara: Neden akşamlar başkalarının evleri için günü noktalayan bir ışık toplamıdır da bizim evlerimize simsiyah bir pıtrak topu gibi düşer? Biz günden neyimizi esirgedik ki...

*

Beni en çok dünyamızın o yalnızlıktan yalnız sabahları bir başkaldırı duygusuna götürüyor, dedi, içlerinde en uzun susanları. Sessizliğin arkasındaki vazgeçiş, kabulleniş, suç...

ayıflık en büyük kışkırtıcıdır bilmiyor musun, dedi kadın; ek tek yarattığımız kalabalık denen o canavarın mı, yoksa ep geri çekilen senin zayıflığın mı, kim bilir?

*

Devletin dilencilerle olan o vahşi ilişkisini görmekten sevgiyi de acıma duygumu da yitirdim, dedi, en genç olanları. nsanın varlığına bir saldırı bu. Elimden ayağımdan utandırılar beni. Kendisini öpmemi isteyen sevgilime bile tepki duyuyorum artık. İnsanların ilgi ve güven dilendiği bir devletin ne onuru, ne iyiliği, ne de varlığının bir değeri olabilir.

*

Tenha kasabaların akşam pencereleri ile ışıklı vitrinler arasında tuhaf bir ilişki var biliyor musunuz? Birinde kavak ağaçlarıdır uzaklığın adı, boşluğa çizgi çizgi düşen, ötekinde kaldırım kaldırım kırılan yoksulluğun dal ince boyudur. Elini yüreğine bastırarak baktı herkes bu ışıksız, kısık sese... Güzel mi, acı mı bilemiyorum, dedi, ne kadar kötü olursa olsun herkesin geçmişi, cenneti oluyor bir süre sonra...

*

İnsan yaşama gücünü her zaman elde ettiklerinde bulmaz. Bir düşü büyüten onun uzaklığı değil midir biraz da? Denize bütün yüreği ile bakan bir çocuk görmüştüm. Masmavi bir göz kesilmişti. Seyretmek yetmedi ki sulara girdi ve bir daha çıkmadı. İnsan sevdiklerini kendi elleriyle bir uzaklığa yerleştirmeyi bilmeli, diyerek sustu, grubun bu en uzağında oturanı...

*

Kuş taşlayarak, köpek döverek, kedi yakarak büyüyen çocukların ülkesinde polislerin kahraman olmasından daha

doğal ne olabilir. Ben polise öfke duymuyorum. Asıl katil onların babalarıdır. Aklı ve sevgisi olmayan bir toplum ya önünü iliklemekte ya da şiddeti şehvetle sevmekte bulacaktır özgürlüğü.

Gruba en son katılanın sesiydi bu. Söylenenlerle susulanların bir özeti gibi yaprak yaprak düşüyordu herkesin zayıflığına...

Koro, uyum noktasını bulmuştu.

1998

GECE IŞIKLARI

Hediye Dikmen'e saygıyla

Benim en iyi dostum gece ışıklarıdır. Ben buradan bakarım bir sır gibi kapanan geceye. Susmayı ne kadar seviyorsam o kadar severim ışıklara bakmayı. Tüm lambalarımı söndürür bir sitem gibi otururum. Belki küçücük bir mum, arada bir. Geceye yenilmemek için mi, geceyi çoğaltmak için mi, kim bilir... Yalnızlığın simsiyah gözleriyle bakarım. Dünyada ne kadar ayrılık varsa son sözlerini büyütür büyütürüm. Ey karşılıksız içtenlik, her aşkın üzerinde oturduğu kaide sensin, bilirim. Heykellere taş çıkartırım desem yeridir. Gün ışığının önemli kıldığı ne varsa silinir gider. Yüksek sesle söylenenleri de söylediklerimi de anımsamakta güçlük çekerim. Bunun üstüne çok düşündüm. Susarak ya da koşarak yaşadıklarımız, payını bizden geceleri alıyor sanırım. Kalabalığın yarattığı bir sonuç ama ayrıntılar kalabalığı kaldırmıyor desem, bilmem ki ne söylemiş olurum. Sonra neden sevinçler değil de acılar gidip gidip geçmişten karşılık bulur kendine? Ve neden insan, ne kadar acı geçerse geçsin, çocukluğunu okşar durur yaşlandıkça? Geceyi seyrede seyrede öğrendim ki ışık insanın içinde yanmıyorsa yüzüne vurmuyor. Yine de boğucu sıcaklarda bir bardak su gibi güldüğüm olur. Yaşamak tek boyutlu bir eylem değil ki... Dipten yüze kaç kapıdan geçer insanın duyguları, kim bilebilir? Ama gülüşümün kıvamından korkarım zaman zaman. Ceviz ağaçlarının gölgesi hafif kalır yanında. Kederi ezber ede ede büyüyen bir çocuğun olgunluğudur gülüşüm. Gün boyu sakındığım her şeyi, bir ayin kutsallığı içinde teslim ederim geceye.

Bir kuyu gibi değil, bir ip gibi değil, belki bir soru çanı, bir yanıt gibi daha çok, bakarım insanların yüzlerine. Ya gözlerini indirirler, ya durmadan konuşurlar. Gecikmiş misafirlere benzer hepsi, gelseler de gelmeseler de size yalnızlığınızı duyumsatan. Kolay inanmaktan yapılmış bir inkârım ben. Dışarılıklı giysilere kuşkuyla bakarım hep. Gözlerimi dilimin yerine koydum koyalı insanlara uzak gelmeye başladım, biliyorum. Herkesin bu kadar kolay anlaşması içimi üşütüyor. 'Suya atılan bir taşın en iyi sonucu dibe düşmesi mi, suyun yüzünde yarattığı halkalar mı' diyorum, birisi çıkıp da, 'bu, neden attığına, ne zaman attığına, hangi suya attığına, kıyısında seyredene bağlı' demiyor. Kime aşkı sorduysam ikinci cümlesi bir evdi. Ey kutsal uğultu, neden öyleyse dışarılarda bu kadar mutlusun? Yüzünü korkusuzca yağmura tutan birisini görmedim yıllarca. Öyle çabuk dönüp gidiyor ki insanlar... Sesiniz ağzınızda dağılıp kalıyor. Kimin gülüşünü biraz araladıysam dişleri ıslık çalıyordu. İçtenliğimden aldım en çok yarayı. Güvenlik duygusundan başka akçesi, metaı olmayan bu pazaryerinde, kiminle hangi acıyı yürüyebilirsin ki... Bir hapishane resmine mi benziyorum? Sizin özgürlüğünüzden daha onurludur bu, ey ruhunu borsada çitileyen çoğunluk. O kadar kolaysınız ki, bir araya gelmeden çoğalabiliyorsunuz. Gürültü sessizliği duyabilir mi hiç? Ben geceye çekiliyorum ey büyük yalan; sizin yalnızca uyku diye bildiğiniz o sahipsiz hazineye...

Size benzeseydim mutlu olur muydum?

1998

SİZE BARIŞ DENİLİYOR

Ey ölüm terzileri, ev yıkıcılar, sürgün ustaları... Ey bir halkı izlerinin üstünde görmekten gönenen sahte eşitlik! Ey koruyu sevgi sanan aşağılık duygusu. Siyah ve beyaz dışında enk tanımayan alacakaranlık. İki yanında iki süngüyle şımak cesaret. Konuşmak yerine bağıran özgürlük. Ey gülerken ıran iyilik, aşağılayan özveri, cezasız suç. Ey dağları düzikle ölçmeye kalkan sığlık. Çokluğuna güvenen yanlışlık. ir suçu, daha büyük bir suçla hafifleten tükeniş. Kendinden orkan öfke. Kan ter uykulara yastık olan taş. Ey başkasının ahçesindeki gergedan. Bir halkın türküsünü odalarda boğağını sanan sağırlık. Ey dağları evlerin üstüne yıkan cinnet. y narcissus. Kan ve gözyaşı. Yalnız gövdesiyle var olan sevisizlik. Kendi ışığıyla yanan pervane. En yüce değeri zulüm lan ahlak! Ordularıyla soluk alan haksızlık. Ey kardeşliğin üreğen kışı. Bir halkın onuruna yağan kar.

Size, BARIŞ deniliyor. Artık ölülerimizin ışıksız gözlerinen değil, güneşle yunmuş pencerelerden bakmak istiyoruz ünyaya. Ciğerlerimiz soldu dağlardan kopalı. Evimiz göküzüydü sizden önce. Bahçelerimizi yeniden kurmak istiyouz. Göçersek biz istediğimiz için göçelim. Öleceğimiz yeri biz eçelim. Siz nasıl kendinizle göneniyorsanız, deniliyor, biz de endimizle gönenelim. Bu rüzgâr bizim türkülerimizi de taşıın. Sokaklarımızdan çekin soğuk gölgelerinizi. Avlularımıza asker görmekten bıktık artık. Bulutların sesini unutturdu çaklarınız. Çocuklarımızın evlerdeki boşluğu mezar taşlaından büyük. Kadınlarımız külden yataklarda yatmaktan embeyaz kesildi. Ölerek değil yaşayarak çoğalmak istiyoruz.

Yoksulluğumuzu özlettiniz bize. Ömrümüz üzerine bizden başka herkes konuşuyor. Sizin kentlerinizin varoşları olmak istemiyoruz. Hapishanelerinizde bizim çocuklarımız var ama onlar sizin boynunuzda asılı gerçekte. Hiçbir sevgi tutsaklıkta yeşermez. Eşitlik özgür ilişki ister. Türkülerimize nefreti karıştırmak istemiyoruz. Biz de kendimizi sevelim, gövdemize sahip çıkalım, deniliyor. Bizi değil kendinizi yıkıyorsunuz. Görmüyor musunuz, her gün biraz daha yoksullaşıyorsunuz.

Size, BARIŞ deniliyor. Bizim de kahramanlarımız var. Biz de geleceğe onurla bakmak istiyoruz. Örselersiniz ama gülü karanfile benzetemezsiniz. Bir halk, deniliyor, ancak başka bir halkla zenginlik ve güzellik kazanır. Kimse kimseyi kendine benzetecek kadar üstün değildir. Çok değil, bizim size duyduğumuz saygı kadar saygı istiyoruz. Ölüm korkusuyla, yaşama sevincini unutan insan, dünyaya nasıl iyilikler katabilir. Birine korku verenin korkusu daha büyüktür. Hiçbir yanlışlık susarak çözümlenmez. Sizin özgürlüğünüz bizim BARIŞ'ımızdan geçiyor, tutsaklığınızı görmüyor musunuz?

Ey ölüm terzileri, ev yıkıcılar, sürgün ustaları... Ey kardeşliğin süreğen kışı. Bir halkın onuruna yağan kar. Ey bahçemizdeki gergedan. Ey narcissus. Aşağılayan özveri... Eşitlik zayıflık değil bilgeliktir. İyi olmaktan bu kadar korkmayın. Bir kez olsun sevgiyle bakmayı deneyin dünyaya. Hiçbir halk sonsuza dek efendi, hiçbir halk tutsak olarak yaşayamaz. BARIŞ hepimizi onurlu ve özgür yapacak tek olanaktır. Çıkarın kulaklarınızdan körlüğün tıkaçlarını...

1996

Gün biraz daha uzasın, güneş biraz daha geç batsın diye imseye sezdirmeden çırpınır dururdu akşamlara dek. Bunun ;in elindeki işi biraz daha geç bitirir, alacakaranlık, çalıştığı dayı soluk alınmaz hale getirene dek ışıkları yakmaz, niha- et dışarı çıkmak zorunda kalınca da hiçbir anlamı olmadığını ildiği halde, gündüzleri bir kez bile bakmadığı ışıklı vitrinler nünde uzun uzun oyalanırdı. Tüm bunlara yenik düşünce .e, gecenin bir araya getirdiği küçük grupların çevresinde, dı konulmamış tuhaf bir yakınlık duygusuyla, her solukta iraz daha canına yapışan iç boğuntusunu yatıştırmaya ça- şırdı. Ne var ki hiçbir gündüz geceden geçmeden sabaha ıkmıyordu ve kim olursa olsun, gece, sokaktaki saltanatına imseyi ortak etmiyordu. İnsanlar evleri ne için yapmışlardı? nsanın pasını dokunmadan alan gülüşlerin özel içtenliği; iki övdenin birbirini büyüttüğü yatakların kırmızı buhurdanı; ıer gece bizi ülkesine konuk ettikten sonra bıkıp usanmadan lünyamızı onaran uykular; evlerde yaşanırdı ancak.

Gün yine erken bitmişti. Odalar sokakları sünger gibi em- niş, özlediği ya da sakındığı ne varsa halka halka daralarak yaklarının ve dudaklarının ucuna kadar gelmişti. "Yalnızlığı ıe kadar geniş bir alana yayarsan yay, ne kadar uzak bir zama- ıa ertelersen ertele, acısı ve ağırlığı azalmıyor. Çünkü insan, üreğini göğüskafesinde yapayalnız taşıyor'" diye geçirdi için- len. Gözleri pul pul ayrılık döküyordu. Hangi taşıta binerse insin bütün taşıtlar, acısını kendinden başka kimsenin duy- nadığı, şimdi bir unutuluşu çırpınan boğuk zamanlara götü- üyordu onu. İçki evlerini, büyük mağazaların gece saltanatını,

taksi şoförlerinin ağırlaşan gözlerini, dağılan sinemaları, geceye keder veren heykelleri, sokak kedilerinin üşümesini, boşluğu soluyan kocaman yapıları, reklam afişlerinin gülünçlüğünü, nöbetçi eczaneleri, polis arabalarının korkusunu, aynı derin kayıtsızlıkla geçerek döndü her gün ertelediği yenilgisine.

Eşikteki soğukluk bıraktığı gibi duruyordu. Ne içerden dışarıya, ne dışardan içeriye insan sıcağı geçmemişti. Kapının kolunda incecik bir buğu olmaz mıydı yoksa? Birden, yüzünün giderek kapısına benzediğini düşündü. Ne bir gülüş, gözlerinin fitiline yağ veren, ne de sesinin tarazına ipekler düşüren bir ılık dokunuş. İçinden başlayarak katılaştığını duyumsadı... Ağzında küf tadıyla açtı kapıyı. Önceki geceler tavana çizdiği resimlerden başka karşılayanı yoktu. Mezarı eşyalar olan tuhaf bir ölümdü içerde yalnızlık. Kendini sevdiği zamanlar bir hazine gibi görünen her şey acımasız bir yoksulluğa dönüşmüştü. Neye dokunsa bir çözülmenin tozu kalıyordu elinde. Koltukların insanı emen boşluğundan yataklara uzanan üşüme, sokakların ıssızlığından daha yıkıcıydı. Düşlerinden yonta yonta kurduğu gerçek çoktan ona sırtını dönmüş, bir solgunluk olarak gövdesine yapışıyordu. Üç boyutlu bir zamanı soyunarak uykulara varabiliyordu ancak. Zamanın, bir kişinin altından kalkamayacağı kadar büyük, zor ve akıl almaz bir hazine olduğunu, herkesin kabul ettiği gerçekliği parçalayarak öğrenmişti.

Kalktı. Pencereye gitti. Dünya iç geçiriyordu dışarda. "Biraz üzerine gidince yaşamak ne kadar acı veriyor" diye geçirdi içinden. Herkesin imrendiği zamanlarını düşündü. O ölüm bundan daha ruhsuzdu. Mutsuzluğun, her şeyin ayrımında olan ayrıcalığını sevdi. Sonra, "iyi ki böyle" dedi. Yeniden odaya döndüğünde kalbinden etine, etinden kalbine batan, boşluğunu çok iyi bildiği bir sızıyla ürperdi.

Aylardan beri ilk kez gülümsüyordu.

1996

"Sizi tanıyoruz. İçtenliğinizden bir kuşkumuz yok. Ancak şiirin içerik çözümlemesine girdiğimizde dile getirdiği soruna ilişkin bir çözüm önermediğini; daha doğrusu yanlış çözümler önerdiğini; söylem olarak da egemen resmi söylemi; o gerici, ırkçı bakışın diline pelesenk ettiği teslimiyetçi bir 'kardeşlik' söylemini öne çıkardığını; bu nedenle yazılmasındaki o yakıcı iyi niyetin, şiir dikkatlice okunduğunda, insanı kaygan zeminde tehlikeli bir ikircim içinde bıraktığını söylemek istiyorum."

Gözbebeklerinde ılgıt ılgıt göç yolları; alnında alevi evleri soluyan dağ ateşleri; dudağının kıyısında kül bağlamış bir gücenik gülüş; göğüskafesinde sıra sıra ölülerin buz gibi rüzgârı; dilinde, gittikçe umutsuzluğa düşen sözün kekeme kederi... Şırnak'tan, İzmir'in Kadifekale'sine uzanan bir haritayı bir çırpıda okuyup, usul ve uzun bir suskunlukla bakıyorsun soru soran genç adama. Şiirin yazılma sürecinde duyduğun acı, öfkeyle ayakta durmanı sağlamıştı ama aynı dalga boyundan ses verdiğini söyleyen bu algılama, tırnaklarına dek incitiyor seni. Barış sözcüğünü, yorganın altında bile mırıldanmaktan ürken bir ülkede, ağzına dayanmış namlunun ardındaki ölümün sesiyle, senin yaşamı kutsayan sesin eş tutuluyor! Yazdığın her harfin kalbindeki izini kirpiklerinle koruyarak kaldırıyorsun başını. İncinme değil, üşüme bu. Şiirin silemediği uzaklığı konuşarak iyileştireceksin. Güçsüz değil, güceniksin.

Bir sanat yapıtının, insanın imgeleminden doğan ve başka insanların imgeleminde, birbirinden bağımsız olarak yeniden yeniden yapılanan doğasını; o yapıtın uyandırdığı coşkusal-

imgesel çağrışımları, aklın kuru diliyle açıklamaya çalışmanın zayıflığı ve yanlışlığı ile duraksıyorsun. Genç adam sorusunun doğruluğundan emin, sen vereceğin yanıtın bir başka şiir olacağı kuşkusuyla tedirginsin.

"Şiir, insanın yaşama hakkını, bir iç çekiş kadar bile olsa hiçleyen bir gerçekliği, sözcüklerin bütün olanaklarını kullanarak parçalar, sonra da yaşamı onarma ve yüceltme temelinde yepyeni bir gerçeklik kurar. Bu gerçeklik içinde ölüm, elbette reddedilendir. Öfke vardır acıyla, ama düşmanlık değil, sevgi ve barış bu gerçekliğin ışıklı harcıdır. Ülkelerin sınırları ilgilendirmez şiiri. İnsanın ve halkların içdünyası, bireysel-toplumsal farklılıkları şiir ülkesinin sınırlarını oluşturur. Bu yüzden şiirin atlası insanın atlasıdır ve bu atlas bütün bir yeryüzüdür. Akılla duyar rahatsızlığını ama tepkisini duyguyla verir. Aklı duyguya çeviren simyadır. Ne kadar olgunlaşırsa olgunlaşsın, bir çocuk saflığıyla cesurdur. Hiçbir halkı öne çıkarmadığından hiçbir halkı küçümsemez. Sürekli bir çatışmayla var olan yatışmaz bir muhaliftir. Kendi tahtını bile dağıtan bir tanrıdır, hiçbir tanrıya eğilmeyen. Susar gibi göründüğü an, en kesin konuştuğu andır. Herkesin düş gücüne göre çağrışımlar imler. Bu yüzden akıl almaz bir hazinedir, eşiklerinden geçene. Kendini ele verir gibi göründüğü yerde, incelikle geri çekilen bir büyük nazdır. Kesinlik onun alanının dışındadır. Ondan yola çıkılarak bir doğruya varılabilir ama onun doğru olmak gibi bir sorunu yoktur. Duvarları ve çatıları camlardan oluşan bir özge yapıdır, her yanından bin güzellik şakıyan. Başkalarının sözcükleriyle konuşur ama başkalarının söylediklerini söylemez. Sürekli bir yenilik olduğu için herkesin kanıksadığı bir eski gibi ortak bir tanımı yoktur. Binlerce bağımsız parçadan oluşmuş bir kusursuz bütündür. Durduğu yeri, hayata karşı tavrını, derdini ve istediklerini, söylediklerinden çok gizledikleriyle duyurur bize. En yüksek

esle konuştuğunda bile inceliği elden bırakmaz. Aşkın, acı-
ın ve başkaldırının ilk ve en güzel sesi olmuştur her zaman.
u yüzden sevinçten çok hüzne yakışan bir yapısı vardır. En
ğır umutsuzluğu söylerken bile gücünü yaşama sevincinden
lır. İnsanlık ne kadar büyük bir yalnızlığı, yabancılaşmayı,
evgisizliği ve yıkımı yaşıyor olursa olsun, dünyanın herhan-
i bir yerinde şiir yazan birisi varsa ve onu okuyan bir başka-
ı varsa, barıştan, aşktan, özgürlükten ve güzellikten umudu
kesmeye yer yoktur. Çünkü insanın ve ulusların en yalansız,
en korkusuz ve en iyi oldukları bir-iki özel alandan ve olanak-
tan birisidir şiir. Eğer beni tanısaydınız bütün bunları bilirdi-
niz. O şiir 'ben'im çünkü. Sözcükler, söyleyene ve söylenişine
göre öyle değişir ki... Öyle olmasaydı dünya ne kadar dar ve
düz olurdu değil mi?"

Salondaki sessizlik, bir şiir sonrasının uyandırdığı çağrı-
şıma benziyordu... Yapraklarına güneş vurdukça gölgesi bü-
yüyen bir ağaç gibi sustun. Genç adam ışığı mı gördü gölgeyi
mi, ikinci bir soruya kadar bilemeyeceksin.

1996

İnsanın etinde, sesinde, gözbebeklerinde yaşantıya dönüşmemiş ya da boylu boyunca acıya dönüşmüş bir babanın o derin, kırıcı, o gücenik boşluğunu hangi sıcak söz bir iyiliğe, bir yaşama sevincine dönüştürebilir ki...

Ihlamur ağaçlarının rüzgârsız gölgesi Temmuz güneşini azaltmıyor, artırıyordu. İnsanlar aldığı soluktan bunalmış, ince giysilerden medet umuyorlardı. Serinlik denilen can suyu dünyamızdan elini eteğini çekmişti. Yaz, bir vazgeçişe dönmüştü. En diri sesler bile ancak birkaç metre yükseliyor, sonra harf harf dağılıp bir can sıkıntısı, bir anlamsızlık olarak bu ağır havaya ekleniyordu. Nesnelerin eridiği bir mevsimdi. Ses yoktu. Hareket yoktu.

Sapsarı bir zamanın içine simsiyah oturdu. Uzun gözleri vardı. Bakmıyor da herkesi bir uzaklığa yerleştiriyordu. Kaşları her söylediğine çifte çizgiler çeken kemerli bir köprüydü. Tuz içinde bir güle benziyordu. Dünyayı güzelleştirecek yaştaydı ve büyüklerden daha örseli bir sesle konuşuyordu. Sesi aralık kapılardan sızan, evlerin o herkesin bildiği giziyle kapalıydı. Kocasından babasına çektiği ipe bütün erkekleri dizmiş, yaşadığı üşümeye kimin sebep olduğunu görmek ister gibi bakıyordu. Çabuk yoruluyordu. Sustuğu zaman kirpikleri de susuyordu. Kirpikleri susunca bizler simsiyah oluyorduk. Başkalarının değer yargılarından kimliksiz bir yük edinmişti. Kendisinden başka herkes vardı aklında. Yüreğiyse, serçelerin yerini kirpilerin aldığı yabanıl bir koruluktu. Bu mutsuzluk resmini bozan tek yaşama imi, gamzelerinde çırpınan gün ışığıydı. Gülümsemesi en duyarsız insana bile kederi

sevdirecek güzellikteydi. Herkesin evlere çekildiği saatlerde, uzaklarda söylenen bir türkü kadar dokunaklıydı. Her yanlışı kendisiyle açıklamasa, başkalarını bu kadar büyütmese, uzak uzak engeller bulmasa yaşamaya, ışıklı bir su gibi içimizden dışımızdan akacaktı.

"Herkesi babama benzetirdim. Ya da hiç kimse babama benzemezdi. Evimizde yapraklanan bir çınar ağacıydı. Gölgesi yazın serinlik, kışın sıcaklık verirdi. Yanımda olduğu zamanlar iki kat yaşardım. Yüreğimde karıncaların yürüdüğü bir yeni zamandı. Kim birazcık ona benziyorsa gizlice seviyordum. Bütün erkeklere mavilik veren bir gökyüzüydü. Bir gün gelmeyiverdi. Ben inanmadım. Sonraki günler de gelmedi. Ben bir çınarın her yaprağından defalarca düştüm. Annem sustu. Gözbebekleri büyüdü, büyüdü; kirpiklerinden taştı. Konya ovasında öyledir ancak keder, güneşin battığı saatlerde. Birdenbire yalnızdık. Babamın uzun boyları başka kapılarda kırılıyordu. Gözlerinin değdiği her yerimiz üşüyordu. Annem, babamın yerine de sevdi beni. Hohlayıp hohlayıp sildi acımı. Ben gittim bir başka erkeğe inandım. Korkuyla zedeledi beni. Babamın bıraktığı yıkıma şiddeti ekledi. Annemi anladım. Kendisini sevmeyenin acısı da olmazdı öfkesi de... İnsanın bir ömrü, gökkuşağının yedi rengi vardı ve dünyadan başka dünya yoktu. Annemi bir daha sevdim. Gökyüzünü gördüm. Aynaya baktım. Şimdi gidip kentin en kalabalık yerinde hayata gülümseyeceğim."

Oturduğumuz masaya birdenbire serçeler doldu. Ihlamur ağaçlarında bir rüzgâr, bir rüzgâr... Kaşlarının biri bulutlarda, biri toprakta çiçekleniyordu. Elini tuttum, Konya ovasında ekinlerin düğünü vardı. Ey acıdan damıtılmış yaşama sevinci, sen ne güzel, ne büyük, ne değerlisin...

1998

ANILAR GERÇEK MİDİR?

Elbette gerçektir bizde sürdüğü için, elbette gerçek değildir yaşanan zamanın dışına düştüğü için. Anılar... Günde kim bilir kaç kez gidip gidip geldiğimiz, alın kırışığımızda saklı dünyamız. Bugünümüzü biçimleyen, yaşamın içimizde ve dışımızda süren tortusu. Kaç kişiyle paylaşılırsa paylaşılsın herkese özel olan duygu. Bir daha yinelenemez olan. Yaşarken seçip istemesek de sonradan sahiplendiğimiz, durdukça değerlenen yaşantı parçacıkları. Kimi gün kederle, kimi gün hazla kirpiklerimize takılan geçmiş zaman ölüleri. Bizim ömrümüzü, öznel tarihimizi oluşturan ayrıcalığımız. Akıp giden zamanı bize gösteren, dönüp dönüp kendimizi seyrettiğimiz ayna.

Hasankeyf'te, akşamın turuncu saatlerinde, artık kimsenin yaşamadığı mağara evlerde çınlayan yalnızlık. Bir iç yaşantı. Batman'dan Diyarbakır'a dönerken dağlarda gamzelenen gün ışığı. Hançepek mahallesindeki o çocuğun haline bakmadan düşlediği dünyalar. Gerçek yaşamın sisler, tüller ardına çekilmesi. Amsterdam'da, Özgürlük Meydanı'nda, bir Faslının kirpikleri ve tüm gövdesiyle parke taşlara çizdiği dönüşü olmayan uzaklık. Sabahın eşiğinde bile akşamı gösteren gölge. Bir hayıflanma, bir pişmanlık, kimi zaman derin bir saygı, ama daha çok hüzünle varlığını bize duyuran, her biri bir ömre değen binlerce ses, binlerce yüz.

Benim döndüğüm ve dönmediğim yerler. Senin sorularla gizini ve geleceğini anlamaya çalıştığın suskunluğum. Tüketerek büyüttüğüm hazine. Senin kaşlarının ucundan benim yüreğime uzanan sisli, sitemli köprü. Geleceğe ilişkin

çıkarımlarda bulunduğumuz ağız dil vermez kılavuzumuz. Cumartesi Annelerinin gözbebeklerindeki o bile bile bekleyiş. Bir halka kendini sevdiren acı. Herkesin türküsünü düşürdüğü bir İstanbul akşamı, ellerimden tutarak "içindeki kederi yitirme" deyişin bana. Benim, gözbebeklerini bir ödül, bir onur, üçüncü bir göz gibi alnıma işleyişim. Bir adamın dövülüşünü seyreden bir meydan dolusu insan. Senin, saçlarını yüzüme tutuşun. Camlara tüküren bir sarhoşun diplerdeki gerçeği. Ardımızda bıraktığımızı sandığımız, ikide bir önümüze geçen geçmişimiz. Ayrılıkla beslenen göğsümüzdeki boşluk. Aralık kapılardaki rüzgâr.

Sinop'ta, kale burçlarından denize bakan bir kadın, yıllar sonra, üstelik bulanık bir kentin soğuk odalarında hâlâ iç geçiriyorsa, bundan büyük gerçeklik olur mu? Ah, elindeki hazineyi yitirme ustası, hiç olmazsa geçmişini koru. "İnsan yaşarken görür güzelliği / Acı bile bir dünya nimetidir sonunda / Ancak yaşayanların anısı olur." (Şükrü Erbaş)

1997

Kadın, bütün kadınların sustuğu ne varsa, hepsinin toplamından oluşan bulanık bir zamandı ve erkeğin bütün düşlerini hem kışkırtıyor, hem de bir hayal eskisine dönen gövdesine gömüyordu. Erkek, bütün kadınların acılarından oluşan bir yanlışlıktı ve mağrur bir yenilgiyle bakıyordu boşluğa. Sesli gülmemişlerdi hiç. Eşyaların ve başkalarının üzerinden dokunmuşlardı birbirlerine. Ay ışığı bir gece bile menevişler düşürmemişti yataklarına. İkisi de yağmurun dallara yağışını, adı konulmamış bir hazla birbirinden gizli seyretmişlerdi. Rüzgâr, otları yaprakları alıp alıp götürmüştü de onların donukluğuna bir küçücük kıpırtı taşımamıştı. Başkalarından oluşan bir atlasta ne bir çizgi, ne bir renktiler. İkisi de işin dışında ellerinin ayrımına varmamıştı bugüne dek. Aynaya bakmanın ayıp olduğu öğretilmişti ve gövdelerinin ışığı söndükten sonra ancak birbirlerinin yüzüne bakabilmişlerdi. Büyüklerinin yanında çocuklarından utana utana yaşlanan birer sevgi acemisiydiler. Özel zamanları olmamıştı hiç. Öznesi kendileri olan ne bir sevinçleri, ne yürek çarpıntıları olduğundan, imrenme ve kıskançlığın dışında bir erdemleri kalmamıştı. Herkesi sevmekten oluşan birer yalandılar. Şarkılardan başka bir gerçeği kalmamıştı ikisinin de... Ve nereye giderlerse gitsinler, pişmanlıkları düşlerinden hep bir adım önde gidiyordu.

Karın, döne döne gökyüzüne yağdığı bir beyaz mevsimdi. Ağaçlar, çatılar ve kirpikler örseli bir geçmişe kapanıyordu. Her şeyin içsesiydi duyulan ve bir hayıflanma duygusuna çevirmişti dünyayı. "Arkasına baka baka yürüyen insanın gideceği hayal, hatırasıdır" dedi adam. Kadın karlar ardındaki

güneşi göstererek gülümsedi incelikle: "İlkyazın, ölüme dek sürecek tek mevsim olduğunu görmüyor musun?" Bir kapı aralığından bakmaktan bıkmışlardı. Sokakların sesi evleri basmıştı. Bir kuşkanadı, gökyüzüne çevirmişti odaları. Köpüren sütlere benziyorlardı. Gecikmiş ve beyazdılar. Başkaldıracakları ilk gerçeğin kendileri olduğunu görmüşlerdi sonunda. Akılları hâlâ kekeliyordu ama gövdeleri ışık ışıktı. İlk kez bir başka gövdeyle varlık buluyorlardı. Dışına taşmanın anlamı ve ayrıcalığı bu olmalıydı. Başkalarını soyunup kendini giyinen herkesin güzelliği içindeydiler. Dünyaya açılan iki büyük kapıdan birini yeni bulmuşlardı. Kimse kendini silerek var olamazdı. Ölüme dek süren bir mucizeydi dünya ve insana yalnızca bir ömür bağışlamıştı. Gökyüzü öylesine genişti ki...

Ellerine düşen kahverengi lekelere bakarak gülümsediler. Uzun uzun durdular aynanın karşısında. İlk kez dünyaya ait olduklarını duyumsuyorlardı. Ne tuhaf, insanın en büyük hazinesi, ona en büyük acıyı çektiren yüreğiydi ve gökyüzünü içine alacak kadar genişti. İnsan bunu ne geç öğreniyordu.

İki ayrı yöne kayan birer yıldız gibi terk ettiler odayı...

1998

Uzun süredir şiir yazıyordu. Gözlerini kısarak boşluğa öyle bir bakışı vardı ki, tarihin büyük dönemeçlerinde yaşanan bütün olaylar, kendi zamanlarından kopmuş da ona bir şans tanımak için gözlerinin önünde yeniden yaşanıyordu sanki. Gökyüzünün suya kesildiği bir sağanak altında, ıslanacağı damlaları seçmek isteyen bir insanın sıkıntısıyla bakıyordu her şeye. Şiir yazmaya başlayana kadar öylesine başkalarından oluşan bir hayatı vardı ki, ruhu, sıradan sözlerle yatışmayacak bir derinlik kazanmıştı sonunda! Çevresinde olup bitenlerin küçüklüğünü fark edeli, bir can sıkıntısı yumağı gibi dolaşıyordu ortada. Bir üstünlük, bir ayrıcalık olduğunu yalnız kendisinin bilebildiği bu huzursuzluğun, katlanmak zorunda kaldığı bu sığlıktan başka nasıl bir nedeni olabilirdi ki? Öyle ki sevişmek bile, onun artık bu dünyayı aşmış yüce duyguları karşısında, basit insanlara özgü bir rahatlamaydı. Kadınlar şiirin en büyük düşmanıydı ve bir şairin bir kadına ilgisi, olsa olsa yüce gönüllü bir bağıştı!

Dört yanından akan başsız ayaksız kalabalık, her adımında boğazına oturan ışıksız sokaklar, insanların fotokopiyle çoğaltılmış gibi birbirine benzeyen kaygıları, pazaryerlerindeki daralmalar, gitme hevesini insanın ağzına tıkayan otobüs durakları, arabesk bir şarkı gibi yürüyen gençler, yürekteki kabarmayı bedende söndüren eprimiş giysiler, bir yenilgi olarak yaşanan odaların yapış yapış yakınlığı... Bütün bunlar onun yeni hayatında şiirin ayak bağıydı. Onu bu dünyanın dışına düşüren büyük düşleri vardı ama dile getireceği sözcüklerin hepsi de önceki hayatına aitti. Ne yazık ki hepsi de herkesin

kullandığı anlamlarla yüklü ve eskiydi. Ne kadar küçük sözcüğü bir araya getirirsen getir, büyük bir söz etmiyordu! Oysa ne çok edebiyat toplantısına gitmiş, ne çok soru sormuş, ne çok resim sergisi, sanat merkezi gezmişti. Sonra büyük edebiyatçılarla paylaşılan o menevişli rakı masaları! Neyi reddedeceğini bulmuştu sonunda, ama yerine koyacağı yüce dünyanın nasıl bir şey olduğu ve hangi sözcüklerle kurulacağı gibi küçük bir sorunu vardı! İşin duygu kısmı tamamdı yoksa. Sakalında köpüklenen ruhunun derinliğini parmaklarıyla karıştırdı. Piposunu lütfen doldurdu. Kaşlarını, canını yakacak kadar çattı. Sesinin tarazını düzeltti. Ankara ovasında bir seymen edasıyla son şiirinden okudu:

"İskender Hindistan'a ufolarla gitseydi
Fatih gemilerini karadan yürütmezdi

Genç Werther'in Acıları'na bu kadar intihar
Bunca beyazın ölümü siyahları bile üzer

Po Ovası'nda Danimarka bulutu
Leonardo'nun mu Shakespeare'in mi buluşu

Nietzsche Salome'yi bu kadar sevmeseydi
Âşık Veysel Sivrialan'da türkü söylemezdi

Amerika'yı elbette en iyi Türkler anlar
İkisinin de geçmişinde göçler ve kıyımlar var

Eyfel Kulesi'nden Özgürlük Heykeli'ne
Çekilen çizgidir dünyamızın tepesi

Kadının poposu, erkeğin pipisi
Vız gelir halkımıza memleket meselesi."

"Geleceği kuracak olan parçalanmış bireydir" dedi. "Ben şiirin atomuna gideceğim. Haşim'e Dali gömleğini giydirmedikçe, bu toplumda her şey kötü bir geçmiş olarak kalacaktır. Harflerin değerini yadsıyarak sözcük savunulamaz. Toplumun hastalıklı gerçekliği ve bütünlük duygusu yıllardır şiirimizi katletmiştir. Şiir, kimsenin kabul etmediği yerde var olur. Başkalarının boyunduruğundan kurtulmuş, aklı ve duyguyu hiçlemiş, imgesini hiçbir şeye benzememe üzerine kurmuş şiir, yani tek kişinin senfonisi bizi bu kaostan kurtaracaktır. İnsan başkalarıyla nasıl özgür olur?!'

Kalktı. Tike benzer bir hareketle pantolonunu düzeltti. Pencerenin en üst camından dışarıya baktı. Sözlerinin etkisini tarttı gizlice. Anlaşılsa şaşardı. Sonra HERKESİN yürüdüğü yollardan, HERKESİN oturduğu evlerden birine, kimsenin fark etmediği bir ayrıcalık duygusuyla, HERKES gibi yürüyüp gitti.

1998

Cam tozu gibi bir yağmur yağıyordu. Yağmur değil de silme gökyüzü kesilmiş bir ağustos güneşi, yedi rengini savura savura dünyamıza dökülüyordu. Kentin en küçük meydanı bile insanda iyilik duyguları uyandıran bir genişlik kazanmıştı. Herkes kirpiklerinden sızan iki su damlasıyla bakıyordu birbirine. Sokaklar, bahçeler, çatılar, ıslandıkça yemyeşildi. Bu ağustos denizinde dağlar, sisten yontulmuş birer gemiydi, herkesin içindeki yolculuğu büyüten. Bütün evler pencerelerini açmış, gizli hülyalarına soluk aldırıyordu. Yağmur değil bir barıştı bu. İnsanların insanlarla, insanların nesnelerle olan ilişkisine bir incelik, bir güzellik gelmişti. Trenlerin ufka çizdiği karakalem keder, kapıların büyüttüğü alışkanlıklar, içini çeken aşk, mahkeme salonlarının ceza kokan adaleti, çarşılarda burgaçlanan yoksulluk, yaşlıların bir içsese dönen yalnızlığı, yalan olma değerini bile yitirmiş bir siyaset, günde yirmi dört saat kutsanan şiddet, paradan başka hiçbir değeri olmayan adamların onur kırıcı saltanatı... Kötülük ya da keder olarak içimizden dışımızdan bizi kuşatan ne varsa, yağmurla birdenbire gerçekliğin dışına çıkmıştı. Doğa, yaşama sevincini suyla sokmuş olmalıydı insanın yüreğine.

Yağmurdan mı doğmuştu, yoksa yağmurla tenimize sızan güneşin bize bir bağışı mıydı, yaşamın yalnızca acı ve korku olmadığını göstermek için. Dar vakitlerde geleni yi haberlere benziyordu, insana tüm çektiklerini unutturan. Her hareketinde, Ferhat'ın suyu getirdiği anda yaşadığı kendini aşmış bir aşkın doyumu vardı. Şenlik ateşleri gibi gülümsüyordu. Rüzgâr öyle gezerdi buğday tarlalarında. Saçlarındaki dalgalanmaya

bal arsan bir öğrenci yorgunluğundan geliyor olmalıydı. Teri değerdi kokuyordu ve sesinde bir halkın kalbi atıyordu. Deniz çocuğu olduğu kesindi, yoksa neden durmadan gökyüzüne baksındı, cebinde bir tutam yosunla. Hapislerin rüyaları kadar yakıcı, gerçek ve zengindi. Büyük ve önemli şeylerin değil de küçük ve değerli şeylerin altına çizgiler çeken bir görme ustasıydı. Babaların annelerin doğrularından çok, çocukların yanlışlarına inanıyor ve seviniyordu. Yarasını öperek öyle bir bakışı vardı ki, gözlerinde birazcık duran herkes, bir olanaksızlığı yaşama gücüne dönüştürmenin tüm gizini öğrenebilirdi. Okyanusu gösteren bir suya benziyordu. Her insanda gidilebilecek uzaklığı bilmek gibi bir gücü vardı. Bu yüzden incelikli bir gülümsemeyle bakıyordu telaşımıza. Karın tüm yönleri sildiği bir düzlükte incecik bir yol gibiydi sesi. Ateşler içinde yatıyorduk da eli alnımıza şefkat taşıyordu. Bir kuşun bir dala konması neyse öyle bir şeydi varlığı. Gülüşü, sisle gün ışığının dokuduğu bir orman gibi gamzeleniyordu. Gözyaşı bile dinginlik veriyordu insana. Bir kentin akşam saatlerinden çok sabah sokaklarına benziyordu. Konuşmuyor da, gecikmiş bir su, sararan otların dibinden özür diler gibi akıyordu. Bir kadın bir pencereden baksa baksa onun güzelliğine bakardı. Ya da bir erkek bütün mutluluğunu onun gözleriyle kundaklardı.

"Suyu sevmeyen insanın, rüzgârı anlamayan, gökyüzünde bir bulutu olmayan insanın gideceği uzaklık, olsa olsa kendine sızan çaresizliktir. Yaşlı bir kadının hüznünü duymazsanız, bir genç kızın saçlarında çarpan kalbini nasıl göreceksiniz? Evlere neden pencereler açıldığını düşündünüz mü hiç? Dünya yokmuş gibi yaşamaktan büyük yoksulluk olur mu? Güvenlik duygusu, kasım ayında bir top nergisle çalabileceğiniz bir kapınız olmasıdır; hesabını şaşırdığınız para, çelik kapılar, ömrünüzü değersiz bir nesneye dönüştüren

şyalarınız değil. Kendinize alınıp satılmaz bir armağan vein, gidin bir sabah çayırların türküsünü dinleyin. Tarla kuşlarının şakımasını bilmezseniz, aşkınızı hangi kanatlı sözlerle gökyüzüne yazabilirsiniz? Su içerken suyu düşündünüz mü hiç; yıldızlar gecenize ne katar; güneşle birlikte neler uyanır bir kentin varoşlarında? Şarkıları bin yıldır ölümü ve ayrılığı söyleyen bir ülkede siz gerçekten özgür müsünüz? Birbirinize bu kadar benzemek canınızı sıkmıyor mu? Gelin, hazır yağmurdan bir bahaneniz varken, duvarlarınızdan izin alın bir kerecik, ağaçlar, kuşlar, gün ışığı, rüzgâr ve toprağın o büyük şölenine bir sigara içimi olsun konuk olun. Kim bilir, eşit ve özgür ilişki hakkında bir kıpırdanma olur aklınızda..."

1998

Orada yalan söyleyen kimseyi bulamazsınız Ömür Hanım. Orada sizin güzelliğinizden geçmemiş hiçbir şeyin yeri yoktur. Orada zaman yalnızca sizsinizdir ve binlerce hayatı içine alacak kadar geniş, dingin ve sevecensinizdir. İnsanlar yüreğinizin dokuduğu incelikleri giyinmeden geçemezler ülkenize. Sessizlik, ince tülbentlerinden süze süze, gün boyu sizi tüketen gürültüye bile bir değer kazandırır. Oturup kalkmanız kimseye bağlı değildir. Kendinizden başka kimseyi tedirgin etmezsiniz. Bir serçenin bile gözünün üzerinizde olmadığı bir özgürlüktür bu. İçinizden geçen her şeyi alın çizgilerinize, kaşlarınızın arasına, dudak uçlarınıza, sesinizin bütün tonlarına dilediğiniz gibi yerleştirebilirsiniz. Hoşgörünüz de zulmünüz de yalnız kendinizedir. Örtülü yaşamak eşiklerin dışında kalmıştır Ömür Hanım. Aklınız ve yüreğiniz, düş gücünüz kadar özgürdür. Kadınlar orada sizin istediklerinizi söyler. Kimse, sizin dışınızda bir yakınlığa tutunarak gelip sizi yağmalayamaz. Erkekler sizin istediğiniz kadar vardır. Aşkın bütün sitemlerden kurtulduğu yerdir orası.

Şarkıları yalnızca siz seçersiniz. Bütün kahramanlarınız sizin yüreğinizi taşır. Birileri bakıyor diye dönüp bir yere bakmazsınız. Çoğunluğun güldüğü yerde canınız sıkılıyor diye ayıplanma sancısı çekmezsiniz. İçinizle dışınızın barışık olduğu tek ülkedir orası. Kapıları ancak isteyene açılır. Çıkış saati yoktur, dönüş saati yoktur. Duvarları duvar değil, yağmurun çiçeklendiği hayal bulutlarıdır. İstediğiniz denizi istediğiniz zaman tavana yerleştirip masmavi kesilebilirsiniz. İçinizden geçmeyen hiçbir söz dudaklarınızdan çıkmaz. Açık da olsa

kapalı da pencerelerden ne isterseniz onu görürsünüz. Hiçbir üniforma, çıplaklığınızın gölgesi bile olamaz. Devletin bireye yenildiği yerdir orası. İnsanın kendisiyle ve dünyayla eşitlendiği en özel alandır ve yoksulluğa ancak orada gerçek anlamda karşı olur insan.

Uzaklık yoktur. Zorunluluk yoktur. Alınır satılırın dışındadır her şey. "Bir kulak çınlaması / bir kirpik kırılması", zamanın ve mekânın dışına çıkarır sizi. Birini gerçekten özlemişseniz ancak o zaman yüreğiniz etinize batar. Hiçbir şey eskimez yalnızlığın ülkesinde Ömür Hanım. Camlara vuran ay ışığını bile, her şeyi kirpiklerinizle siler parlatırsınız. Gelen sitem etmez, gittiğiniz bir iyilikle kucaklar sizi. Gerçeğin paramparça ettiği ne varsa –bir düş, bir niyet, bir olanak– bir kuyumcu titizliğiyle orada bütünleyerek, sabaha başlayabilir insan. Gecesini gündüzlerin, gündüzünü gecelerin dokuduğu has kumaşlardan bir yürek giysisidir. Bencil gibi görünen bir serdengeçtidir yalnızlık; gider kalabalıkla yıkanır, gelir kalabalıktan yıkanır.

Yalnızlık bizim içeriye ve dışarıya ışık veren biricik penceremizdir Ömür Hanım... İki kanadı vardır, istekten ve korkudan; çarpar durur bir ömür içimizde...

1998

Gülüşünü anlamaya çalışıyorduk. Yaza, denize ve bizim geciktiğimiz bütün sevinçlere yakışan bir coşku içindeydi. Kaşları ve dudakları birbirine aykırı iki eğri çiziyordu ve gözleri köpüren iki kehribar gibi bu iki eşikten üstümüze dökülüyordu. On iki yıldır mutluluk adına biriktirdiği ne kadar vazgeçiş varsa, şimdi hepsi bedenini kendi ekseninde çeviren birer kamçı olmuştu. Bu güneş ummanında bile susar susmaz ortalığı koyu gölgelerin basmasına bakılırsa, geçmişinden kurtulamadığı ya da geçmişini gizlice sevdiği sonucu çıkarılabilirdi. Acı çekmek istemediği için güldüğünü söylüyordu. Küçümsediği her şeyi birdenbire önemseyen insanların abartısıyla durmadan konuşuyordu. Dip sularını bilmeyen birisi, hiç tanımadığı insanlara gösterdiği yakınlığı özgürlük ya da mutluluk diye kolayca kabul ederdi. Kalkıp kalkıp eğlenen gençlere katılıyor ve sonra gelip bize bedenin dili ve doğası üstüne bir şeyler anlatıyordu. Bu büyüyen akşamüstünde öyle kapalı yanımıza düşüyordu ki sözleri, inandığımız doğrulardan parça parça koparıyordu bizi. Başkalarıyla örttüğümüz gövdemize kirpikleri incecik yollar açmaya başlamıştı. Cinsellikle masumluğun insan bedeninde bir sınırı varsa, ay ışığının bacaklarında şakıdığı yer olmalıydı mutlaka. Kekeme bir saygıyla geceye çivileyip duruyordu bizi. Başımızı ne kadar uzağa çevirirsek çevirelim, içimizde bir kartopu ılgıt ılgıt eriyordu.

Sokak lambalarının dokunaklı bir yalnızlığa döndüğü saatlere gelmiştik. Bedenimiz de yüreğimiz de aynı sığınma duygusuyla ipekli bir kumaş gibi giyinmişti geceyi. Gürültü,

endinden büyük bir sessizliğe bırakmıştı yerini. Rüzgâr, inanların bir mirasyedi hovardalığıyla saçıp savurduğu gülüşleri, iç çekişleri, gözyaşlarını, usul ya da hoyrat dokunuşları, uğulu sözleri, öpüşlerin köpüğünü, vazgeçişleri, boşlukta donup kalmış bakışları avuç avuç denize serpiyordu. Denizden ve onbiray çiçeklerinden başka bu dinginliği teninde duyan kalmamıştı. İnsanların birbirlerine sergilediği seyirlik bitmiş, halka halka büyüyen bir baş dönmesi, herkese içsesini duyurmaya başlamıştı. Topluca oturulan masalardan tek tek kalkılıyordu. Çıplaklık bile tuhaf bir hüzün veriyordu artık. Ara sokaklara çekilen soğuma, yataklara bir bulantı olarak düşüyordu. Şimdi bu kıyı kentini özetleyen, plastik kutular, dondurma külahları, kumlara gömülmüş şişeler ve gezinti yerlerini gösteren çekirdek kabuklarıydı. İçimizdeki kartopunun erimesi durmuştu.

Bir saattir susuyordu. Yüzü saçlarında kaybolmuştu. Gözlerinin gittiği yeri yalnız kendisi bilebilirdi. Sesinin yerini iplik plik bir gözyaşı almıştı. İçinde bulunduğumuz resmin son fırçalarını vuruyordu. Usulca boynumuza sarıldı. Tenindeki titreme vakitsiz bir güzü gösteriyordu. Anlamak ağırlaştıkça ağırlaşmıştı. "Acıyla yaşamak çok zor" dedi. Haklılıkla pişmanlığın ebruli sesiyle yeniden sustu: "İnanmadan yaşamak da..."

Güzeldi. Yalnızdı. Kısılmıştı.

İçimizdeki kartopu, erimekle donmak arasında bir yerde kalmıştı.

1998

"Evrimin altın anahtarı çeşitlenmeden yanadır" der Alâettin Şenel. Evrim: Tekâmül, gelişme, tamamlanma... Bir anlamıyla da, bir hayatı olabildiğince bir bütünlüğe ulaştırabilme; kendi sınırlarından ötelere taşıyabilme. Evlilik kurumunun yalınkatlığına, tüketiciliğine bir eleştiri olarak söylenen bu sözü, insan etkinliklerinin bütünü için düşünebilir, söyleyebiliriz: Aşklarımız için, işlerimiz için, dostlarımız için, hayallerimiz için, kavgalarımız için... Hiç olmazsa bunlardan birinde çeşitlenemezsek, ölümün canlı suretleriyizdir hepimiz. Dağıstan'da Avarlar, hayatını istediği gibi yaşayamamış insanların mezar taşlarına "yüz yaşına kadar yaşadı ama dünyaya gelmedi" diye yazarlarmış. Mekânlar olarak, zamanlar olarak, insanlar olarak ve doğanın nesneleri olarak bizi yoksul düşüren daracık hayatlarımıza karşı, hepimizin, kalbimizin çekirdeğinde büyüttüğü o yatışmaz duygudur gitmek. Hepimizin, sonsuzluktan pay edinme girişimidir; bilinçli ya da bilinçsiz. Bir başkaldırıdır aslında bu; insanın, ona dayatılmış hayata bir suçlaması, bir reddiyesidir. Ruhunu, başka ruhların macerasıyla arındırma ve büyütme doyumsuzluğu, daha doğrusu insan kılma yücelişidir. Bir yenilenme çığlığıdır. *"İnsan ruhu* –der, Kazancakis– *dünyanın en emperyalist gücüdür; fetheder, fetheder ve hiçbir zaman fethettikleri ona yetmez."* Bu sözü şöyle anlamak istiyorum ben: Böyledir, çünkü insan zamanın geçiciliğini canında duyar; böyledir çünkü yaşarken ölümü bir bilinç halinde yaşayan tek varlık insandır. Her birinin sonsuz duygu ve davranış çeşitliliği olan bunca insanın zamanından ve hayatından, bizim payımıza düşen bir küçük

ümledir. Bu, doğanın bize, hepimize bir haksızlığıdır. Biz, başka insanlara, mekânlara ve onların hayatlarına giderek, bu sonsuzluğa kendi cümlemizi eklemek ve bu sonsuzluğu kendi cümlemize eklemek isteriz. Gitmek, uzaklar ve yolculuklar, doğanın insan tekine olan bu cimriliğine karşı, insanın bulduğu bir varoluş mucizesidir. Sanırım biz hepimiz, yollara düşerek, yani çeşitlenerek, yani uzaklara katılarak, uzakları canımıza katarak şunu söylemek istiyoruz: *"Ölüme benden alacağı hiçbir şey bırakmayacağım; sadece bir avuç kemik."* Kazancakis) Böyle bir sonuca/doyuma ulaşamayabiliriz... Bilinen hikâyedir; Hac yolundaki karınca, "yolunda ölürüm ya" demiş. Böyle bir hayatın çabası bile değer katacaktır bize; ufuklar açacaktır.

Kuşkusuz gitmenin bir de dönüşü var. Dıranas, *"Dönüşü düşünürüm de/ Çıkmam büyük yolculuklara"* der. İlk zamanlar çok doğru ve güzel geliyordu bu dizelerin kaygısı. Sonraları bunun edilgen ve insanı kötürüm eden bir duygu olduğunu gördüm. *"Yaptıklarından değil, yapamadıklarından pişmanlık duymalı insan."* (Cioran) Güzelliğin ve büyümenin ölümü, bilinmezlik değil, gitmek değil, duvarların ve şehirlerin dışı değil, yetinmedir; doğduğumuz odaların mezarımız olmasıdır. Gidiş ve dönüşle ilgili Sokrates'e atfedilen bir hikâyedir: Huysuz bir kişi için, *"seyahat adamı hiç değiştirmedi; gitti geldi ama yine aynı aksi, lanet adam"* diyorlar. *"Gayet tabii* –diyor, Sokrates– *kendisini de beraber götürdü."* İnsanın geçmişinden kurtulmasının olanağı yok. Kaldı ki kurtulmasın da. Yeni yerleri, yeni insanları, onların hayatlarını bu geçmişin mihenk taşına vurarak anlayabiliriz ancak. Bu, kendi hayatımızı sevmenin ve anlamın da bir olanağıdır. *"Gitmek çünkü bütün zamanlarda/ O ayrılıktır ki/ Ne kadar eksikli olursa olsun/ Ömrünü sevdirir insana."* (Ş. Erbaş) Yalnızlıkla ilgili söylemiştim bir şiirimde: *"Yalnızlık... Seni bir gün biz seçeceğiz. O zaman güzel olacaksın."*

Gitmek ve onun yayıldığı yol atlası için de geçerli bu. Güzellediğimiz gitmek ve yolculuk hali, bizim seçimimiz olan bir haldir. Bunun dışında, dışardan bir iradenin dayattığı bütün zorunlu gidişler, en hafifiyle, insanın varoluşuna ve temel haklarına bir saldırıdır. İnsanın iç yolculuğuna değinmedim; farkındayım. Şu kadarını söyleyebilirim: Yolculuk ve gitmek, insanın içinde başlar ve döner dolaşır gelir insanın içinde biter. Benim bu söylediklerim, o büyük iç yolculuğumuzun olsa olsa bir hecesidir. Genç öykücülerimizden Faruk Duman'ın bir sözüyle bitirelim; şu ana kadar söylediklerimle çelişme pahasına da olsa: *"Bir gönül kırgınlığının acısını dindirecek bir yolculuk yapılmadı henüz."*

2003

Sonra biz gideriz. Kapanıp yazdığımız ne varsa yolumuz olur. Kalbimiz çoktan teşnedir uzaklara. Yalnızlığımızı harf harf dolduran insanlar ete kemiğe bürünür. Buğulu bir sabah ineriz, başka hayatların şehirlerine. Gece, bir iç sızısı olarak geçmiştir. Simitçilerin, çay ocaklarının, bir avuç büfelerin, otobüslerden çok önce uyandığı terli bir garajda, bir incelik, mahmur gülümser. Harflerin hayatı, üç-beş 'meczup'la, hayatın kalbi oluverir birden. Hakkâri'dir, Sinop'tur, Antakya'dır, Malatya'dır, Çanakkale'dir... Yazımızın konukları, ev sahibimizdir. Ne biz, ne onlar yabancıdır. Ölümdür; erken bir aşk kırımıdır; siyasi bir aptallıktır; şiddetin kutsanmasıdır; insanın küçülttüğü insandır; bir heceye sığdırdığımız gelecektir; dün akşam bıraktığımız yerden cümlemize devam ettiğimiz tuhaf bir yakınlıktır paylaşılan. Şaşırtıcı bir güzelliktir. Belki olağandır da bizim uzaklığımıza şaşırtıcı gelmektedir. Anlamaya çalışırız: Uzun süredir boşluğu göğüskafesimizde çın çın öten güven duygusu, yalnız olmadığımız bilincidir bizi böyle gönendiren. Kendimizi biraz olsun severiz. Biraz daha uzağa bakmak için, bize çevrili gözlerden ışıklar toplarız. Sesimiz öteki seslerle menevişlenir. Çoğalırız. Geldiğimiz yol silinmiştir. Hayal ülkemiz parmaklarımızın ucundadır. Nereye gidersek gidelim, döneceğimiz yer burasıdır artık. İyi ki varız, deriz, iyi ki varlar.

Antakya... Anadolu'nun boynunda bir antik kolye, bir zehir yüzüğü; zehri kalbine sızan. Dördüncü gelişin değil, dördüncü bağışın bu, diyorum kendi kendime. St. Simon, Tanrın; Asi nehri, parmakların. Tükenmez Arap ezgisi her

yer; tükenmez Roma yontusu. İçin dışın tarihin kederi. Dünyanın sahipsiz, milliyetsiz olduğu, ya da sahipleri yağmalanmış kent. Kaderini şiirle, öyküyle, romanla mazur görmeye çalışıyor. Kürtlerden yoldaşları var şimdilerde. Bir hayal elçisisin sen. Yeşil menevişli gözlerinde duruyorsun. Sevgi bu kadar katışıksız, tarih bu kadar somut olur. Sakin yaşadığın hayat, iki dakikada iki bin yaşına ulaşıyor. Üç kardeşini dağlara armağan etmiş ya da dağlardan üç kardeş alacağı olan bir kadın, ara sokakları kitaplarla doldurmuş; bir ince adamla iki çocuğunu şehrin geleceğine örnek gösteriyor. Kitap kokuyor. Kardeşlik bakıyor. Güleç cümleler kuruyor. Antakya'yı kalbinin hizasına yazmış. Murathan Mungan'dan Ozan Telli'ye, Cemil Kavukçu'dan Suzan Samancı'ya, Mehmet Özer'den Özcan Karabulut'a, Hüseyin Ferhad'a, yazının elçilerinden armağanlar sunuyor yaşadığı kente. Antakya bu armağanları görüyor...

Ne mi söylemeye çalışıyorum? Büyük büyük 'demokratik kitle örgütleri'nin 'büyük' işlerle uğraştığı bir dünyada, Antakya'da Yener Kitabevi diye bir yer var, edebiyatı, kültürü, sanatı öne çıkaran; burada Fatoş ve Erdoğan isminde iki 'meczup', iki uslanmaz 'çocuk' var; aynaya bakmak istedikçe, yaşadıkları dünyaya ayna olmak istedikçe, harflerden yapılmış insanlar çağırıyorlar Antakya'ya; onlar da gelip başka aynalarda kendilerini seyrediyorlar. Bir başka yazıda kullanmıştım daha önce, olsun: "Yoksa nasıl aşılır insanın yalnızlığı" (E.Cansever); biliyorlar. Şu son günlerde Diyarbakır'dan sonra yaşadığım ikinci güzellikti Antakya. Bu güzelliklerin insan tanrılarını kalbimle tek tek kucaklıyorum...

2002

İnsana verilen en büyük ceza, sınırlı bir hayatla sonsuzluğu kavrama yetisi olsa gerek. O, bilinçli ya da sezgisel bir algıyla, kendi yarattıkları da dahil, dünyanın tüm nesnelerinin kendinden daha ömürlü olduğunu görmüştür. Binlerce yıllık bir geçmiş, küçücük bir taş parçasında sürmektedir. Avuç içi kadar bir yaprak, her gün yeni biçimler alarak gelecek zamanları şakıyıp durmaktadır. Kullandığımız küçücük bir alet, insanın gelişim ve yaratım sürecinin bir özeti olarak bugün de hayatımızı kolaylaştırmaktadır. Evcil ya da yabani bir hayvan, tüm canlıların yaşama imgesi ve mucizesi olarak aklımıza ve kalbimize büyüler katmayı sürdürmektedir. Doğanın tüm varlıklarında, insanın yarattığı tüm nesnelerde ve olgularda süren iki zaman –geçmiş ve gelecek– bizim zamanımızla –şimdi– yeni bir bütünlüğe ulaşarak bizi oluşturmaktadır. Bu bakış ve değerlendirmenin bize sağlayacağı nihai bilgi şu olsa gerek: Günlük hayat sonsuzluğun biricik imkânıdır; sanatsal yaratıcılığın mayasıdır.

Ancak bu imkân bize işlenmiş, düzenlenmiş ve hazır halde sunulmaz. Ses, renk, biçim, hareket, tat gibi bir karmaşa içinde, bir paradoks olarak *geçicilik* ve *ölümlülük* kabuğu ile kuşatılmış olarak durur önümüzde. Bu hammadde yığınından insani, evrensel ve kalıcı olanı içeren, dolayısıyla bütün zamanları ve insanları kucaklayan bir yapı oluşturmak bize kalmıştır. Bunun nirengi noktası ise bizim, bir süreliğine birlikte olduğumuz nesneler, olaylar ve olgularla olan ilişkimizin niteliğidir. Bizim gündelik gerçekliğe bakışımızın içerdiği ideolojik, etik ve estetik değerlerin toplamıdır. Bu toplamın

düzeyidir. Bu ilişki, bireysel ve toplumsal düzlemde bir *sorun* içermek zorundadır. Bir *yenilik* taşımak zorundadır. Bir *üslup* oluşturmak zorundadır. Kirpiklerimizi ayaklarımızın ucundan ötelere kaldırma yetisi ister. Yalnız kendimizin değil, kendi dışımızın da bilgisini ister. Değilse, ne dünya bize bir şey katmıştır, ne de biz dünyaya bir değer katabiliriz. Burada, Mevlâna'yı saygıyla anmanın yeridir sanırım: *Senin kabın küçükse deryanın günahı ne?*

Şiirin, daha doğrusu sanatsal yaratıcılığın günlük hayatla ilişkisi, bir sonsuzluk, genişlik ve derinlik ilişkisidir. Bir başka ifadeyle, gündelik olanla yetinmeme ilişkisidir. İnsanın, *ölümlü* ve *geçici*nin içinde süren sonsuzluğu çekip çıkararak, buna kendi geçiciliğini eklemek suretiyle, doğanın ona oynadığı oyunu bozma girişimidir. Kendisini zamandan ve mekândan özgür kılma çığlığıdır. Trajik olarak ona, bunu yapabilmesi için geçici bir zaman, geçici bir mekân, geçici bir beden verilmiştir. Hapishanesi sunmaktadır ona bu imkânı. Sanatsal yaratıcılığın çekirdeğindeki haz da acı da buradan gelmektedir. O, kendi gerçekliğini yıkarak, içinde eylemli olarak yer almayacağı bir gelecek kurmayla cezalandırılmıştır. Ancak, yarattığı sanatsal yapıtla, o geleceği bugünden görebilme ve yaşayabilme ile de ödüllendirilmiştir.

Günlük hayat bizden, bir ısrar ve vazgeçme bilgisi ister. Geçmiş de gelecek de ancak bu bilgiyle bizim olacaktır.

2003

Biz hepimiz yaşadığımız her şeye bir değer arar, bir önem yükleriz. Belki bin kez yinelenmiş sıradan olayları bile biriciklik ve büyük bir anlam duygusuyla yaşarız. Çünkü onu biz yaşıyoruz! İnsan böyle yapmazsa sanırım varlığının ve yaşamının gerekliliği üzerinde derin kuşkular büyütecektir: Yalnızlığımız dünyayı dolduracak kadar büyüktür. Acımız 'acıların beyidir.' Aşkımızın benzeri ve tekrarı yoktur. Ayrılan herkesin kederi bizde birikmiştir. Bizim gözümüz değmemişse, biz söz düşürmemişsek, doğa bir ölü zamandır. Belki zaman bile değildir! Şarkılar, biz katılmışsak cana değiyordur. Bizim geçmediğimiz sokakların hikâyesi yoktur. Biz özgür değilsek dünya tutsaktır. İnsanın kendisini özel bir kimlik, bu dünya için bir değer haline getirebilmesinin tek yolu, doğanın ve toplumun ondan esirgediği ne varsa, onları büyük bir akıl ve ruh olgunluğu ile tersyüz ederek, varlığını yeniden oluşturma, kendi gerçeğini kendi kalbiyle yaratma ve dünyaya bu değerlerle katılabilmesindedir. Bunun, bilimden siyasaya, eğitimden hukuka, hayatın pek çok alanında pek çok yolu vardır elbette. Bunlar içinde hepsinden daha derinlikli, kapsayıcı ve kalıcı olanı, insanın yaşadığı ömürden ve coğrafyadan ötelere uzananı var ki, bu bütün dallarıyla sanattır: Şiirdir, resimdir, müziktir, tiyatrodur... Bizler ancak o zaman kendi 'ben'imizi marazi bir megalomaniden, narsistik bir bencillikten kurtararak dünyayı ve hayatımızı sevebiliriz. Değer ve yarar, ancak böyle bir olgunlukla yaratılabilir.

Gitmek, uzaklar, en huzurlu hayatların bile, gizli-açık diplerde depreşen yatışmaz isteği, ruh kamçısıdır. Bizler, bir

mekândan, bir insandan, bir yerden, kısa süreli de olsa uzaklaşarak, hayatımıza yeni yaşama alanları açabilir, yeni duygular ekleyebiliriz. Ayrılık, zorunlu ya da gönüllü, bir kopuşu, bir acıyı, kimi durumlarda bir vefasızlığı ve ihaneti imlese de, içinde daha geniş bir yaşama potansiyeli taşıyan bir insanlık halidir. Hepimizin belki de acıyla özgürleştiği, geçmişin değerini bulduğu, geleceği büyüttüğü bir beşinci mevsimdir. Hiçbir ayrılık gitmekle özdeş değildir. Gerçek ayrılık tam anlamıyla bir unutuşla başlar. Yalnız bizim değil, bizi bilenlerin de unutuşuyla. O yerden, o mekândan, o insandan bizde süren, bizi oluşturan ne varsa, hepsinin belleğimizden, benliğimizden, hayatımızdan silinip gitmesiyle... Oysa bu hiçbir insan için hiçbir zaman mümkün olmayacaktır. Ta ki ölüm, bizi tanıyan en son insanı da çekip alsın dünyadan. En iyisinden en kötüsüne, yaşadığımız her şey, geçişimli halkalar gibi birbiri içinde eriyerek oluşturmuştur bizi. Nerede nasıl bir hayat sürüyor olursak olalım, o geçmiş bir beden çınlaması olarak sürüp gidecektir derinlerde: Evlerin sarmalındaki bir aşkın gölgeli fotoğrafı; ırmaklara, taşlara işlenmiş bir yalnızlık; büyük kentlerin sokaklarında kaybolan incelikler; dostluğun vefayı tüketen kekre tadı; çocukların oda oda büyüyen gözleri; yollar boyu iç çeken yoksunluklar; kalabalığın soğuk yakınlığı; pıtraklı uğultusu bir babanın... Tüm bunlar, yeni yerlerde yeni kederler ve meraklarla çeşitlenerek payımıza düşen hayatı büyütecektir. *"Akşam ne yapabilir size/ Sabah ne yaptı ki...// Akıl, bütün özgürlüğünüz."* Kısacık bir şiirdi; böyle demiştim. Hayatımızı, dışımızdaki olanca kuşatmaya karşı kendi ölçülerimizde bir mucizeye dönüştürmek istiyorsak, biraz hayal gücü, biraz vefasızlık, biraz özsaygı... Gauguin, evini ve çocuklarını bırakıp Tahiti'ye gitse miydi, gitmese miydi? Bugün bütün yargıların dışında kalan bu ikilem ve seçim, o gün Gauguin ve ailesi için yakıcı, kara kamu

çin etik dışı bir tutumdu. Peki, Tolstoy'a ne demeli? Koltuğu-
ıun altında Dostoyevski'nin *Karamazof Kardeşler*'i, 83 yaşında
ɔütün varlığını bırakıp, küçük bir kasaba istasyonunda ölü-
ne koşan bu büyük huzursuzun yakalamaya çalıştığı nelerin
ɟecikmesiydi? İmrendiğimiz bütün büyük hayatlar, çoğun-
uğun rağmına ve günü yakalayarak yaratılabilmiştir. *"Şiir*
-demişti Necatigil– *hayalden ve hatıradan doğar."* 'Şimdi'yi bir
leğere dönüştürmek istiyorsak, bu iki hazinenin simyasını
ɔilmek zorundayız. Yaşamanın ve yaratıcılığın bu iki hazine-
ɨinin anahtarı 'şimdi'dir. 'Şimdi'yi ıskaladık mı hayalimiz de
ıatıramız da bir yaşama suçu olarak boynumuza asılıp dura-
ɛaktır. *"Ah zavallılar, sevinçlerini suç sayanlar"* mı diyordu Gal-
us? Bu nedenle ortalama aklın dışına; kendimize karşı daha
ɛazla suç işlemeden, daha fazla pişman olmadan... Bunun için
yapılacak ilk iş, kendimize, canımızı yakacak bir huzursuzluk
ɛdinmek... Ne dersiniz?

2003

HERKESİN, YÜZÜNDE AÇIK BİR KİTAPLA YAŞADIĞI KENT

Acının ve onurun ödülünü almaya gidiyorum. Çocuk kalbimin ödülünü almaya gidiyorum. "İki dilli eşikler"in ödülünü almaya gidiyorum. Sevincime kekre bir mahcubiyet duygusu eşlik ediyor; Brüksel'de on çocukla paylaştığım bir evin boşlukları eşlik ediyor; Hançepek'in odalardan yenik sokakları eşlik ediyor; Şakir Kakaliçoğlu'nun insana bildiklerini unutturan tevazusu eşlik ediyor... "Seçilmiş akrabalar"ımın ödülünü almaya gidiyorum.

İki Diyarbakır'ım vardı on yedi yaşlarımda; Ahmed Arif'in ve Celal Güzelses'in Diyarbakır'ı. Birisi sözle, öteki sesle, ama ikisi de kopkoyu bir acı, halka halka bir gizle alırdı aklımı. Hiç bilmediğim hayatların bu kadar erken, bu kadar uzaktan, bu kadar içimden seslenmesini bugün de çözebilmiş değilim. Geleceğim beni çok erken buldu desem, bilmem ki ne söylemiş olurum? Ahmede Xani'den Koma Asmin'e şimdi binlerce Diyarbakır'ım var; beni yaşama gücüne, beni gelecek düşüne, beni geçmiş bilincine katan; kalbinin hizasına yazan; yaralarını kimliğime ekleyen; tutsaklığı ile özgürlük duygusunu öğreten; ömrüme saygı duymamı sağlayan... Ahmed Arif'in öfkesine gidiyorum. İlk 1978 yılında gelmiştim. Dicle ile Surlar arasında trajik bir ilişki kurmuştu kalbim, bugün de sürdüğüne inandığım; birinin, ötekinin yazgısına heves ettiği, gitmekle kalmanın birbirini büyüttüğü aykırı bir yalnızlığı yakıştırmıştım bu iki güzelliğe. Sonra araya zamanlar girdi. Konukluktan ev sahipliğine uzanan bir yoldan, ben

tekrar geldim, tekrar geldim. Her taş beni hücresine kattı, türküsünü bana söyletti. Diyarbakır... Herkesin, yüzünde açık bir kitapla yaşadığı kentim benim. Bölgedeki bütün kentlerin tercümanı...

İki yıldır apayrı bir güzelliği yaşıyor. Şiddetin kuşatmasına edebiyattan, müzikten, tiyatrodan, bilimden ve kültürden, insan yanıtlar veriyor. "Tuz ekmek dostları" giderek çoğalıyor. Günlük gerçeğin daralttığı ev içleri, meydanlarla, salonlarla geniş ve derin soluklar alıyor. Hicri (İzgören) ile kapanış konserindeyiz Ben u Sen Burcu'nda. Sahnedeki herkes güzel, değerli, büyük ama ben Serap ve on arkadaşını bir kez daha izleyeceğim. Dokuz günlük güzelliği taçlandıran bir varoluş mucizesi yaşadığımız. Hicri'nin sakalları, benim kirpiklerim tutuşuyor. Sevinçle kederin beşiğini sallıyor meydan. Bu sevinçle aşağılandığını düşünen yalnızca polis. Barışın yedi renkli resmine, devletten onur kırıcı lekeler düşürüyor. Meydan gergin, meydan olgun. "Bir şeyin olmasını istiyorsan onu çok iste; gerçek dediğimiz şey, kan ve gözyaşıyla sulanmış hayalden başka bir şey değildir" diyen Kazancakis'i doğruluyor meydan. Üç-dört yıl önceye gidiyorum; Ankara'da, gazetenin bürosunda, Vedat Çetin'le bu festivalin taslağını, tasarısını konuştuğumuz güne, saatlere. Düşüncesi bile heyecan vericiydi. Gerçeğinde bir cümlecik payım var diye sessizce seviniyorum. Çok, çok uzaklara nasıl bir güç verdiğini tevazuyla ve büyük bir sorumluluk duygusuyla biliyor Diyarbakır...

Onur Bağı'm* olan kent. Onur Bağı'm olan halk. Teşekkür sözcüğünün saçmalık derecesinde zavallı kaldığını sen de, ben de biliyoruz. Sonra insan, kendi varlığı için neden bir başkasına şükran sunsun ki... Herkes kendisini birazcık daha sevsin, teşekkürü yeterince almıştır öteki. Birlikte

"küle derman" olacağız. Çünkü şunu sen öğrettin bana: "Beni ağlatma ki sen de gülesen/ Hem muradan hem maksudan eresen."

Hevalim, elbette sonuna dek, Bıji Aşiti...

2002

**ONUR BAĞI*

A. Hicri İzgören'e

Birimizin kalbi ötekinde acı/ Şu farkla yaşıyoruz aynı kaderi:/ Sen, yaralarını gösteriyorsun/ Kimliğini sorduklarında; / Ben, kimliğimi gösteriyorum/ Utancım sorulduğunda... (Şükrü Erbaş)

Sokak ve şiir ilişkisi, sokak ve ev ilişkisi, sanırım şiirsel var oluşun birbirini kışkırtan ve bütünleyen iki can alıcı ilişkisi... Birisini söylediğimizde, dolaylı ya da doğrudan, kaçınılmaz olarak ötekini de söylemiş oluruz. Birisi bizi düzenlenmiş hayatıyla kışkırtırken, öteki, göreceli olarak düzenlenmemiş, savruk ve ucu sonsuzluğa açık hayatıyla kışkırtacaktır. Evlerin duvarlarla düzenlenmiş kapalı, sınırlı ve uysal hayatlarına karşı, sokak bir özgürlük imgesi, bir sonsuzluk çağrışımı olarak uzayıp gidecektir önümüzde. Güven duygusu elbette önemlidir insan hayatı için, ama insanın yaratıcılığını büyük ölçüde kısırlaştırma tehlikesini de içeren bir duygudur. Güven içinde bir yaşama tercihi, özellikle de duygusal dünyamızın hiçbir endişe taşımadığı bir güven duygusu, biz isteyelim istemeyelim, özünde uyumu, belli ölçülerde bir uzlaşmayı, öteki adıyla ölümü içinde taşıyacaktır. Bu edilgenliği, E. M. Cioran'in sözleriyle bir başka biçimde söyleyecek olursak, "sağlıkta değil hastalıkta yaşama belirtisi vardır."

"Şiir ayıklanmış yaşantıdır" der Melih Cevdet Anday. Sokak bu yaşantının düzenlenmemiş, tasarlanmamış, öngörülmemiş ham halidir. İnsanın hayal gücüyle tasarlayamayacağı, kaotik bir özgürlük, kaotik bir imgeler dünyasıdır sokak. Bir gerçeklik, yer yer acımasız bir gerçeklik olarak kuşatır bizi, ama bu gerçeklik tam bir gerçeküstü hal olarak uzar gider önümüzde ardımızda. Biz, daracık bir sokakta, küçük hayatlarla devinen bir sokakta bile, birkaç saat içinde, öyle hayatlarla, seslerle, görüntülerle karşılaşırız ki, bize insanlığın neredeyse bütün hallerini sergiler, gösterir, duyumsatır.

Bu nedenle sokak (bütün dünyayı içeren en geniş anlamıyla kullanıyorum) akıl almaz bir hazinedir bakmasını, yararlanmasını bilene. Albert Camus bir başka bağlamda, "bir gün dışarda yaşamış birisi yüz yıl hapiste yatabilir" der ve ekler; "Çünkü ona hayal kurmasını sağlayacak yeterli gereci elde etmiştir." Bize sonsuz olanaklar sunan bu mekânsız mekân, hayal gücünün, dolayısıyla da bir karşı dünya modelinin gamzelendiği yerdir. Bizi çoğunlukla acıtsa da, bize birey olarak güçsüzlüğümüzü duyursa da, bizim daracık hayatlarımızı bir ceza gibi boynumuza geçirse de, bizim ve evlerimizin vicdanı olarak hayatımıza göremediğimiz derinlikler katacaktır.

Bir başka bakış açısından şunu da söylemek yanlış olmasa gerek: Sokak bizim evlerimizin dışarıya sarkmış mutsuzluklarıdır. Bizim giyinmiş kuşanmış ihtiraslarımızdır. Kendini başkalarının aynalarında görmeyi özlemiş duvarlarımızdır. Başkalarıyla varlık kazanmış duygularımızdır. Bu dünyaya ait olduğumuzu hissedebileceğimiz biricik imkânımızdır. Birey olma bilgimizdir. Beş duyumuzun kendisini sürekli yenileyebildiği alandır. Sözümüzün değer bulduğu başka insanlardır. Bize yalnızlığı ve yalnızlığı aşmayı öğretebilecek tek okuldur. Biz harfleri evde öğreniriz ama cümleyi sokakta kurarız. Saygıyı ve saygısızlığı, öfkeyi ve dinginliği, ölümü ve ütopyayı en yakıcı şekilde sokakta öğreniriz. Sokak acımasızdır. Ama bu acımasızlığın mayalandığı yerler evlerdir. Sokağa evden çıkarız biz. Sokak bizi korumaz, bize ayakta durmayı öğretir. Günlük akışın düzenini bozma fikrini, günlük akıştan bunalma duygusunu bize sokak verir. Adalet duygusunu evlerden çok sokaklardan öğreniriz biz. Eşitsizliğin acımasızlığını okullar öğretmez, sokaklar yaşatır. Sanırım şunu unutmamak gerekir: Her sokağın iki yanında evler sıralıdır. Evin olmadığı yerde sokak yoktur. Ve biz ne kadar savrulursak savrulalım eve döneriz. Bu, çıktığımız ev olmayabilir. Ama biz bir eve

döneriz. Eve dönmeliyiz de. Sokaktan aldığımızı evlerde onarıp düzenleyerek sunarız sokağa. Bu bir paradoks değildir. Şiirin gereksindiği yoğunlaşma, ayıklama ve yeniden kurma için bize evlerin sessizliği gereklidir. Eğer yazıyorsak, bir sanat yapıtını biçimleyip duruyorsak, gidip kalabalıkla yıkanırız, gelir kalabalıktan yıkanırız. Ev ve sokak, bir tahterevallinin iki ucudur. Bir birisi havaya kalkar, bir öteki. Tam bir sarkaç salınımıdır bu. Şiir bu salınımdan doğar; hayat bu salınımla büyür; biz bu salınımla var oluruz...

2004

Ne çok sorulan sorudur; neden yazıyorsunuz? Saygı, merak ve kuşkunun sarmalından süzülmüş bir nezaket, gizinizi açık etmek ister. Kim bilir kaç cümle kurdun bugüne dek, şiirle hayatın kesişme noktasına göndermeleri olan: Ben, şiir ya da deneme, yazarak kendime bir yaşama alanı açıyorum. Hayatın kimi alanlarında var olamadığım, kimi alanlarında da var olmak istemediğim için yazıyorum. Var olan hayat, kendine eklenmemizi istiyor. Oysa benim buna itirazım var. Yazı, benim dönüşüm gücüm, dönüştürme olanağım. Uzak bir gelecek için de olsa, karşı dünya taslağı oluşturabildiğim tek alan.

Sonra şiirin mayasına yönelik ikinci merak gelir: Nedir bu hüzün; nereden gelir; hüzünsüz olmaz mı? Ne olabilir ki, dersin saygıyla; doğrudan hayatın kendisi. Hayatla 'terbiye' edilmiş benim aklım ve kalbim. İnsanı kendi içine kilitleyen bu yabancılaşma; bu yabancılaşmanın yarattığı, bir ucu düşmanlığa varan yalnızlık. Çaresiz düşürülmüş insan. Bunlar size de hüzün vermiyor mu? Şu küçük uyarıyı yaparsın hemen: Ben bu hüznü kutsamıyorum; insanın kalbine dokunan bir dille sergileyip reddediyorum. Bilinsin istersin.

Söz usul usul açılır; şiirle özgürlük, aşkla özgürlük ilişkisine varır. Bir kördüğümü dört cümleyle çözmenin sıkıntısıdır yaşadığın: Hayat bir güç, güçlülük ideolojisi üretip durur. Geleneksel kültürümüz bu ideolojinin ete kemiğe bürünmüş halidir. Çağdaş diye tanımladığımız kültür de bizden bunu ister. Var olabilmenin koşulu ya güçlü, egemen olmaktan ya da bu güce kapılanmaktan geçer. Bunu bir bilinç, bir bilinçaltı

haline getirdiler. Aşkın da sanatın da doğasında bu yoktur. Bu iki insan hali –aşk ve yaratıcılık– bizden koşulsuz bir özgürlük, tam anlamıyla denk bir ilişki ister. Yoksa onlara katılamayız; onları yaşayamayız.

"Değersizleştirilmiş eşitlik"ten, değersizleştirilmiş barışa geçersin. Herkesin, kibrit kutusu hayatını en büyük saydığı bir dünyada, bir genişlik tanımını hecelemeye başlarsın: Kendi dilini ve kültürünü unutmuş/unutturulmuş; bedenine bir günah ve ayıp merceğinden bakan; egemenliği altında yaşadığı dil ve kültürle her gün biraz daha kişiliksizleşen; ancak gücün/ güçlünün değerleriyle yaşayabilme hakkını edinebilmiş; farklılığını boğazında bir ip gibi gezdiren insanların oluşturduğu bir toplumda, özgürlük ve eşitlik, olsa olsa bir kırtasiye eşitliktir; inceltilmiş bir cezadır. Küçük düşürülmüş bir dünyadır bu, dersin.

Sevmekten, kendini sevmeye geçer söz, şiirin gölgeli ışığında. Sevgi-emek ilişkisinin nasıl bir değirmen taşına döndüğünü görürsün gizlice: Bizim geleneksel kültürümüz de sol kültürümüz de ağır bir özveri üzerine şekillenmiştir. Bu özveri, doğu toplumlarına özgü bir abartıyla kendini silme, sevmeme, kendini aşağılamaya varmıştır. Birey olabilmeyi bireycilikle, bencillikle özdeşlemiştir. Bu doğru değildir. Kendisini bu kadar silen bir insan, başkaları için başı göklerde bir dünyayı nasıl kurabilir? Böyle bir tutumun gerisinde, özgür, hilesiz ve onurlu bir ilişki olduğunu kabul etmek çok güç. İnsan ancak kendisini sayarak, severek, başkalarıyla birlikte, başkaları için davranabilir. Bize yaşama gücünü veren bu güzelliktir.

Bütün bunların konuşulduğu yerde, korkunun ve otoritenin hayatımızdaki gerçeğine değinilmez mi? Baba ve devlet olarak bizi kötürüm eden tanrının sevgisizliğine? Dinle mayalanmış geleneksel kültürün egemen olduğu toplumlarda,

tanrının evdeki suretidir baba. Evin tüm bireyleri bu tanrının kulları. Öyle bir tanrı ki evden dışarda binbir şekil alarak sürüp gider... "Devlet baba" kültü, evdeki babadan alır gücünü ve döner bu babayı da kendisine kul eder. Bir paradoks gibi görünse de değildir. Her iki baba da çocuklarını –yurttaşlarını– edilgen birer kul yaparak yaşayabilir ancak. Sevgi ölür. Şiir uzaklıktır. Özgürlük suçtur. Bunun yol açacağı sonuçlar mı? Yaşadığımız ülke çok açık bir yanıt değil mi?

Mutlu sözler değil bunlar, bilirsin. Şiirle susarsın...

2003

İNSANIN ACISINI İNSAN ALIR*

* 1. Baskı: 1995, Ümit Yayıncılık; 2. Baskı: 1997; 3. Baskı: 2000; 4. Baskı: 2004; 5. Baskı: 2009.

Orada, azalan zamanlarda
Aşka, şiire ve geceye
Derin çizgiler çeken
Ay düşmüş gül ağacına...

SEVMEK İNSANIN EN BÜYÜK ACISIDIR

Sevmek, bizim kendimize ve dünyaya karşı giriştiğimiz hırsızlığa, kendi gücümüzle karşı çıktığımız biricik haklılığımızdır. Alacakaranlığın ufalaya ufalaya sildiği bir adamı tutup ellerinden, başına ay ışığından bir hale geçirmektir, kaybolmadan sabaha çıksın diye. Sevmek, özünde varolan büyük bağlanmaya karşı, insanı günlük ilişkilerin kişiliksizleştirdiği tutsaklıktan kurtaran en büyük özgürlüktür. İnsanı yalnızlığın hazinelerine götüren bir arınmadır sevmek. Yalanın kirlettiği bir yüreği yağmur sularıyla yıkamak, sonra da içtenliğin rüzgârıyla durulayıp iğde kokularına sarmaktır. Işıkları kesilmiş odalarda kirpiklerden ve parmaklardan mumlar yakıp, derin bir hazla ışıyan güzelliğini seyretmektir insanın. Bunca aşağılanmaya karşı insanın onurunu kutsamak, gövdesini yüceltmektir.

Evlere karşı sokakların, sokaklara karşı evlerin biricik zaferidir. Zorun, kanıksamanın ve alışkanlığın insan ruhunda açtığı yıkıma karşı, en ince, en güçlü, her zaman yeni, direnme duygusudur. Akıl ona bir olanak sağlıyorsa bir işe yarıyordur, güzeldir, değerlidir. Sevmek, yaşamın bizi sürüklediği uçurumun kıyısında tutunduğumuz o incecik gelincik sapı, ölümle dirim arasındaki baş dönmesidir. Üstümüze yürüyen duyarsızlığın o siyah ordusuna karşı, yürek çarpıntılarından oluşturduğumuz ışıklı bir korunaktır. Sevmek, bizi onaran, acısından bile haz aldığımız belki de tek incinme, bütün hüznü, iyimserliği ve ikircimine karşı, sesimizin en duru aktığı yataktır.

Önünde durduğumuz kapıların zembereği, saatlerin mutluluk ayarı aldığı boylamıdır ömrümüzün. Sevmek, barışın

kişiye özel adıdır. Kalabalığa karşı bireyin özgeliği, kalabalığa kişilik veren biricik olanaktır. Bütün dillerin ortak şarkısı, bütün şarkıların sustuğu yerdir. Taşa ses veren duygusu insanın; en kolay bağışlanacak kusuru; ölümün eşiğinde bile dilinde çırpınan ıslığıdır. Dört mevsimin biricik paydasıdır sevmek, yazı, ayazı aynı içtenlikle güzelleştirir. Bir gelecek düşüdür bütün ufuklardan esen. Göklerin genişliğini, denizlerin derinliğini, dağların doruğunu büyük bir ustalıkla gözlerimize ve göğüskafesimize yerleştiriverir. İkide bir camlarına düştüğümüz bizi bize en güzel gösteren hayal aynamızdır.

Yine de insanın kendine en büyük ihanetidir sevmek. Sığlığın kolaylığından derinliğin başdönmesine geçmek bir zorlu yürek türküsüdür, içindeki binlerce gözü susturmayı gerektiren. İstemekle yapmak arasındaki o ince çizgi, binlerce yılın günah burgaçlarıyla bir uçuruma dönüşür. Dünya karşı tarafta, biz bu tarafta kalmışızdır. Bir iki cılız sesten başka ses yoktur sesimizi karşılayan. Giderek bencilliğimizden söz etmeye, sevgimizden utanmaya, kendimizi aşağılamaya başlarız. Bu uçuruma verebileceğimiz kurban, içimizde yeni yeni kekelemeye başlayan sevincimizdir. Rüzgâr usul usul kesilir. Gündüzler yatışmıştır. Gece o eski gecedir artık. Tanrılar kazanmıştır. Mutluluğumuza karşı ayaklanan çoğunluk geri çekilmiş, kimse mutsuzluğumuzla ilgilenmez olmuştur. Herkes içine gömdüğü yaralı bir hayvanla iyileşmeye çalışmakta, dünyayı düzene koymaya devam etmektedir.

Sevmek, insanın en büyük acısıdır.

1995

Sesinde akşamın turuncu dalgınlığı, kirpiklerini kentin kararan kalbine gömmüş, kimsenin erişemeyeceği bir uzaklığa çekilmek ister gibi, balkonun boşluğa uzanan avucunda yudum yudum siliniyordu. "Günlerin bize aitmiş gibi görünmesi ne tuhaf değil mi" dedi. "Suyun, içine konduğu kabı sahiplenmesine benziyor tıpkı. Uyanıyoruz, gün ışığının o dingin, bakir saltanatı; bir anne soluğu gibi ta içimize işleyen bir mavi serinlik... Sesler, nesneler, kokular... Bizimle birlikte usul usul uyanan bir müthiş yalnızlık... Birden, açıklanamaz biçimde yaşadığımızı duyumsuyoruz. Musluktan akan su, camlarda şakıyan gökyüzü, uzandığımız kapı kolu, bir bayram gibi dört yanımızdan akan çarşılar, ağaçların düğünü rüzgârda, olanca görkemiyle kendini bir kez daha bize sunan doğa... Bütün bunların varolması, bizim onları görmemiz, onlarla kendi varlığımızı duymamız, bizi var eden, yaşamı sevdiren bu görkemin derinden derine ölümü duyurması, bu şenliğin bizden sonra da süreceğini bilmemiz, tüm bunlara karşın derin bir tutkuyla yaşamakta ayak dirememiz... Düşündün mü hiç, tuhaf değil mi sence de?"

Saçının her telinde bir sorunun ağırlığı, bir mutsuzluğu "güzel bir durum kıyısına" çekiyormuş gibi zorlanarak ve acıyla, odanın iç geçiren alacakaranlığına döndü yüzünü. Dışardaki boşlukla içerdeki boşluğun kesişme noktasında, bir ufuk kadar uzak ve gizemli durdu. "Hançer kendini kanatamaz" dedi. "Herkesin evlere çekildiği yerde, beni yolların çekiyor olması; yüreğim ağzımda çarparak seni öperken gözlerimden yaşların dökülmesi; tam da her şey bitti derken telaşla gözlerinin ışığına uzanmam; aylarca görmek istediğim insanı

karşımda bulunca dönüp gitme boğuntusu; ne kadar gerekli olursa olsun herkesin yaptığı işlerden nefret etmem; dört yol ağzında durup günde beş vakit, dünyayı kendi sığlığı sanan herkese küfretme isteği; bir sevinci söylerken sesimin karaçalı gibi boğazıma takılması; aşkı ve şiiri dışlayan tüm ciddi ve önemli şeylerin hasta, hafif ve komik gelmesi..."

"Yaşamı böylesine severken, aklımın ve yüreğimin ömrüme attığı bunca düğümü kime, nasıl açıklayabilirim. Ben ZAMAN diyorum. İnsanın zaman karşısındaki küçüklüğünü, anlamsızlığını ve umarsızlığını duyuyor musun? Söyler misin, ben şimdi neyi yücelterek kendimi seveceğim, varlığıma saygı duyacağım, dünyaya tutunacağım?"

Yüzünü, odadaki eşyaların bir biçimi tüketen donmuşluğundan toplayıp bir çözüm, bir çağrı, dünyayı açıklayacak biricik olanakmış gibi, uzaklara akan boşluğa çevirdi. "Garip değil mi –dedi– yaşama sevincinin ölüm düşüncesine, ölüm korkusunun sonsuzluk duygusuna yol açması. Bizim, ölüm korkusu ve sonsuzluk isteği ile elimizdeki tek gerçek, biricik şans olan bu dünyaya sırtımızı dönmemiz... Yazık! Kimse bize sonsuzluğun kendi ömrümüz olduğunu öğretmedi. Hiçbir zaman bilemeyeceğimiz bir sonrasızlık ardında elimizdeki tek bilineni bunca aşağılamamız, suç ve günaha boğmamız ne kadar acı ve aptalca."

Gözlerinin, alacakaranlığa ebrular düşüren ışığıyla, bir içtenlik imgesi, bir yaz damlası gibi omuz başında duran kadına döndü. Ölümsüzlüğü avuçlarında tutar gibi kadının yüzünü avuçlarına aldı. Sesi parmaklarının ucunda yankılanıyordu: "Bizim ölümsüzlüğümüz ardımızda bırakacağımız sevgi geleneği olacak. O da ancak bir incelikle insanı kutsayıp yaşamı yücelterek elde edilecek bir olanaktır. Yaşamsa, bize verdikleri kadar bizden esirgedikleriyle de bizimdir. Şimdi anlıyor musun huzursuzluğumu, iyimserliğimi ve gücümü..."

Kadın, bir mendil yumuşaklığı ile adamın yaşlarını sildi. Şesindeki turuncu dalgınlıktan tutup balkondan içeri aldı. Odanın ışıklarını yaktı...

1995

ÜLKESİNİ VE KADININI İSTEDİ HIRSLA, HÜZÜNLE, UMUTLA

Adam, yüzünü gökyüzüne çevirdi. Bulutların uzak, mağrur, bulanık ve ışıklı akıp gittiği o büyük yalnızlığa... Derin bir iç çekişle yumdu gözlerini. Yağmur bir kadın saçı gibi iplik ince süzülüp iniyordu kirpiklerinden dudaklarına. Gökyüzünün o büyük, mağrur, bulanık ve ışıklı yalnızlığı ile yıkanan gövdesi bir dağ başı gibi sisler içinde kaldı.

İçinde bir kirpi, karın zarından göğüs boşluğuna, oradan boğazına yürüyor, sonra dönüp burgaçlanan yüreğine oturuyordu tüm pervasızlığı, çaresizliğiyle. Gövdesi ağırlaşa ağırlaşa toprağa yaklaşıyordu. Kocaman birer çivi kesilmişti ayakları. Ve yağmur, dağlarda yapayalnız kalmış kırık pencereler, yanmış odalar, parçalanmış gövdeler ve kar tutmuş yatakların külleriyle adamın bu büyük yıkımını daha da büyütüyordu.

Nereye gitse, hangi sokağa girse, hangi alana çıksa kent kocaman bir kapı, gökyüzüne değen bir duvardı. Herkes ama herkes, bütün ışığını, yüreğini, gülüşünü ve iyiliğini bu kapının, bu duvarın ardına çekmişti. Rüzgâr bile uzun soluklu ıslık çalamıyordu bu kentte. Bütün pencereler perdeli, bahçeler kilitli, ağaçlar mahpus, eşikler bıçaktı. Yalnızlık bozkırın düzlüğüne benzemiyordu hiç. Işıklar iğdiş, yıldızlar donuk, kuşlar ne kadar azdı. Sular, dedi hayretle, sular yok güneşi koynunda yıkayıp serinleten.

Gövdesi acıyla üşüdü. Parmakları kördüğüm, dudakları titrek, bir ten kokusuyla sarsıldı yeniden. Elini boşluğa uzattı. Siyah zülüfler arasında yanan bir çift ateşi öptü kirpiklerinin ucundan. Kulak memelerine uzandı. Omuzlarını avuçlarına

ldı. Boynunun pembe uzunluğunda yürüdü bir süre. Kadın ›embeyaz bir ülkeydi; sevdikçe mavi, pembe, turuncu, laci-'ert... yedi renge bürünen. Adam bir yağmur gibi iplik ince ıağdı mağlup, mahzun, uzak, ışıklı bir geçmişin koynuna. Donmuş bir su, boşluğa fırlatılmış taş, bir ateş ırmağı gibi durdu hasretin ve hayalin uçurumlarında.

Yalnızlık insan kılığında bir karabasandı burada. Bir ses aradı içindeki külü üfürüp uçurumu ısıtacak. Alnını örtecek bir tutam saç. Üşümüş yerlerinde bir ılık nefes. Yaralarını onaracak bir çift söz sevgiyle boyalı. Onca acıdan sonra anladı ki, ölüm de yıkım da umut da umutsuzluk da aşk varsa güzeldi, kolaydı, katlanılırdı.

Adam ölülerini unuttu. Adam yoksulluğu unuttu. Adam yüzüne çarpan kapıları unuttu. Acılarını yağmurla yıkayıp ülkesini ve kadınını istedi hırsla, hüzünle, umutla... Kent, dili kopmuş bir çan kulesi, hayvanlarını içine gömmüş bir mağara, bencillik ve duyarsızlıkla örülmüş simsiyah bir örtüydü. Adam, parmaklarından yağmur sıza sıza yürüyüp gitti, elinde bir hançer, ağzında zifir bir acıyla...

1995

MERHABA İYİLİK,
MERHABA MURAT ÜSTÜNDEKİ YALNIZLIĞIM

Evlerin solgunluğundan geliyorum, dedi, sesindeki karıncalanmayı gözlerinin nemiyle silerek; dünyayı tek bir renge indiren o uzun incinmişlikten. Sevgisizliğin ve doyumsuzluğun emzirdiği bir kadınla, aşkı ve kadınları aşağılayan bir adamın zehirli suyundan doğdum. Derin ve dar bir alacakaranlıktı akıp geldiğim yatak. Kime biraz gülümsediysem, garip bir önlem duygusuyla, bir yerlere gecikiyormuş gibi telaşlı, arkasını dönüp gitti. Korkunun ve bencilliğin cumhuriyetinde kabalığın kırıcı saltanatıydı yaşadığım. Herkes büyük bir ikiyüzlülükle bir erdem, bir zorunluluk gibi yaşamı öne sürerek ölümü kutsuyordu. Kimsenin yağmuru seyretmediği bir dünyada yıldızları sevmenin yalnızlığı ile her gün biraz daha geri çekildim. Üstüme örttüğüm yorgan yüreğimdeki serçenin küçücük ürkek kanatlarıydı. Kimse, ilkyazın sevgi, yazın dinginlik, güzün bitiş, kışınsa sıcaklığı büyüten bembeyaz bir düş olduğunu anlatmadı. Ne zaman bir sızıyla gözlerimi bulutlara, ağaçların uç dallarına, rüzgârın ufukta çaldığı ıslığa çevirdiysem, yüzüme inen bir tokatla önümdeki duvarlar gösterildi. Alnımdaki derin eğri bu sakınmalardan kalmadır. Bu yüzden sesimin rengi acı, gözümün ışığında bulanık bir kırılma, parmaklarım böyle dolaşır birbirine...

Yüksek sesle konuşan asık suratlı bir kalabalık içinde bir sessizliği onarmaya çalışmaktan sindi üstüme bu ezgin acemilik. Bir kirlenmeden korumak için susarak yaşadığım her şeyin bir yenilgi olduğunu çok sonra öğrendim. Benim, kıyısında bir saygıyla beklediğim olanak, başkalarının çiğneyip attığı

bir sıradanlıktı. Herkesin gövdesiyle var olduğu yerde yüreğini öne süren "bir beyazdım siyahlar arasında." Kimsenin başkasının gözünün içine bakmadığı, herkesin çoğalmak için aynasını yanında taşıdığı yankısız bir zamanda, insanları sulara bakmaya çağıran meczup, bir beşinci mevsim simyacısıydım, yanlışını sevip yenilgisini kutsayan. Evlerin perdesini çektiği yerde camlarımı açarak soluk almaya çalıştım, çürümüş insan kokuları arasında. Sevginin ölümden, sabahın akşamdan farkı yoktu büyük çoğunluk için. Bir solgunluktan geliyorum, evet. Aşkı bitmiş bir ilişkinin kamburu, lambaları sönen bir evden sızan yalnızlığım. Dudağımdaki titreme içimde can çekişen gelecektir. Yüreğimin çok önceden gördüğü bir sonuçtur kirpiklerimdeki buğu.

Kıyılarındayım işte... Ne isteyebilir ki kırk yerinden kan sızan yaralı bir hayvan, avcısından. Kâküllerinin rüzgârlı ülkesinde bir küçücük yer yürek büyüklüğünde; gözlerinin kahverengi suyundan bir yudum iyilik; gövdemi bir suç, bir fazlalık, gereksiz bir eşya olmaktan çıkaracak bir büyülü dokunuş, parmaklarının inceliğinden. Dünyanın kötülüğüne bir küçücük yanıt, sevgiyle. Her şeyin alışverişe döndüğü bu pazarda bir yürek hesapsızlığı. Geldim ve kıyılarındayım işte tüm kirlenmişliğim, tüm arınmışlığımla. Merhaba Ömür Hanım, merhaba dünyanın tek olanağı içtenlik, merhaba diplerde ışıyan gelecek düşü, merhaba benim murat üstündeki yalnızlığım...

1995

SONUÇ

Doğan güneşlerin ve batan güneşlerin altında, ellerden, yüzlerden ve yürek çarpıntılarından değil de ayrılıklardan yapılmış bir taş yontu, bir yalnızlık imgesi, bir hüzün çağrışımıydı, durduğu yere uçurumlar açan. Herkes geri çekilerek onu öne çıkarmıştı, bütün sonuçların tek sorumlusu gibi. Bu tenhalık içinde kentin tek kalabalığıydı, parmaklarıyla düğüm düğüm sokaklara dağılan. Yağmurlar, bulutlar, ay ışığı ve rüzgâr aynı incelik ve uzaklıkla duruşuna derinlikler katıyor, ulaştım dediği her olanağı sisler ve sorularla bir ulaşılmaza çeviriyordu. Kimsenin bir şeyi elinden almasına fırsat vermeyecek kadar boğuşuyordu kendisiyle. Herkesin her şeyi sorgusuz ve çabasız kabul ettiği bir dünyada, mutluluğunu bile didik didik etmenin ayrıcalığı ile üstün ve yenikti. Bir halk hareketinde orduları dağılmış bir komutan değilse, kesinlikle bir aşk kırgınıydı, tüm inceliğini mağrur bir güzellik önünde bırakıp çekilmiş, ya da mağrur bir incelikle elindeki güzelliği yitirmiş.

"Sonuç?" ya da "Sonra?" diyen kimi görürse mezar taşlarını gösteriyordu. "Sonuç yok" diyordu. "Sonuç, ertelenmiş bir şimdi, sürekli devinen gerçeğin yeni bir başlangıcı, bir yanılsamasıdır bulunduğumuz yere göre. Aslolan süreçtir ve elimizdeki tek gerçek, biricik şans, şimdi, şu an yaşadığımızdır. Bu yüzden tanıma gelmez, kalıbı ve kuralı yoktur; aşk gibi, ay ışığı gibi, iğde kokusu gibi... Yaşanır yalnızca. Sonuç adına şimdiyi ertelemek, yaşamı ertelemektir, ipini çekerek ardına düştüğümüz mutluluğu zamanın dışına itmektir. Bulunduğumuz her nokta, yaşadığımız her an bir sonuç değil midir gerçekte; bizi biz eden geçmişimizden ve seçimlerimizden oluşmuş bir sonuç?"

"Peki, nedir öyleyse pişmanlık? Yaptığımız seçimden ötürü yaşadığımız bu daralma, kendimizi aşağılama, ömrümüzü radsızma? Her yağmur damlası bir noktaya düşer, her yaprak bayına düşen rüzgârı bilir, her ırmak kendi yatağında akar... ve insan yaşadığı sürece seçenekler içinden bir seçim yapar. Bir seçimle dışarda bıraktığımız binlerce olasılığın, hiçbir zaman bilemeyeceğimiz gerçekliğinin, yaptığımız seçimden daha iyi olacağı düşüncesiyle kıvranmak, Nietzsche'nin deyişiyle, 'köpeğin taşı ısırması' değil midir?"

"Sonra nedir o her koşulda bir dua, bir bağışlanma gibi vicdanımızı rahatlatacağını sandığımız uygunluk? Neye göre uygunluk? Gerçeğimizin tutuşturduğu isteklerimize göre mi, isteklerimizin küllendirdiği gerçeğimize göre mi? Uygunluk bir uzlaşma, ödünler verilerek elde edilen bir uyuşukluktur. İstekleriyle gerçeği örtüşen insanın öyküsü bitmiştir. Bir tek uygunluktan söz edilebilir, derin bir hazla örtüşen duyguların yarattığı o müthiş esrime, o büyük dinginlikten. Nesnesiyle duygusu örtüşmeyen dünya, herkesin kalbinde donmuş bir ağlık, kendi kendini öğüten bir değirmen taşıdır. Kırlangıç kanadının gergedan gövdesine uygunluğu uygunluk mudur?"

"Doğrunun bile kurtaramadığı bir kaba gerçekliği yaşıyoruz nicedir. Haklılık güçlülüğün değil, yenilginin koşulu oldu. Söz, bulanık bir rüzgârla penceremizde savrulan güz yaprakları kadar kederli ve geçerli. İçtenlikse, bir yitik zaman hüznüyle hoyratlığa süs bir antika artık, mezat salonlarında görücüye çıkmış. Olsa olsa bir anıdır güzellik, herkesin bir vakit kirpiklerinde bir rüzgârla yaşadığını sandığı..."

Sesi kuyularda bir Yusuf çığlığıydı. Önünden geçtiği evlerin ışıkları sönüyordu bir bir. Elindeki son umut olan güvenilikliğe sığınıp, gitti bir çocuğun ikircim sularına iki damla yaş düştü.

1995

Umut, ikircim, istek ve sitemle çırpınan bir şarkının önüne açtığı ince ve derin bir yolda yürüyordu, karmakarışık duygular içinde bulanıp bulanıp durularak. İnsanın hasretlerinden menevişler alan ses, dalgalı adımlarla görünmez basamakları tırmanıp bulutlara değiyor, sonra da batan güneşe ayak uydurup kendi yalnızlığına sızan bir düzlüğe gölgeler düşürerek ufukta eriyordu. Yürümüyordu da turuncu, sarı, lacivert ve siyaha kesmiş bir yumağı, gecikmiş bir tutku, akıl almaz bir cesaretle geriye sarmaya; bir yağmur damlasından dünyalar içilen zamanlara çevirmeye çalışıyordu. Omuzlarındaki değirmen taşını ve aklına kök salan karaçalıyı, yüreğini basan bulutlarla yumuşatıp bir simyacı gibi aşka ve inceliğe dönüştürüyordu. Şarkının önüne açtığı yol, başkalarının çoktan sırtını döndüğü deniz köpükleri, dağ dorukları, çınar yaprakları ve sabah rüzgârlarıyla ırgalanan bir beşikti. Kendini bedenine bıraksaydı dünyayı bir haz diye tanımlaması içten değildi.

Ancak hiçbir yol kendi yalnızlığını gidecek kadar bu dünyanın dışında değildi. Umut, ikircim, istek ve sitemle çırpınan ses ne zaman birazcık aralansa ya da sussa bir soluk, önüne binlerce yeni yol açılıyordu, her birinde bir başka dünya çırpınan. Işıklı vitrinler önündeki yaşlı ve yoksul kadınların neredeyse bir yok oluşa dönen dalgınlıklarından uzanan o silik, o ezik yol, kirpiklerinde hapishaneler asılı gencecik gelinlerin yataklarından sızan iç çekişlerle buluşup, bu dünyaya utanç çizgileri çekerek aynı kuyulara akıyordu. Bir kadın çığlığının dilim dilim ettiği yollarda, sigara yanıklarıyla ışığı söndürül-

müş bir çocuk bedeni, evinden alınmış bir babanın odalarda bıraktığı boşlukla büyüye büyüye, bu dünyayı göğsünde yürek taşıyan herkesin ağzına tıkıyordu. Yoksulluktan artırdığı yoksulluğunu lav silahlarına teslim etmiş bir adamı devlete götürüyordu, kül ve gözyaşının dağlardan kentlere çektiği o güvensiz kaygan yol. Kalçalarını ve göğüslerini alacakaranlığa yaslamış kadınlarla birlikte, küçücük bedenlerini şehvetin bıçaklarına tutan çocuklar, kendi ışıklarını söndürerek kasıkları kararmış adamları ışıtmaya çalışıyorlardı, doyumsuzluğun geceye çektiği kırmızı yollarda.

Durduğu yerde burgaçlanıyordu. Başka şarkıların başkalarının önüne açtığı yollarla kuşatılmıştı ve sesi diline, yolu bedenine düğümler atıyordu. Birinde bir çocuk, ağzında merakın sütdişleriyle herkesin bin yıllık şarkısını kesiyordu: "Gökyüzünü ezber etmiş tembel ve haksız bir öğrenci bu güneş; iyiyi kötüyü ayırt etmeden doğuyor ve batıyor." Sırtını yasak bir ağaca yaslamış, sesine bir kızın saçlarını perde ederek sesleniyordu bir genç: "Ay ışığı gecede güzeldir; aşk gibi, su gibi karanlığa gizler ve büyüler katarak büyütür insanı." Boynunda bir kadın iki çocuğun ağırlığı, sesi yaprak döken bir adam güzü gösteriyordu: "Yüreğine od düşen adamın bedeni her zaman tutuşmaz, tutuşsa da yalnız kendini yakmaz." Hiçbir şarkının önüne yollar açamadığı gecikmiş bir kız, sararmış perdelerin ardında, kendine sızan bir yolun ıssız şarkısındaydı: "Gecelerin uzunluğunu ben bilirim. Ben bilirim yatakların ısıtamadığı yalnızlığı."

Bir dağ başı yalnızlığını da söylese, aşklar, ölümler, acılar ve umutlar içinde bir koroydu herkes. Herkesin yolu başkasının yoluyla düğümlenmiş, şarkısı başkasının şarkısıyla halkalanmıştı. Ve dünya, evlerden, pasajlardan, mağazalardan, gökdelenlerden, köylerden, tarlalardan, tamirhanelerden, berber dükkânlarından, kahvehanelerden, tatil

sitelerinden, fabrikalardan, dağlardan, hapishanelerden, genelevlerden, pavyonlardan, pastanelerden, okullardan, karakollardan, bürolardan, meyhanelerden... kısaca, insanın adım attığı, soluk aldığı, sustuğu, düş kurduğu her yerden, her gün birbirini kesen, birbirinden çıkan, birbirinde biten binlerce yoldan oluşmuş, kimseyi kendi şarkısının açtığı yolda yalnız bırakmayan bir insan atlası, bir ses sağanağıydı. Kederi de güzelliği de bu çoğullukta, bu ayrımdaydı, kim bilir...

1995

En yakınımdan en uzağıma, hastalıklı korkularını, kurumuş isteklerini, ellerine yüzlerine bulaştırdıkları beceriksizliklerini bir erdem gibi büyük bir ustalıkla dört yanıma ören insanlar, sonunda körelmiş bir akılla, gövdeme kara taşların soğukluğunu ve sağırlığını kazandırmayı başarmışlardı. Herkesin, başkasına biçim vermek, kendilerine uymayan yanlarını düzeltmek ve ortalamanın kalıplarına oturtmak için yedeğinde taşıdığı, ahlaksızlığın ahlakı olarak nitelenebilecek, ikiyüzlülükten ve ihanetten bir kalıbı vardı. Çoğunluğu kendilerine kanıt göstererek, bilisizliğin ve alışkanlığın tüm kolaylığı ve küstahlığı ile zaman ve yer gözetmeden seslerinin ve yüzlerinin en sert, en silik tonuyla bir inceliği çiğneyerek yüceliyor, varlık kazanıyorlardı.

Duygularımın tonunu, sesimin rengini, gülüşümün akışını ve gövdemin devinimini hesaplamaktan; içimdeki suların yatağını değiştirmekten ve sonu hep başkalarında biten yollara sürülmekten, kedileri, serçeleri ve çiçekleri bile suçlar olmuştum. Doğa nasıl da bize aykırı bir mecrada sürdürüyordu macerasını, her mevsim yeni biçimler, yeni olanaklar bularak. Kendi dışımda herkesin beğenisiyle satın aldığım iç huzuru ve kimseyi rahatsız etmeyen başarım gecenin o en geç, en derin saatlerinde anlaşılmaz bir biçimde gövdemin çok derinlerinde bir yerlerde tuhaf bir sızı ve sıkıntıya dönüşüyor; yastık başımdan, yatak altımdan kayıp gidiyor; görünmez iplerle bir boşlukta gerili duruyordum. Tutsak aklım ve uysal gövdem, ölüm mü uyanış mı olduğunu kestiremediğim bir karıncalanmayla, içinden ve dışından akan zamanı

duyumsamanın ürpertisiyle kendine ve dünyaya bakmaya başlamıştı.

Yağmurun tenimde sustuğu, rüzgârın aklımda ıslık çaldığı, güneşin duvarları aşarak kalbime doğduğu o herkese ait günlerden bir gün, çağdaşı bir düşünür için; "iyi de hep öğreniyor, ne zaman bilecek" diyen Sokrates; "başarıyla insana ne yapacağı öğretilmedikçe başarının can sıkıntısına yol açması önlenemez" diyen Russell ve "gökyüzü açık da olsa kapalı da insan sevmedikçe onu göremez" diyen Eluard el ele vererek, herkesin zamanından kendi zamanıma yeni bir yol açtılar ömrüme.

Sen bir bahaneydin. İyi bir bahane. "Sadece küçücük bir gül benim özlediğim" (Ritsos) derken, yitiklerimi söylüyordun gerçekte. Herkesin gövdeme bakarak elini uzattığı yerde, gözlerini indirerek dokundun yüreğime. İnsanın içtenlikten başka bir olanağı olmadığını yeni görüyordum. İncelik nasıl da bir güce dönüşüyordu sende. Ahlaksızlığın ahlakında elbette gözyaşı olmazdı. Gövdesine sahip çıkamayan insanın bir kum tanesine bile söz geçiremeyeceğini nasıl da göremeyiştim bugüne dek. Kurumlaşmış yanlışlara karşı kuraldışı güzelliklerin büyülü gerçeğini koydun önüme. Herkesin dudaklarının döküldüğü yerde dokunuşun şiiriyle onardın pas tutan yerlerimi.

Şimdi çok iyiyim. Hukuku, edebiyatı, ekonomiyi, siyasayı, zulmü, insan onurunu, tarihi ve geleceği, gövdenin payını da teslim ederek yeniden öğreniyorum. Zaman birdenbire değer, dünya bütünlük, yaşamak yepyeni boyutlar kazandı.

1995

Herkesin birbirini pusuda bir tehlike, sıkıcı bir yük, yenilecek kötülük ya da bir zaman kaybı olarak gördüğü bir dünyada, hücrelerine işlemiş kuşkunun kaskatı ettiği bedeni, ilkel korunma güdüsünün tetikte saldırganlığı ve durmadan soğuyan sesinin kırıcı uzaklığı ile konuşuyordu. Dünyanın, katılmak, paylaşmak ve çoğalmak için önüne koyduğu tüm olanakları, yatışmaz bir korku ve ayaklanmış bir bencillikle tersyüz ederek bir şemsiye gibi yalnız kendi üzerine tutuyordu. Herkesin taş ata ata doldurduğu bir kuyuyu andırıyordu gözleri; üzerine düşen hiçbir ışığı yansıtmıyordu. İncelik, saygı ve iyilikle beslenen bir kabalıktı. Yankısız kala kala hayatın dışına düşmüş bir sevgi, zehiri kana karışmış bir umut ve yanıla yanıla tükenmiş bir güvenin açtığı boşluk üzerine kurduğu dünyanın katılığı ile mağrurdu. Gülmüyordu da kocaman paletleriyle bir kazı makinesi çimenler üzerinde geziyordu. Her gülüşü yaltaklanma, her isteği küstahlık, her susuşu kendine yönelik bir aşağılama saymanın döner bıçaklarında bölüne bölüne büyüyen bir acıydı. Öyle ki kötülük o gösterilmeden tanımlanamazdı. Kendi içine bakmayı birazcık bilen herkes, sesinin tınısından içindeki bataklığın kıvamını görürdü.

Bir kadın bir adamı yağmur mevsiminde bırakmış; binlerce çocuk gözyaşını emerek büyüyormuş; kırlangıçlar büyük kentleri çoktan terk etmiş; kimse düşlerine sahip çıkamıyormuş; sevgi parayla yaşanan bir lüks olmuş; bir halkın onuru için binlerce genç ölüm orucuna yatmış; balkonlarda çiçekler giderek azalıyormuş; yaşlılar bir bir parklardan çekiliyormuş;

çocukların soluğu anne teni kokmuyormuş; herkes penceresine ikinci bir perde çekiyormuş; "yalan, yeminin ikiz kardeşi olmuş" (M. Altıok); ekmeklerden sonra şarkılar da bozulmuş; insanlar inceliğini bir ip gibi boynunda taşıyormuş; para sesini yükselttikçe susan insan artıyormuş; hapishaneler birer büyük kent olmuş; herkes eşyalarıyla sevişiyormuş; gurbet artık evlere gelmiş; sular bile deterjanla temizleniyormuş; aşkın hiçbir gizi kalmamış... Bütün bunlar dünyayı daraltırmış; herkesin yenik olduğu yerde güçlü olmak, bir bataklıkta birinci olmak kadar gülünçmüş; kötülük yapmak için bile insanın ayakta duran insana ihtiyacı varmış... Umurunda değildi. Yalnız kendi gücüne ve gördüğüne bakıyordu. Hiçbir renk, hiçbir ses, hiçbir hüzün ve incelik onu, o siyah, mağrur, uzak ve soğuk baş dönmesinden döndürecek gibi değildi.

Sahip olduğu her şeyi büyük bir açlık, derin bir haz ve garip bir ürpertiyle aklından geçirdi bir bir. Elinin altındaki eşyaları tutkuyla okşadı. Yağmurun alacakaranlıkla sarmaş dolaş indiği kenti seyretti gururla. Kendini bir daha sevdi. Elbette herkes kendi penceresinden bakardı dünyaya. Geride kalanlar geride kalmıştı elbette. Çoktan hak edilmiş bir geceyi yaşamak için dışarı çıktı. Kadınların çiçek, çocukların jeton ve sigara sattığı kaldırımdan, yüreğinin en ücra köşesinde kabaran bir bulantıyla irkilerek geçti. Çevirdiği ilk arabaya binerek kentin en lüks otellerinden birine attı kendini. Yüzüne gözüne alacakaranlık bulaşmış ya da alnına yüzlerce sinek konmuş gibi elini yüzünde salladı bir süre. İçindeki bulantıyı bastırmak ister gibi içti üst üste. Renk renk ışıkların yanıp söndüğü kapıya yöneldiğinde haklılığına kavuşmuştu yeniden. Çoktan hak edilmiş gece başlıyordu.

Dışarda, yağmurun altında, halkın karanlığına yakışan gece tüm yalnızlığıyla sürüyordu.

1995

"Sen benim altıncı işimsin. Onca ağır yükün altında sana ayırabileceğim ancak yorgunluğumdur. Otuz iki yıl kalbimi ve gövdemi silerek kurduğum dünyanın önüne almamı bekleme seni. Ne kadar derinden gelirse gelsin, ne kadar yakıcı olursa olsun, görünmez bir boşluğu o da bir sürelik dolduracak bir ses için onca yılı hiçleyemem. Bu dünyayı kolaylaştıracaksın diye kapılarımı açtım. Bir yol boyu pınarısın sen. Kan ter içinde geliyorum bir yudum serinlik için, içindeki çirkefle simsiyah ediyorsun. Attığım hiçbir adım için kimseye hesap vermedim ben. Kimse için zaman saymadım. Aşk değil işgal bu. Gittikçe herkese benziyorsun. İçindeki cehennem ilgilendirmiyor beni. Bana gülün gerekli, dibindeki gübre değil. Anlıyor musun?"

Tırpanla biçilmiş ekinler gibi ardarda düşüyordu adam. Adam düşmüyordu da gökyüzü toprağa gömülüyordu kadının ağzından çıkan her sözcükle. Topuklarında kocaman delikler açılmış gibi tüm kanı boşalıyordu bedeninden. Bekleyişin iplerine dizdiği iç çekişin boncuklarıyla boğuldu usul usul sesi. Duvarları içine göçmüş bir evdi, dört yanından kar yağan. Güneş bile buz gibi sızıyordu temeline. Ne bir gülüş, ne bir anı, ne bir düş... Hiçbir şey adamın düşüşünü durduramıyordu. Tutunacağı her şeyi alıp alıp savuruyordu kadının sesi. Derisi içinden yüzülüyordu. Bütün iyi günler, güzel sözler el ele vermiş de en büyük suçluymuş gibi adamın yüreğini yiyorlardı. Kadının sesinden bir mezara gömülüyordu adam. Son bir çırpınışla inledi...

"Sesini gökyüzünün yerine koydum koyalı böyle oldum.

Gamzelerinin halkası ile geriletebiliyorum üstüme yürüyen pisliği. Kırk iki köprüden geçtim bugüne dek, ne altında bir ince su, ne üstünde gökkuşağı. Soluğum yalnızlık, gövdem küf kokuyordu. Sonra esirgediklerine bir özür, bir bağış gibi dünya seni kattı ömrüme. Yalnız gözleri değil, hücreleri görmeye başlayan bir körün sevinciydi yaşadığım. Teninin kokusuyla yudum gövdemin pasını. Bütün yaprakları birer serçe kesilmiş bir ağaçtım, üstüne titreyen. Gelince sen geliyordun, ama gidince dünya kopuyordu yüreğimden. Çarşılardan bir serinlik gibi geçiyordum sana gelirken. Kalabalık bile güzelleşiyordu. Eşiğinden değil de güzden yaza geçiyordum her seferinde. Ağzın bulutların ülkesiydi. Gövdene bakıp bakıp 'iyilik bu' diyordum. Yitiklerimin de kazançlarımın da adı oldun bir gülüşlük vakitte. Uzaklara bakmaya seninle başladım. Benim için işgal, senin dışındaki her şeydi. Senden geçiyorsa her şey aşktı. Dünya sensiz geliyordu üstüme. Hırçınlığım buydu; biraz korku, biraz keder, çokça ayrılık..."

Her şeyin sapsarı bir incinme kesildiği bir gücenik vakitti. Çarşıların bir örnek giydirdiği insanlar, yine çarşıların yüzlerine çektiği eğreti bir incelikle, yalnızca kendilerine bakarak yürüyorlardı. Herkesin dünyası kapı aralığı kadar genişti ve kimsenin sesinde mavilik yoktu. Kadın acıyla kaldırdı başını. Acıyla eğildi adamın üstüne. İki bulanık göldü gözleri kirpiklerinden taşan. "Her şeyi biliyorum" dedi. "Bunaldım. İnsan gövdesiyle çarpmıyor kötülüğe. Yüreğinden alıyor yarayı. Bencillik, yalan, hırs, kabalık... İnandıklarını koruyabilmek için çırpına çırpına tükeniyor akıl. İnceliğin nasıl bir yanılsama olduğunu görmek için başını kaldırmak yeterli. İçindeki iyilikle yenik düşüyorsun. Kırk boğuntu halkasından geçtim, her birinde seni biraz daha isteyerek. Geldim ve bungun yüzün kırk birinci acım oldu. Tuhaf değil mi insanın gücü sevdiğine yetiyor. Benim biricik ayrıcalığımsm oysa. Sana işgal

dersem dünyayı nasıl tanımlarım ben. Damla kendini tamamladı ve gelip sana damladı. Hepsi bu..."

Ayağa kalktıklarında iki gözyaşıydı kucaklaşan...

1995

Durgunluğu ikinci bir ten gibi giyinmişti bedenine. Yıpranmış bir zamanın ete kemiğe bürünmüş resmiydi ve dünyanın değerini, yaşamın bütünlüğünü ve derinliğini bize göstermek için doğanın önümüze koyduğu en trajik gerçekti. Bir yağmur sonrasının yatışmış duruluğu ile gülümsüyordu, kalabalığın o kendini silen, her şeyi bulandıran telaşına. Durduğu her yerde bir altın göl oluşuyordu güneşi diplerde ışıyan. Cevizler, ılgınlar ve akasyalar arasından esen bir ikindi serinliğiydi gözleri. Bir imkân avcısı, bir zaman ustasıydı, doğanın sisler ardına çektiği hazlara, son bir kez saygıyla ve ürpererek dokunan. Güz yapraklarını andıran bedeniyle bir uzaklığı ölçüyordu durmadan. Çocukları çoktan uykuya varmış bir oyun yerinin geride kalan sesiyle konuşuyordu. Binlerce serçenin konup konup kalktığı karlı bir düzlüktü yüzü. Alınan soluğun bile anında uzak bir anıya dönüştüğü bir mevsimi yaşıyordu. Rüzgârlar, sular ve çocuklar, elinde kalan son burçlarıydı, kapıları ardına kadar açılmış bir kalenin. Gittikçe gün ışığına benziyordu; iyimser, uzak, dingin ve yalın. Her şeye gülümseyerek bakılan bir zamanın güzelliğindeydi.

"En çok akşamları duyuyorum zamanın acısını. Bir kandilin yağı bitmiş de fitili yanıyormuş gibi garip bir is kokusu yayılıyor eşyalardan. Eskimeyi hiç bu kadar yakın ve yoğun yaşamamıştım. Duvarlar bir sünger gibi emiyor gün boyu sokaklardan topladığım sesleri. Işık, sevinç ve hareket yerini koyu bir gölge, bir dip yalnızlığına bırakıyor. Geriye bir iç çekiş, bir uğultu, bir sayıklama gibi kendi sesim kalıyor, aynalara buğular düşüren. Kitap, şarkı, sigara... Sığındığım

ya da kaçtığım her şey anılarla sevişip ayrılıkla çiftleşerek yerleştiğim oyuğu büyütüyor. Bir odadan ötekine geçerek ne kadar yatıştırılırsa yalnızlık, o kadar yatıştırıyorum. Dalgınlığın tavanlara çizdiği resimleri bir görsen... Birinde bir kadın yaz günleri gibi gülümsüyor, birinde bir çocuk yağmurlarla yarışıyor, bir adam, üstünde gökkuşağının yedi rengi, sular, ekinler ve toprak damlardan uzak kentlere yola çıkıyor ötekinde. Uzaklığın anlamını yitirdiği bir esrimeyi, bir büyüyü yaşıyor insan."

"Yine de bir insan sıcaklığının yerini hiçbir şey dolduramıyor. Garip değil mi, yaşadığı acıları bile özlüyor insan: Çocukların çarpıp çıktığı kapılardan giren ayazı; karısının, tüm incelikleri diplere çeken sesinin o buzdan burgacını; bir bunaltı, bir karabulut gibi odaları basan babasını; bütün yönleri kendine çevirdikten sonra dönüp giden bir kızın insanın boğazına attığı düğümleri; yalnızca çıkar için bile olsa kapıların çalınışını; sevgiyi daha ilk adımda örseleyen kaba içtenliği; bir yalanı gizlemekten çok açık eden kaypak gülüşleri; insanı ateş üstünde bırakıp kaçan korkuyu; her yeni olanakla yeni bir kimlik edinen oynaklığı; camlarını kırsa da birinin sana taş atmasını... Biliyor musun, yalnızlık insanın kendi seçimiyse iyi bir sığınak sayılmalı. İnsan geçmişe gülümseyerek bakıyorsa, başka bir umarı kalmadığındandır. Avucumuzdan usul usul sıyrılan dünyayı son bir çırpınışla sevmekten başka ne gelir elimizden. Yoksa insana acısını özleten bir gerçeklik, gerçekte ona verilmiş bir cezadır."

Sesindeki tarazlanmayı gülüşüyle silerek doğruldu. Bir solgunlukla yumuşattığı park kanepesine atkestanelerinin gölgesi düşmüştü. Güneş ayrılık burcuna giriyordu usul usul. Kentin tüm seslerini içine çekti derin bir nefesle. Gözü ayakkabı boyayan çocuklara kaydı. Sonra bir genç kızın gülüşüyle ürperdi, ışıklandı. Birisinin elini tutuyormuş gibi uzattı elini

boşluğa. Döndü, son bir kez: "İnsanın bu yaştaki yanılsamaları gerçek olsa dedi, düğüne gider gibi gider ölüme."

Sarı bir makara boşalıyor gibi yürüyüp gitti.

1995

Güneşin sulardan doğup sularda battığı bir kıyı kentiydi. Ağaçlar koyu bir fısıltıyla eğilip denizin köpüğüyle yıkıyordu saçlarını. Ihlamurların bulutlarla söyleştiği çay bahçelerinde yaşlı adamlar, parmaklarında çırpınan zamanı bardaklara doldurmuş, uzun dalgınlıklarla ıhlamurların gölgesini büyütüyordu. Gülüşünü ve yürüyüşünü dalgalardan alan çocuklar bu dinginliğin biricik menevişiydi. Kadınlar değil de bulutlar sarkıyordu pencerelerden. Dünyanın her yerinde olduğu gibi burada da karıncalanmamış bir sesle konuşan gençlerdi. Yaşamak bu kıyı kentinde de büyük gizler, küçük sevinçler, gücenik aşklar, gecikmiş olanaklar ve onulmaz düşler içinde dokuyordu insanın eksikli ömrünü...

Bu resmin tek yabancı rengiydi, huzursuz bir sarıyla her şeyi bozan. Gözbebeklerinde pul pul gün ışığı ve çakıltaşı, sisten oyulmuş bir yontu gibi duruyordu boşluğun avucunda. Rüzgâr ve güneşten iki ustası, iki düşmanı vardı; bir adım atsa ışıkla siliniyor, bir adım çekilse rüzgâr savuruyordu. Durduğu yerse hiçbir yere gitmiyordu. Suları yıllarca içine akmış bir mağaraydı ve neye mal olursa olsun tüm yalnızlığını dışına vermek istiyordu: Kekeme bir dil, kırık kirpikler, gözyaşıyla çizik çizik bir yüz, sevinç bozgunları, mevsimsiz rengi aşkın, sırsız aynalara düşmüş umut, kendinden bile incinen bir duyarlılık, yaralı gülüşler, hiçbir şeyi kurtaramamış içtenlik, pişmanlığa dönmüş yanlışlar, bekleye bekleye günü geçmiş duygular, yerleri bir yara gibi sızlayan dokunuşlar... Bir köpeğin bile parçasını yese zehirleneceği yaşanmış yaşanmamış dünya acıları, ömür parçaları. O da biliyordu ki,

herkesin ruhunu bedeninin çarmıhına gerdiği, bırakın acıyı, sevincin bile paylaşılamadığı bir dünyada, kimse boyunu incelik ve derinlikle ölçmeye kalkmazdı. Ama yine de 'insanın acısını insan alır' sözüne inanıyordu bütün yüreğiyle.

"Ruhum da bedenim de ömrüme bedel bir esrimeyle yalım yalım yanıyordu. İlk kez kazandığını görüyordum sevginin. Hilesiz hesapsız bir gülüş onca ağır korkuyu yenebilmişti. Saçımın telinden tırnağımın ucuna kadar cana bürünmüş bir nesneydi özgürlük. Bembeyaz topuklarıyla içimdeki üzüm tanelerini eziyordu da şırası ağzımdan akıyordu. Bir insanın boynunda saatlerce yürümenin mümkününü gördüm. Dünyanın hiçbir parçası üzerinde böyle hazla durmamıştım. Odaları basan deniz mi, gök mü, içinde dip balıkları uyanan gözleri miydi? Kale burçlarından çok uzak bir düzlüğe bakmanın baş dönmesiyle durdum göğüslerinin ucunda. Yağmur saçlarımızın dibinden yağıyordu. Ortancalar, filbahriler, begonviller, narçiçekleri, zakkumlar, gelincikler, kevenotları... Neye uğradığımızı şaşırmıştık. Yerini ay ışığına bırakmadan çekilmiyordu üstümüzden güneş. Sesimiz, içinde binlerce canlının devindiği bir orman uğultusuydu. Ve biz, kan ter içinde iki masum yolcuyduk dünyaya karşı. Ancak böyle bir hazla yaratmış olmalıydı Tanrı evreni."

"Sonra o birdenbire aynı incelik ve içtenlikle bir başka resimde gülümsedi. Yine ışıklar içindeydi. Dinginlik onunla gitmişti. Şarkıların aşk acısını söylediği bir bildik zamandı. Aldığım soluktan üşümeye başlamıştım. Bir bir dönüyordu uçurduğum kuşlar. Herkesin hızla uzaklaştığı bir yol kenarında yapayalnız kalmıştım. Elini aradım, yoktu. Kirpikleri buğular içinde bir şarkıdaydı. Büyüyen bir gölgeydim, gözleri çekildikçe. Karanlığın kötü annesiydi memelerini ağzıma veren. İçimdeki iyilik zayıf düşmüştü. Yanıma geldiğinde gülümseyen kötülüktü artık. Uzandım ve bir çift sözle bitirdim şarkısını."

Onca mavi, onca yeşil, onca ışığa karşın simsiyahtı. Diliyle öldürdüğü varlık sebebini gözyaşıyla diriltmeye çalışıyordu. Dibe doğru yuvarlandığı uçurumdan geliyordu sesi acılar içinde: "İnsan bağışlayarak yener yanlışı. İnsanın acısını insan alır. İyilik böyle kolay yenilemez..."

1995

O adamları ay ışığında bir kadın fısıltıyla öpseydi; o adamlar önleri sardunyalı pencerelerden rüzgârlara baksaydı; o adamların çatılarına her bahar leylekler yuva yapsaydı; o adamlar söğütlerin dibinden akan sularla menevişli, uzaklara aksaydı; o adamlara akşamlar birazcık gölge düşürseydi; o adamların kirpikleri bir vakitler hiç nedensiz nemlenmiş olsaydı; o adamlar yağmur altında yalınayak yollarda koşsaydı; o adamları uçurumun kıyısında birileri göğsüne gömseydi; o adamlar bir gün olsun güneşi serçelerle karşılasaydı; o adamların dilinde keder bir erguvan dinginliğine dönseydi... Yaşlılar, bedenlerinde bir ince sızı, parklarda öpüşen çocuklarla gönenirdi. Kimse kendi rengini başkasının burcuna çekmeye çalışmazdı. Evler evlerin üstüne bir değirmen taşı gibi kurulmazdı. Herkes durduğu yeri biricik doruk, dünyanın tek gerçeği sanmazdı. Pencereler yıldızlarla ürpere ürpere sevişirdi. Aşkı ölümle kuşatılmış bir ülkede mutluluk, mutluluk sayılmazdı. Özgürlük insanın aldığı soluktan belli olurdu. Kimsenin eli kimseye ölüm için uzanmazdı. Doğanın büyüsüyle yüreğin gizi akla iyilikler katardı. Bir hüznü söylerken bile söz, insana güven ve incelik verir, bir gökyüzü genişliği ile dünyaya barış getirirdi.

Şimdi mi? İnsanların gözleri uzun bir uçurumu ezber etmeye çalışan bir çift korku çiçeği, bir imdat çığlığı; sevincine bakarken bile ışığını ağır bir kuşku, boğuk bir önlem duygusundan alıyor. Herkes eliyle göğüskafesine yerleştirdiği kocaman bir kayanın altında kirpikleriyle kuş resimleri çiziyor gökyüzüne. Zorun, paranın ve yalanın Tanrıları, aşk,

'ilik, eşitlik, onur, özgürlük gibi tüm insani değerleri bir iha-
et saplantısı, bir bölünme paranoyası ile ufkun dışına itiyor.
ütün korkakların azılı bir kahraman kesildiği şarkıları bo-
ılmuş bir ülkede ölüm, sorunların tek çözümü, hakların ve
alkların ilk ve son ödülü oluyor. Özgürlük, bir uygunlukla
;diş edilmemişse ancak hapishanelerde soluk alıyor. Yatağını
ehalet, ihtiras ve çirkinliğin serdiği odalar ve olanaklar için-
e, yeteneksizlik parayla yatıp kötülükle kalkıyor. Yoksulluk
ısanları evlere kapattıkça dünyadan ışığı kesilenler, soğuk
ir karanlıkla Tanrıyı çoğaltıyor. Namusu cinsel organlara
ıdirgeyen adamların mutsuz kadınları, bedenlerini soğuk
ataklara çarpa çarpa tiksintiyi ve şiddeti doğuruyor. Şarkı-
ır durmadan ayrılık ve ölümü söylüyor. Sesine dağları almış
ocuklar, incecik boyunlarında binlerce yılın örseli yükü, göz-
erinin ve parmaklarının buğulu pınarıyla yangın yerlerine,
ış duvarlara su taşıyor.

Ve kendilerinden başka kimseyi sevmeyen, sevgisizliğin
oğurduğu o adamlar, konumlarını ve kişiliklerini oluştu-
an korku, kabalık ve kurnazlığın o kırıcı nefti uzaklığından,
alnızca görmek istediklerini görüp duymak istediklerini du-
arak, hâkim olmanın şehveti ve olanaklarıyla ülkeyi tek bir
enge indirmeye devam ediyorlar... Halk mı? Tanrı, devlet ve
okluğun üç ağızlı bıçağında, bilenmek mi dilinmek mi belli
lmayan bir çırpınış içinde, dalıp dalıp gittiği boşluğa benzi-
or gittikçe...

1995

Kalabalık, anlamı ve gereği üzerinde en küçük bir kuşku duymadan söyleneni yapmanın ruhsuz huzuru ile trafik ışıklarında durup, taşları yerinden oynamış kaldırımlara kişiliksiz bir öfkeyle söylenerek, akşama dek bir kez bile kullanmadığı, ne işe yaradığını çoktan unuttuğu aklının sağır uğultusuyla, başı sonu belirsiz günlük yalnızlığını akıyordu. Bu akış içerisinde her gün biraz daha eğilen gövdesinden, şimdi çok derinlerde pır pır eden ve yaşama sevinci adına elinde tek olanak olarak kalan ışıklardan biri daha sönüyordu her seferinde. Plastik saksılarda tıkanan çiçekler, balıkçı tezgâhlarında bir etikete dönüşmüş balıklar, döviz büfelerinde tükenişin sayacı kur panoları, ışıklı vitrinlerin mevsimlik modaları ve lokantaların önünde üst üste yığılmış içki kasaları bu büyük yalnızlığa uzak, soğuk, üzgün ve ezici bir dekor oluşturuyordu.

Sevginin, iyiliğin ve dayanışmanın ebruli ipeği ile dokunmuş bir eski zaman seccadesine benzeyen yüzüne acının zehirli suları yürümüş yaşlı ve bulanık bir kadın, gözyaşıyla göğsüne işlediği, soluğu telle kesilmiş yirmi bir yaşındaki oğlunun, şimdi bir bıçak gibi herkesin suskunluğuna batan gülüşünü, ülkenin bütün yol ağızlarına yerleştiriyordu. Bir ihanet ağı gibi dört yanını kuşatan bu siyah, bu acı, bu zavallı kalabalığa çığlığı ile bir duyarlılık kazandırmaya çalışarak, "Tanrıya bir can borcum, devletten bir can alacağım var" diye diye bütün katili karanlık ölümler adına oğlunun ölümünü bir mite, bir yaşama gücüne dönüştürüyordu. Kalabalığın ve devletin sırtını döndüğü yollarda ve kapıların önünde bir kadın, onuru

ve haklılığı ile ülkesinin talihsizliği ve acısı kadar büyüyordu.

Işıklar, mermerler, ihaleler ve üniformalar içinde bir baş dönmesini yaşayan ve yönetme yetkisini aldığı halkla arasında baskı, yalan, vergi ve ceza dışında bir ilişkisi kalmayan devlet, kendi rengine ve duruşuna uymayan her sesi bir ihanet paranoyası ile boğuyor; varlığını korumakla görevli olduğu ve varlık gerekçesini oluşturan halka karşı, ne anlama geldiğini ancak çıkar sahiplerinin bildiği 'ülkenin âli menfaatleri'ni korumak için açık bir küçümseme, örtülü bir kin ve örümcek ağını andıran gücüyle hayatın her alanına sızarak taşlar gibi katı duruyordu. Yurttaşlığı kulluk, özgürlüğü başıboşluk, barışı zayıflık ve yaşama hakkını bir lütuf sayan tutumu ve olanca uzaklığı ile devlet, büyük çoğunluğu her gün biraz daha kendi yalnızlığına itiyordu.

Gazeteler çarşaf ve tabak veriyordu. Başbakan Kuran'ı öperek çağdaşlık yemini ediyordu. Doğuda köyler bitiyordu. Nefesinde dergâhların hacıyağı kokan Cumhurbaşkanı "laikliğin güvencesi benim" diyordu. Cumhurbaşkanının yeğeni banka dolandırıyordu. Büyük kentlerin varoşlarında insanlar kemik unu yemeye başlıyordu. Polis, hak arayan herkesi döverek devletin güvenliğini sağlıyordu. Güvenpark'taki dilencinin mendiline yağmur yağıyordu. Milletvekilleri bayan memurların etek boylarını ölçüyordu. Şairler hâlâ daldan düşen yaprağın hüznünü yazıyordu. Sakarya Caddesi'nde sarhoşlar ülkenin kurtuluşunu konuşuyordu. Kürt illerinde olağanüstü hal on beşinci yılında dört ay daha uzatılıyordu. Politikacılar geleceklerini bilmek için medyumlara koşuyordu. Yarı çıplak magazin şarkıcıları ülkeyi çağdaş uygarlık düzeyine çıkarıyordu. Üniversiteler büyük bir akademik beceriyle susuyordu. Gecekonduların ışıkları çok erkenden sönüyordu. İstanbul'da bir yılda bir milyondan fazla pompalı av tüfeği satılıyordu!

Ve bir kadın, devlete ve kalabalığa karşı, bir isyan türküsü, bir onur imgesi gibi, bir yudum su duruluğunda bu pisliğin üstüne akıyordu.

1995

İFADE

Üç kademeli polis kontrolünden geçilerek girilen, eşikleri bile insanı ezen kocaman yapının en güvenli odasında, 'ülkenin bölünmez bütünlüğü'nün teminatı olarak oturan Savcı, altını kırmızı kalemle çizdiği suçlu yazıların bulunduğu kitabı elinde evirip çevirerek, sesinin olanca alışkanlığı ve akışkanlığı ile "ülkenin parçalanmasından yana mısınız?" diye sordu genç adama.

Bütün insani değerlerin paramparça olduğu bir coğrafyada kaç zamandır 'bütünlük'ün tanımını yapmaya çalışmaktan aklına ağrılar giren genç adam, dilinde Emerson'ın, "insan düşündüğü kadar özgürdür" sözü, toplumdaki çağdaş köleliğin gizini çözmek istercesine, pencereden sızan gün ışığının aykırı iyimserliği ile baktı Savcıya. "Bütün, parçalardan oluşur Sayın Savcı" dedi. "Zaten parçalı bir şeyin parçalanmasını istemek sizce de anlamsız değil mi? Biz, bütünü oluşturan parçalardan bir kısmını görürken, diğerlerini görmüyorsak, gerçekte bütünü tanımıyor, bütünün ne olduğunu bilmiyoruz demektir. İnsanın bilmediği bir şeyi bölmeye kalkması da, zaten parçalı bir şeyi parçalamak istemesi kadar anlamsız değil midir sizce de?"

"Bakın Sayın Savcı, ben bir dünya yurttaşıyım. Benim, dünyanın şu ya da bu noktasında, üstelik kendi seçimim dışında doğmuş olmam, dünyanın diğer noktalarını yok saymamı, orada yaşayan ve benim gibi kendi istenci dışında orada doğmuş olan insanları küçümsememi, onlara üstünlük taslamamı gerektirir mi? Böyle bir bakış, dünyada tüm insanların yaşadıkları bölgeyi tek doğru, tek gerçek, tek iyi

ve güzel sayarak birbirlerini küçümsemeleri gibi bir sonuca yol açmaz mı? Başkalarına karşı böyle bir tavır içinde olan insan, başkalarının aynı tutumuyla, yani kendi silahıyla karşı karşıya değil midir? Sizce böyle bir duygu ve davranış içinde olan insan, hastalıklı bir sevgisizlikle ilk başta kendi ipini çekmez mi? Zenginlik yalnızlıktan değil çoğulluktan gelir. Kuşları düşünün Sayın Savcı, ne büyük bir çeşit zenginliği ile süslerler gökyüzünü ve ağaçları. Yalnızca şahinleri sevip kırlangıçları düşman bilmek, en azından bizim çatı pervazlarımızın renksiz ve rüzgârsız kalması değil midir?"

"Sonra Sayın Savcı, halkları birbirinden ayıran sınırlar değildir. Gökyüzünün, suların, rüzgârın sınırı olur mu hiç? Düşmanlık bir sınır gerektirir belki, korunma güdüsüyle, ama bir kıyısızlık gerektiren sevgi sınır tanır mı? Halkları, dilleri ve o dil içinde yapıp yarattığı kültürel değerleri, farklı ve soylu kılar. Düşünsenize sayın savcı, camı Fenikeliler buldu diye cam bardakla su içmemezlik edebilir miyiz? Camı kullanmak için bizim Fenikelileri kendimize uyruk kılmamız mı gerekir? Öyleyse Sayın Savcı, bırakın Kürtler de kendi türküsünü kendi sesiyle söylesin."

Üç kademeli polis kontrolüyle güvenliği sağlanmış ve eşikleri bile insanı ezen kocaman yapının en güvenli odasında oturan Savcı, pencereden sızan gün ışığının aykırı iyimserliği içinde ceza yasasının ilgili hükümlerine gölgeli gözlerle baktıktan sonra, "ekleyeceğiniz bir şey var mı?" diye sordu genç adama. "Konu dışı belki ama –dedi genç adam– madem sordunuz Sayın Savcı, Emerson'ın iki sözünü daha anımsatmama izin verin: 'Bu ülkeyi yönetenlerin yapacağı ilk iş, iyice bir yıkanmaktır' diyor Emerson. Yüz elli yıl önce Amerika için söylenmiş bir söz bugün neden canımı bu kadar acıtıyor dersiniz? Son olarak bir söz daha: 'Bir ulus ne zaman yurtseverlik çığlıkları atmaya başlar, hemen aklıma ellerinin

temizliğini, ruhunun aklığını araştırmak gelir.' Bu kadar Sayın Savcı... Cezası ne olursa olsun insan düşündüğü kadar özgürdür."

1995

Karın, gökyüzünü tersyüz edilmiş bir papatya tarlasına çevirdiği; ayazın insanın anılarını bile üşüttüğü; kuşların bulutlardan pencere pervazlarına indiği; evlerin çocuklara dar, yaşlılara bir yaz ikindisi kadar geniş geldiği; yolların insanın boğazına düğümler attığı; sokak lambalarının yalnızlığı, telgraf tellerinin ayrılığı ışıttığı; ölülerin dönüp bıraktıkları boşluklara oturduğu; zamanın bacalardan iplik ince süzülüp gittiği; seslerin beyaza, suskunluğun darala darala acıya kestiği; kapıların içe bakmaktan iyice karardığı; her şeyin umutsuz bir bakış gibi boşlukta asılı kaldığı bir dünyaydı... Bu erimiş yalnızlığın tek lekesi, acemi bir karakalem, bir çığlık gibi düzlüğe çizgiler çeken kavaklardı. Avlular bile dağ başları kadar ıssız ve uzaktı. Rüzgârdan başka bir canlı kalmamıştı dünyada. Ufuk yoktu. Odalar içine çekile çekile birer kuyuya dönmüştü. Soluk alan ölümdü sanki. Eşyalarla insanlar arasındaki ayrım giderek siliniyordu. Herkes zamanın dışına düşmüş de acısı bile haz veren bir geçmişi seyrediyordu beyaz bir perdede.

"Yalan bir iyilik gibi sıcak, bir sevgili gibi güleç, ona en çok ihtiyacımız olan bir anda çalar kapımızı. Siyah bir gecede önüne tutulan ışığın ardına düşer insan. Yolun doğruluğunu sorgulayacak ne şansı, ne gücü vardır. Gün ışıdığında çoktan yanlışına varmıştır. Geriye dönüş başlangıçtan daha acı, daha zordur. Ne yenilgisine sahip çıkabilir, ne yolunu sürdürebilir. İkinci bir geceyi bekleyecektir umarsızca ya da kötü geçmişini ateşe verip o yangının külünden başlayacaktır her şeye. Bize gerekli olan yalansız bir iyilik, incitmeyen güzellik, güler yüzlü doğruluktur."

"Susmak insanın sözünü büyütüyorsa bir erdemdir. Bir yaprağı bile kıpırdatamaz yoksa suskunluk. Ne kadar cılız, ne kadar yanlış olursa olsun boşlukta iz bırakacak tek şey sözdür. Yağmur yağmazsa kim bilebilir bulutların yükünü. Kendi gerçeğini kendi sesiyle ışıtır insan. Başkasının evinde yanan ışıktan bize ancak gölge düşer. İnsan konuşarak tanır kendini, tanıdıkça sever. Kendini sevmeyen kendine sahip çıkamaz. Konuşmaktan korkmak, güçsüzlüğün insan ruhunda açtığı en derin çukurdur. Kimse bu çukuru başkasının gücüyle dolduramaz ve ne gariptir ki çukur büyüdükçe büyür insanın yıkımı."

Bu kör, bu sağır, bu dilsiz beyazlıkta yaşam adına tek ses, bir ölümsüzlük arması gibi duvarda gülümseyen fotoğraftan geliyordu. On yıldır her yalnızlık esrimesi, her hasret boğuntusunda bir dua gibi duvardaki fotoğrafla ışıyan kadın, rüzgârlı bir koru gibi sıyrıldı sisinden. Eteklerindeki kederi ve yalnızlığı çırptı. Saçlarını omuzlarından akıttı. Boşluğu çerçeveleyen pencereye gidip, "yaşamak en büyük güçtür" yazdı camların buğusuna. Avluya çıktı sonra. Fotoğrafa inanıyordu bütün bedeniyle. Kapanacağını bile bile karda izler bırakarak yürüdü boşluğa karşı. Fotoğraf, bir güven duygusu, bir ışıklı su gibi boşluğa yayılıyordu:

"İnsan iyiliği hak etmelidir. Emek ve içtenliğin olmadığı yerde istek bir yaz yağmuru hükmündedir, gelir ve geçer. Gerçeğin ilk adımı hayaldir ve mutluluk tutkuyla yoğrulmuş bir çabadır. Kimse kendini dışlayarak gerçeğini değiştiremez. Hüznüne sahip çıkmayan insanın sevinci, her gün yeni bir boşluğa kapı açan bir yanılsamadır. Unutma ki, 'hiçbir aşk düşünceye uzak değildir /hiçbir yıldız göğe.' (Abbas Sayar) İnsanı kendi çukurundan çıkaracak olan kendi umutsuzluğudur..."

1995

SENİN KORKULARINI BENİM İNCELİĞİMİ

Ayrılık ne biliyor musun? Ne araya yolların girmesi, ne kapanan kapılar, ne yıldız kayması gecede, ne güz, ne ceplerde tren tarifesi, ne de turna katarı gökte... İnsanın içini dökmekten vazgeçmesi ayrılık. İpi kopmuş boncuklar gibi yollara döktüğü gözlerini, birer damla düş kırıklığı olarak toplaması içine. Ardında dünyalar ışıyan camlar dururken duvarlara dalıp dalıp gitmesi. Türküsünü söyleyecek kimsesi kalmamak ayrılık. Ödünç sesle konuşan bir kalabalık içinde kendi sesiyle silinmek. Birdenbire büyümesi, gülüşü artık yaprak kıpırdatmayan bir çocuğun. İnsanın yaşlandıkça kendi kuyusuna düşmesi. Bir kadının yatağına uzanan kül bağlamış bir gövde. Saçına rüzgâr, sesine ışık düşürememek kimsenin. Parmaklarını sözüne pınar edememek. Uzaklarda bir adamın üşümesi, bir kadın dağlara daldıkça. Işıklı vitrinlere bakmadan geçmek çarşılardan. Çiçekçilerden uzağa düşmesi insanın yolunun. Evlerle sokaklar arasında bir ayrım kalmaması. Ayrılık yağmurdan vazgeçiş, sudan üşüme; yalnızca gölge vermesi ağaçların. İyiliğin küfre dönmesi ayrılık. Güneşin bir ceza gibi doğması dünyaya. Başını alıp gitmek gibi bir geri dönüş. İki adımından birisi insanın. Sevincin kundakçısı, hüznün arması. Süreğen korkusu inceliğin. Ayrılık o küçük ölüm, usta dokunuşlarla bizi büyük ölüme hazırlayan.

Şimdi anlıyor musun gidişinin neden ayrılık olmadığını? Bir yaprak düşmesi kadar ancak acısı ve ağırlığı olduğunu. Bir toplama işleminin sonucunu yazmak gibi bir değer taşıdığını. Boşluğa boşluk katmadığını. Kar yağdırmadığını yaz ortasında.

Ayrılık, o köpüklü öpüşlerin ardından kalkıp ağzını yıkadığında başlamıştı. Ben bulutları gösterirken, bulmacanın "beş harfli bir yemek" sorusuna yanıt aramanla halkalanmış; "aşkın şarabının ağzını açtım/ yâr yüzünden içti murt bende kaldı" türküsü tenimde düğümlenirken odadan çıkışınla yolunu tutmuş; dağlarda öldürülen çocukların fotoğraflarını kenara itip, "bu eteğin üstüne bu bluz yakıştı mı" dediğinde varacağı yere varmıştı çoktan.

Ne mi yapacağım bundan sonra? Ayak izlerimi silmek için sana gelen yolları tersinden yürüyeceğim önce. Şiir okumayacağım bir süre. Hediyelik eşya satan dükkânların önünden geçmeyeceğim. Senin için biriktirdiğim yağmur suyunu bir gül ağacının dibine dökeceğim. Yeni bir yanlışlık yapmamak için telefonlara çıkmayacağım. Ardı kuş resimli aynalar arayacağım mahalle pazarlarında, gençliğimi anımsamak için. Emekli kahvehanelerinde yaşlılarla konuşarak sonumu görmeye çalışacağım. Fotoğraflarını güneşe koyacağım bir an önce solsun diye. İçinde ay ışığı, iğde kokusu ve begonvil bulunan tüm resimleri duvarlardan indireceğim. Mican türküsünü asacağım yerlerine. Falcı kadınlara inanmayacağım artık. Trafik polislerine adres sormayacağım. Geleceğe ışık düşüren bir gülüşle gülmeyeceğim kimseye. Fesleğenden başka çiçek koymayacağım penceremin önüne. Büyük kentlerin varoşlarında çırpınan üç milyon yurtsuza evimi açacağım. Nerde bir kayıp, bir faili meçhul varsa bıraktığı acının yanına resmini asacağım. Şaşırma yetimi korumak için yeni aşklar bulacağım kendime.

Ne yapacağımı sanıyorsun ki, tenin tenime bu kadar sinmişken; ömrüm azala azala akarken önümde; gittiğin gerçek bu kadar herkese benzerken... Senin korkularını, benim inceliğimi doldurup yüreğime, bıraktığın boşluğu yonta yonta binlerce heykelini yapacağım.

1995

Adam on iki yıldır aynı yapışkan ses tonu ve aynı hileli yüzle hep aynı şeyleri söylüyor; on iki yıldır söyledikleri, insanların gerçeğinde uçurumda bir tüy, boşlukta bir toz kadar bile iz bırakmıyor ve insanlar on iki yıldır büyüyen düş kırıklıklarıyla orantılı bir artışla meydan meydan adamı alkışlıyorlardı. Tanrım, bu ülkede aşktan ölüme, açlıktan inanca neden her şey bu kadar kendine aykırı, her şeyde düzey bu kadar düşük, bencil ve kirliydi.

Kentlerin derin bir uğultu, bozkırın büyük bir ıssızlıkla içini çektiği bir akşamüstü, daracık avlusunun toprağına çizdiği halkalara garip bir ürpertiyle uzun uzun bakan uzaklarda bir adam, aptallığın, seçeneksizliğin, yanılsamanın ve umutsuzluğun tüyler ürperten bu görüntüsü karşısında, hayata ilişkin tüm bildiklerinin ne kadar doğru, ne kadar yalnız, ne kadar uzak ve acil bir gereklilik olduğunu büyük bir mutsuzlukla bir kez daha görüyordu.

*

Kadın, telefon kablosunu doladığı ve sabun köpüklerinden bir külot geçirdiği bacaklarına geniş halkalar çizdiriyor; ağzını bir burgaç, iştahlı bir mağara gibi boşluğu emercesine uzatıyor; göğüslerini iki ada gibi sudan çıkarıp çıkarıp, insanların kasıklarına indirdiği gözlerinin kırbacıyla, ısınmak isteyen herkesin kendisini aramasını söylüyordu gecenin kösnül ekranında.

Aşkı yüreğin, cinselliği bedenin kutsal dili ve ikisi birlikte yücelik kazanan çok özel ve gizli bir varoluş biçimi sayan inceliğiyle yenik bir adam, bu kirli kuşatmanın darbeleriyle

gün günden gedikler açılan odasında, bir eliyle yüzünü kapatıp bir eliyle kasıklarını tutarak, kadından erkeğe, erkekten kadına uzanan bu gizemli yola döşenmiş binlerce çukuru düşünüyordu hüzünle.

*

Üniformasının ona sağladığı büyük özgürlükle yere yıktığı gövdenin üzerinde, dünyanın dengesini bozan bir fazlalığı düzeltir gibi tepiniyor; sonra yaptığı işe karşı derin bir saygı ve kutsal bir hazla ağır ağır geri çekilip kırmızı ve mora boyadığı, çığlığı çırpınışına karışmış eserine bakıyor; sonra yeniden, gereksiz bir izni kullanmış küçük memur telaşıyla, su içer gibi rahat, yerde tortop olmuş suçu, nedenleri ve sonuçlarıyla betona gömmeye çalışıyordu.

Çocuk, dişleri ve kirpikleri arasına kıstırdığı dehşeti acıyla tükürerek, yaşama sevinci adına öğrendiği ve yücelttiği ne varsa bu vahşette incinmesin diye yüreğinin derinlerine çekiyor; acının tuttuğu ışıkla, insanın gövdesine saldırarak aklının ve yüreğinin nasıl cezalandırılacağını anlamaya çalışıyor; birine işkence yapan insanın başka bir gövdeyi nasıl sevebileceğini düşündükçe, yeniden ve derinden bir umutsuzlukla titriyordu.

*

Sahip olduğu para, sesinin tonundan ve üzerindeki giysilerden fışkıran yeni zaman yetmesi, kaşlarında mağrur bir gülümseme, parmaklarıyla boşluğa büyük projeler çizerek, her sözün arasına sıkıştırdığı sayıların albenisiyle kendini onaylatıyor; dilinin ucuna topladığı aklının tüm hüneri ve deneyimiyle, başarısının ahlaki temellerini anlatıyordu yeni ortağına: "Onur yoksulluğun boş memesidir dostum. Zayıf adamın adaleti fillerin kanat takması gibi bir şeydir. Emek köhne bir sığınaktır beceriksizlerin birbirini avuttuğu. Sevap

bile parayla kazanılıyor artık. Elbette en yüce değer paradır."

Herkesin birbirine benzediği, çok paralı olmanın ayıp sayıldığı zamanlardan süzülme bir ihtiyar, alın terinin yüzüne çektiği çizgilere düşen gölgelerle silik, kardeşliğin ve paylaşmanın yüreğinde harelenen sularına gömülmüş, hiç önemsemediği bir şeyle aşağılanmanın incinmişliği ile nasıl bu dünyanın dışına düştüğünü düşünüyordu.

Yalan, etin şehveti, zorbalık, kirli ve şımarık para... Bunların inceltilmiş binlerce ayrıntısı... Bunca ağır saldırıyla aklı karıncalaşmış bir halk. "Türkiye bu tadı seviyor" mu gerçekten?

1995

ÖLÜMÜN SÜT KOKAN RESMİ

"Gökyüzü gibi bir şey bu çocukluk/ Hiçbir yere gitmiyor."
Edip Cansever

Çocukluk, insan ömrünün, bütün mevsimlere rengini vuran ilkyazıdır. Akıl almaz bir saflık, sakıncalı sorular, sonsuz bir değişim. Bir coşku aylası, dünyanın aşınmış yüzünde. Yalınlık, güç, iyilik, direnç. İnsanın ileri yıllarında, yılgınlıkta, kirlilikte dönüp dönüp yunduğu, el değmemiş saklı su. İnsanlığın yapıp yarattığı ne varsa olumlu olumsuz, onu geleceğe taşıyan biricik olanak.

Yıldızlar çocukların hayal hazinesi, duygu ülkesidir. Gecenin derinliğinde pır pır göz kırpan o uzak, gizemli dünyalar, yorgunluğun beşiğinde küçücük gövdeleri kayıp giden çocukların yüreklerine, tadı tanımlanamayan bir iksir akıtırlar; ölüme dek onları ışıklar içinde tutacak. Şırnak'ta, Cizre'de, Dersim'de, çocukların yıldızları alındı ellerinden. Başlarının üzerinde yanık et kokan bir boğucu duman nicedir. O çocukların yaşlanınca, darda kalınca bakıp bakıp niyet tutacağı bir yıldızları olmayacak artık.

Bulutlar ne büyülü masallar anlatır çocuklara, rüzgârın ıslığı ile göğün mavisinde çın çın öterek. Kimi gün bir evin damında koyun sürüsü, kimi gün dağların doruğunda yangınlar, kimi gün ekinleri yetiren yumuşaklık, ağaçlara konmuş kanatsız kuşlar kimi gün... İnsanın, kirlendiğinde bile temiz kalmış bir yanı, zulüm yaparken eline ayağına dolaşan bir iyilik kalmışsa içinde, çocuklukta göğsüne doldurduğu bulutlardandır. Yıllardır Ağrı'da, Eruh'ta, Cudi'de, bulutlar bir kan salkımı çocukların gözbebeklerinde. Masal yok. Gökyüzü bir karabasan.

Rüzgâr ölüm esiyor nicedir. Gün ışığı geceden artan korkuyu büyütüyor. Ve çocuklar, bir yıkımın isini çeke çeke içlerine, kara taştan sert bir zamana büyüyor sevgisiz bulutsuz.

Oyun... Can suyu çocuğun. Gövdesinde yanan ışık. Odalardan dünyaya, sokaklardan uykulara, yedi renkli hayal köprüsü. Korkuyu kaldırmayan sırça kap. Sevginin, özgürlüğün ve yaratıcılığın ilk büyük okulu. Büyülü dünyası nesnelerin. Kıyısız merak. Hayata atılan hilesiz hüzünsüz adımlar. İnsanın bir ömür yolunu çizen saklı su, gizil güç. Silvan'da, Bitlis'te, Savur'da, babalarını gömerek büyüyor çocuklar. Hayal köprülerini silahlar uçurdu çoktan. Ne yemişlerin çağla mevsimi, ne kuşların yavru zamanı... Tek oyunları korkuyla saklambaç. Ölümü ezber ede ede öğreniyorlar özgürlüğü. Ve onların ömürlerinin gizil gücü, önlerinde akan saklı su, kan ve gözyaşı yalnızca...

Evler ana rahmi hepimizin. Tenimizin rengi, hançeremizde ses, gözümüzün ışığı. Gücümüz ve güçsüzlüğümüz, dünyaya karşı. Özürlerimiz, özlemlerimiz, hüzünlerimiz. Ilık minderi dar vakitlerimizin. Bilen ve koruyan. Boynumuza asılan taş. "Sokakların zoruna bir içerlek ışık." Bir ömür yürek zarında gezdirdiğimiz çift ağızlı bıçak; dışarı çıktıkça bir ağzı, içeri girdikçe öbür ağzı kesen. Ve ne kadar yoksul, ne kadar sert olursa olsun, bizim olan biricik olanak bu dünyada. Şimdi Batman'da, Lice'de, Midyat'ta, çocukların ana rahminde panzerler gezmektedir. Evler koruyan ve güçlü değildir. Odaların tüm sırrı, siyah bir utançla göğe savrulmaktadır. Babalar toprakla bir olmuş, çırılçıplak; anneler öfkeyle tıkanmış birer çığlıktır. Yataklar kar, gözyaşı buz, kirpikler birer hançer kesilmiştir. Ve bir çocuk, çömelmiş yıkıntılar üzerine, göğüskafesinden uçan sevgiyi tutmaya çalışmaktadır.

Bir halkı yok etmenin en yanlış, belki de en doğru yolu çocuklar mı dersiniz?

1995

Akşamın dağlara sürmeler çektiği, sessizliğin ürperen gölgelerle uzun bir iç çekişe döndüğü, doğanın nemle sis arasında soluk soluk eridiği düş damlası bir koyda, olanca görkemiyle susan denizin derinliği ile avundu bir süre. Güneşin gün boyu ışıktan oyalar işlediği büyük mavilik, rüzgârın ıslığı ile köpükten şarkılar söylüyordu, kumlara çarpıp çarpıp geri çekilen. Sığlığı hangi derinliğe sürersen sür, hangi dorukla, hangi kıyısız düzlükle ölçersen ölç, hiçbir şey değişmiyor, diye düşündü. Ne zakkumların pencerelere uzanan pembe çığlığı, ne onbiray çiçeklerinin çatılardan eşiklere çırpınan dört mevsimlik moru, ne fesleğenlerin dokundukça göveren fısıltılı rayihası, ne incirlerin sütü, ne üzümlerin pusu, ne de damar damar yalnızlığı kayaların... Bu büyük maviliğe kendi dışında görkemler katan ne varsa, hiçbir şey, kentlerden bu koya sürüklenen kirli, süslü ve ruhsuz sığlığa yeni bir şey katamıyordu. Herkes birbirine bakarak bir anlam, bir biçim ediniyordu ve suya giren insanlar yalnızca suya giriyordu. Kimse ruhunu boyunduruktan kurtaracak bir çıplaklığa soyunamıyordu. Denizse gittikçe daha uzak, daha derin, daha mavi bir yalnızlığı giyiniyordu dalga dalga kırılarak.

"Mutluluğun, dünyadan yalıtılmış, insanın hırsları ve gövdesiyle sınırlı bir duygu olmadığını öğreneli beri, bir avuç insanı öne çıkaran tüm olanakları yağlı bir ip, bir çeki taşı gibi boynumda taşıyorum. Bütün bir yılı kupon keserek, çiftleşerek geçiren; günleri damla damla gövdesinde yağa çeviren; varlığını aşağılayan saldırılar karşısında secde ederken pazarda sebze fiyatlarına söylenmeyi demokrasi sanan;

evinde elektrik ya da su kesilince modern bir ülke üzerine fikirler yürüten; insan hakları denince aklına trafik kuralları ve sarhoş naralarından başka bir şey gelmeyen; etikten, otobüs kuyruğunda sıraya uymayı, estetikten, evindeki eşyaların renk uyumunu anlayan; bir gün bile bir resim sergisi ya da kitapçı dükkânı gezmeyen; on bir ay biriktirdiği yanlışlığı, yorgunluk diye kör bir özentiyle sulara taşıyan bu silik, bu gittikçe birbirine benzeyen bir örnek insanların denizle derinlik, kumla içtenlik, fesleğenle genişlik, zakkum ve sardunyayla farklılık kazanması, gökle yerin, denizle dağların yer değiştirmesi kadar uzak, doğanın ilkel gerçeğinden de geriye düşmüş bir yıkıcı gerçeklik değil mi sizce de?"

Denizin boncuk boncuk kirpiklerine dizdiği maviliği bir gözyaşı içtenliğiyle kumların anne kucağına döktü. Gözleri, dumanı usul usul kalkan bir dağ başı gibi aralandı. Ardında bir dalgınlık, bir güceniklik gibi uzayan uzaklara çevirdi başını. Gözlerinin bebeğine biraz eğilen herkes, bu püsenli yalnızlıkta yangını yeni sönmüş bir ormanın külünü ve zulmünü görürdü. Alın çizgilerinde yalınayak çocuklar yürüyordu, gideceği yeri bilmemenin tıkanmış dehşetiyle. Sesinde bir kadının yastıklara düşen hıçkırığı, güneşi eşiklerde geceye teslim eden bir adamın alacakaranlık bekleyişi vardı. Yüzü, yoksulluğun çökerttiği evlerin dünyaya bakan pencereleri gibi bulanık, mahzun ve daracıktı. İyilik diye çırpınan bir ülkeden sesler alıp sesler veren bir çan kulesiydi, iki kaşı arasına sıkıştırdığı sıkıntı.

Boynunda tonlarca taş asılıymış gibi ağır ağır doğruldu yerinden. "Ah –dedi– insanlar uykularındaki kadar masum, çocukları kadar yalın, yaşlılar kadar dingin yaşasalar zamanı, acı, dünya haritasından silinir, herkes her sevinci aynı incelik ve içtenlikle hak ederek yaşardı. Kimse doğayı yaralamazdı böyle. Yorgunum çok, doğru; birkaç gün için her şeyi unuta-

bilirim... Ancak gözden kaçırdığınız küçücük bir ayrıntı var. Ben buraya yalnız gelmedim ki..."

Ufku, beri çekmek ister gibi yürüyüp gitti. İnsanlar bir alışveriş iştihası ile denize girmeye devam ediyordu.

1995

ONLAR MI? (1)

Onlar, özgürlükleri özenti, ihtiyaç ve olanaksızlıklar içinde iğdiş olmuş; yaşamın, aklına ve bedenine düğümler attığı yenikler, yanlışlar, uçurumda ıslık çalan külhan ve ezikleri toplumun... Gecenin dört kol baskını, uykunun terli burgaçlarıyla her gün biraz daha oyulan yataklarından sapsarı bir yorgunlukla süzülüp onca kalabalık içinde kimseyi görmeden ve kimseye görünmeden, her vitrin, her durak, her köşe başında içlerindeki boşlukla yüzleşerek, alınlarında bir derin ırmak, kirpiklerinde bulutların yangınıyla bir yenilgi imgesi gibi dönerler evlerine. Yaşamak bir türlü eşiklerinden geçemedikleri hep aralık duran bir kapıdır onların.

Her şey kendilerinin dışında tanımlanmıştır. Her şeyin iyisini hep başkaları bilir, başkaları yapar. Ne kadar büyük olursa o kadar kolay inanırlar yalana. Duruşlarındaki ikircimden anlamak güçtür, kendilerinden olmayanlara gösterdikleri saygı mı, korku mu, alay mı? Sahip oldukları her zaman değersiz ve az, sahip olmadıkları yıldızlar kadar uzak ve çoktur. Uzaklık onların hasretlerinin adıdır. Bulutlar yağmurunu hep onlardan uzağa döker. Gökkuşağının hiçbir rengi düşmez üstlerine. Elbiselerinin iliklerinden giren rüzgâr bir solgunluğu düğmeler bedenlerine. Her mevsimden geriye ertelenmiş bir heves, bir soğuk sızı kalır. Yalnızlık onlara baba mirası, onlardan çocuklarına biricik armağandır. Ve birbirlerine baka baka bir yanlışı büyütüp dururlar.

Onlar durmadan sigara içerler, bulanık aynalarda ay ışığı ile tarayarak saçlarını. Ayakkabılarının topuklarına basarak ezdikleri kim bilir nelerin hıncıdır? Omuzlarını bir boşluğa

dayayıp gözleriyle ittikleri, zaten dünyanın ellerinden aldıklarıdır. Bir küfür gibi geçerler ışıkların ve inceliklerin içinden. Yoksulluk hayatın haksızlıkları karşısında hem zayıflıkları, hem dayanma gücü veren bir erdemdir. İki kaşları arasında bir kısık deniz feneri yanar, yalnız kendilerinden olanların görebileceği. Sevmek dişlerinin arasında bir ıslık, sinema koltuklarında bir alacakaranlık, bir bulanık fotoğraftır baka baka yıprattıkları. Aşkla ekmek arasındaki önceliği öğrenecek bir olanak bulamadan yaşlılığın ve ölümün eşiklerine düşerler.

Kapalı konuşmaların ustasıdır onlar. Dilleri sokakları kadar işlek, sesleri odaları kadar yüksektir. Kesik bir sudur parmakları. Yürüyüp gittikleri uzaklık bir ömür çırpındıkları kör bir geçmiştir. Güneşin batacağından emindirler, ama güneşin doğacağına güneş doğunca inanırlar. Dağlarda ölenlerin olması bir masal gerçeğidir olsa olsa. İnsanın bir başkası için çırpınması, taşların güneşin yerine geçmesi gibi bir şeydir. Bir istiridye bile onlardan dışa dönüktür. Güvenmekten geriye, her zaman sapsarı bir incinme kalmıştır. Bıyıklarının ucundan sarkan kayıtsızlık biricik karşı koymalarıdır hayata. Tanrı ile felek arasında sıkışmış bir dindar, zorunlu bir günahkârdırlar. Kendilerinden başka tutunacak kimseleri olmadığını onlardan başka herkes bilir. Ve onlar birbirlerini küçümseye küçümseye küçük adamları büyütürler binlerce yıldır.

Onlar bizim köşe bucak kaçtığımız vicdanlarımızdır. Onlar bir gün kendilerini sevmeye başlayınca, ancak o zaman dünyamıza iyilikler, güzellikler gelecektir.

1995

ONLAR MI? (2)

Onlar, içlerine doğdukları sınıfın üstlerinden aktardıkları üstünlük ve güçle akıllıdırlar. Çıkardıkları basit bir ses, kaba bir hece bile hâkim olmanın otoriter rengiyle bir anlam, bir derinlik kazanır. Bu yüzden, düşünmek bulutlardan haz almak kadar uzak, gereksiz ve boştur. Sınıfsal tarihlerinden öznel tarihlerine kalan biricik miras, bedenlerine ve bencilliklerine ayarlı bir içgüdüyle yalnızca tüketmektir. Her hareketlerine hikmetler kazandıran budala aynalar karşısında, küçümsemenin şehvetiyle pervasızdırlar. Doğru, onların inandıklarıdır. Onlar ancak bir yüksekte dururlarsa vardırlar. Yalnızlık derin uykularda konuk ettikleri bir yabancıdır; bir ince sızıyla gelir, bilmedikleri bir şeyleri duyurur ve terli bir ürpertiyle çıkıp gider.

Toplumsal ütopyaları yoktur. Bu yüzden bireysel tarihleri evleriyle sınırlıdır. Kullandıkları eşyalar bile onlardan uzun ömürlüdür. Dünya yalnızca kendileri için bir olanaktır, öldükleri gün bitiveren. Haz ve yarar ancak birbirleri üzerinden açıklanabilen iki sözcüktür ömürlerini özetleyen. Elbette insanları severler hâkim olmanın lütfuyla. Halka gösterdikleri ilginin içeriği, mülkleri ve konumlarında gösterir kendini. Gülüşlerinin ardında bir ülkenin acısı ve yoksulluğu yatar. Kime ne kadar eğilirlerse başkalarına o kadar serttirler. Bulutlar, rüzgâr, sular ve ağaçlar birer ruhsuz dekor, bir sıkıcı ayrıntıdır onların bahçelerinden geçmiyorsa. Bilgiyi parayla, sevgiyi sahip olmakla, güveni kurnazlıkla değiştire değiştire, bir ucuz metaya çevirirler dünyayı. Ne kadar uzağa giderlerse gitsinler kendi çukurlarının dışına çıkamazlar. İncelik,

güçsüz insanların icat ettiği bir kuruntu, bir yaşama külfeti; güzellik bir beden süsüdür onlar için.

Tekniğin tüm yeniliklerini bilir ve büyük bir gösterişle kullanırlar. Ama onun ardındaki düşünce süreci bir sıkıcı angaryadır. Paranın satın alacağı bir şey için çaba göstermek ne büyük aptallıktır! Tarih, dedelerinin duvarda sararmış fotoğraflarıdır, bayramdan bayrama üzgün ve hayran seyrettikleri. Gazete bilgileriyle derinlik kazanırlar sığlığın dümdüz ettiği bir coğrafyada. Kadın, para, Tanrı ve ün, dört bıçaktır bedenlerinde, kişiliklerinin sentezini oluşturan. Anlamak kıyas yapmayı, bağışlamak duygusal özdeşliği gerektirdiğinden katı, uzak ve dardırlar. Sevgisizdirler, sevgi bilgi gerektirdiğinden. Onlar odalarında bir kışı büyütürken, bir şehrayin gibi geçip gider camların dışında bahar.

Onlar niteliksizliğin pazar kâhyasıdır. Onlar özgürlüğün talihsizliği, bir halkın kireç tutmuş beynidir. Onlar bizim aynasında silindiğimiz zor, elimizle boynumuza astığımız taş, gözyaşımızdan içimize akan zehirdir. Onlar bir gün kendi çukurlarında boğulunca, ancak o zaman dünyamıza iyilikler, güzellikler gelecektir.

1995

Borçları yıllarca sürmüş, yıpranmış eşyaların örseleye örseleye soldurduğu bir iyimserlik; geriye çekile çekile cana dayanan karşılıksız bir özveri; yokluk ve yoksunluğun her gün bir tuğlasını daha düşürdüğü onurun haklı ve ağır öfkesi ile gelmişlerdi. Gergin bir ışık içindeydiler. Uzun yürüyüşün alın çizgilerinden süzülen terini, güneşin tenlerine sinen sarısını, sert ve serin esmerlikleriyle dengeliyorlardı. Edilgin ve kravatlı bir sessizlikten, etkin ve denk bir ilişkinin sesine geçmenin arayışıyla bilge ve acemiydiler. Ülkenin dört bir yanından sorunun ve çözümün kaynağına akmışlardı. Başarı, kendini bundan sonra ancak onlarla tarif edecekti.

Çocuklarının okullarda ve çarşılarda büyük bir kırgınlıkla içlerine gömdükleri isteklerinin boğuk sesiyle haykırıyorlardı. Hepsi de mutfaktan yatak odasına kadar, yaşadıkları evlerin henüz tamamlanmamış birer resmiydiler, incinmenin rengiyle boyalı. Kuralların, yasakların ve ikiyüzlülüğün duyarsız bir bencillikle buruşturduğu düşlerini, işyerlerinin ruhsuz masalarına bırakmış; yalnızca kendilerine tutunabileceklerini öğrenmenin gecikmiş, mağrur rahatlığı ile basıyorlardı yere. Askerlerin bir eylül günü gövdelerine gömdüğü ütopyalarının o 'gülen aslan'ını yeniden bulmanın yaralı ve derin hazzı ile kucaklıyorlardı birbirlerini ve meydanı. Her birinin eli ötekine ve öteki aracılığı ile kendi geleceğine uzanmış birer yürekti; içinde bir ülkenin iyiliği ve iflası çarpan.

Geldiler ve geniş halkalar çizerek gökyüzünün mavi çadırına serdiler geçmişlerini ve gelecek düşlerini. Yıllardan beri ilk kez bu kadar çoktular. Dar odalarda umarsız bir sıkıntıyla tek

tek paylaştıkları günlük tükeniş, yerini açıklanamaz bir gönül erincine ve çoktan unuttukları büyülü bir güven duygusuna bırakmıştı. Sorunun yalnızca geçim sıkıntısı olmadığını; gerçek yenilginin dili ve düğmeleri ilikli bir yalnızlık olduğunu; gökyüzüne giden yolun küçücük bir pencereden başladığını; eşyalara yenilen insanın dik duramayacağını; büyük duvarların tek tek tuğlalardan örüldüğünü; yapan insanın isteyen insan olduğunu, yaşayarak bir kez daha görüyor ve anlıyorlardı. Yıllardan beri ilk kez herkesin binlerce aynası vardı ve onca yorgunluğa karşın garip bir hazla gülümsüyorlardı birbirlerine.

Dört yol ağzında emeğin onur şöleniydi yaşadıkları. Bencilliği ve kaygısı gitmiş insan sesinin gizi ve güzelliği ile şarkılar söyleyip, olabilecekleri konuştular ince bir fısıltıyla. Geceyi ve gündüzü aynı içtenlikle karşıladılar. Sözlerini, onurun ve güvenin rengiyle boyayıp bir gökkuşağı gibi başlarının üzerinde taşıdılar. Dingin bir bilgelikle seslendiler yol kenarlarındakilere ve devlete: "Özgür olmayan ekmek acıdır. Barış yalnızca karın tokluğu değildir. Sevmek eşit bir ilişki gerektirir. Susan insan yalan insandır. Korku, hiçbir şeyi çözemez. Emek, karşılığını almazsa belkemiğini yitirir. Geleceği ancak ayağa kalkmış insan kurar..."

Kent, diplerde bir yerlerde çoktan yitirdiği bir duygunun tanıdık sızısı ile ürpererek dinledi onları. Sonra usul usul başını eğdi, kapılarını kapattı ve toz kaçmış gözlerini yumarak, yalnızlığın o aşınmış uykularına gömülmeye çalıştı. Çifte kapılar, uzun masalar ve bulanık sözler ardında tüm varlığını kendine adamış olan devlet ise, az ilerde, polis ve panzer kordonu ile yurttaşına karşı kendini güvenliğe almanın acıklı görkemi ve sesine uymayan her sesi düşman saymanın ucuz kurnazlığı ile emeğe ve insan onuruna karşı bininci yalanı üzerindeydi.

1995

HÜZÜN VE HAYAL ÜLKESİNİ BÜYÜTÜYORDU

Ay ışığının bile yaprak döktüğü bir zamandı. Çatıların kırmızısı kurşuniye dönmüştü. Evler içe doğru açıyordu kapılarını. Dağlar gittikçe uzaklaşıyordu. Kuşlar azalmıştı gökyüzünde. Boşluğa bakmaktan pencereler bembeyaz kesilmişti. Ağaç dallarında kalmış uçurtmalar dokunaklı bir türküye dönderiyordu rüzgârı. Yalnızlığını sokaklarla soluklandıran yaşlılar, tenlerinde çocuk sesi, kuş kanadı, yaprak yeşili bir rüzgârla uzun suskunluklara hazırlanıyordu. Kapı önlerinden sandalyeler çoktan kalkmıştı. Ayak sesleri daha az, daha hızlıydı. Aşkların kırım mevsimiydi. Herkes gittiği yerden, kurtulmak için çırpındığı gerçeğini büyüterek dönüyordu. İyi günler bile acı vermeye başlamıştı. Hüzün ve hayal ülkesini büyütüyordu.

İkisinin de sesi güz kokuyordu. Gözlerinde bulut bulut uzaklıklar, içini çeken yaralı bir kent camlarda, oda boşluğunda bir duyguyu kurtarmaya çalışan şiirler, her damlası bir düşe nokta olan yağmur, eşiklerden sızan kuşatılmışlık, parke taşlarda akşamın ürperen buğusu, yaz ırmakları gibi kıyılarını bırakmış iki gövde, adamı kuyularına çeken dalsız vazgeçiş, kadının alnında kar yağışına hazır bir ıssızlık... Hangi sözü denerlerse denesinler her şey önceden düzenlenmiş bir kararlılık ve katılıkla, herkesin önünde eğildiği bir mutsuzluğa doğru gidiyordu. İkisi de dünyaya ayak uydurmuş, kirpikleri ve dudaklarıyla dokudukları has kumaşları soyunarak, bilinmez uzaklıklardan giysiler biçiyorlardı birbirlerine. Yalnızlık parmakların ucundan başlıyordu.

"Ne verdiysem senden aldım ben biliyor musun? Kendine güzden destek bulan bu ayrılığı bile... Herkesin bir uzaklığı koruyarak kucaklaştığı plastik bir zamanda teninle tanıdım güven duygusunu. Yüzüm biraz çiçeklendiyse sesinin ılıman ikliminden aldı suyunu ve sıcağını. Dizlerinin dibinde yüzünü seyrede seyrede keşfettim bulutları. Gövdeme gömdüğüm tüm kusurlarımı ve iyiliğimi gözlerimin önüne serdin. Her öpüşünle yıllarca geriye giderek dönüyordum güne. Ömrümü öğrettin bana. Ara sokakları, küçük kasabaların tenha vakitlerini, puhu kuşlarını dinlemeyi, sinema afişlerinde donmuş hüzünleri, çırakların gözlerindeki sabah kahrını, uzun yol kamyonlarının ağır yükünü, küçük dokunuşlarda gizli kırmızıyı, insanın kendine sahip çıkmasının dünyaya neler kattığını, gülen insanın güzelliğini, kederin de aşk kadar incelik istediğini, denizlerde gün batımının o büyük yangınını, geniş soluğunu aşkın, eşiklerde başlayan gurbeti, ayrılığın bile sevgiyle güzellik kazandığını... Senden öğrendim. Tırnaklarından saçlarına kanat vura vura kavradım göçmen kuşların gerçeğini: aynı dalda şakıyan kuşun sesi solar, şarkısı eskirmiş. Gökyüzü dünyadan kopuk boş bir mavilik değilmiş; üstünde durduğu topraktan alırmış rengini..."

"Bunu bir bitiş sayma ne olur. Yaşadığı her şey sürüyor insanda. Ölümden başka bitiş yok. Sen benim duygularımı değil, tenimi değiştirdin. Bir orman uğultusu gibi içimde süreceksin. Gökyüzü gibi göz göz ışıyacağım ömründe. Ben soluk aldıkça senin göğsün inip kalkacak. Bir duygu hazinesi olacağım kirpiklerinde. Tanıdığım her insana senden iyilikler katacağım. Orada, diyeceğim, insan yüreğinin yaşayabileceği en yüce duygu, sizin bilmediğiniz incelikler katıyor dünyaya. Ufkun arkasını sen gösterdin bana. Bütün hayatları bilmek istiyorum. Hepsi bu..."

Kadın, çoktan beklediği bir sonuçla karşılaşmanın kederi ve bilgeliği ile "bana sarıl" dedi. Gözyaşlarının içinden turnalar uçuyordu.

1995

Çocukluktan gençliğe geçilen o rüzgârlı ve korunaksız köprülerdeydiler. İnsanın giydikleri beğeni düzeyini ve yaşadığı gerçeği, giderek düşlerini ve kişiliğini birazcık yansıtıyorsa, düşkün bir hayatları olmalıydı. Bedenleri, her yanı sünmüş giysilerinin solgunluğuyla acıklı bir uyum içindeydi. Zayıftılar. Kapıların, duvarların ve çatıların gizlemesine karşın, evlerinin dışa vurmuş bozgunuydular. Nem ve küf kokusu kendilerinden önce varıyordu gittikleri yere. Gittikleri yerse ancak halk otobüsleriyle gidilebilen yerlerdi. Birazcık düş gücü olan herkes, babalarının ses tonundan annelerinin saç teline, kardeşlerinin gözbebeklerindeki ağrıdan hiçbir hayali barındıramayan yatak şiltelerine kadar, sınıfsal konumlarına ilişkin her türlü imi görebilirdi duruşlarında. Saçları bir güldürünün vazgeçilmez dekoru gibi, ünlü bir pop şarkıcısının saç modeline göre kesilmişti. Tırnaklarının dibinde yuvalanmış yağ ve kir, taşkınlıklarının altından akan bir acı suydu, bu gülünç coşkuya üzünçler ekleyen. Bir sinema afişinin çıplaklığını ve uzaklığını soluyorlardı. Gerçeğin yoğurduğu birer ağır düş ya da düşlerin yoğurduğu birer katı gerçektiler.

Yaşama sevinci adına ne kadar eksikleri, özlemleri varsa, hepsini bir seferde yaşayacak ilk ve son olanağı bulmuşlar gibi saldırgan bir sarhoşluk içindeydiler. İnsanın yaşamında karşılığı olan hiçbir sevinç bu kadar pervasız ve doyumsuz olamazdı. Bir katkılarının olmadığı ve olamayacağı, bulutlar kadar herkese ait ve kimseye ait olmayan bir başarıyı sahiplenmenin emeksiz ve abartılı kibriyle doyuruyorlardı hiçlik duygularını. Bir şeyi bilmekten, anlamaktan çok, sonuçlarına katılarak

varlıklarına anlam buluyorlardı. Başka zaman kıyısından geçemeyecekleri ışıklı bir dünyanın eşiklerinden geçiyorlardı sorgusuz yargısız. Herkesin eşitlendiği bir garip silinme içindeydiler. Sevinçten çok hınca benziyorlardı. Bir maçın sonuçlarıyla kurt başına benzettikleri yumrukları arasındaki ilişkiyi kimsenin anlama olanağı yoktu ve sırtlarına geçirdikleri üç hilalli bayraklarla toplumsal narcissusun merceğinde adam büyüklüğü kazanmış birer küçük noktaydılar. Zor doğruya, güçsüzlük üstünlüğe, bilisizlik genel bir ahlaka dönüyordu kişiliklerinde. Herkesin, içinden hayır dediği yerde acımasız biçimde çoğalıyorlardı.

Adam, soluğu boğazına kement olmuş bir tıkanmışlıkla durdu yol kenarında. Kızının elinden tuttu. Kalbi aklına mı aklı kalbine mi zehir akıtıyordu, yoksa kirpikleri mi batıyordu gözlerine, gördükleri mi seçemedi. Topuklarından boğazına doğru bir türkü yükseliyordu. Korna sesleri, ulumalar ve balkonların uçurum sessizliği içinde ancak kendinin duyacağı bir acıyla inledi: "Padişahlar katlime ferman eylese/ Gene geçmem ala gözlü pir senden/ Cellatlar karşımda satır bilese/ Gene geçmem ala gözlü pir senden."

Akşam katlanarak büyüyordu. Adam ve türkü bu uğultu içinde bir hava kabarcığı kadar korunaksız, ince ve güzeldiler. Yankısı giderek azalan bir uzaklığa dönüşüyorlardı. Banaz'dan Karadeniz'e, Gemerek'ten Kızıldere'ye ulaşan ses, bir ayrıcalık, bir onur imgesi gibi düşüyordu caddenin lekesiz yerlerine: "Ol yedi yerimden vursalar yara/ Cerrahlar derdime kılmasa çare/ Kemend ü bend ile çekseler dara/ Gene geçmem ala gözlü pir senden."

Bir çocuk ay ışığı gibi gülümsedi genişleyen geceye karşı. Adam yerini bulmuş bir içtenlikle ışıdı. 'Gözleriyle tüküren' kimliksiz güruh, o gürültü, kin ve yanlışlık, azalarak uzaklaşıyordu.

1995

Hüznün rengini sorsalardı, o çocuğun çatlamış bilyeler gibi damar damar gözlerini gösterirdim. Derinliğini, geldiği o yıkıcı uzaklıktan alan, aysız gecelerde ışıkları kesik evlerden siyah, bir yağmur öncesinin kasvetiyle bulanık, baktığı yere hançerler düşüren, avcılar elinde bir ceren ürkekliğinde, söylenmekten vazgeçilmiş sözlerden gücenik, dünyanın bütün güzlerinden çok yaprak döken, o ateşi için için süren iki yangın yerini...

Bir zamanlar aşklarımızı ve uykularımızı ateşe verdiğimiz gelecek düşlerimizin, bizim yerimize ödenmiş acısıydı ve tüm zenginliği eşyalar olan yatıştırılmış yenilgimize, satın alınmış huzurumuza bir vicdan gibi düşmüştü. Eskiden olduğu gibi az konuşuyordu. Gülüşünde, insanın rahatını bozan bir genişlik vardı ve sesindeki dinginlik, kendimizi çoktan inandırdığımız haklılığımıza huzursuzluk veriyordu. Geldiği yolun uzunluğunu, yalnızlığını ve uçurumlar yalayan dönemeçlerini alın çizgilerinden çıkarmak mümkündü. Parmaklarıyla daha az oynuyordu. Giysilerindeki sadelik, uyum ve incelik, bir şey söylemesine gerek kalmadan anlatıyordu, aynı düzenlilikle, aynı tutarlılıkla tüm değerlerini koruduğunu. Dudaklarının ve gözlerinin kenarlarındaki incecik gölgelerden, anlamaktan korktuğumuz tuhaf bir soğukluk esiyordu. Konuşmak değil de ipin koptuğu yeri görmek, bir savrulmanın varacağı uzaklığı ölçmek ister gibi bakıyordu yüzümüze. Ne sorgu, ne sığınmak... İnsan aynaya neden bakarsa öyle bir bakıştı gözlerindeki ağrı, kuşku ve merak. İkiye bölünmüş ütopyasının uzaklaşan parçasını seyrediyordu hüzünle...

"Farkında mısınız bilmem, kimse kendi acısını bile duymuyor artık. Kimse bir başkası için kederlenmiyor. Birbirine ihtiyacı olanlar özenle uzak duruyor birbirinden. Küçücük çocuklar bile yalnızlığın bilimini yapıyor. Dilinde bir özürle konuşur oldu insanlar. Kimse sevdiğine vakit ayırmıyor. İç çöküntünün boyutlarını görmek için kalabalık yerlere şöyle bir bakmak yeterli. Otobüs duraklarından cami avlularına, vitrinlerin önlerinden hastane kapılarına, birbirine sokulmuş eğreti çoğunluğun, dili ensesinden çekilmiş yüzleri, yaşamın mı ölümün mü resmidir sizce? İnsanlar yenilgisine direnecek yerde, dinsel bir tabu bir ayin gibi ondan bir lütuf, bir erdem umarak yücelik kazanmaya çalışıyorlar. Işıklı bir su gibi geçen kalmadı sokaklardan. Balkonlardan uzaklara bakan yok. Herkes türküsünü bir reklam filmiyle değişti. Şimdi insanların yerine paketlenmiş duyguları söyleyen hazır türkücüler var. Sevinci değişen insanın acısı da değişir elbet. Öyle genişledi ki değişimin sınırları, doğrunun belkemiği kalmadı. Korkunun ve kurnazlığın pervaneye dönderdiği insanlar, sonunda kendilerini aklayacak bir maymuncuk buldular: Hoşgörü ve yenilik... Böylece bir ülke, pisliğinin üstünde tertemiz görünecek bir olanak buldu kendine. Yağmur değişir mi? Altında ıslanana ve pencereden bakana bağlı belki ama bu rüzgârı kekeme, mavisi gördüğünden utanan gökte yağmurlar bile değişti."

"Her şeyi anlıyorum da parayı kendi yerine oturtan insan, kendisi nereye oturacak. Sahip oldukları insana değil, insan sahip olduklarına değer biçebilir değil mi? Eşyaların onuru olmaz ki..."

Odadan çıktığında derin bir soluk almıştık. Herkes, o anda elinde ne varsa onunla oynadı bir süre. Sesinin yongaları içimize düşüyordu hâlâ. Sonra sessizce birbirimize baktık. Kimse ilk konuşan olmak istemiyordu. 'Hububat ithalatında fon

kaldırılmış' dedi en gencimiz. Birden üstümüzdeki sis kalktı. Herkes, bir an yitirdiğini sandığı gerçeğini yeniden bulmanın sevinciyle elindeki maymuncuğu sallamaya başladı.

1995

Gözbebeklerinde bir ağrıyla gelirdi. Ben, kirpiklerimde binlerce yol, parmaklarımı kalbime batıra batıra beklerdim. Sokakların telaşıyla odaların suskunluğu arasına sıkışmış bir kekeme hayaldi. Gülüşü, bir yaprak ummanında gün ışığı gibi hüzünlü bir sevinç verirdi. Akşamüstüne benzeyen bir sesle konuşurdu. Kendisine ait olmayan bir zamanı sorgulamaktan bunalmıştı. İki kuşağın yanlışlarından bir dağ taşırdı iki kaşı arasında. Ellerini mi, rüzgârlı bir yaprağı mı tutardım, seçemezdim. Yıllarca gövdesini aynalardan uzak tutmuştu. Sorumlulukla özgürlük arasındaki ilişkiyi sorardı durmadan. Bir kapıya kısılmış dağ başı kadar acıklıydı. Parmakları, ikide bir suyu kesilen küçük ırmaklardı. Bildiği bütün türküler aşk üzerineydi ama o söylemenin değil de dinlemenin erdem olduğuna inanmıştı. Bense, onun yerine de acı çeken çifte korkudan bir umut ıslığıydım. Ay ışığı, yağmur dalgınlığı, ten kokusu ve evlerin solgunluğundan oluşmuş iki pencere gibi bakardık birbirimize.

Bütün genç kızların pembe bir erkek, pembe yatak örtüleri, pembe koltukları, pembe yemek takımları ve pembe bahçelerle büyüyüp, dar ve siyah mutfaklarda yemek kokularına dönüştüğü; erkeklerin inceliklerini eşiklerde bırakıp birer çizgili pijama kesildiği ruhsuz ve soğuk bir dünyanın güceniğiydi. Herkesin, yenilgisinden bir sığınakla daha büyük yıkımlardan korunmaya çalıştığı bir büyük yanılgıda, rengini ufuklardan alan bir çift günebakandı gözleri. Nereye baksa pul pul uzaklık dökerdi. Ben acıyla yakınlığımı duyurmaya çalışırdım. İçtenliği yalanla zedelenmiş insanlar, tuhaftır,

içtenliğe değil de yalana tutunuyorlardı. Bir bağ bozumunda üzüm salkımları kadar güzel ve dokunaklıydı. Kâküllerine biraz eğilen herkes içinde boğulan şarkıyı görürdü. Caddelerin ağır yalnızlığından ara sokaklara geçerek soluk almaya çalışırdı. Herkesin, başkasının acısına bakarak kendini rahatlattığı, başkasının sevincinden pay çıkarmaya çalıştığı bir bulanık zamanda, üstüne titrediği her şeyi bana yüklemişti. Bir yağmur damlasını tutar gibi alırdı yüzümü avuçlarına.

"O zamanlar içimdeki çocuk daha özgür, daha cesurdu. Dünya bu kadar soğuk değildi. Herkes yüreğiyle gülerdi birbirine. İnsan sesinden medet umulurdu. Eşyalar bir salgın hastalığa dönmemişti. Pencerelerin önünden başlardı gökyüzü ve toprak. Paylaşarak büyütürdü insanlar bir hazzı; paylaşarak yenerlerdi yalnızlığı. Kimse geri çekilerek tartmazdı ağırlığını. Kimsenin önemi zenginliğinden gelmezdi. İnsanın zenginliği güzelliğiydi. Aşk bir olanaktı iyilik için. Odaların daralmaya, içimdeki sarmaşığın gövdeme dolanmaya başladığı filiz yeşili bir zamandı. Her kirpiğimden bir kuş uçuyordu. Bahar, kalbimden yürüyordu dünyaya. Her şeyi duyguların düzene koyduğu yaşlardaydım. Dört mevsimden damıtılmış beşinci bir mevsim gibi doldu boşluğuma. Gülünce içimde binlerce karınca yürürdü. Baktığı yerlerim kıpkırmızı kesilirdi. Sesi, içinde ayrılık olmayan bir ülkeydi. Dünya bir boşluğa düşerdi elimden tutunca. Kalbim çoktan varmıştı varacağı yere. Gövdemden başka olanağım kalmamıştı bu coşkuyu karşılayacak. Başka nasıl öğrenebilirdi insan sınırlarını?"

"Üç derin yarayla öğrendim, aşkın, ayrılığın ilk adımı olduğunu. Birisi kalbimdedir; dünyaya katacağı bir incelik kalmamıştır. Birisi gözbebeklerimde; hüzünle bakar gençlere. Birisi suyu kesilmiş bir ırmaktır alnımda; yıllardır taşlar ve keder akar yatağından."

Saygıyla dizlerinin dibine çöktüm. Avuçlarının içinden

öptüm. İnsan neden geçmişi düzeltemez ki? Bir acıyı iyileştirmeyen iyilik ne kadar iyiliktir? Umarsızca gömdüm başımı göğsüne. Doğrulduğumda bulutsuz bir gece gibi gülümsüyordu. Kalabalık, o soğuk uzaklığındaydı. *"Ah şu kayıtsızlığın gücü! Budur taşlara milyonlarca yıl değişmeden dayanabilme olanağı veren."**

1995

* Cesare Pavese.

ÜTOPYASIZLIK

Ütopyayı sözlükler 'gerçekleşmesi olanaksız tasarı ya da düşünce' olarak tanımlasa da biz onu, sözlük anlamının ötesinde, sevgiyle büyütülen, uğruna acılar çekilip ömürler tüketilen, gerçekleşmesi olanaklı, yüceltilmiş bir yaşama biçimi ve toplumsal ideal olarak biliyoruz daha çok. Zaman içinde yüklendiği bu anlam ile ütopya, kişilerin ve toplumların bugününü devindiren bir gelecek düşü olma özelliği kazanmıştır.

Bir zamanlar dünyadan ve gerçeklikten kopuk, hastalıklı bir hayalciliği nitelemek için bir alaysama ile kullanılan bu sözcük, öyle bir dönüşüme uğramıştır ki, bugün ütopyası olamamak bir tükenişi, teslimiyeti, bir çürüme ve yok olmayı dillendirir olmuştur. Bir başka deyişle ütopyasızlık, bireysel/toplumsal boyutuyla doğrudan doğruya geleceksizliği imliyor bugün. Bu ise insanın ve dünyanın sonu demektir.

Çehov, 'gerçek bir yaşamın olmadığı yerde onun yerini düşler alır' der. Bu çerçevede ütopya, yaşanılan gerçekliğin insana yetmediği, insanı tükettiği yerde, bu ağır ve acımasız gerçekliğe karşı, insanın büyütüp geliştirdiği, bir karşı-dünya, karşı-yaşam tasarımıdır. Bu yanıyla yaşanılan gerçekliğe yaslanır, ama yaslandığı gerçekliği sorgulayıp reddeder. Kabul eden değil, başkaldırandır. Korku değil, sevgi ister. Bilgi, işini kolaylaştırır, ama can suyunu düş gücünden alır. Eleştiren, sorgulayan ve tasarlayan bir özgür akıl ister. Bu özellikleri ile tüm bilimlerin ve sanatların öncülüdür. İnsanoğlu hangi alanda olursa olsun ütopyasız bir adım atamaz, atmamıştır. Bu nedenle Einstein 'hayal gücü bilgiden önce gelir' der. Genel geçer özellikleri ile insan dünyanın en doyumsuz,

en yetinmesiz varlığıdır. Ulaştığı, elde ettiği her gerçeği hemen ve hızla tüketir. Merak ve ihtiyaç, yakasını bırakmayan iki temel itici güçtür. Vardığı her ufuk çizgisi bir yanılsamadır. Göğün yerle birleştiği o düş çizgisi, o 'son nokta' hep geriye çekilmektedir. Bilinmezin büyülü çağrısı, her şeyin en güzel olduğu o hayal ülke sisler içinde kamçılar durur yüreğini. İnsan ne kadar yoksul, ne kadar varsıl olursa olsun hep daha iyi, daha başka bir yaşama düşü içindedir. Ve insanın rüyası nasıl kendine benzerse ütopyası da ülkesinden, toplumundan alır rengini.

Peki, insan bu evrensel gerçeği, yüreğindeki bu 'süveyda'yı yitirebilir mi? Yitirirse neden yitirir ve neye benzer ondan sonrası?

Cesaretin korkuyla, karşı koymanın ağır bir yoksullukla, onurun parayla, özgür aklın din ve devlet baskısıyla, inceliğin hoyratlıkla, güvenin kurnazlıkla, barışın ilkel ve ucuz politikalarla, yaratma gücünün kin ve akılsızlıkla kör edilmeye çalışıldığı bu ülkede; bu dört bir yanından yırtılmaya başlayan ve yırtılan yerlerinden insanın soluğunu kesen kir ve dumanın yükseldiği haritada, insanın yüreğindeki o gizli niyet, o 'süveyda', insanı insan eden ütopya da payını almış ve ağır bir kirlenmeye uğramıştır. Toplum, yalan ve yanılsamalara dayanan bir kadercilik, kötümserlik, zorbalık ve şiddet, bir salgın gibi yayılan suçlar, çevre kirlenmesi ve savaşlar içinde bir cehennemi yaşamaya başlamıştır. Bu cehennemin karşısına konulan cennet ise, kadın pazarı, arsız para, değersiz ilişkiler, macera, bir aldanmaya dayanan hayal oyunları, kısaca kötülük olarak ne varsa, hepsi bir başka cehennem olarak insanları düşük ve düşkün bir yaşama sürükler olmuştur.

Peki, insan, suyuna bir sinsi yeşilin zehri, kardeş bir halkın kanı karışmış bu anaforda dibe doğru sürüklenirken neye tutunarak ütopyasını koruyacak ya da temiz kalmasını sağlayacak

bir ütopya edinecektir? Aklını paranın, ruhunu korkunun çitilediği insanlar için bu, zor kuşkusuz. Hayata, kendi hayatıyla sınırlı bakmamak gibi bir bilgeliği ve aşkınlığı, 'gündelik bilinç'in kırıldığı bir bilinç düzeyini gerektirir. Bunun için insanın elindeki biricik olanak çağdaş bilim ve sanatın oluşturduğu demokratik bir kültürdür. Bu olanak, kitle kültürünün batağına çektiği insana soluk aldıracak incecik bir buğday sapıdır. Hey sevgisiz toplum! Kimse kimsenin yerine yaşayamaz. Yüreğindeki 'süveyda'ya sahip çık. Ütopyanı ellerinle kur ve koru. Geleceğin olmayacak yoksa.

1995

ŞİİR VARLIKTIR

Şiirin bir ilk kaynağı vardır her zaman, şairi söz söylemeye götüren, uç veren bir ilk neden, bir sonuç, bir süreç, bir durum.

Kimi gün içine gün vurmuş bir çift gözdür bu, kimi gün akşama düşmüş bir dalgın yüz, kırılan saatlerinde günün. Bıçaklanmış bir düştür, en coşkun yerinde duyguların. Kentlerin en telaşlı yerinde direnen bir güldür, incelik adına. Bir ihtiyardır, kirpikleri çay bardaklarında, anıları durmadan yeşeren. Bir çocuktur, yaşlılığa özenen. Dışarıya yeni çıkmış bir tutuklunun parmaklarıdır. Bir ülkedir, dönem dönem adı tel örgülerle imlenen. Evlere gölgesi sinen geçimdir. Durulan gündür gecenin koynunda. Gökyüzünde açan kar çiçekleridir, her gün güneşin ardından. Sudur. Sestir. Sabahtır. Bir derin susuştur, sesi içine akan. Kanat vuran bir kuştur, eli kolu bağlı bir adamın başı üzerinde. Yüreğini yüzünde toplamış bir kızın gözleridir, sevdiğine bakan. Bir alın kırışığıdır, içinde dünyanın bir ince kedere kestiği. Yağmurun içinde bırakılan bir eldir. Bir eldir tutulan, güzün eşiğinde. Korkudur. Düştür. Bir uslanmaz umuttur. Sakınan bir çocuk kirpiğidir, inen tokattan. Bir kadın saçıdır savrulan, bir erkeğin gökyüzünde. Acemi dokunuşlarla titreyen tendir. Tutkudur. Tutuştur. Dönüştür. Duraksayan bir heyecandır, dilde çırpınan. Bir ince kuşkuyla akan zamandır, sevginin ırmaklarında. Bir ömrü büyüten düşüncedir; düştür bir ömürle büyüyen. Yaşamı kuşatan ölümdür, ölümü aşan ömür... Yaşamdır, yaşamdır, yaşamdır... tükenmez bir devinimle tükenmez biçimler alan...

Birer fırça vuruşuyla geçilen bu binbir biçimi içinde yaşamın, şairi tavır almaya götüren bir, binbir neden vardır.

Görünümü beğenilmeyen, anlamı yeterli bulunmayan; elde edilemeyen, yitirilmek istenmeyen; kalıcı kılınmak, birilerine gösterilmek istenen; konumundan koparılmak ya da bir konuma yerleştirilmek istenen, karşı konulan, yanında yer alınan; dışında kalınan; yüceltilen, aşağılanan, öfkeyle bağlanılan, sevgiyle ayrılınan...

Bir taş işçisidir şair, onu kuşatan, onu yola çıkaran gerçeği parçalayan. Şiire uç veren o tikel durumu, bütüncül imgeyi ya da ayırır bir bir parçalarına. Sıyırır üzerindeki yerleşik örtüyü. Bu noktada bir tiyatro oyuncusudur, kendi perdesini kendi aralayan. Sonra başlar o gerçekliğin yeniden yapımı. Bir saç örgüsü gibi örer şiirini. Ama bu belik, örgüyü oluşturan saçlar, beliğin bağlandığı yer tümüyle düşünsel ve duygusal dünyasıdır şairin. Şiir artık çıktığı ilk kaynak değildir. Oluşum süreci içinde aydınlık ve karanlık binbir tünelden, bilinçten ve bilinçaltından geçerek binlerce çağrışım yükü almıştır zamandan, o ilk durumunu aşan. Yağmur, o yağmur değildir artık; sevgili kendinden öte nitelikler yüklenmiş, o cılız çocuk sesi bir çığlık kesilmiştir. Bir gülüş gökyüzü genişliği kazanmış, derin denizler gibi susmuştur bir adam. Bulutlar ağaçlara konan kuşlardır artık, yıldızlar gece çiçekleri o ağaçların...

Çünkü bunları bize ileten şairin yüreği konuşmaktadır. Çünkü o yürek, sesidir zamanın, bir tepkidir verili yaşama. Çünkü sözcükler bir insanın duygu ve düşünce yüküyle yüklü değildir yalnızca; malı değildir tek insanın; aynı değildirler yerleşik kimliklerinin. Yeni anlamlar yüklenmişlerdir, yeni bir duygu, devinim ve çağrışım yükü...

Böyle olmak zorundadır. Çünkü şiir aktarma değildir hiçbir zaman, yineleme değildir. Şiir yeniliktir. Şiir çoğulluktur. Şiir varlıktır.

1986

DUYGU AVCISI

Bir duygu avcısıdır şair. Aralık kapılardan, kirpik uçlarından, çatı pervazlarından, kimi gün bir ince mavi, kimi gün güz rengi bir hüzünle süzülen ayrıntıları, göğsündeki görünmez kuyulara doldurur bir bir. Bir görme ustasıdır o.

Sonra içinde bir kırık ses, iki ağzı keskin bir bıçak ve alın kırışığında saklı bir hazla, her bir ayrıntıdan yeni bir bütün çıkarır, derinliği inceliğinde yatan: "Sanki nedir bir sonbahar yağmurunun anlamı/ Bir kadın bir pencerede yalnızken." (Edip Cansever)

O bir inkârcıdır; yetinmesiz bir serüvenci... Ulaştığı her şiirin nesnesi, her şiirsel durum, değerinden düşmüş, yıpranmış, 'olmasa da olur' bir donuk hal almıştır. Ve eşikte ve ufukta, gecenin içinde, günün alnacında, yüzlerce yeni serüven, yeni ayrıntı el edip durur bir ilk gençlik işvesiyle. Hayatın en kolay ayarttığıdır şair. Vefası şiirdir.

Anlamı sesin kantarında tartan attardır o. Dünyayı sözün süzgecinden geçirir, dilin suyuyla yıkar. Yine de bir acemidir, anlamı sözün tınısından ayıramayan. Bir büyük hovardadır, bir hece için bir dizeyi harcar. İnsanı dilinden yakalar önce... Çağrısız konuğudur herkesin, bir şiirle kapıları çalan.

Yağmuru camlardan içeri alandır o; rüzgârı yatakların içine salan, evini yolların ucuna kurandır. İnce cılgalardan derin ırmaklar akıtır çırpına çırpına. Geceyi gündüze eşitleyendir. Sevinci hüzne bakar, hüznü sevince... O bir aşk dervişidir, aşkı diri tutmak için lokma lokma yüreğini yiyen.

Dini dünyadır onun, ayini şiir...

1993

GÜLÜN SESİ GÜL KOKAR*

* 1. Baskı: 1998, Ümit Yayıncılık; 2. Baskı: 2000; 3. Baskı: 2004; 4. Baskı: 2009.

1/ Şiirin Sesiyle

Jean Paul Sartre, yazının gücü ve yazarın sorumluluğundan söz ederken, birbiri ile çok açık ilişkisi olan üç noktanın altını çizer. İlki, her koşulda özgürlüğü savunmak olarak da ifade edilebilecek, özgürlüğün olumlu bir kuramını yapmak; ikincisi, zorbalığı ezilen sınıflar açısından kötüleyecek bir duruma geçmek; üçüncüsü de zorbalığın her türlüsüne, bu hiçbir şeyi durduramasa da, hemen kendi adına karşı çıkmak. Bu yaklaşım, gerçekte özgürlük ve zorbalık gibi, birinin varlığı diğerini yok eden iki aykırı olguda düğümlenmektedir.

Sanatsal imgeyle ya da bilimsel kavramlarla nesneleri ve kuralları yerinden eden, dünyayı alışkanlıklarımızın dışına taşıyan, dış gerçekliğin gerisine sızmamızı, yeni derinlikler ve ufuklar kazanmamızı sağlayan yazarın, koşulsuz bir özgürlüğe gereksinimi vardır. Her gerçek yazar, bu anlamda zorunlu olarak devrimcidir ve ne adına olursa olsun, her türlü zor, yasak ve dayatma, onun yaratıcı yeteneği önünde bağışlanmaz bir engeldir.

Hangi alanda olursa olsun yazısının malzemesini, hammaddesini doğa ve toplumun sunduğu yazarın, bu çerçevede, toplumsal sorunlara kayıtsız kalması düşünülemez. Dahası yazar, toplumdaki herkesten çok ve önce, işinin gereği toplumsal sorunlarla ilgilenmek gibi bir görevle yükümlüdür. Kuşkusuz bu ilgilenmek, yazıyla, eylemle sorgulamak, eleştirmek, karşı koymak ve tavır almak biçiminde olacaktır. Bu tutumundan ötürü bir yazarın kınanması ya da yasaklanması, yazarlık eyleminin kavranamamasından kaynaklanan bir bilisizliktir ve anlayışla karşılanacak bir yanı yoktur.

Peki, nereden geliyor yazının ve yazarın gücü? Yazı ya da söz, insanın duyularıyla algıladığı ve öğrendiği, çok kısa bir sürede de, alışkanlıkların sığ sularında aşındırıp tükettiği gerçekliği, yeniden ve bilinçle bizim gerçeğimize mal eder. Bu mal ediş, tüketilen ilk durumun üzerindeki örtüyü kaldırdığından, o gerçeğin yeni bir boyutla, daha çarpıcı ve kalıcı olarak algılanmasını ve değerlendirilmesini sağlayacaktır. Sartre'ın o güzel sözüyle; *"Siyahlar eziliyor, demedikçe siyahların ezilmesi bir şey demek değildir. O ana kadar kimse, belki siyahların kendileri de farkında değildir. Bir tek sözdür ona bu anlamı kazandıran."* Örneği güncelleştirecek olursak, sevgi yerine korkuyu temel alan, korkulan olmayı güçlü olmanın gereği ve geçerli tek yolu sayan devletin, evrensel ölçülerde bir demokratikleşmeden yana olmadığını, bundan özenle ve öfkeyle uzak durduğunu, devletle şu ya da bu şekilde ilişkisi olan herkes kendi yaşamından bilir. Ancak bunu, kendi dışında bir söz ya da yazıyla duyup öğrendiğinde –yeniden keşfettiğinde– bu basit gerçek insanı düşünme, sorgulama ve karşı koymaya götüren yeni bir anlam kazanacaktır.

Bu özelliğinden ötürü yazı ya da yazar, başkalarına görmeyi, düşünmeyi ve duymayı (hissetmeyi) öğretmek gibi büyük bir güce ve birileri için de sakıncaya sahiptir. Yazının gerçeğine yazıyla karşılık vermek gibi bir uygar düzeye erişmemiş; haklı ve farklı bir düşüncesi olmayan ya da çıkarları buna izin vermeyen her yönetim, tarih boyunca bilim ve sanat adamlarını zorla susturmak gibi zavallı bir açmazı seçmiştir. *"Yazar, durup kalmak ya da susup yazgıya boyun eğmek hakkına sahip değildir. Küçük bir çocuk gibi tepinip bağırmalıdır; en sevecen göğüsten gelse bile dünyadaki hiçbir süt onun karşı çıkışlarını boğmamalı, onu tatlı bir uykuya itmemelidir. Uyuyabilmeyi istemek zorundadır, ama bu isteğe asla erişmemelidir. Karşı çıkışını unuttuğu anda, tıpkı dinin egemen olduğu eskiçağlarda bütün bir halkın Tanrısına ihanet etmesi*

gibi o da ihanet etmiş sayılır" diyor Canetti ve ekliyor, yazarın yaşadığı çağla, güncelle ilişkisini vurgulayarak: *"Biraz gülünç kaçmayacağını bilseydim, yazara, zamanının köpeği diyebilirdim. O, çağını dolanır, orada burada durur, görünürde başına buyruk gezinir, yorulmak nedir bilmez; ıslak burnunu her yere sokar..."*

Burada altı çizilmesi gereken bir başka gerçek var. Kendisinin ve dünyanın bilincinde olmayan, yaşadığı dünyanın durumunu görmeyen, üzerinde düşünmeyen, herhangi bir rahatsızlık duymayan kişinin, yazacak hemen hiçbir şeyi olamaz. Bu bağlamda yazmak son derece büyük bir sorumluluk duygusudur. Gerçekte bu sorumluluk duygusu, yalnız yazar için ve yalnızca yaşadıklarıyla sınırlı bir sorumluluk duygusu da değildir. Dostoyevski diyor ya, *"Bu dünyada her insan, herkes karşısında, her işten sorumludur."* Yazarın sorumluluğunu bu temelde almak daha doğru ve açıklayıcı olacak sanırım.

Toplumun hemen hemen tüm kesimlerinin bastığı zemin, akıl almaz bir kirlenmeyle hızla kayan bir ülkede, şiirle kendini ifade etmeye çalışan bir birey olarak, yazmak konusuna bakışım, kendi yazma edimime dayanak yaptığım yaklaşım, bakış açısı kısaca bu. Ben, her koşulda ölümün değil, yaşamın; bireyciliğin değil, dayanışma ve paylaşmanın; savaşın değil, barışın; zorun değil, özgürlüğün; yalanın değil, inceliğin ve içtenliğin; paranın değil, sevginin; gerici politikaların değil, sosyalist değerlerin yanında olmayı kendim için bir ödev ve onur bildim. Ve bu dünya ile yazarak ödeşmeyi seçtim. Acısı da sevinci de benim.

1995

ŞİİR VE MUTLULUK

Şiir, şarkı, türkü denilince binlerce yıldır verilen ürünlerin bizlerde uyandırdığı ilk çağrışım hüzün, acı, keder, mutsuzluk olmaktadır. Bu nedenle ilk bakışta şiirle mutluluğun birebir ve doğrudan bir neden-sonuç ilişkisinden söz etmek çok güç görünmektedir. Böyle bir konu tersinden bir bakışla, şiirle mutsuzluk, hüzün, acı ve benzeri duyguların ilişkisi çerçevesinde daha kolay anlaşılabilir sanırım.

Şiir ve mutluluk ilişkisi, ancak şair-mutluluk ve okur-mutluluk ilişkileri irdelenerek üzerinde konuşulabilecek bir konu olarak görünmektedir. Bu şekilde iki odak noktası ya da iki yüzü bulunan konu, dört aşamadan oluşan bir gruplandırma ile daha sağlıklı incelenebilir gibi geliyor.

1) Şiirin yazılması öncesindeki durum (şairin dünyayı algılama, değerlendirme, yorumlama dönemi),

2) Şiirin yazılma sürecindeki durum,

3) Şiirin yazılıp bitmesinden sonraki durum,

4) Şiirin okur tarafından algılanması, okunarak yeniden üretilmesi dönemindeki durum.

Bu dört aşama içerisinde şiir, hem şairi hem okuru için gerçekten bir mutluluk kaynağı mıdır? Öyleyse eğer, bu nasıl bir mutluluktur? Değilse, gerçekten şiir hiçbir zaman mutluluk sağlamaz mı? Sağlamıyorsa, neden şair yazmadan edemez ve okur neden şiir okumak için istek duyar, kitap alır?

Şair, günlük pratik içerisinde, toplumun herhangi bir üyesi olmakla birlikte, kişilik yapısı, dünyaya bakışı, duygu ve düşünce birikimi ve düzeyi ile son derece duyarlı ve topluma karşı sorumlu bir insandır. Üstelik bu onun kendi kendine

yükümlendiği, kimsenin zorlamadığı bir ilgi ve sorumluluktur. Bu yapısı ile de sürekli dünyayı sorgulayan, kendisiyle ve çevresiyle çatışan, karşı koyan, ne kadar uyumlu görünse de uyumsuz ve aykırı bir kişidir. Böyle bir insanın, şiirin biriktiği dönem diyebileceğimiz dünyayı algılama, değerlendirme, yorumlama sürecinde, sürekli çatıştığı bir dünyaya karşı, mutluluğundan söz etmek çok güç olsa gerek. Yaşama sevincinin coşkuyla işlendiği kimi şiirlerde bile, şiirin altı biraz eşelendiğinde bir özlemin, bir yoksunluğun, bir hüznün olduğunu görmek olasıdır.

Şiirin yazılma sürecine gelince... Yine en iyi şairlerin ya da genel olarak sanatçıların bilebileceği, henüz dışa açılmamış bir dönemdir. Sancılıdır, sıkıntılıdır. Şairin, karın zarında bir bıçak ya da kafasında on beş numara çiviyle gezdiği dönemdir. Söylenecek söze en uygun sözcüklerin seçilmesi; bunların ölçü, uyak, ses, ritim, anlam ve duygu yükü açısından en uygun biçimde işlenmesi, sözün safralarının atılması, her şeyin en iyi biçimde dengelenmesi gibi çabaları içeren bir zor süreçtir. Şairin içindeki magmanın taşlaşarak dışa çıkması olan bu süreçte de mutluluktan öyle kolayca söz edilemez görünüyor.

Şair için mutluluk duygusunun tadılabileceği tek dönem, bir şiirin, giderek bir kitabın bittiği ve şiirin okur ile paylaşıldığı dönem olsa gerek. Şair, yükünden –şimdilik– kurtulmuştur. Başarmıştır. Herkesin kavrayamayacağı, daha doğrusu yalnız kendisinin duyacağı bir doyumla mutludur. Ancak bu da mutlak bir mutluluk değildir. Geçicidir. Başka bir durum rahatsız etmeye başlamıştır. Öte yandan onu mutlu eden tamamlanmış şiir, bir süre sonra yetersiz gelmeye başlamıştır. 'Keşke böyle yazmasaydım' ya da 'keşke şunu da söyleseydim' denilen bir dönemdir bu. Buna rağmen yine de şairin en mutlu olduğu an, bir şiirin bittiği o sıcacık andır.

Şiirin okur tarafından algılandığı, paylaşıldığı, okunarak

yeniden yazıldığı aşamaya gelince. Elbette keyifli, mutlu bir dönemdir. Bir ayna bulmuşsunuzdur. Çoğalmaya başlamışsınızdır. Üstelik nicelik olarak az da olsa bir ilgi ve saygı görüyorsunuz. Ancak bu kez bir başka kuşku yemeye başlayacak sizi. Ne kadar anlaşıldınız, sizi ne kadar ve nasıl duyuyorlar? İstediğiniz gibi çoğalıyor musunuz? Kaldı ki, tüm isteğiniz bu muydu? Hani Necatigil diyor ya: "Şiir, kapatmalarla dolu bir haremi ele güne açmak gibi." Ne gereği vardı en gizli yanınızı böyle uluorta gözler önüne sermenin.

Görüyor musunuz, yol yine tedirginliğe, mutluluk duygusu usul bir hüzne bırakıyor yerini. Şiirle mutluluktan çok, mutsuzluğun ilişkisinden mi söz etmeli yoksa?

Okurun, okuduğu şiirden aldığı hazza gelince... Çok iyi işlenmiş bir acının, hüznün, öfkenin, umutsuzluğun verdiği mutluluk, başka bir şeyden duyulan, sözlük anlamıyla bir mutluluk olmasa gerek. Şairi, doğu mitolojisinde geçen Kaknus kuşuna benzeterek bitirelim sözümüzü. Bu kuş, kanatlarını çırpa çırpa tutuşturduğu çalı çırpının yanmasıyla ölen bir kuş. Küllerinden bir yumurta ve yumurtasından yeni bir Kaknus meydana geliyor.

Bir çeşit Sisyphos söylencesi. Şair: Kaknus ve Sisyphos...

Bir Yeni Biçem, Nisan 1995

Albert Camus, *"çağdaş insanı tanımlamam gerekirse, gazete okur ve çiftleşirdi derim"* diyor. Çok billurlaştırılmış bir tanım belki, ama gerçekten de çağdaş insanın ilgi ve duyarlılık alanını bundan daha keskin ve çarpıcı olarak belirtmek güç. Belki 1940'lı, 1950'li yıllarda çağdaş insan gazete okuyordu, ama bugün –hele de bizim gibi ülkelerde– gazeteye bakıyor. Gazeteyi, başkalarının apış arası serüvenlerini öğrenmek; günlük falından geleceğine ilişkin ipuçları bulmak; bulmaca çözerek bilgi ve kültür düzeyini sınamak ve geliştirmek; futbolcuların cinsel yaşamlarıyla gol yüzdeleri arasındaki ilişkiyi görmek; devlet büyüklerinin vecizelerinden, ülkesinin büyük başarıları hakkında derin bilgiler edinmek; bu arada da 'iki başlı Samsun kirası' yaklaşımıyla, her gün biraz daha yoksullaşan evinin tencere-çarşaf eksiğini tamamlamak için alıyor.

Akıl almaz bir hızla gelişen bilimsel bulguların teknolojik araç gereç olarak günlük yaşamına girmesiyle büyük bir parçalanmaya uğramıştır günümüz insanı. Büyük ölçüde makineleşme ve en küçük ayrıntıda bile uzmanlaşma, çoğumuzun anlamını ve işleyişini kavrayamadığı büyük ve karmaşık bir sürecin küçük ve güçsüz parçaları yapmıştır bizi. Öyle bir sürece girmiştir ki çağdaş yaşam, insan çalıştıkça daha çok parçalanır olmuştur. Hem düşünce düzeyinde, hem de günlük pratik içinde bütünle olan bağı iyice kopmuştur. Bu olağanüstü ayrıntıya indirgenmiş işbölümü insanın görünürde işini kolaylaştırırken, onun önemini ve değerini azaltmış, ufkunu daraltmıştır. Çalışma yaşamı ne kadar iyi düzenlenmişse insandan beklenen yaratıcılık, katkı ve ustalık da o denli

azalmıştır. Bu da çağdaş insanın kendisine yabancılaşmasını o ölçüde derinleştirmiştir. Yalnızca nesnelerin değerli olduğu yabancılaşmış bir dünyada, insan da nesneler arasında bir nesne olmuş, ne yazık ki nesnelerin en ucuzu ve güçsüzü konumuna düşmüştür.

Döviz kurları, enflasyon oranları, faizler, altın piyasası, araba fiyatları, istatistikî birer sayıya indirgenmiş eşyalar, piyasa dalgalanmaları... Bütün bunlar insandan bağımsız olarak, insanın yaşamını görünmez bir el gibi etkileyip sarsıyor; ancak insan, doğru dürüst kavrayamadığı bu olup bitene iradi olarak müdahale etmek bir yana, meta üretiminin yönettiği ve her şeyin nesneleştiği bu dünyada rüzgârda bir yaprak gibi sürüklenip gidiyor. Bu sürükleniş, bu yalnızlık ve yabancılaşma içerisinde çağdaş insan, garip bir çelişki, ama birbirine en çok ihtiyacı olan, yalnız yaşama yetisini yitirmiş insan oluyor öbür taraftan.

Robert Musil, *Niteliksiz Adam* kitabında şöyle diyor: *"İnsanların birlikte yaşamaları öylesine yaygınlaştı, öylesine yoğunlaştı, ilişkileri öylesine arapsaçına döndü ki, artık kimsenin gözü ve sezgisi belli genişlikte bir alanı kapsamaya yetmiyor; artık kimse kendi uğraşının o en dar çemberinin dışında, bir çocuk gibi başkalarına bağlı olmak zorunda. Bu bağımlı varlığın aklı, hiçbir zaman, her şeyi yönettiği bugünkü kadar sınırlı olmamıştır."*

Çağdaş insanın bu yalnızlığı ve parçalanmışlığı ile ilgili olarak, çağımızın büyük edebiyatçılarından Octavio Paz da, bir yazısında şöyle diyor: *"Her ne kadar insan serüveni yeni şiirde de sürüyorsa da seslendiği kişiler değişmiştir. Eskil doğa yiter, onun yerine, soyut kenti ve eski sokaklarla saygın anıtlar arasında, makinelerin korkunç yeniliğini buluruz. (...) İnsan uçsuz bucaksız kentte yalnız kalır, milyonlarca başka yalnızla yapayalnız. Yeni şiirin kahramanı kalabalık içinde bir yalnızdır ya da daha doğrusu bir yalnızlar kalabalığıdır."*

Bu yalnızlık içerisinde ve bu kadar güçsüzken, bir taraftan da onun insani özüne dönmesini engelleyecek bir yığın kuşatma ve saldırı altındadır günümüz insanı. Bir üretici olarak sermayenin gizli açık saldırısı altındadır. Yükümlülükleri kadar hakları da olan bir vatandaş olarak pek çok kurumu ve yasasıyla devletin saldırısı altındadır. Düşleri, özlemleri, duyguları, tinsel ve tensel istekleri olan bir birey olarak kamusal ahlakın ve dinsel otoritenin baskı ve saldırısı altındadır. Tüm bunları topluca düşününce, çağdaş insanın bir kaçış insanı olduğunu ya da olması gerektiğini söylemek abartılı olmasa gerek: Ya geriye, geçmişe doğru bir özlem; ya bilinmez bir gelecek düşüne ve umuduna tutunma çırpınışı. Hani Çehov diyor ya: *"Gerçek bir yaşam olmayınca onun yerini düşler alır."*

Peki, bu koşullarda çağdaş insan nasıl yaşamaktadır? Gerçekte ona, yaşar gibi yapıyor demek daha doğru olur kanımca. Yaşama bir kenarından ilişmiş/iliştirilmiş bir görüntü veriyor. Çalışıyor, ama içinde kendisi yok. Konuşuyor, ama bir yanıt beklemiyor. Dinliyor gibi görünüyor ve başını sallıyor. Okumuyor, okur gibi yapıyor. Sabahtan akşama televizyon seyrediyor, belleğinde bir iz kalmıyor. *"Oyalanma* –diyor Octavio Paz– *bizim her zamanki halimizdir. (...) Hep kendinden dışarda, günlük çalkantı içinde yitmiş, tatsız ve anlamsız demek olan oyalanma. Binlerce şey dikkatimize çarpar, ama hiçbirini yakalayamayız; yaşam böylece parmaklarımız arasından kayan kum, beynimizi kaplayan duman olur. Eğer edimlerimizi ve düşüncelerimizi yoklamak cesaretini gösterebilseydik, suçlu olduğumuzu; ama ödenmemiş suçlardan dolayı değil, küçücük dönekliklerin, gerek kendimize gerek başkalarına karşı ufak ihanetlerin izlediği, sayısız ve anlık istek ve kıskançlıklardan dolayı suçlu olduğumuzu itiraf etmemiz gerekirdi. Ama dün yaptıklarımızı bile anımsayabiliyor muyuz? Günahımız dağınıklık ise cezamız unutmadır."*

İşte tam bu noktada sanatın gerekliliğine, çağdaş insan için

ne denli önemli olduğuna geçebiliriz. Onca gelişmesine karşın ne bilim, ne siyasal sistemler, ne hukuk, ne ekonomi, ne eğitim, ne de bir başka disiplin, çağdaş insanın bu parçalanmışlığını önleyebilmiş, onu gerçek anlamda –hem içsel, hem dışsal bir gerçeklik olarak– bir bütünlüğe götürebilmiştir. İnsanın elinde bu bütünlüğü sağlayacak en önemli, en değerli olanak tüm dallarıyla sanattır.

Sanat, bizi kuşatan ve yenik düştüğümüz; mutlak değişmez olarak bize dayatılan bu gerçekliği; bizi paramparça etmiş olan ve bütünsel olarak algılamaktan iyice uzaklaştığımız bu gerçekliği sözcüklerle, sesle, renk ve desenle; gereci neyse onunla paramparça ederek bir soluk almamızı sağlar. Sonra da, bizim günlük pratik içinde algılayamadığımız; algılasak da aralarında ilişki kuramadığımız; bir ilişki kursak da yaşadığımız gerçekliğe yeni boyutlar katamadığımız olaylar, olgular ve nesnelerden öyle bir yapı kurar ki, bizim parçalanmışlığımızın bütünlüğünü bize, hem de yüreğimize işleyerek gösterir. Bizim henüz gündemimizde olmayan, belki de hiç olmayacak olan bir duygu ve düşünce uyandırır bizde. Walter Benjamin'in dediği gibi, *"Sanatın en önemli görevlerinden biri, kişide karşılık bulma zamanı gelmemiş bir istek uyandırmaktır."*

Anna Seghers de; *"Sanatçı gerçekliği sanatın araçlarıyla bilinç düzeyinde algılatır. Başka zaman bir yığın, bir kaos havasında bizi etkileyen tek tek bölümlerin tüm aşamalarını bilinç düzeyine yansıtır. Normal olarak neden etkileneceğimiz rastlantıya bağlıdır. Ama sanatçı bu durumu rastlantı olmaktan çıkarır. Artık ortada sanatçının yaratısı vardır ve bizler de bu sanatçının istenciyle belli bir öğenin bilincine varırız"* diyor.

İnsanın, hele de çağdaş insanın günlük faaliyetlerinin temelinde çıkar ve yarar yatar. Bu etkinliklerde haz ve hoşlanma doğrudan doğruya bize sağladığı pratik yarara göre ölçü-

lür. Oysa bir sanat yapıtının bizde yarattığı haz ve hoşlanma duygusu, pratik bir yarar sağladığından değil, bir güzellik duygusu uyandırmasından, hiçbir çıkar kaygısı olmayan estetiksel bir etki yaratmasındandır. Kuşkusuz bu güzellik duygusuyla birlikte, hiç zorlanmadan ve farkına varmadan dünyayla ve kendimizle ilgili yeni yeni şeyler de öğreniriz. Hiçbirimizin yaşamı insanlığın bütün hallerini, deneyimlerini, duygularını yaşayacak kadar uzun, yoğun, çeşitli ve zengin değildir. Biz, sanat yapıtları aracılığıyla başka insanların yaşamlarına, duygularına, onların ruhsal, psikolojik faaliyetlerinin içine gireriz. O yapıtı yaratan sanatçının eriştiği ruh ve akıl olgunluğuna, yaratıcı düzeye erişiriz. Hani Kagan diyor ya: *"Sanat, yabancı bir deneyimi, o kişinin kendinin deneyimini, bizim kendimizin edinmesine yol açar."*

Yalan ve yanılsamalara dayanan bir kadercilik, kötümserlik, zorbalık ve şiddet, bir salgın gibi yayılan suçlar, çevre kirlenmesi ve savaşlar, şehvet pazarları, macera, bir aldanmaya dayalı hayal oyunları içinde bir cehennemi ve tükenişi yaşayan insanı, bu pislikten elbette kendi emeği ve onuru kurtaracaktır, ama onu bu bilince ve duyarlılığa götürecek olan da, bütün bunların karşısında olanca güzelliği, içtenliği ve çıkarsızlığı ile duran sanat olacaktır.

Ancak burada şunu belirtmek istiyorum. Marx'ın dediği gibi, *"Sanattan zevk alabilmek için sanat kültürüne sahip olmak gerekiyor."* André Maurois, *"Bir insan kitaplarda, ne getirmişse onu bulur"* diyor. Sanat kültüründen yoksun, yaşamında bir kitap okumamış, şov merkezleri tarafından pompalanan popüler kültürün tüm düzeysizliği ile lumpenleştirilmiş insanı, gerçek sanat yapıtlarına yöneltmek oldukça zor ve zahmetli bir uğraş. Bireylerin tek tek çabalarını ve iyi niyetlerini çok aşacak bir durum. Devletse konumu gereği bundan özenle uzak duruyor. Hani Çehov; *"bizi çalışmak kurtarır"* diyor ya,

bana da öyle geliyor ki çağdaş insanı bu tükenişten, ancak okumak ve sanat kurtaracaktır. *"Okumak* –diyor O. Paz– *bizi bilinmedik ülkelere daldıran bir zihinsel ve anlıksal yoğunlaşma istemidir; bu ülkeler bize yavaş yavaş daha eski ve daha gerçek bir yurt gibi görünürler. Biz oradan geliriz. Okumak, kendimize giden, aklımızın ucundan geçmemiş yollar bulmaktır. Bu bir keşiftir. Reklam ve anlık iletişim çağında kaç kişi böyle okuyabilir, çok az; ama uygarlığımızın sürekliliğini sağlayan onlardır."*

Şiir okurunun azlığı çokluğuyla ilgili bir tartışmaya, ünlü İspanyol şair Juan Ramon Jimenez bir kitabını, *'uçsuz bucaksız azınlığa'* ithaf ederek yanıt vermiş. Kitap okuru, sanat izleyici her zaman az olmuştur, doğru. Ama iki doğru daha var; ilki Jimenez'in dediği gibi bu azınlık uçsuz bucaksızdır, bu unutulmamalıdır; ikincisi de Paz'ın dediği gibi uygarlığımızın sürekliliğini sağlayan bu azınlıktır. Sözü, Jimenez'in sözünü bir dileğe dönüştürerek bitirmek istiyorum; uçsuz bucaksız azınlığın, uçsuz bucaksız çoğunluğa dönüşmesi dileğiyle.

Demokrasi, 17 Mart 1996

YAŞAMIN BİLGİSİNE ULAŞMAK VE ŞİİR

Şiire yeni başlayan gençlerde çok sık karşılaşılan aynı nedene dayalı iki önemli yanılgıdan hareketle, şiir-yaşam ilişkisi ve bağlı olarak şiir-bilgi konusuna değinmek istiyorum. Bu şiirlerde, şiirin diğer sorunları yanı sıra şiirle yaşam ilişkisinin bilgisel düzeyde sağlıklı olarak kurulamamasından kaynaklanan iki önemli ortak özellik görülmektedir.

1) Ya, yaşama ilişkin bir bilgi estetize edilmeden, imgeye dönüştürülmeden olduğu gibi şiire aktarılmakta ve şiir bir bütün olarak bu yolla kurulmakta;

2) Ya da gerçekliğin doğru ve bütünsel bilgisine varılamamış olmaktan kaynaklanan bir eksiklikle, yaşamla bağı kurulamamış soyut ve bulanık şiirler yazılmaktadır.

Bilindiği gibi şiir, yaşamı ve yaşam içinde insanı kavramanın; daha iyiye, güzele ve doğruya ulaştırmanın en duyarlı, inceltilmiş yollarından biridir. Sanatın diğer dallarında olduğu gibi şiirin de süzülüp damıtıldığı ana kaynak yaşamdır. Şiire giren her şey doğrudan yaşamla ilgilidir ve her zaman yaşam şiiri önceler. Bu nedenle şairin, şiirini oluşturan bu büyük kaynağı bilmesi bir zorunluluktur.

Yaşamın bir alanında uzmanlaşmış kişi için diğer alanlarda yaşamın sürmesine yardımcı olacak bir bilgi yeterken, şair için bu, bütün hakkında daha yoğun, derinliği olan bir bilgiyi gerekli kılmaktadır. Çünkü o, doğumdan ölüme insana ilişkin tüm konularda söz söylemek gereğini duyacaktır. Bunu da tüm yaşamsal olgularla ilişkilendirebileceği sanatsal imgelerle yapacaktır. Şairin, bilmediği için konu sınırlamasına gitmesi nasıl düşünülemezse, yetersiz ve yanlış bilgilerle

yetkin ürünler vermesi de beklenemez. Kuşkusuz hiçbir zaman salt bilgiyle şiir yazılamaz ve hiçbir sanat yapıtı yalın bilginin boy gösterdiği bir alan değildir. Bilindiği gibi şiir, bilimsel düşünceden farklı olarak soyut kavramlarla değil, imgelerle düşünce yürütme işidir. Tam karşılamasa da bir yanlış anlaşılmayı da göze alarak buna 'görüntülerle düşünme' diyelim. Çünkü insanın çevresi ile ilişkisi her zaman somut olup soyut mantıksal biçimde değil, imgesel biçimde kavranıp verilebilir ancak.

Sanatsal imgeler ise doğası gereği "duygusal bir bileşimi içerir, insanın duyarlığına dönüktür ve her zaman coşkusal bir tepki uyandırır." Bu nedenle bilgi ve düşünce öğesinin, şairin içdünyasında duyguları ile karılarak ayrıştırılmayacak biçimde imgelerle iletilmesi esastır. Gerçek şiirde biz bu öğeleri, şiirin iç bütünlüğünden, imgelerin içdünyamızda yaptığı yankılanmalardan, uyandırdığı çağrışımlardan, ses ve ritimlerin yüreğimizde bıraktığı izlerden çıkarırız, çıkarmalıyız.

Yaşamsal olgu ve nesnelerin imgeye dönüştürülmesine gelince... Bu, şairin bilgi ve deneyim birikiminin yanı sıra esas olarak yeteneği ve duyarlılığının derinliği ile doğru orantılıdır. Yukarıda değinildiği gibi sanatsal imgeler duygusal bir bileşeni –içsel bir yaşanmışlığı– içerirler ve her zaman yaratıcı düşüncenin, sanatçı fantezisinin bir ürünüdürler. Şair imgeyi çeşitli söz sanatlarıyla elde edebileceği gibi dilin en yalın araçlarıyla belirtilebilen görsel ayrıntıları ustaca seçerek de elde edebilir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken, imgelemin, insanı çevresinden ayırmaya, ona bencil, soyut bir dünya yaratmaya elverişli bir yeti olduğudur. Şair yalnız bu doğal itilim ve içgüdüsel gücün oyununa kendini kaptırırsa hiçbir zaman yetkinliğe ulaşamaz. O nedenle şairin imgelemi sürekli olarak usun ve gerçekçi düşüncenin yasaları tarafından denetlenmelidir.

Sonuç olarak, unutulmamalıdır ki bir başına bilgiyle şiir yazılamaz. Yaşamın ve insanın bilgisine ulaşamamak ise bizi dünyaya bulanık bakmak durumunda bırakır. Bu da dünyaya biraz daha bulanıklık taşımaktan öte bir işe yaramayacaktır. Oysa şiirin amacı da, diğer sanat yapıtları gibi, dünyamıza açıklıklar getirmek, dünyamızla ilgili her şeyi yeni derinliklerle apaçık kılmaktır.

Yarın dergisi, Temmuz 1985

Öyle dönemler olur ki ulusların tarihlerinde, korku siyah bir tül, bulanık bir gök gibi örter her şeyin üzerini. Tüm ilişkilere, devinimlere, tüm birim ve kurumlara siner rengi ve kokusu. Yaşanan zaman, öncesi ve sonrası olmayan bir tünele dönüşür. İnsan ömrünün ölçülebileceği yıllar içerisinde önemli bir uzunluğu olur kimi zaman bu tünelin. Tren yavaş gidiyor, hatta gitmiyor gibidir. Hiç çıkılmayacak sanılır bu dar ve donmuş zamandan.

İnsan doğasının önemli özelliklerinden birisi de aceleciliğidir. İnandıklarına, düşünce ve özlemlerine bir an önce ulaşmak ister. Önüne çıkan engellerle uğraşır, didinir. Ancak bu engeller sistemli ve sürekli olmaya, bu hale getirilmeye başlanmışsa, önüne mutluluk olarak koyduğu değerlere ömrü içinde ulaşamayacağı duygusuna kapılması ve umutsuzluğa düşmesi de doğasının bir başka özelliği, insani öze sahip bir kusurudur onun. Bu noktada bireyi ve toplumu çözülmeden, umutsuzluk ve korkunun o dar ve siyah tünelinden kurtaracak olan en büyük iki olanak, tarih bilinci ve sanattır. Tarih bilinci kuşkusuz tarihi bilmekle elde edilecek bir bilgi gücüdür. Tarihi bilmekse bizde öğretildiği gibi olay, yer ve kral adlarını zamandizinsel olarak bilmek değildir. İnsanlığın yarattığı toplumsal yapıların, düşünce sistemlerinin ve kültür değerlerinin, gelişim evrelerini, neden-sonuç ilişkileri ile kavramak, bir çözümlemeye gidebilmek, buradan da geleceğe yönelik tasarım ve çıkarsamalarda bulunabilmek yetisini kazanmaktır. Bir başka ifadeyle, zamanın ve olayların bilincine varmak demektir.

Bu bilinç bize zamanın sürekliliğini kavratacaktır en başta. Tünelin kısalığını ve geçiciliğini. İnsana aykırı bir düzenin insana rağmen kalıcı ve sonsuz olamayacağını. Her şeyin bir dinamiği, bir iç yasası olduğunu. Bugün bir kazanım, bir mutluluk olarak yaşadıklarımızın bundan önce birilerinin mutsuzluğu olduğunu, bizim mutsuzluğumuzun da yarın birilerine mutluluk olacağını öğretecektir. Sanata gelince... Bilimsel bilginin, geçmiş uygarlıkların bulgu ve kalıtlarını da değerlendirerek kavramlarla bize kazandırdığı tarih bilincinden ayrı olarak, yaşamı, sanatsal imgelerle modellendirerek ve 'kuru bilgi'ye coşkulu bir tat ve zenginlik katarak, bize bir başka gerçekliğin olanaklarını sunacaktır.

Güncelin telaşını, yaşananın boğucu sığlığını, ilişkilerin ve olayların dar ufuklarını insan, ancak sanatın büyülü gerçekliği ile aşabilecektir. Bu çerçevede bir zaman avcısı, yontucusu olan sanatçı, geçmişi ve geleceği bugüne, bugünü geleceğe taşıyarak, kuracağı sanatsal gerçeklikle (resim, şiir, müzik, vb.) akıp giden zamanı bize somut bir yaşam görüngüsü içinde duyuracaktır. Böylece yaşanan sürecin, korku, yılgınlık, tükeniş, teslimiyet ve benzeri duygular uyandıran ağır koşullarını; zamanın insanı yutan o dar ve derin tünelini, hiç olmazsa ve öncelikle duygu ve düşünce düzeyinde aşmamızı sağlayacaktır.

Bu nedenle, ekonomik, sosyal, siyasal ya da askeri mücadelelerin en acımasız dönemlerinde bile sanat, tüm olanaklarıyla direnenlerin en büyük güç kaynağı olmuştur. Bunun tarihte o kadar çok örneği var ki... Alman işgalindeki Fransa'da direniş şiiri; İspanya içsavaşında Lorca, Neruda, Alberti; Hitler işgalindeki Sovyetler Birliği'nde Simonov, Ehrenburg, İsakovski, Tvardovski; Vietnam'ın efsanevi önderi şair Ho Chi Minh'in mücadelesinden geri kalmayan şiirleri; Şili'de Victor Jara... ve bizde her baskı döneminde olmadık acılar pahasına dayanma gücü veren yüzlerce yazar ve sanatçı...

Kim mücadelesinde sanatı göz ardı ediyor, tarih bilinci de yoktur. Ve o kimse değiştirmek için yola çıktığı gerçekliğe çoktan yenilmiştir. Ve onun bildiği yanıldığıdır, ömrü yaşamı kadardır.

Özgür Ülke, 3 Şubat 1995

Şairimiz genç. On sekizle yirmi beş arasında yaşı. Üniversite öğrencisi. Ya da yeni bitirmiş okulunu, özel bir şirkette çalışıyor. Bir entelektüel sakalı var. Sigarasını bir incelik işareti gibi tutmuş iki parmağı arasında. Kitap rafının önünde, 'önemini artırmaya yönelik' bir hüzünle gülümsüyor. Bir şiirin, şairinin yaşamından, kişilik yapısından, dünyaya bakışından izler taşıması kaçınılmazsa eğer, içinde bulunduğu psikososyal ve sosyoekonomik durumu çıkarmak zor değil. Politik bir rahatsızlığı ve maddi sorunları yok (Olsa da büyük çoğunluğunkinden epeyce farklı nitelik ve düzeyde). Sosyal olaylarla ilgisi, kendi 'ben'ine yansıdığı ölçüde ve yansıyan yanıyla sınırlı. (Kendine yansıyan bir olayın uzantısı üzerine fikir yürütüp bir sonuca gitmek zahmetli, tehlikeli, hem de gereksiz.)

Ama bir 'sıkıntı' taşıyor içinde; nedenini bilmediği bir sıkıntı, bir 'mutsuz bilinç...' Bunalıyor. Kalabalıklar içinde garip bir yalnızlık duyuyor. Büyük kent kırgını... Dünya aşıyor onu; 'çok vaktini alıyor.' Anlaşılamıyor. Herkes katı, uzak, bencil ve küçük... Uyum sağlayamıyor. Bir sevgilisi var kendisini anlayabilen, dar bir çevresi bir de, benzer yapıda. Her şey kolay, rahat ve güzel bu çevrede. Ama neden –çözemiyor bir türlü– biraz dışına taşacak olsa sırsız aynalar gibi yankısız kalıyor. Ah kalın kafalı insanlar, nasıl da kör, sağır ve duyarsızlar! Ne yapsın şairimiz bu kalın, kaba dünyada? O da *"... daha çok sokulup kendine bireyin ayak bastığı yerlerde iz sürmeye"* çalışıyor. *"Hiç vakit kaybetmeden atlayıp bisikletine, ruhunun coğrafyasında gezintilere çıkıyor."*

Şiire soyunuyor yani şairimiz. Bireyin kendini ve kendi

aracılığıyla dünyayı açıklama yollarının en inceltilmişi olan şiire. (Bu, elbette güzel, soylu bir yol. Ve şiir yazmak kimsenin tekelinde değil.) Ancak kendi öznelliğinin merceğinden geçirerek dünyamıza açıklıklar getireceği yerde, dünyayı, kendini açıklamak için bir araç olarak kullanıyor. Şiire bakış açısı kendine bakış açısı oluyor. *"... benim şarkılarım, benim denizlerim, benim rüzgârlarım, benim sözüm..."* Kısaca, şiiri tümüyle bireysel bir doyum aracına dönüştürüyor. Elbette şair dünyaya açıklıklar taşırken kendisini de söyleyecek, kendisine de açıklıklar getirecektir. Ancak, toplumsallaşmamış bir şair 'ben'inin, okur denilen 'başkaları'nı kucaklayacak bir duyuş ve seziş zenginliğine sahip olamayacağını görmüyor.

Ülkenin içinde bulunduğu ve yaşları gereği kavrayıp çözebilecekleri çalkantıların, toplumsal olay ve gelişmelerin izini, yansısını aramayın bu şiirlerde. Halkının gözü, kulağı, sesi, yüreği olmak ve toplumun ortak bilinçaltına yönelerek onu dile getirmek gibi bir kaygıları yok. 'Birey' olabilmenin, ancak toplumla –çatışılsa bile– iç içe olmakla olanaklı olduğunu bilmediklerinden –ya da işlerine gelmediğinden veya beceremediklerinden– bireyin şiirini yazdıkları dahi kuşkulu. Yaşama ilişkin görüngüler bir zorunluluk olarak yer alıyorsa şiirlerinde –çünkü 'hiçbir şeye benzemeyen yoktur.' (Valery)– bu daha çok 'yenilik' adına 'çarpıcı imge' avcılığından oluyor. Bu şiirlerin perde arkasında gerçekliğin, yaşamı ve insanı kucaklayan bir boyutunu bulmak, yanlış bir aranış, yersiz bir beklenti olacaktır. Çünkü onlar için şiir "bir şey dememeli, her şeyden önce olmalıdır." (Nasıl oluyorsa?) Ve bu arkadaşlar hiç kimseyi ilgilendirmeyen "kafalarının kutsal tutmaya çalıştıkları düzensizliklerini" şiir –hem de hakkı yenmiş bir şiir– diye sürüyorlar ortaya.

Öfkeliler bir de... Külhani bir dilleri var. *"Zor zar şiir, her bilek sallayamaz." "Şair kılçığı olmalı şiirin..."* Yaşlarına yakışmayan,

ama düzeylerine uygun bir öfke içindeler. Az olan her şey gibi kabarıyorlar. Birikimlerinin yetmeyeceği bir bilgiçlik içindeler. Nâzım 45 yaşında, Kemal Tahir'e şöyle yazıyor: *"Cahilliğimin azameti karşısında afallayıp kaldım ve hırsımdan ağlayacak gibi oldum. Ben ne hudutsuz cahil adammışım meğer. Evvela, tabiat hakkında çok umumi, felsefi bir bilgim var. Nebatat, hayvanat, madenler, fizyoloji, hikmet, kimya, biyoloji, falan filan hakkında bir vahşinin bilgisinden biraz daha fazla, yani hiç mesabesinde* (derecesinde) *bilgiliyim. (..) Sonra insanlar hakkında da öyle, mesela, Avrupa'yı ve memleketimi biraz bir yana bırakırsan, Asya'da, Afrika'da yaşayan insanların hayatlarını, maddi ve manevi şartlarını, ancak ana hattında biliyorum, konkre teferruata gelince cehaletimden yüzüm kızarıyor. (..) Yapılacak iş elbette ki yılmak değil, bilgi sahibi olmak. Hemen bir yığın kitap getirip okumaya, adam olmaya çalışacağım."**

Nâzım böyle yazadursun, onlar, *"henüz onurlarını koruyacak şiirler yazamadıkları"* halde, şiirimizin, edebiyatımızın belli başlı adlarını eleştiri olmayan ucuz ve dayanaksız yargılarla bir çırpıda kaldırıp atacak ve Türk şiirini İsmet Özel'le sınırlayacak kadar ileri gidebiliyorlar. Öte yandan henüz bir dergide şiir yayımla(ya)madıkları halde 'Pazar'ın tüm girdi/çıktısını biliyorlar. Şiirleriyle ciddi bir dergide uzun ömürlü yer almaları güç olduğundan ve bir başlarına var olamadıklarından çoğunluk topluca hareket ediyorlar. Var olan dergi yönetimlerini "niteliksiz pazar kâhyası" olarak suçladıktan sonra, ömürleri bir iki sayı süren dergilerde, müşterisi kendileri olan bir garip pazar oluşturuyorlar.

Geçmişe bakmayı bilseler, kendi yanlışlarına yenilmiş öyle çok örneklerini görecekler ki...

Yarın dergisi, Kasım 1985

---

* *Kemal Tahir'e Mapushaneden Mektuplar*, N. Hikmet, Bilgi Yayınevi, 1968.

EDEBİYAT VE ÖDÜL

Edebiyat ve ödül... Genelleştirerek söylersek sanat ve ödül... Adına ödül konulan kişi ve kurumların niteliğinden, seçici kurulu oluşturanların niteliğine; ödüle katılma koşullarından, ödüle katılan ve katılmayanların ödüllerin işleyişine ilişkin değerlendirmelerine; ödüllerin, kişilerin sanatçı yaratıcılığına ve ödül konulan alana katkılarına dek pek çok yönden, üzerinde en çok tartışılan, doğru ya da yanlış, söylentilerin gündemden hiç düşmediği bir konu. Yanında ya da karşısında pek çok şey söylenebilir. Bu söylenenler, birbiriyle çelişen şeyler de olsa hemen hepsinin belli ölçülerde doğruluk payı bulunabilir. Kısaca üzerinde konuşmak hem kolay, hem de zor bir konu. Biz bu yazımızda bu kurumun doğrularını ya da yanlışlarını tartışmaktan çok anlamaya çalışmayı daha doğru bulduk.

Bilimden sanata, spordan basına, çalışma yaşamından kamu yönetimine pek çok alanda, amaçları ve koşulları birbirinden çok farklı ödüller söz konusu olduğundan, bu anlamayı, edebiyat sanatındaki ödüllerle sınırlı tutacağız. Bilim ve spor alanında ödüllerin ölçütleri çok daha somut, ölçülebilir ve görülebilir olduğundan, üzerinde çok fazla ve uzun süreli tartışılmamaktadır. Sanat alanında da yapıtın estetik değeri ve düzeyi gibi bir somutluk, ölçüt olarak konulsa da, değerlendirmeyi yapanların beğenileri ve öznelliği kaçınılmaz olarak sonuçları etkilemektedir. Bu yüzden diğer alanlardaki ödüllerden çok daha fazla üzerinde söylentiler olmaktadır.

Önce, bir edebiyat ödülü neden konulur? Var olan ödüllere baktığımızda, bir kişiler adına, bir de kurumlar adına

konulan ödüller olduğunu görüyoruz. Kişiler adına konulan ödüller daha çok, edebiyata büyük emekler vermiş, şiiri/öyküyü/romanı geliştirmiş, yeni bir mecraya sokmuş, edebiyat kamuoyunda tartışmasız kabul görmüş kişilerin, genellikle ölümünden sonra, bir değerbilirlik olarak, belleksiz bir toplumda o kişinin anısını yaşatma niyetiyle ailesi tarafından konulan ödüllerdir. Bu niyet çerçevesinde ve bu özellikleri taşıyan kişiler adına ödül konulmasının olumsuzlanacak bir yanı olduğunu düşünmüyorum. Son yıllarda yerden mantar gibi biten, yazınsal değerini kimsenin bilmediği kişiler adına konulan ödüller, olsa olsa ödül sahibi kişilerin sayısını artırır, ama ne o kişileri edebiyatçı yapar, ne de edebiyata bir katkısı olur. Ödülleri ucuzlatan bu girişimler, aileler içinse kısa bir süre sonra üzüntüye ve yüke dönüşecektir.

Kurumlar adına konulan ödüllere gelince... Elbette edebiyatla doğrudan ya da yakından bir ilişkisi olması beklenmelidir. Bir eğitim kurumu, bir yayınevi, bir kültür ve edebiyat örgütünün ödül koyması bu kurumların bir çeşit sorumluluğu olarak da düşünülmelidir. Burada da ölçüt, o kurumun verdiği emekle, yayınları ve çalışmaları ile edebiyatın ve toplumun kültürel düzeyinin gelişimine önemli katkılarda bulunması olmalıdır. Kültür ve edebiyat alanında çalışmasına, ödül koyarak başlayan bir kurumun içtenliğinden değilse de güvenilirliğinden kuşkuya düşülmesi doğaldır. İlgisiz kurumların edebiyat ödülü vermesine gelince... Bir silah ya da lastik fabrikasının, bir döviz bürosunun ya da maden işletmesinin edebiyat ödülü koyması en hafifiyle gülünç olsa gerektir. Kişi ya da kurumlar adına konulan ödüllerde yukarıdaki ölçütleri tutturmak –ve elbette işleyişine gölge düşürmemek– koşuluyla ödül kurumunun varlığını, bir zorunluluk değilse de edebiyatın sonuçlarından birisi olarak değerlendirmek gerektiğini düşünüyorum.

Ödül kurumunun en çok tartışılan yanı, seçici kurulların niteliği ve kararları olarak görülmektedir. Burada en çok dile getirilen ise seçici kurulu oluşturan üyelerin yeterliliklerinden duyulan kuşku; öznel/yanlı davrandıkları yönündeki kanıdır. Seçici kurulun niteliği bir anlamda adına ödül konulan kişi ya da kurumun, yukarda belirtmeye çalıştığımız ölçütleri taşıması ile ilgilidir. O ölçütleri taşıyan bir ödülün seçici kurulu oluşturulurken ister istemez, değerlendirmeyi yapacak kişilerin de o nitelikleri taşıması gözetilmektedir/gözetilmelidir. Bu noktada da ödül kurumunu zayıflatan ve etkisizleştiren, hak etmemiş kişiler adına ödül konulması gibi, yeterlilikten yoksun kişilerin bu ödüllere seçici kurul üyesi olarak getirilmesindedir.

Kurul üyelerinin öznel/yanlı davranmalarına gelince... Ne kadar nesnel davranılırsa davranılsın, kendisi de bir edebiyatçı olan seçici kurul üyelerinin her birinin kendi beğenilerinin yansımasını belli ölçülerde doğal karşılamak gerektiğini düşünüyorum. Bu noktadan sonrası tamamen kişilerin etik duruşları ve ahlaklarıyla ilgili bir sonuçtur. Bir ödüle aday olan kişinin tüm bunları düşünüp tartışarak katılması düşünülemez. Onun elinde yapıtı vardır ve başka bir hesabı olamaz. Olması gerekenin dışında bir işleyiş varsa, katılanı değil değerlendirmeyi yapanları bağlayacak bir çirkinliktir. Tüm haksızlıklar gibi böyle bir durum da haksızlığa uğrayanı incitir, ama uzun vadede kimseye, hele de ödüllendirilen kişiye bir değer katmaz.

Ödüllere yöneltilen en temel eleştiri, yazarın/şairin bir onay aradığı, birilerinden icazet alarak var olmaya çalıştığı, bunun edebiyatın doğasına aykırı olduğu ve yazarı/şairi küçülteceği noktalarında toplanmaktadır. Önce şunu doğru saptamak gerekir. Ödül bir yarışma değildir. Her gerçek sanat yapıtı biriciktir. Bir ikinci yapıtla karşılaştırılarak değerlendi-

rilemez. Onun kendinden başka karşılaştırılacağı yapıt olamaz. Hiçbir seçici kurul üyesi kimseyi şair, romancı, öykücü yapamaz. Bir ödüllendirmede öne çıkarılan (kazanan demeyi doğru bulmuyorum) bir kişidir, ama kaybeden yoktur. Ödül bir sonuçtur. Yapıtın kendi öz değerinin sağladığı bir beğenidir. Bu beğeninin bir kurul tarafından ifade edilmesidir. Yeni başlayanlar için küçücük bir yüreklendirmedir. Hiçbir büyük yazar yapıtını, çabasını, yazmanın acısını ödülü düşünerek yaşamaz, yaşayamaz. Ödül, o yazara okurun dikkatini çekme anlamında bir önerme, bir ilk adımdır. Okurun yazarla/şairle birlikte yürümeleri ikisinin de ortak çabasına, düzeyine ve değerine bağlıdır.

Seçici kurulun 'icazeti' kuruntusuna gelince... Bir edebiyat dergisine, bir yayınevine şiir, öykü gönderen bir şair/yazar, bu mantıkla bakılırsa 'icazet', 'onay' aramıyor mu? Hem de bir kişinin; yayın yönetmeninin. Bunda bir sorun yok da ödüle katılınca mı yazar/şair küçülüyor? Edebiyat yıllıklarında aynı sorun yaşanmıyor mu? Bu bakışın gerisinde bir gizli kompleks olmasın? Yaptığının ayrımında olan bir yazar/şair için ödülün sonucu ne olursa olsun yazmak hep sürecektir. Ödüle değer görülmek ya da görülmemek onun sorunu olamaz. Onun yarıştığı –bir yarıştan söz edilecekse– daha önce yazdıklarıdır.

İşleyişine kişisel komplekslerin, hırsların, hasetlerin, ahbap çavuş ilişkilerinin karıştığı her kurum gibi ödül kurumu da bu olumsuzluklardan elbette etkilenecek ve yozlaşacaktır. Bir şeyin yanlışı örnek alınarak köktenci bir tavırla o şeyin tümüne karşı olmak da bir başka 'çocukluk hastalığı' olsa gerek. Nâzım'ın, Dıranas'ın, Ziya Osman'ın, Yahya Kemal'in, Ahmed Arif'in ödülleri yoktu. Öte yandan bugün en az dört beş ödülü olduğu halde kendisini okurun anımsamadığı epeyce şair/yazar olduğu iyi değerlendirilirse, ödülün öyle abartılacak,

takılıp kalınacak bir olgu olmadığı daha iyi anlaşılır sanıyorum. Yazarın/şairin gerçek ödülünü iki kurum verir: Okur ve zaman. Ama hepsinden önce de yazarın/şairin kendisi.

Fayton dergisi, Aralık 1997

"Esin bir birikimdir: Bilinçte, bilinçaltında algılar birikimi. Çok öncelerdedir başlangıç, vakit gelir, uç verir" diyor dar çevre yitiklerinin şairi Necatigil. Birikim... Yaşamın duyularımız aracılığıyla, sesleri, kokuları, tatları, dokunuşları ve görüntüleriyle; nesneleri ve olaylarıyla; gerçeği, düşleri, acıları ve sevinçleriyle aklımız ve yüreğimiz üzerinde açtığı, bıraktığı izler bütünü... Şiirimizin bir başka yüz akı, Nâzım ise, *"beynimiz bal yoğuran/ bir kovan/ ona balı dolduran/ arıdır hayat"* dizeleriyle, Necatigil hocanın 'esin'e ilişkin tanımını bir başka güzellikte dile getirmekte.

Şiirden uzak kimselerin yarı alaylı bir tavırla sözünü ettikleri 'ilham perisi'nin gerçekte yaşamın ta kendisi olduğunun ayrımına varılalı çok oluyor. Şiir –genelde sanat– için özel bir yeteneğin gerekliliğini yadsımamakla birlikte, şairin tanrısal bir coşku ve esrik bir sayıklamayla uyaklı, ölçülü ve 'veciz' sözler sıralayan ayrıcalıklı bir insan olduğu imajı çoktan yıkılmıştır. Bu konuda, P. Eluard'a kulak verelim: *"Şiirin özel bir adının olması, ozanların da özel bir sınıf oluşturmaları ne yazık bir şey! Şiir hiç de anormal bir şey değildir. İnsan zekâsının doğal davranış türlerinden biridir. Her insan her an ozan ve düşünür değil midir?"*

Şairin şiiri yaratacak birikime ulaşabilmesi, esin perisini yakalayabilmesi için onu kendisine cömertçe sunan yaşama kocaman gözlerle bakması gerekir. Sanatçı bir bilim insanı, bir araştırmacı gibi çözümleyici-bütünleyici-yaratıcı bir zekâya ve hayal gücüne sahip, iyi bir gözlemci olmalı; dünyaya eleştirel bir gözle bakabilmelidir. Bir durum ya da olay üzerindeki

olumlu ve olumsuz etkileri ve sonuçlarını görebilmeli, bunların birbirine göre önemlerini ölçebilmelidir. Elde edilen her sonucun –sanat yapıtının– daha yetkin bir şekli olacağını kabul etmeli; acele ve peşin hüküm vermekten çekinmelidir. Sanatçı şaşırma yetisini yitirmemelidir. Ve son olarak da açık, anlaşılır, kendi içinde bütünlüğü olan bir anlatım gücüne, dile sahip olmalıdır. Ernst Cassirer, *"Günlük duyu yaşantısı algılanmadan kalan sonsuz olanaklara gebedir. Sanatçının yapıtında bu olanaklar gerçeklik durumuna gelirler, ortaya çıkarılırlar ve belli bir biçim kazanırlar. Nesnelerin görünümlerinin kavranılmayan bölümlerinin bu açık kılınması işi, sanatın en büyük ayrıcalıklarından ve büyülü yanlarından biridir"* diyor.

İşte bu noktada (dünyaya bakış, görme ve algılama aşamasında) şairin/sanatçının, açıklanan araştırıcı niteliği ve kişilik yapısının yanı sıra, bilinç düzeyi, dünya görüşü devreye girmekte, önem kazanmaktadır. Dar ve geniş anlamıyla çevrede –dünyada– nelerin bizim ilgimizi çekeceği, bizi etki alanı içine alacağı bizim onları yorumlayış ve değerlendirişimiz dünya görüşümüzle çok sıkı, can bağı olan bir ilişki içindedir. Düşünce yapımız –kuşkusuz sanat için bir o kadar önemli olan duyarlılığımız– tüm derinliği ya da sığlığı ile şiirimize/yapıtımıza yansıyacak, onun özünü –bağlı olarak biçimini– oluşturacaktır.

Aynı nesnel koşulların etkisi ve birikimi ile mistik yanı ağır basan, imge yapısını dinsel motiflerin oluşturduğu şiirler ortaya çıkabileceği gibi; eleştiren, sorular soran, başkaldıran şiirler de yazılabilir. Her iki şiir de 'nesnel gerçekliğin sanatsal imgeye dönüştürülmesi' açısından aynı güçte olabilir. Okurda 'sanatsal düzey' olarak eşdeğerde beğeni uyandırabilir. Ancak her iki şiirin okur tarafından algılanması, okunarak yeniden üretilmesinde –somutlanmasında– yaşamda karşılığını bulması, yaşama sevinci uyandırması, kişinin

dünyasına yeni ufuklar açması, kişiyi özgürleştirmesi açısından bir değerlendirme ya da bir tercih söz konusu olduğunda, beslendikleri düşünce yapısının, dünya görüşünün gündeme gelmesi kaçınılmaz olacaktır. Çok genel bir ifadeyle, özünü ve amacını, bu amaca ulaşmadaki yöntem ve araçlarını, insan emeği, onuru ve özgürlüğüne saygının oluşturmadığı bir dünya görüşüyle, yaşamda karşılığını bulan, günü katlanılır, geleceği güzel kılan, kalıcı, insanda estetik yaşantılar uyandıran, dibi görünen sular kadar ışıklı ve akışkan şiirlerin/sanat yapıtlarının yaratılması çok güç olsa gerektir.

Öte yandan, şiirin gerçekten güçlü ve güzel olması için şairin 'gerçekçi' bir bakış açısına, toplumcu bir dünya görüşüne sahip olması da yeterli değildir kuşkusuz. Bir meyvenin olgunlaşması için nasıl belli bir zaman diliminde, belli oranlarda gün ışığı, ısı, su, topraktaki çeşitli mineral ve madenlere gereksinim varsa, şiire kaynaklık edecek birikimlerin de şairin yetenek ve kişilik yapısına bağlı olarak yeterli süre 'iç'te taşınması gereklidir. Bu konuda sözü Rilke'ye bırakmak en doğrusu olacak: *"Her şey kendisi için öngörülmüş bir süre içte taşınmalı, sonra dünyaya getirilmelidir. Her izlenim ve duygu tohumunun tümüyle içte, karanlıkta, o dile getirilmezde, o bilinç dışında, insan usuyla ulaşılmazda gelişmesini sağlayıp derin bir alçakgönüllülük ve sabırla yeni bir açıklık ve kavrayışın doğacağı saati beklemek: İşte gerek anlama, gerek yaratmada sanatçı gibi yaşamak buna denir. Bu gibi şeyler zamanla ölçülemez, sözü geçmez olur yılların, on yılların adı vardır yalnız. Sanatçı olmak, hesap kitaplardan ve sayılardan el çekmek, özsularını aceleye getirmeyen ve ilkbaharın rüzgârlı, fırtınalı havalarında istifini bozmaksızın ayakta duran bir ağaç gibi bir olgunlaşma sürecinden geçmektir."*

Sanat –hele de şiir– Rilke'nin de belirttiği gibi, acele ve telaşın hiçbir şey kazandırmadığı, yaşama ilişkin etkinlik alanlarından birisi, belki de en önemlisi ve önceliklisidir. Bunca

çok şiir yazılmasına karşın görülen nitelik düşüklüğünün nedenlerinden birisi, yaşanılan özel koşulların, sanat yapıtının içeriğine, yaslandığı düşünce yapısına ilişkin bir suskunluğu, sınırlamayı zorunlu kılması ise (bu ancak yapıtın içeriğindeki bunalım ve çözülmeye ilişkin bir etken olabilir), birisi de sözünü etmeye çalıştığımız, gerek algılama gerekse özümleme aşamasındaki acele ve telaş; esinin –birikimin– yeterince 'iç'te taşınmadan dünyaya getirilmesi olmasın!

Yarın dergisi, Ekim 1984

Şairi yazmaya sürükleyen, bireysel ve toplumsal pek çok neden vardır. Ancak şair hiçbir zaman şu dört ana başlıkta toplamaya çalıştığımız durumları bir öngörü olarak önüne koyup şiir yazamaz: 1) Sipariş üzerine, 2) Birilerini bir konuda bilgilendirmek için, 3) Ün, para ve saygınlık kazanmak için, 4) Evrensel olmak için.

Bu dört nedenden ilki üzerinde fazla durmaya gerek yok sanırım. Çağdaş şair ya da gerçek şair, kendisine bir 'ayak' verilerek şiir söylemesi istenen 'halk ozanı' değildir. O aynı zamanda şeker kâğıtlarına mani, yeni bir ürüne reklam metni, hafif müzik sanatçılarına şarkı sözü yazan da değildir. Çünkü gerçek şiir her şeyden önce şair için bir sorunsal oluşturan, yaşanmışlığı içeren bir durumun estetik normlarla disipline edilerek işlendiği, öz ve biçim bütünlüğü olan bir yapıdır.

Şiirin öğretme, bilgilendirme aracı olması konusuna gelince... Şiir elbette insana ve dünyaya ilişkin pek çok bilgiyi içerecektir. Bu özelliği ile de öğretici, eğitici bir yanı bulunacaktır. Ancak burada kastettiğimiz, şairin örneğin grizu faciası, Erzincan depremi, Sovyetler Birliği'nin dağılması gibi bir konuda insanları bilgilendirmeyi bir amaç, bir öngörü olarak önüne koyup şiire oturmasıdır. Bu ve benzeri olayları işleyen çok güzel şiirler yazılabilir. Bu şiirler, dokusunda olaya ilişkin pek çok bilgiyi de içerecektir. Ancak bu bilgi, o şiirin doğrudan amacı olmadığı gibi, bilimsel bilgiden de haber niteliğindeki bilgiden de çok farklı, onun alanından çıkarılmış, şiirsel imge ile estetize edilmiş bir bilgidir. Bir başka ifade ile şairin bile, yazılma sürecinde nasıl ifade edileceğini önceden bilemediği,

psikolojik bir süreçten geçerek şekil almış, dile gelmiş ve beylik bir benzetmeyle 'çaydaki şeker gibi tadı alman, ancak görülmeyen' bir 'bilgi' olmuştur. İşte tam bu nedenle ne söyleyeceğini ana hatlarıyla bilse de nasıl söyleyeceğini bilemediği bir konuda şairin insanları bilgilendirmek gibi bir peşin hükümle yola çıkması mümkün ve doğru değildir.

Ün, para ve saygınlık kazanma dürtüsü ise olsa olsa şiire yeni başlayan gençler için bir 'çocukluk hastalığı'dır. Ülkesinde ve dünyada isim yapmış, saygınlık kazanmış şairlere bakarak yalnızca böyle bir dürtü ile şiire 'soyunmak', insani bir boyut taşısa da bilisizlikten başka bir şey değildir. İnsan elbette yaptığı, ürettiği değerlerle bir saygınlık kazanmak, beğenilmek, övülmek isteyecektir. Bu, insan doğasının en hoşgörüyle karşılanacak bir zaafı, gerçeği, hatta gereğidir. Ancak tüm bunlar, ün, para, saygınlık vb. şair ve şiir için bir sonuçtur, hedef ve neden değil. Gerçek şiir hiçbir zaman şairin ömrüyle sınırlı bir etkinlik değildir. O yazarken güncelin zaman diliminde yaşasa da geçmiş ve gelecek boyutu ile kendisine üç boyutlu bir zamanı mekân tutmuştur. Yaşarken yaptıklarının farkında olunmasını ve değerinin bilinmesini istese de, geçmiş ve gelecek kaygısını içeren bir kavrayış için ün, para, saygınlık çok küçük hedeflerdir.

Evrensellik konusu, bir söyleşide bir şair arkadaşa yöneltilmiş bir soruydu: 'Şair evrensel olabilmek için ne yapmalı; aşk, ölüm, yaşam gibi evrensel temaları mı işlemeli, yalnız kendi içdünyasında olup bitenleri kendince söylemesi yeterli mi?' Aşağı yukarı buna benzer bir soruydu. Kuşkusuz evrensellik, sanatın genel ilkelerinden birisidir. Şiir, resim, müzik vb. sanatlar için sanat düzeyine ulaşmış olmak elbette evrensellik düzeyine ulaşmayı da içeren, kendiliğinden bir sonuçtur. Şiire konu olan iç ya da dış gerçeklik, şairin içinde bulunduğu aile, kent, yöre ve ülkenin ırasını ve motiflerini kaçınılmaz olarak

taşıyacaktır, daha doğrusu taşımalıdır. Ancak bu gerçeklik –aile, kent, yöre ve ülkeye ilişkin bu tikel durum– şiirsel imgeye dönüşürken kaçınılmaz olarak tümel ve giderek evrensel bir kapsayıcılık özelliği taşımak durumundadır. İnsani olanla, doğanın ve yaşamın genel yasaları Tibet'te de, Patagonya'da da değişmez. Ölüm, sevgilinin terk edip gidişi, doğal ya da sosyal bir yıkım karşısında duyulan acı; rengi, tonu ve dile gelişi nasıl biçimler alırsa alsın aynı acıdır. Önemli olan kendi gerçekliğini, şairi söz söylemeye götüren öznel durumu, öznel bir söyleyişle, ama o öznel durumun çerçevesini kırarak genel bir nitelik ve çizgiye oturtarak söylemektir. Bu çizgi insani ve evrensel olana, dolayısıyla sanatsal olana götüren çizgidir. Eğer böyle olmasaydı, tüm büyük sanatçıları başka ülkelerin insanları anlamazdı; ya da tüm büyük sanatçılar dünyanın bütün ülkelerini, insanlarını ve yaşama tarzlarını görerek ve bilerek yazmak zorunda kalırlardı.

Özetle, hemen her konuda olduğu gibi şiirde de sonuçları neden gibi görerek hareket etmek, kişiyi hiçbir zaman o sonuca, konumuz özelinde şiire ulaştırmayacaktır.

Promete dergisi, Haziran 1992

Benim şiirim, dünyanın başımdan aktardığı gücenikliği yüreğimle uğrun usul onarma çabasından başka bir şey değildir.

*

Çığlığını göğsünde barındıran onurlu bir durgunlukta konuşur gibi şiirler yazmak istiyorum. Dingin, duru ve derinliği olan bir söyleyişe eriştiğim gün şiirim adına bir şeyler yaptığıma inanacağım.

*

Önceleri bir hevesti şiir. Herkesin kullandığı sözcükleri onlardan farklı kullanabilme becerisi, ayrıcalığıydı. Beni çevremden ayıran, onlara üstün kılan, anlaşılmaz, biraz da alayla karşılanan bir oyun. Sonra bir iç dökme biçimine dönüştü bu heves. Bunaldıkça, içlendikçe acının akıp gittiği incecik bir suyolu oldu. Kavradıkça, gizine erdikçe bir yaşama biçimine dönüştü şiir; tutkusu dünya olan bir yaşama biçimine. İnsanı ve dünyayı anlama, bu iki gizil gücü kavrayıp yeni dünyalara çağrı çıkarma biçimine.

Bugün bunaldıkça içini döker yine sözcük sözcük, ama içten içe de iletir, görünürde kendine olan ortak bir sevince duyduğu özlemini.

*

Şiir şairin dünya karşısında aldığı en soylu tavırdır. Kimi gün incecik bir ağıttır bu tavır, en koyu yalnızlıklarda yankılanır; kimi gün bir başkaldırıdır en amansız güçlüklere karşı

kor. Kaynağı dış dünya ve kendi öznel gerçeği olduğu kadar kişiliğidir de büyük ölçüde şairin; yumuşak, sert, sevecen, öfkeli; en çok da alçakgönüllü...

*

Gece, yalnızlığımıza çekilen gök perdeyse, şiir içerdeki aydınlığımızdır.

*

Değiştirmeden önce nasıl anlamak gelirse, söylemeden önce de duymak gerekir; yaşamak (eylemli) değil her zaman.

*

Şiir bir dinginliktir; rüzgârı kendi eğiminde boşluklar bulan fırtınadan sonraki o bilge sessizliktir.

*

Soru sormanın en incelikli biçimidir şiir. Uyumda susar çoğunluk, besini aykırılıklar olduğu için.

*

Soluğu imgedir şiirin, azı da çoğu da öldürür onu.

*

Şiirini kurarken seçtiği sözcükler doğrudan kendisidir şairin. Ne mi demek bu? Çok açık. Üslup nedir ki başka...

*

Yıpranmış, eski, lifleri çıkmış kumaşlardan, giyeni ve göreni etkileyecek yeni giysiler çıkarmak nasıl olanaklı değilse, önceden kullanılmış, başkalarına ait imgelerle de özgün şiirler yaratmak olanaklı değildir.

*

Hemen her çağda üç değişmez konuğu –ev sahibi mi yoksa–

olmuştur şiirin; sular, çocuklar ve akşamlar... Üçü de düş kırığı bir acının izinde girmiştir şiire; üçü de aynı aydınlık sevince gebe.

*

Sözüm kendimeydi de neden dergiler, kitaplar... hep başkalarına sundum? Başkalarınaydı, peki nedir bu dar boyutlarda geniş, kişisel sıkıntım?

*

Sadece bir iç sızısı benim beklediğim... Gecenin o en geç, en derin saatlerinde, bir yerlerde birileri uzanırsa şiirime, kalbim, kutla ve kutsa kendini!

*

Dünyayı hafife almak kendi ağırlığını, şiiri hafife almak sözün ağırlığını bilmemektir.

*

Sözümde anlamın incecik giysileri, göz aynalarından yürek sularına düştüm. Derinliği olanlarda devindi de mutlulukla, diz boyu sığlıklarda boğuldu şiirim.

*

Doğumu kaynağını hem kurutan, hem göverten bilmece; aynı kumaştan binlerce değişik giysi dikinen sihirbaz; söz sanatlarının ölümsüz yalvacı... İnanıyor ve katılıyorum sana...

Su Şiir Seçkisi, Ocak 1986, 7. Kitap

2/ Kitaplardan Esen

NÂZIM'A HASRET YÜKLÜ BİR SELAM

Dünyanın yüreğinde uyuyan
Güzel insan
Yüreği şiirinde yaşayan
Sevgili Nâzım
'Bizim dünyamızda yine
En tatlı yemiş: aydınlık...'

Nerden başlamalı söze Nâzım deyince? Elbette şiirden denilecektir. Şiirden elbette, ama öyle insanlar vardır ki dünyamızda –ve öyle az ki sayıları– ömürlerinin büyük denizlerine ulaşmak için, onlarca, yüzlerce ırmaktan geçmeden olmaz, yarım kalır. O büyük denizi bu ırmaklardan akan sular oluşturmuştur çünkü.

Elbette şair Nâzım'dan başlanacaktır söze. Salt şiir yetecek midir peki, her şeyden yalıtılmış salt şiir midir büyüklüğü Nâzım'ın? Düşünce ile eylemin, şiiri ile yaşamının ayrılmaz birliği; *"devrim düşüncesiyle şiirsel yükün müthiş bütünlüğü"*nden (C. Süreya) söz etmeden olur mu? Peki devrimci, eylemci, kavga adamı Nâzım'dan mı başlamalı, salt bu yanından mı girmeli söze? 1921 yılında, Batum'da Fransa Oteli'nde ömrünü değiştirecek yolculuğun başlangıcında; *"Karar ver oğlum, karar ver diyordum, kendi kendime... Karar verildi. Ölmek var dönmek yok. Duur, acele etme oğlum. Koyalım soruları da şu masanın üstüne, Anadolu'nun yanı başına. Neyini verebilirsin? Her şeyimi. Hürriyetini? Evet! Hapislerde kaç yıl yatarsın bu uğurda? Gerekirse ömrüm boyunca. İyi, ama sen kadınları seversin. Yiyip içmeyi, temiz giyinmeyi seversin. Avrupa'yı, Asya'yı, Afrika'yı, Amerika'yı*

dolaşmaya can atıyorsun. Anadolu'yu Batum'daki rokoko masanın üstünde bırakıp da (...) Ankara'ya döndün mü beş altı yıla kalmaz mebus olursun, bakan olursun, kadın, yemek, içmek, sanat, dünya... Bırak! Hapislerde gerekirse ömrüm boyunca yatabilirim. Asılmak da var, öldürülmek de. (...) Öldürülmekten korkuyor musun diye sordum. (...) Önce korktuğumu anladım, sonra korkmadığımı. Sonra sakatlığa, topallığa, sağırlığa razı mısın bu uğurda diye sordum. Verem illetine, yürek hastalığına, körlüğe? (...) razıyım körlüğe de. Ne kitaplardan, ne ağız propagandasıyla, ne de sosyal durumum yüzünden geldim geldiğim yere. Beni geldiğim yere Anadolu getirdi" diye yapılan o büyük hesaplaşmadan yıllarca sonra: *"Yeniden mihenge vurdum inandığım şeyleri / çoğu katıksız çıktı çok şükür"; "Elimde olsaydı bu yolculuğa / başlayıp başlamamak / başlardım yine"* diyebilen, lekesiz, katışıksız devrimci Nâzım'dan mı söz etmeli?

Bıkıp usanmayan büyük öğretmen Nâzım'dan mı ya da? Edebiyatımızda şair, ressam, romancı, öykücü pek çok sanatçının sanatsal ve kültürel gelişimine, oluşumuna katkıları, insan sabrının boyutlarını aşan o alçakgönüllü öğretmenden mi? (Bunun için yalnız *Kemal Tahir'e Mektuplar*'ı okumak bile yetecektir.) Bu bilge tutumu yurtdışında da sürdüren Nâzım'dan nasıl söz edilmez. *"Nâzım genç ressamlara, genç ozanlara sürekli yardımcı oldu. Kimsenin satın almak istemediği resimleri satın alarak, kimsenin kitabını basmak istemediği tanınmamış şairlere önsözler yazarak. Bazen bana telefon eder paraya gereksinmem olup olmadığımı sorardı. Ben 'Hayır' dedikten sonra da üstelerdi: 'Ama belki böyle birisini tanıyorsundur.'"* (Y. Yevtuşenko)

"Sonra kızlara tutuldum şiir yazdım" diyen; *"Tahir olmak da ayıp değil Zühre olmak da / Hatta aşk yüzünden ölmek de"* diyen; bütün misyonlarını soyunmuş, bütün misyonlarını giyinmiş Pirâye'nin karşısındaki çırılçıplak insandan; Vera'nın karşısındaki o hayran âşıktan, tepeden tırnağa sevdadan mı söz

etmeli? O en özel, en yalnız yanından bile dünyaya pencereler açan, hayata ilmekler atabilen büyük âşıktan söz etmeden geçilebilir mi?

Hapislik yılları öncesinde ve ondan sonra var olan şiir anlayışını iliklerine dek sarsan, çağdaş, evrensel Türk şiirinin başlangıç çizgisini çeken Nâzım'dan mı; yoksa bir 'adli hata' ile 14 yıl yattığı hapishanelerde, *"Ufak iş bizimkisi / Asıl en kötüsü / bilerek bilmeyerek / hapishaneyi insanın kendi içinde taşıması"* diyebilen; *"Hapishanede değil, önü çardaklı alacakaranlık bir işlikte eğilmiş, Türkçeden ve halkın yaşantısından gereçler seçen, bunları birleştiren, tak tak tak vurup, durup bir bakan; bir ağaç, sepilenmiş bir deri, bir oltu taşı, bir demir gibi şiirine bakan, sonra işleyen, biçim veren; içinde Türkçenin yatacağı, sallana sallana büyüyeceği, ninninin yiğit bir türküye dönüşeceği ağaç beşiğe, gökyüzü mavisinden, kır yeşilinden bir boya vuran..."* (C. A. Kansu) Nâzım'dan mı girmeli söze?

Ve o büyük gurbetçiden, hasret ustasından mı söz etmeli? *"Yürek değil be çarıkmış bu manda gönünden / teper ha babam teper / paralanmaz / teper taşlı yolları"* diyen acı damlasından mı? *"Kimi insan otların kimi insan balıkların çeşidini bilir / ben ayrılıkların / Kimi insan ezbere sayar yıldızların adını / ben hasretlerin"* diyen dingin hüzünden mi? Hapiste olsun, uzaklarda, dışarda olsun, onca acıya, olumsuz ve aykırı koşullara karşın *"Dünya her şeye rağmen gayetle güzel ve yaşamak mükemmel şey"; "Sözün kısası yoldaşlar/ Bugün Berlin'de kederden gebermekte olsam da/ İnsanca yaşadım diyebilirim"* diyebilen o büyük yaşama tutkunu, durmuş oturmuş bilinç, süzülmüş duyarlık, o engin bilgelikten mi söz etmeli?

Dünyanın çeşitli ülkelerinde adı okullara, hastanelere verilen; ölüm yıldönümlerinde adına haftalar düzenlenen; kendi ülkesinde yapıtları yıllarca yasaklanmış, hâlâ bir korkuyla anılan ve ne tuhaftır ki Türkiye denilince dünyada adı ilk akla

gelen o büyük yasaklıdan mı söz etmeli? Elbette bütün bunlardan ve bunların her biri bir ömre değen coşkulu, hüzünlü binlerce ince ayrıntısından söz etmeli. Bu, derinlemesine, uzun araştırmalar gerektiren bir büyük, bir kutlu iş kuşkusuz. Ben burada ölümünün 23. yılında ona ve okurlarına hasret yüklü bir selam, bir minnet duygusu, yalansız, çırılçıplak bir sevgi sunmak istedim yalnızca.

Yarın dergisi, Haziran 1986

PABLO NERUDA

Bir insanı öldürmenin yüzlerce yolu vardır. Bunlardan ilki ve en ilkeli doğrudan katletmek olsa gerek. Öldüreceğiniz bir sanatçı, bir şairse bunun daha acımasız ama daha inceltilmiş yolu, o şairi şair eden, özünü, kimliğini oluşturan, tutunduğu savunduğu ne varsa kanlı bir kuşatmayla, ona dokunmadan yok etmektir gözleri önünde; türküsünü kesmek, susturmaktır.

11 Eylül 1973'te ABD destekli kanlı bir darbeyle Sosyalist Şili Hükümetini düşüren faşist Pinochet çetesi de böyle bir yolla gönderdi Neruda'yı ölüme. 11 Eylül sabahı Isla Negra (Kara Ada)'daki evini kuşattılar. Bağlarını kestiler ülkesiyle ve dünyayla. Santiago'daki evini yağmaladılar. Kendilerine sürpriz yapmak için Isla Negra'ya sık sık helikopterle inen büyük dostu Allende'nin ölümünü öğrenmesi, zaten hasta olan Neruda'yı yıktı büsbütün. *"Onu öldürüyorlar. Onu öldürüyorlar"* diye ateşler içinde sayıklayarak 23 Eylül'de bu kanlı oyuna gözlerini kapadı; Şili'nin ve dünya şiirinin yüreğine gömülerek. Üç gün süreyle yas tutulmasını emreder Pinochet, acılı, aşağılık bir alay gibi...

Kimdir Neruda? Ya da asıl adıyla Ricardo Neftali Reyes Basoalto? 1904 yılının 12 Temmuzu'nda Şili'nin Parral kentinde bir demiryolu işçisinin çocuğu olarak dünyaya gelen, ertesi yıl göç edilen Temuco'da güney ormanlarının, fırtınaların, *"kutuptan çağlayanlar gibi dökülen, uzun cam iğneler gibi inen büyük yağmurların"* yüreğinde büyüyen bu içedönük tedirgin çocuk nerelerden geçerek gelmiştir dünya şiirinin doruklarına? Bunun için, her sanatçının olduğu gibi Neruda'nın da düşleri, acıları, tutkuları, ülküleri ve eylemleriyle yaşamına bakmak gerekecektir. Bu güney kasabasının yalnızlığı, sıcacık

insan ilişkileri, doğanın büyülü gizi içinde büyüyen bu hayalci çocuğun kişiliğini ve şiirini ilmek ilmek örecektir yaşadığı o yoğun, zengin, hareketli yaşam. Denizin ve rüzgârın sesi, karın ve yağmurun rengi, kuşların ve böceklerin kanatları, açlık, aşklar, kitaplar, elçilikler, büyük toplumsal mücadeleler, savaşlar, sanat kavgaları, dünyayı adım adım dokuyan sonu gelmez yolculuklar, tükenmez bir hazine gibi besleyecektir onun şiirini. Onu ayakta tutan ve dal budak salmasını sağlayan sonsuz sayıda kökler olacaktır.

1917-20 arasında yazar ilk şiirlerini. 1921'de Santiago'da öğrencilik yılları. 1923'te ilk şiir kitabı: *Akşam Alacası*. 1924'te ilk önemli kitabı: *Yirmi Aşk Şiiri ve Bir Umutsuz Şarkı*. 1925'te üç kitap daha: *Sonsuz İsyanın Girişimi*, *Halkalar*, *Yerleşik Adam ve Girişimi*. Ve konsolosluk görevlerinin başlangıcı. 1927 Rangoon, 1928'de Colombo, 1930'da Batavia, 1934'te Barcelona, 1935'te Madrid konsolosluğu... Kitaplar, çeviriler, edebiyat çalışmaları ve İspanya içsavaşı... Politik bilinçlenme ve ilk siyasi şiir: Ölmüş Savaşçıların Analarına Saygı. Cumhuriyetçilerle birlikte hareket ettiği için Şili'ye çağrılma. Konsolosluk görevinden ayrılarak Paris'e yerleşme ve İspanya ile dayanışma günleri. Şili'ye dönüş. 1940'ta Mexico Başkonsolosluğu, 1943'te Şili'ye dönüş ve Guatemala, Lima gezileri.

1945'te maden ocakları bölgesinden seçilerek senatoya ve Devrimci Şili Partisine giriş. Eski arkadaşı yeni başkan Videla'nın dönekliği ve kurduğu polis devletinde vatana ihanetle suçlanma, tutuklanma kararı ve ülkesinden ayrılış. 1952'de Şili'ye dönüş. 1955'te Fransa, İtalya, Doğu Avrupa ve Çin gezileri. Ve şiirler, kitaplar, şiirler. 1970, Salvador Allende için seçim kampanyasına katılış. 1971, Allende'nin Cumhurbaşkanlığındaki Şili'nin Paris Büyükelçiliği. Aynı yıl Nobel Edebiyat Ödülü. 1973, parlamento seçimleri için kampanyaya katılış; içsavaşın önlenmesi için Latin Amerika ve Avrupa

aydınlarına çağrı. Ve Şili için de Neruda için de bilinen son...

Çok genel çizgileriyle özetlenen bu yoğun yaşam onun şiir evrenini oluşturan binlerce kaynak olup besleyecektir Neruda'yı ve ondan da dünya şiirini. Kuşkusuz onun şiirinin ilk kaynakları Şili'nin o ıssız, kıyısız doğa görüntüleridir. O, yıllar sonra *"Bugünkü şair Neruda'yı hazırlayan nitelik bence doğa ve sevgidir"* diyecektir. Bu görüntüler, bir ürkeklik, çekingenlik, sonsuz bir yalnızlık duygusu olup yansıyacaktır bilincine. Hayatın ve şiirin bu büyük taşralısı başlangıçtan, şiirlerinin toplumsal bir özle kitlelere mal olduğu dönemlere kadar bu özelliğini koruyacaktır. *"Ürkeklik ve çekingenlik yalnızlığa açılan kapıdır. İnsanın ilginç ruhsal bir durumudur. Kurtulması kolay olmayan bir ıstırap gibidir. Ancak insana böyle bir özellik ya da kötü yan, bir karışım gibi şarttır, kişiliğinin bozulmasını önemli ölçüde önler."* Ancak bir başına yalnızlık duygusu, hüzün, karamsarlık bir şairi, bir duyarlığı çok çabuk tüketecek ve sulu bir duygululuğa götürecek en büyük tehlikedir. *"Ne yalnızlık ne toplum, şairin gereksinimlerini altüst edemez; bunlardan biri ya da ötekini abartanlar insan yüreği için gerekli gıdayı, asırlardır aynı peteği kuran arının rolüyle tahrif ediyorlar."*

İlk şiirleri ve okumalarının peşinden Fransız sembolistlerini özümseyen şair Şili halk kültürü ile Avrupa şiirinin bir sentezine gitmeyi başaracaktır; ama kendi kaynaklarından kopmadan. Ardından Mayakovski ve Walt Whitman'ın şiirleriyle tanışma. Ve 'Yeryüzünde Konaklama' kitabı ile kişisel deneyimlerinden evrensel düzeye varan bir şiir çizgisine ulaşma. Bir şairin duyarlılığını, imgelemini besleyen ne varsa hayata ilişkin, antenleriyle hepsini yakalayan ve sünger gibi emen birisidir Neruda. *"Ben, duyguları insanoğlu, kitaplar, olaylar ve savaşlarla beslenen doymazın biriyim. Bütün bir yeryüzünü mideme doldurabilirim. Denizlerin bütün suyunu içip tüketebilirim."* Sanırım böyle bir şair sonuçta, *"Benim hayatım bütün*

hayatlardan oluşmuş bir hayattır. Bir şair hayatıdır" demeye hak kazanacaktır.

İspanya içsavaşının Neruda'nın hayatında ve şiirinde çok önemli bir yeri vardır. Onun Marksizme bağlanışı ve şiirinde radikal bir dönüşüm bu savaşla olacaktır. Resmi görevini bırakıp İspanya ve Fransa'da Cumhuriyetçiler için mücadeleye girişen Neruda'da *'gelinciklerle örtülü metafizik'* dönemi kapanmıştır. Güdümlü sanatın –şiirin– en güzel örneklerini verdiği bu yıllarda ve sonrasında Marksizmi 'faşizme karşı tek silah' sayar. İkinci Dünya Savaşı yıllarında da Nazi faşizmine yiğit bir aydın ahlakıyla karşı koyar. Tarafsız kalmayı yeğleyen aydınlara şöyle seslenecektir: *"Bir Aztek delikanlısının, Arjantinlinin ya da Kübalının Kafka, Rilke ya da Lawrence'e bağlandıklarını görünce öfkelenmemek elden gelmiyor. Gençler 'saf şiir' adına daha delikanlıyken yaşlanıyorlar, en basit insanlık görevini unutuyorlar. Savaşmayan kim olursa olsun korkaktır. Geçmişten artakalanlara dönmek ya da düşlerin labirentini araştırmak çağımıza yakışan bir uğraşı değildir."*

On üç yıldır ülkesine kan kusturan Pinochet'ye rağmen onun ölümsüz gücü, gerçek bir şair oluşu kadar, *"akılcı, içtenlikli, gerçek bir yurtsever"* ve dünya vatandaşı olmasından gelmektedir. Ülkesinden ve dünyadan aldıklarını özümsemiş, onarmış ve büyük bir sorumluluk ve bilinçle karşılığını geri vermiştir. Şiiri ve eylemiyle halkının ve dünya uluslarının gelişip olgunlaşmasına büyük katkılarda bulunmuş bir insanın, şairin görevi konusunda şunları söylemesi hakkı ve görevidir: *"Şair yuvarlanan bir taş değildir. İki kutsal görevi vardır: Gitmek ve geri dönmek. Gidip dönmeyen şair kozmopolit bir insan olur. Böyle bir insan olarak da güç bela bir insandır ve yalnızca ölmekte olan bir ışığın yansıması gibidir."* Bu kısacık eksikli yazımızı Curt Meyer-Clason'un sözüyle bağlayalım: *"Neruda, beş duyunun doğrularından oluşmuştur."*

Yarın dergisi, Eylül 1986

Bize önce, *"Kamyonlar kavun taşır ve ben/ Boyuna onu düşünürdüm"* dizelerini ezberletti. Sivas Lisesi'ni 1936'da bitiren, kumaşını türkülerin ve masalların dokuduğu genç adamın, okumak için geldiği İstanbul'da büyük kentle karşılaşmasının ilk verimidir o güzelim İstanbul şiiri... *"Ayrı su, ayrı hava, ayrı toprak/ Sonra âlem değişiverdi."* Hemen arkasından, yaklaşık altmış yıldır şiiri bilen bilmeyen herkesin ezbere bildiği birkaç şiirden birisi olan "Hikâye" ile bize yalnızlığımızı duyumsattı. *"Senin dudakların pembe/ Ellerin beyaz/ Al tut ellerimi bebek/ Tut biraz."* Bozkırın kimsesizliğini, ceviz ağaçlarının serinliğini, buğday başakları ile savrulan saçların örtüşmesini, korkunun insanı nasıl bir konuşma isteğine ittiğini, Anadolu köyünün o onurlu ve yenik iç kanamasını, bir aşk şiiri duyarlılığı ile etimize batırdı.

Kamyonlardan ve kavunlardan sonra "Sivas Yollarında" şiiri ile kağnıları, odunu, tuzu soktu şiirimize. Bir dağ yalnızlığı, bir gök yalnızlığı ile insanın iç yalnızlığı ve bozkırın yoksunluğu, kağnıların ritmi ve gecenin soğuğu ile işledi içimize. Sonra "Cebeci Köprüsü"... Devinen bir kalabalığın kıyısında iyimser olmak isteyen bir kent yalnızının üzgün düşünceleri. Doğanın tüm nesnelerini büyük bir incelik ve ustalıkla, kadınlarla özdeşleştirerek yapılan güzellemeler: *"Sen sabahlar kadar tazesin/ Pembesin, beyazsın, yeşilsin/ Tarlalarda bulutların gölgesi gibi/ Güzelsin. (...) Kiraz ağaçları ağzında meyve verir/ karpuz kessem içini görürüm/ Hiçbir çiçeğe benzemeyen kokular duysam/ Hasretinden ölürüm."* Boşuna değildir onun kendine ve bizim ona 'Karacaoğlan'ın bacanağı' benzetmesini yakıştırmamız.

Bir ayrılığın, uzaklaşmanın, bir unutuş ve özlemin tekerlek

sesleri, hamut ve yağmur sesleriyle; ırmakların, tozlu yolların ve akçakavakların akışıyla iç içe geçmeli olarak, bir baş dönmesi duygusuyla verildiği, Külebi şiirinin doruklarından olan "Tokat'a Doğru" şiiriyle bir kez daha sarsar bizi... *"Çamlıbel'den Tokat'a doğru/ Tozlu yolların aktığı ırmak/ Ben seni çoktan unuttum/ Sen de unuttun mu dön geri bak./ /Atların kuyruğu düğümlü/ Bir yandan yağmur yağar, ıslak/ Bir yandan hamutlar şak şak eder/ Bir yandan tekerler döner, dön geri bak."* Bu şiir, şiirde müziğin, ritmin, dize içi sesle sağlandığı, bir türkünün tüm güzelliklerine sahip, modern şiirimizin en güzel örneklerindendir.

Ve 1980'de *Yangın*'la gelir Külebi... Siyasal / toplumsal olayların, acıların izleğini oluşturduğu şiirler toplamıdır *Yangın*; bireysel hüzünler ve sevda kırgınlıkları ile birlikte. *"Bir çocuk ağlarsa dağ başında/ Gözyaşında Amerika akar/ Vurdularsa birini, kanı şorladıysa/ Bilin ki o kurşunlarda Amerika var."* *Yangın*'da yer alan "Bir Mutsuzluk Türküsü", Külebi şiirinin bir sentezidir sanki. Külebi'nin şiir damarının ve duyarlılığının, onun yaşamla örtüştüğü ve çeliştiği durumların kusursuz bir özetidir bu şiir: *"Sana ırmaklardan bir rüzgâr saç gönderdim/ Bir çift göz gönderdim badem çağlasından/ Bir çift dudak gönderdim, sıcak bir ten/ Ayvayla sedef karışmasından" (...) "Sana gecelerden kara içkiler gönderdim/ Külebi, yakınma ustası, iyilik bilmez ozan/ Doğanın çirkefi bile aranır, anlayacaksın/ Şu dünyadan göçtüğün zaman."*

1991'de *Güz Türküleri* yayımlanır. Yetmiş yaşlarını süren bir şairin aşk şiirleridir bunlar ve aşkın bu yaşlardaki açmazı, *"Şairler gençken ölse daha iyi"* diye yazdıracaktır Külebi'ye. Yüreğin yaşı ile bedenin yaşı pek çok insanda örtüşmez, ama şairlerde hiç örtüşmeyecektir. Yüreğin yaşı, *"Bir demet gelincik dudaklarını/ Bir su bardağında önüme koysalar"* dedirtirken, bedenin sesi, *"Sen bir küçük bulutsun gökyüzünde/ Rengi açıldıkça dağılan/ Nasıl derleyip yakalasın/ Ölümüne yakınlaşmış bir ozan"* diye salacaktır çığlığını gençliğin ve güzelliğin karşısında...

Cahit Külebi şiiri için söylenebilecek en belirgin, en önemli niteleme, yalınlık, müzik, yaşama sevinci ve hayıflanma duygusunun dokuduğu kusursuz bir armonidir. Bu armoni ilk bakışta bir halk türküsünün sesi gibi gelir. Üzerine biraz eğilince türkülerin yapısına ve formuna hiç benzemeyen, ancak sanki yüzlerce yıldır duyduğumuz bir sesle karşılaşırız. Bu çerçevede şiirimizin en modern şairidir Külebi. Türküler onun duyarlılığına kaynaklık etmiştir, şiirin ses yapısına katkısı olmuştur, ama ne biçimini, ne de biçemini oluşturmuştur. Külebi şiirinin ses ve müziğini, tüm nesneleri, olayları ve olgularıyla neredeyse doğa oluşturmuştur. Toprak yollar, serçeler, kavaklar, çeşmeler, kağmlar, çiy düşmüş otlar, kuzey rüzgârları, ekinlere vurmuş güneş... Tüm bunların sesi, bu müzik, insanın içsesi ve toplumsal olanla çok olağan bir şeymiş gibi gelip birleşir. Bu birleşme ilk okuyuşta sarsmaz bizi. Her gün yaşadığımız bir gerçeklik, bir duygudur sanki. Ama usulca sarar, bir su, bir ışık gibi işler içimize. Ve yepyeni bir duygu boyutu katar dünyamıza. İstanbul, Rüzgâr, Resim, Tokat'a Doğru, Bir Mutsuzluk Türküsü, Bilinmeyen, Güz Türküleri... en belirgin örnekleridir bunun.

Çok kolay yazıldığı sanısını uyandıran bir şiirdir Külebi'nin şiiri. Yalınlığın yol açtığı bir yanılsamadır bu. O yalınlık içinde öyle derinlikli ve kusursuz bir yapı ortaya konulur ki, taklit etmek hemen bozar bu şiiri. *"Hiçbir şair şiiri Külebi gibi bitirmeyi bilmez"* der Cemal Süreya ve ekler: *"Cahit Külebi'de temel öğe müziktir. En olağan duruma en inanılmaz müziği uygulayan bir tutumu vardır."* Nasıl Behçet Necatigil evlerin şairi olarak bilinirse Külebi de Anadolu'nun, katı bozkır gerçeğinin şairidir. Anadolu; yoksulluğu, umarsızlığı, bırakılmışlığı, halkına benzeyen doğası ile ne övülerek, ne yerilerek ilk kez Külebi'yle girmiştir şiirimize. *"Anadolu'nun gerçeğini ilk kez başkalarından ayrı biçimde söyledim"* der kendisi.

Şiirde nicelik, karşılığı ve çözümü olmayan bir sorudur.

Bir ömür içinde beş-yedi şiir kitabı az mıdır çok mudur? Bu elbette belirleyici olamaz. Kimi şair bir iki kitapla şiir tarihine geçer, bir başka şair onlarca kitapla –nitelikten fire vermeden– kalıcı olur. Yaklaşık altmış yıl süren şiir yolculuğunda kitaplarının/şiirlerinin sayısı az sayılan bir şairdir Külebi de. O bunu şöyle açıklıyor: *"Hiçbir zaman yenilik ardında koşmadım. Söyleyecek şeyim olmadan da yazmadım. Her şiirin bir küçük keşif olduğu kanısındayım. Her gün yeni buluşlar kolay değil. Aynı şeyleri tekrarlamaktan çekinirim."* Şiir adına son derece önemli ve doğru bir tutumdur bu. *"Şiir deniz gibidir, hiçbir yabancı nesneyi benimsemez. Kendi kendini ister"* der bir söyleşisinde.

Son olarak Külebi şiirinin duygusuna kendi sözleriyle bir yaklaşımda bulunmak istiyorum. Onun şiirinin dokusunu, müthiş bir yaşama sevinciyle hayıflanma duygusu oluşturur demiştim. Gerçekten de onu yazmaya iten, şiirinin iç gerilimini, dengesini kuran bu iki duygudur kanımca. O bir söyleşisinde yazmaya nasıl başladığını anlatırken bir kilit cümle söylüyor: *"İnsanları sanata iten hayıflanma duygusudur."* Sanıyorum böyle bir dürtü ile sanata yönelen herkes, tuhaf ya da doğal biçimde yaptığı karşısında bir utanma duygusu içinde olacaktır. Behçet Necatigil şiir yazmanın, *"haremini ele güne açmak"* olduğunu söyler. Böyle bir duygu elbette bir çekingenliği de beraberinde getirecektir. Edebiyat Fakültesinden sınıf arkadaşı olan bu iki güzel insandan Külebi de *"şiir benim için her yaşta bir utanma nedeni oldu"* diyor.

Ustam, ağabeyim, dostum... Utanma duygusu elbette inceliklerle donanmış büyük yaratıcılara özgü son derece insani bir duygudur. Ar damarı çatlamışlar bu duyguyu yitirdiği için ülke bu pislik içinde biraz da. Son güne kadar yitirmediğin o çocukluğundan, 'hırçın ve lirik' yüreğinden öpüyorum...

Ülkede Gündem, 15-29 Ekim 1997

Saatini güneşe, işe, çocuklara, ışığa kurmuş, şiirimizin 'sevgi öğretmeni'nden gecikmeli bir armağan...

HALK ALBÜMÜ: CEYHUN ATUF KANSU

Şiirimizin ozan atası Ceyhun Atuf Kansu'nun yüreği 17 Mart 1978'de sustu ama insanı, doğası ve tarihiyle Türkiye coğrafyasının yüreği bütün coşkusu, bütün hüznü ve iyimserliği ile şiirlerinde atmaya devam ediyor. C. A. Kansu'nun 1952'den 1978'e kadar çeşitli dergilerde yayımlanmış, ancak kitaplarına girmemiş şiirleri 'Halk Albümü' adı altında, 'Bütün Eserleri'nin 3. cildi olarak yayımlandı.

Tepeden tırnağa insan sevgisi, tepeden tırnağa yurt ve doğa sevgisi ile dolu bu güzel yürek, yaşadığı, tanık olduğu tüm acılara, yoksulluk ve yoksunluklara karşın, umudunu ve iyimserliğini yitirmez. Tersine, bütün gücüyle bir iyiliği, bir güzelliği dokur durur şiirlerinde. Vecihi Timuroğlu, C. A. Kansu için *"doğayı insanlaştırmış bir büyük şair"* diyor. Gerçekten de hangi kitabını, hangi şiirini açarsanız açın, daha ilk dizelerde doğa, kuşları, ağaçları, dağları, tarlaları, suları ve çiçekleriyle bir çığlık çağlayanı gibi çıkar karşınıza. Gördüğü, dokunduğu, yaşadığı olumlu-olumsuz tüm doğa olayları onu şiire yöneltir. Kansu için bir arınmadır doğa. Ancak bu, insandan kopuk bir doğa sevgisi değildir. İçinde insan yüreği atan, insan emeğiyle üretkenlik ve devingenlik kazanmış, insanla bütünleşmiş bir doğadır.

"Gökyüzü kızım benim/ Güneştopuyla oynayan/ Yorulunca uyuyan/ Dağ yatağında gecenin// Gökyüzü sevgilim benim/ İnen

çardağından yanı başıma/ Kiraz ağacı altına/ Öpüşü soluğunda çimenlerin" (...) (s. 59)

Kansu şiirinin temel izleklerinin başında insan sevgisi gelir. Şiirinin tüm özünü bu sevgi oluşturur. İnsan sevgisi Kansu'da, ete kemiğe bürünmüş bir halk sevgisidir. O büyük bir Anadolu tutkunudur. Adnan Binyazar'ın ifadesiyle: *"halk, hem düşüncesinin, hem şiirinin başlangıcıdır."* Düşünce ve duygu dünyası Cumhuriyetle biçimlenmiş gerçek bir Atatürkçü, katıksız bir Kuvayı Milliyeci olan Kansu'da insan ve doğa sevgisi, yurt sevgisinin, Anadolu sevgisinin öteki adıdır.

(...) "Şimdi bir trende olsam/ Kar yağsa istasyona/ Bir çocuktan yumurta alsam// Uzun ince saat kuleleri/ Küçük kentlerin sokaklarına varsam/ Akşam vaktinde ışıtsam evleri// Ben bir masal bulutuyum, kar ozanı/ Öyle düşlerle örtsem ki/ Değişse toprağın düzeni// Islıkla söylerim hep şarkınızı/ Çiçeklerime bakın kar altından/ Hazırlıyorum bahar bahçenizi" (s. 58)

Bu ana izlekler çerçevesinde onun şiirine baktığımızda, çok geniş bir şiir coğrafyasıyla karşılaşırız. Hemen her şey, doğa-insan-tarih-yurt-dünya olayları, şiire girmek için hazır bekliyordur. Kansu şiirinin bu temel izlekleri ve özellikleri Halk Albümü'nde de ısrarla ve özenle sürüyor.

Amasya Boğazı'nda bir tren sesinden, Meksikalı at yetiştiricisi Alverez'in oğlu Alverez'e; dut kurusu satan Eğinli çerçiden, dudaklarıyla azize, kalçalarıyla yosma Bizanslı kadına; parmakları dut kırmızısı Ayaş'tan, Elazığ'ın güz çarşısı üzüm pazarına; gökyüzünün yününden gözlerini eğiren Mavi kızdan, şapkasında kır yağmuru ile Mavi kızın gecesine düşen genç korucuya; Baba İshak'tan Kerem ile Aslı'ya; Ankara'nın ortasındaki yaşlı armut ağacından Ergani bakırına, bir geniş, bir büyük coğrafyada bütün yollar insana çıkar Kansu'da.

"Ben ailenin ozanıyım/ Yanan ocağın ozanı/ Ben çalının çırpının/ Yumuşak kardaki yüreğin ozanı" (s. 111) Bu, insan yüreğini çatla-

tacak kadar sevgi dolu, bu 'yumuşak kardaki yürek' zaman zaman bir sitemle yanıt verir karşılaştığı ilgisizliğe, duyarsızlığa:

"Ben ne söyledimse iyi söyledim/ Ne söyledimse yanlış anladınız/ Promete gibi beni dağ başlarında çıplak/ Kartallara bıraktınız" Ancak yine kinli, öfkeli değildir. Yalnızca bir serzeniş, bir sızlanıştır bu:

"Uğraşlarım, bunca çabalarım, akıttığım kan/ Beraber olalım diyedir yaşadığımızda/ Kendimce bakmışım ne çıkar gökyüzüne/ Dağların hür bahçesinde açmış seher yıldızını/ Bir benim görmem neye yarar" (s. 32-33)

Ve bir gün bu dünyayı bırakıp gitmek... Hemen her insanın, ama özellikle de böyle bir doğa tutkunu, insan âşığı şairin, sanırız en büyük, en gizli yarası olmalı. Ölüm gerçeği ve korkusunun yaşamla, yaşama sevinciyle açıklanması, Kansu'ca ancak böyle olur: *"Koyup gitmek var ya şu dünyayı/ Kahveleri, tavşankanı çayları/ Kitapları, dergileri, ozanları/ Çatılardan dökülen mavi şarabı/ Bedava meyhanesinde gökyüzünün" (...) "Biliyorum başka dünya yok/ Varsa yoksa bu dünya/ Biliyorum demir, kalsiyum, azot/ Hepsi var yattığım yerde/ Ama ben yokum gül türküsü söyleyecek/ Hayat yok, en güzel biçimi örgütlenmenin"* (s. 75)

Sevgili Ceyhun Atuf Kansu... Sen hâlâ gül türküsü söylüyorsun bizim için...

Cumhuriyet Kitap, 25 Ağustos 1994

Orhan Veli denince ben, nedense, herkesin hemen ince bir gülümsemeyle aklına gelen, bilinen onca ironik şiirine karşı, hüzünle, Giderayak şiirini anımsarım: *"Handan hamamdan geçtik/ Gün ışığındaki hissemize razıydık/ Saadetinden geçtik/ Umuduna razıydık/ Hiçbirini bulamadık/ Kendimize hüzünler icadettik/ Avunamadık/ Yoksa biz/ Biz bu dünyadan değil miydik?"* Sanırım benim şiir damarıma en yakın şiirlerinden olduğu için bu şiirini çok seviyorum. Oysa ironi bu şiirde de var üzerine biraz eğilirsek. Ancak incecik bir hüzünle, bir melankoliyle örtülmüş olarak var. Gerçekte bu iki duygu Orhan Veli şiirinin bütününü dokumuştur. Sonra bu şiir bana göre, Orhan Veli'nin şiirimize soktuğu küçük adamın ruh halini, bütün çıplaklığı ile derli toplu anlattığı en güzel şiirlerinden birisidir.

Cemal Süreya bir yazısında; *"Orhan Veli'nin kavgası edebiyatımızın en büyük kavgasıdır, buna inanıyorum. Bu kavganın ülkemizdeki bütün şiir köklerini büyük büyük ırgalayan bir işlevi oldu. Irmağın yatağını daha doğal bir vadiye indirdi. Şiire kasket giydirdi, sivilleştirdi onu. Bugünkü şiir verimleri onun da verimleridir biraz"* diyor. Garip şiiri ya da diğer adıyla Birinci Yeni Şiiri ve Orhan Veli –özellikle Orhan Veli– şiirimizde en çok tartışılan, üzerinde yazı yazılan, olumlu-olumsuz pek çok eleştiriye uğrayan, döneminde yaşayan şairleri de sonradan gelen şairleri de etkileyen, şiiri manifestosuyla bir arada var olmuş, taklidi ile gerçeğini/iyisini ayırmanın güç olduğu, büyük değil belki, ama son derece önemli bir şiir ve bir şair olagelmiştir.

Yıl 1936'dır. *Varlık* dergisinin Kasım/Aralık sayısında

Garip şiirinin kurucusu üç şairin ilk şiirleri görülür. 1936/37 yıllarında yayımlanan ilk şiirleri, örneklerinde de görüleceği üzere ölçülü, uyaklı, romantik-sembolist şiirlerdir: *"Artık sesler bile kesildi/ Şarkı mı dua mı biten/ Ah geceler güne dönmeden/ Son limana ulaştı bu gemi"* (M. Cevdet); *"Bir sahile vuracak günlerimiz/ Günler ki namütenahi ıstırap/ Kalmayacak bugünkü hasta, harap/ Yüzlerde bahtın karanlığından iz"* (M. Ali Sel); *"Bir dost gibi çıkmaz içimden o yer/ Yeşil vadilerinde boy boy ardıç/ Sanırım o iklime doğru gider/ Bu masmavi semadaki kırlangıç"* (O. Rifat); *"Dili çözülüyor gecelerin/ Gölgeler kaçışıyor derine/ Alıp sihrini bilmecelerin/ Gün doğuyor şehrin üzerine"*(O. Veli)

Garip şiirinin habercisi olan şiirler, yine 1937'den itibaren görülmeye başlar dergilerde. Bir yıl gibi kısa bir zamanda üslup, bakış, biçim değişmeye başlamıştır. Birbirini destekleyen üç şairin yeni tutumları, şiirimizde gelenekten ve o dönemde yazılan şiirden kopuşun ilk adımlarıdır. Bu adımlar birkaç yıl içerisinde, ortak olarak çıkarılan *Garip* kitabının önsözündeki manifestoyla ve şiirlerle Türk şiirinin büyük bir dönemecini oluşturacaktır. Nedir bu ilk örnekler denirse; *"Ben deniz kenarındaki odamda/ Pencereye hiç bakmadan/ Dışardan geçen kayıkların/ Karpuz yüklü olduğunu bilirim"* (O. Veli); *"Kitabın yanında defter vardı/ Defterin yanında bardak/ Çocuk bardağın yanında/ Çocuğun yanında kedi"* (O. Rifat); *"Bir kere ben bir tren yolculuğunda/ Evimdeki yatağımı düşünüp/ Uyumamıştım/ Bu gece/ Neden uyuyamıyorum/ Evimdeki yatağımda"* (M. Cevdet)

Kısa sürede görülen bu değişimin nedeni ne olabilir? Şiirsel imgenin –O. Veli bunu şairanelik olarak değerlendirmektedir– tümüyle dışlandığı; yüce ve soylu değerler ve yaşamlar yerine küçük insanların dünyasına yönelinen; yerleşik beğeniye ve geleneksel sanat anlayışına tam bir başkaldırı ile yaşanan bu değişikliğin düşünsel temellerini en açık olarak *Garip*'in önsözünde görebiliriz: O, kendinden önceki şiiri,

"burjuvazinin malı olmaktan, sanayi devriminden önce de dinin ve feodalitenin köleliğini yapmaktan başka bir işe yaramamış" olmakla suçlamış ve *"yaşamak için çalışmaya ihtiyacı olmayanların değil, yaşama hakkını mütemadi bir didişmenin sonunda bulan sınıfın, mevzubahs kitlenin"* şiirini yazmak istemiştir.

Orhan Veli'nin hayata karşı ideolojik/düşünsel duruşu bu olmakla birlikte, yaşam biçimi, sınıfsal kökeni itibarıyla o tam bir kent çocuğudur ve bir küçük kentlinin eğilimleri ve alışkanlıkları içinde yaşamıştır. Sınıfa ve çalışan kitleye bakışı, ne yazık ki bir duygusallıktan öteye geçememiştir. Bu nedenle, gerek yazılarında gerek şiirlerinde bu tutumu onu, Selahattin Hilav'ın değerlendirmesiyle, *"basit ve duygusal bir halkçılık eğilimi"* denilen bir yola sürüklemiş, *'küçük adamın'* dünyasının dışına çıkmasına izin vermemiştir.

Kendinden önceki şiirin yapısıyla ilgili başkaldırısını ise şu gerekçelere dayandırır: *"Teşbih, eşyayı olduğundan başka türlü görmek zorudur. Bunu yapan insan acaip karşılanmaz, kendisine hiçbir gayri tabiilik isnat edilmez. Hâlbuki teşbihle istiareden kaçan, gördüğünü herkesin kullandığı kelimelerle anlatan adamı, bugünün münevveri garip saymaktadır. Yazının peyda olduğu günden beri yüz binlerce şair gelmiş, her biri binlerce teşbih yapmış. Hayran olduğumuz insanlar bunlara birkaç tane daha ilave etmekle, acaba edebiyatımıza ne kazandıracaklar. Teşbih, istiare, mübalağa ve bunların bir araya gelmesinden meydana çıkacak bir hayal zenginliği, ümit ederim ki tarihin aç gözünü artık doyurmuştur."* Şiirin yapısına ilişkin bu tutumu, bugün gerçek şiirin olmazsa olmaz estetik koşulu sayılan şiirsel imgenin şiirden kovulmasına yol açmıştır. Dış gerçekliğin, sözcüklerle parçalanarak yeniden kurulması ve yalın gerçekliğe yeni yeni boyutlar ve derinlikler katma olanağı olan imge şiirden çıkınca, ister istemez beraberinde dize, müzik, ölçü, ritim, uyak, şiirin iç gerilimi de şiirden çıkmıştır. Dış gerçeklik sözcüklerin konuşma dilindeki

yalın anlamlarıyla, neredeyse bir tekrar, bir aktarma olarak girmiştir şiire. Dolayısıyla, herkesin anladığı kadarıyla, yalnız anlam kalmıştır Orhan Veli şiirinde. Bu elbette bilinçli bir tutumdur ve Orhan Veli bunun düşünsel temelini şöyle belirtir *Garip*'in önsözünde: *"Şiir, bütün hususiyeti edasında olan bir söz sanatıdır. Yani tamamıyla manadan ibarettir. Mana insanın beş duyusuna değil, kafasına hitap eder. Binaenaleyh, doğrudan doğruya insan ruhiyatına hitap eden ve bütün kıymeti manasında olan hakiki şiir unsurunun musiki gibi, bilmem ne gibi, tali hokkabazlıklar yüzünden dikkatimizden kaçacağını da hatırdan çıkarmamalı."*

Orhan Veli'nin bütün hırsı eski şiiredir. Cemal Süreya'nın deyişiyle neredeyse tüm şiirleri eski şiire bir yergi olarak yazılmıştır. Şiiri, hamasi bir nutuk, içli bir aşk ağıdı, *'ufuklarda yüzen nazenin bir balon'*, bir süs olmaktan kurtarmak; sokağın, küçük adamın, ezilen sınıfın acıları, umutları, düşleri ve yoksunluklarının söylendiği; dile getirdiği gerçekliğin basit, gündelik diliyle yazılan bir yapıya kavuşturmaktı. Bunda büyük ölçüde de başarılı oldu. Ancak ne yazık ki bu tutum, dönemine göre göreceli bu başarı, bu şiiri derinleştirmeye, büyük bir mecraya sokmaya yetmedi. Biçimsel yapının öne çıktığı bir şiirle sınırladı onu. Yazma, bir kahve sohbetinden farksız bir hale geldi. Necatigil'in deyişiyle bu *'edebiyatsız edebiyatın'* kolay görünüşü, konuşur gibi yazma kolaylığı –ne yazık ki önemi ve yapılan kavranmadan– o dönemin şiir heveslilerince akıl almaz biçimde çoğaltılmaya başlanmıştır.

Orhan Veli ve arkadaşları bu yapı içinde şiirin bir noktadan sonra tıkandığını görecekler ve 1945'ten itibaren usul usul yazdıkları şiirlerde değişme başlayacaktır. Küçük görüntüler, basit duygular, anlık etkilenmelere bağlı, düz bir anlatımın yeğlendiği şiir, yerini dramatik gerilimin, düş gücü ve çarpıcı buluşların aldığı; lirizmi, uyağı ve ölçüyü gözeten, halk türkülerindeki yapı ve duyarlığın girmeye başladığı bir

şiire bırakmaya başlamıştır. O, 1949 yılında *Yaprak* dergisinde özeleştiri sayılacak bir yazısında, durumu kavradığını, şiirde gelenek ve emeğe dönüşünü şöyle anlatır: *"Şiire yeni dünyalar, yeni insanlar sokarak, yeni söyleyişler bularak şiirin sınırlarını genişletmek istedik. Üstelik biz de görmek istediğimiz işin ne olduğunu belirtmek için birtakım softaların damarına basmaktan hoşlanıyorduk. Şiirlerimizin yadırganışı, sadece alışılmış kalıpların dışına çıkışından değil, çıkmak isteyişinden, bundan ayrı bir keyif buluşundandır. Gayretimizin nasıl bir sebebe dayandığı anlaşılınca biz de biraz yumuşar gibi olduk. Gelgelelim bu arada şiire giren bazı şeyler şiirin öz malı imiş gibi yerleşti kaldı. Bunlar (...) alelade konuşma, küçük, alelade olaylar, alelade insanlardı. İlk niyet hiçbir şeyin şiir dışı kalmamasını sağlamaktı. Ama genç okuryazarlar, bu işle uğraşanlar sandılar ki, şiir yalnız küçük olayların, yalnız alelade bir dille anlatılmasından meydana gelir. Böyle böyle bu alelade-lik, bu basitlik şiirin bir tarifi, bir şartı oldu. (...) Şiirimizin bu hale gelmesinde galiba bizim neslin büyük payı var."*

Mehmet H. Doğan bir değerlendirmesinde, *"bugün toplumsal gerçeklerin, insani gerçeklerin derinlerinde bir yanlışı, bir haksızlığı, bir gayri insaniliği arayan, somut yaşayıştan, şaşmaz felsefi sonuçlara çıkmaya, ya da şöyle söyleyeyim; bilimsel gerçekleri somut gerçeklerle bilemeye çalışan şairler, kökleri havada, yapmacık ve gerçekliği olmayan bir dünya görüşünden, hayat anlayışından, somut insani gerçeklere Orhan Veli'nin ve genellikle 1940 şiirinin ilk yıllarındaki atağı ile çevirmişlerdir gözlerini. İşte 1940 şiirinin ve Orhan Veli'nin edebiyatımızdaki işlevi budur"* der.

Ancak, ne yazık ki şiirimizin bu önemli şairi, henüz kendi şiirini kurma, yeni bir mecraya oturtma dönemindeyken 14 Kasım 1950'de Ankara'da bir çukura düşer. İki gün sonra da İstanbul'da beyin kanamasından aramızdan ayrılır; henüz yıktıklarının yerine tam istediği biçimiyle yenilerini koyamadan. Sanki o bunu sezmiş gibi, ta 1941'de, *Garip*'in önsözünde

şunları söylemiştir: *"Bir insan kurduğunu mükemmelleştiremeyebilir. Fakat kendisini takip edecek olanlara kıymetli bir temel tevdi eder. Ya da bir yol gösterir, ya da bir yolun yanlış olduğunu söyler. Bu insan bir davanın bayraktarı, sıra neferi veya fedaisi demektir. Bir fikir uğrunda fedai olmayı göze almış insan takdirle, minnetle karşılanmalıdır."*

Son yıllarında ilke edindiği basitlikten, tek ve küçük adamın sorunlarından insanlığın genel sorunlarına doğru bir gidiş, şiirlerinde ise büyük şiire doğru bir dönüş görülen bu güzel şairimiz için *"Türk şiirinin kavgasını kazandı, kendi şiirinin kavgasını kaybetti"* diyen C. Süreya'nın bir değerlendirmesiyle bitirmek istiyorum: *"Ahmet Muhip Dıranas, A.H.Tanpınar ortaya çok güzel yapıtlar koydular, ama ne kendi günlerinde ne de daha sonra bir işlevleri oldu. Buna karşılık Orhan Veli'nin büyük bir yapıtı yoktur, ama büyük bir işlevi vardır."*

Ülkede Gündem, 12-26 Kasım 1997

BİR 'YERYÜZÜ ŞAİRİ': CELAN

Kavram Yayınları, son derece özenli bir çalışma sonucu, dünya şiirinin en seçkin yirmi şairinin bütün şiirlerinden yapılmış seçmeleri, kapsamlı yaşamöyküleri, inceleme ve notlarla 'Kavram Yeryüzü Şairleri' adı altında edebiyatımıza kazandırdı. Lorca, Desnos, Rilke, Ritsos, Reverdy, Trakl, Celan, Kavafis, Pavese, Nezval, Brecht gibi çağdaş şiirin büyük isimleri, şiirlerinin gelişim çizgisi, sanat anlayışları, şiire katkıları ve yaşamöyküleri ile doyurucu bir başvuru kaynağı olarak okura sunulmuştur. Çevirmenlerinin yetkinliğinden, kapak tasarımı ve kâğıt seçimine kadar gösterilen özen, şiire ve okura bir saygı adına alkışlanacak güzellikte. Biz bugün bu diziden kitabı yayımlanan Paul Celan'dan söz edeceğiz.*

Ailesi ölüm kamplarında can veren, kendisi de çalışma ve toplama kamplarında her gün ölümü soluyarak, bir tansık ya da bir 'şans'la sağ kalabilen Celan; İkinci Dünya Savaşı'nın 'parçalanmış gerçeklik'inin, 'üstesinden gelinemeyen geçmiş'inin savaş içinde ya da hemen sonrasında intihara sürüklediği Stefan Zweig, Georg Trakl, Jean Amery gibi şair ve yazarlara karşı; *"bizim söyleyeceklerimizi bekleyen insanlar var; yaşamın bir ortaklık, bir paylaşma olduğunu unutursak eğer, o zaman o insanları da kendimiz kadar yoksullaştırmış oluruz. Onlar sözcüklerimizi eyleme dönüştürmeye hazır olarak, güvenerek bizi dinleyecekler. O insanları düş kırıklığına uğratmak, onlara ihanet etmekten, aynı zamanda da kendi geçmişimize ihanet etmekten başka bir şey olmayacaktır"* diyen Pavese'nin yaklaşımı ile savaşın acısını, kirini, parçalanmışlığını şiirle, sözcüklerle onarmayı

* Paul Celan, *Kavram Yeryüzü Şairleri*, Kavram Yayınları, 1995.

seçmiş ve savaştan sonra 25 yıl bunu büyük bir başarıyla gerçekleştirmiştir. *"Gece vakitlerinde içmekteyiz sabahın kapkara sütünü/ sonra öğlen vakitlerinde ölüm Almanya'dan gelen bir ustadır/ akşamları ve sabahları içmekteyiz hiç durmadan/ ölüm bir ustadır Almanya'dan gelen gözleri mavi/ bir kurşunla geliyor sana tam göğsünden vurarak." (...)*

Yaşanan bunca acı, yarattığı derin umutsuzluğa karşın, *"karamsarlıkla ilintisiz bir gerçeklik çerçevesinde"* yalın, süssüz, insanın ve doğanın tüm çıplaklığı ile yeniden yaratılması; yaşamın insanı, insanın yaşamı kutsayıp yüceltmesi için büyük bir olgunlukla şiire dönüşecektir Celan'da: *"Yalnızım, küllerin çiçeklerini yerleştiriyorum/ olgun siyahların vazosuna. Sen, kız kardeşin dudakları/ senden çıkan sözcük yaşamayı sürdürüyor pencerelerin önünde/ ve sessiz tırmandırıyor bana bir zamanlar düşlediklerimi (...)"* Bremen Edebiyat Ödülünün kendisine verilmesi nedeniyle 1958'de yaptığı konuşmada; *"Onca yitirilen arasında erişilebilir, yakında ve yitirilmeden kalan ise hep bir tek şey oldu: Dil. (...) Bütün badirelerin içinden geçti ve olup bitenler için sözcük harcamadı; fakat bütün bunları yaşadı. Yaşadı ve ondan sonra bütün bunlarla 'zenginleşmiş' olarak yeniden gün ışığına çıkmasına izin verildi. Ben, gerek o yıllarda, gerekse daha sonraki yıllarda işte bu dilde şiir yazmaya çalıştım: Konuşmak için, kendimi yönlendirmek için, nerede olduğumu ve nereye götürülmek istendiğimi betimleyebilmek için"* der.

İnsan ruhunun derinliklerinde olup biteni, sürüp gideni, bitti sanılan yerde bir küçük imle yeniden başlayanı kim bilebilir? Kendi şarkıları ve dansları eşliğinde yıllarca kendi mezarını kazan insan, gerçekte kendi ruhunda açılan bu ölüm çukurunu, içinde koruduğu dile tutunarak yıllarca şiirle kapatmaya çalışsa da, ölüm ve toplama kamplarının 'gölge uzantısı'ndan kurtulamaz yine de. *"Bir süre konuğu olacağım/ adı kekelenerek söylenecek dünya/ sonradan; ve bir ad/ bir yalanın*

yaladığı duvardan/ terlenip akmış" diyerek, savaştan tam 25 yıl sonra kendini Seine nehrine atar. Bu parçalanmış yaşantıyı ölümle bütünlemeyi seçer, ardında şiirle bütünleştirilmiş onurlu bir ömür bırakarak.

Demokrasi, 31 Aralık 1995

"Bir çocuk şarkı söylüyordu/ Dokunan bir şeydi ama neydi/ Şarkı mıydı sesi miydi çocuğun kendisi miydi/ Çocuğun kendisi miydi çocuğun kendisi miydi?"

(G. Akın-*Kırmızı Karanfil*)

Gülten Akın'ın şiir yazmaya ve yayımlamaya başladığı yıllar (1950'li yıllar), Garip şiirinin ardından doğan İkinci Yeni şiirinin Türk şiirini etkisine aldığı yıllardır. Şiirsel imgeyi uç noktalarda kullanarak şiirimizin önünü açan bu akım, sözcükleri bozmaya dayalı, şiirin yalnızca ses yapısını öne çıkaran boşlukta imgeler yığını ile giderek toplumdan kopuk ve kapalı bir mecraya sürüklenmiştir... Gülten Akın'ın başarısı böyle bir ortamda, İkinci Yeni'nin şiirsel imge olanaklarından yararlanması, ama şiirini bulanık bir mecraya sürüklemek yerine, geliştirerek toplumcu gerçekçi bir çizgiye ulaştırmış olmasıdır.

Onun şiir serüvenini iki ana döneme ayrılabiliriz. Birinci dönem 1952-1965 yılları arasında yazılan ve yayımlanan şiirleri kapsar. Bu dönemdeki şiirlerin ortak teması aşk, sevgi, ayrılık, yalnızlık, özlem, çeşitli acılar ve sevinçlerdir. Şair, gözlerini daha çok kendi içine çevirmiştir. Bireysel duyarlıklar ve etkilenmeler şiirin çıkış noktasıdır. Bir çeşit ben merkezli ve lirizmi yüksek şiirlerdir bunlar. Kendi ifadesi ile "imgesel dolayımı geniş, dili yan anlamları geliştirerek yapılaşan, örtülü şiirler." Ancak buna rağmen kimseyi ilgilendirmeyen, anlamı reddeden, yapay ve bulanık bir şiirin tuzağına düşmemiştir hiçbir zaman. O, kendi iç gerçeklerinden yola çıksa da kişiliğini

oluşturan kültürel geçmişi ve dünyaya bakışı, olabildiğince çok insanı ilgilendiren ortak özlere yönelmesini sağlamıştır.

Gülten Akın şiirinin ilk önemli dönemeci *Kırmızı Karanfil*'deki şiirlerle olmuştur. Behçet Necatigil'in ifadesi ile *"hayatla doğa arasındaki tedirgin bir içdünyanın duyarlığı, bireysel inceliklerden kitle sorunlarına"* bu kitaptaki şiirlerle çevrilmiştir. Kendi ifadesi ile bir ara dönemdir *Kırmızı Karanfil*, halkın yaşamından kesitler sunan. Bundan sonra Gülten Akın'ın şiiri toplumcu gerçekçi şiirimizin çok önemli örneklerini oluşturan ağıtlar, türküler, ilahiler ve destanlarla gelişerek bugüne ulaşan ikinci döneme girer. 1970'lerden bugüne uzanan bu dönemin en önemli özelliği Kurtuluş Savaşı ile içgöç olgusunun işlendiği, her biri bir kitap oluşturan Maraş'ın ve Ökkeş'in Destanı ile Seyran Destanı'dır. *"Gerçekliğin ozanıyım ben. Nasıl yazmalı ile birlikte ve daha önce nasıl yaşamalı diye düşünürüm"* diyen Gülten Akın'ın önemi halkın konuşma dilinden, türkülerden ve ağıtlardan özgün bir bireşim yaratarak çağdaş şiirimize yeni tatlar ve katkılar getirmiş olmasıdır. Burada altı çizilmesi gereken, bu şiirin yapay, mekanik, şematik bir halk şiiri tekrarı ve taklidi olmadığıdır. Kendisinin çok güzel belirttiği gibi o ne halk şiiri yazıyor, ne de onu kullanıyor. Sadece halk şiirinin, türkülerin, ağıtların uzandığı kaynağa bir de kendisi uzanıyor.

Burada, gelenekten yararlanma konusuna bir ayraç açmak istiyorum. Gülten Akın'ın ikinci dönem şiirlerine baktığımızda gerek kitap adlarıyla, gerekse şiirin ses ve yapı özellikleriyle Türk halk şiirinden önemli ölçüde yararlanıldığı görülecektir. Bu dönemin genel karakteristiği, ağıtlar, ilahiler, türküler ve destanlardır. Bilindiği gibi bunlar, halk şiirimizin geleneksel koşma türleridir. Halk şiirinin bu birimleri, çağdaş bir içeriğin işlenmesinde, güncel toplumsal sorun ve olguların bize duyurulmasında büyük bir başarıyla kullanılmıştır. Bu şiirin

biçim özellikleri ve kalıpları kırılmış; ses ve yapı özellikleri ile dili kullanma olanaklarından yararlanılarak, çağdaş bir içerikle özgün bir şiir sentezine varılmıştır. Bu konuda Gülten Akın'ın ustalığı, halk ve divan şiirinin biçimlerini kullanan bir kısım şairlerin yaptığı gibi, yalnızca ses yapısı ve söz değerlerini olduğu gibi aktarmak yerine, bu tarihsel ve yazınsal birikim ve geleneğin ses yapısıyla sözcüklerine, hem güncel, hem çağdaş bir içeriği yedirerek kullanmasıdır. Anadolu'nun pek çok yerini görmesi, halkı çok yakından tanıma olanağı sağlamış; sosyal, kültürel ve tarihsel motifleriyle Anadolu ve insanı onun duyarlığını, imgelemini etkilemiş ve beslemiştir. Bu çerçevede kuşu, çiçeği, ağacı, yağmuru ve börtü-böceği ile Anadolu'nun doğası da onun şiirlerinin önemli bir damarını oluşturur. Onun şiire ilişkin tutumunu en iyi kendi sözleriyle vurgulayabiliriz: "*Amacımız halkta var olan öz ve biçimi yükseltmek; şiirimizi yükseltirken halkın yaşamının da yükselmesine yardım etmektir.*"

Seyran, Ankara'da göçlerle kurulmuş bir gecekondu semtinin adıdır. Destanımız adını bu semtten alır; bu semtte yaşayan insanların yaşamından kesitler sunar. Kitap iki ana bölümden oluşmaktadır. Bu bölümleme göç olgusundan kaynaklanan bir bölümlemedir. Birinci bölümde yerini yurdunu terk eden insanlar, bu terk edişin gerisindeki sosyal, ekonomik ve insani nedenlerle verilir. İkinci bölümde ise gelinen yerde yaşanan acılar, umutlar, düş kırıklıkları, bilinçlenme, direnme, parça parça tiplemelerle anlatılır. Yaşamaya ağıtla başlayan, konuşmadan önce sövmeyi bilen, sabrından kaç Eyüp'ün şaşkına döndüğü, bin duran uygarlık eskiten, ayakta bir halk yollara düşmüştür. İlk düş kırıklığı kente son kapıdan girişle başlar. Hava bastırılmış dul bir kadın sessizliğindedir. El işte, ağız yoklukla dalaşta; herkes ama herkes gözleriyle tükürmesini öğrenmiştir. Bu, kentlinin gelenlere

bakışını, gelenlerin de kente bakışını gösteren son derece çarpıcı bir anlatımdır. Ve tüm acımasızlığıyla kent başlar. Gelenleri karşılayan en büyük güçlük geçimdir. Ne versen aç, ne versen çıplak. Damlara düşüp çıkan, askere gidip dönen bu masal devi gittiği gurbetten bir gün dönemez ve kondularını kurar.

Bu bölümde içeriğin işlenmesinde, ülke düzeyinde göçün en yoğun yaşandığı yerler –Çorum, Yozgat, Kars, Kırşehir, Sivas, Hakkâri, Van– seçilmiştir. Göçün gerisindeki sosyal ve tarihsel nedenler şiirin dili ile bazen doğrudan, bazen imgesel çağrışımlarla duyurulur okura. Ayrılman yerin suyuna, toprağına, kuşuna, ağacına duyulan özlem sezdirilir. Ama yine de Seyran, yok eden ve yokluktan var olan Seyran, akan kan da olsa yaş da son Babil Kulesi'dir dünyanın. Zaman boyutu olarak 1940-50'ler işlense de şiir iç geçişlerle Kurtuluş Savaşına, savaş sonrası yıllara, Cumhuriyet döneminin yönetsel ve sınıfsal olumsuzluklarına çok ustaca gider gelir. Gerek bu bölümün, gerekse ikinci bölümün önemli bir özelliği de şiirin dilidir. Dil, göçenlerin koptuğu yöre halkının konuştuğu dilden büyük ölçüde yararlanır.

Destanın ikinci bölümünde tüm acımasızlığı ile kent başlamıştır. Bölümün girişinde şairimiz, *"Geçim sen/ Kocaman kentlerde acımasızsın/ Antene kuleye fenere çarparlar/ Senin yüzünden"* der ve gecekondunun yoksul halkı adına şu çığlığı salar: *"Geçim sen geçim sen geçim sen/ Bir gün hayatın dışına düşsen/ Bir gün hayatın dışına düştüğünü / Ölmeden görsem."* Artvinli Seydali Öğretmen, Kars'ın Selim'inden boyacı Hasan ile diğerleri, kıyıda köşede, olanaksızlıklar içinde ve bir umutla, büyük bir yokluk içinde ve yokluğun verdiği dayanışmayla gecekondularını kurmaya başlarlar. *"Orda dağların derelerin/ Köy yollarının koynuna/ eski bir bildik gibi sokuldu/ Dört köşe bir toprak parçasını/ Çizip ayırdı kendine/ Oturdu bekledi bütün gece/*

Beklediler sonraki geceler/ Bir duvar ördüler bir çivi/ Çaktılar bir kapı açtılar/ Bir pencere/ Ördüler bir duvar yine bir pencere/ Bir çatı çattılar/ Uzakta soluyan başkenti duydular/ Öyle ürperdiler korkuyla/ Dostlar komşular yoldaşlar/ Orda birlikte çoğaldılar / Çoğaldı gecekondular."

Büyük macera başlamıştır. Hizmetçilik, aşçılık, garsonluk, boyacılık; akşam otobüsleri yorgun insanları sığınaklarına döker: *"Acıkmış çocuklar çığrıştı/ Bağırdı erkekler öfkeli/ nineler ilendi bilmem kaçıncı kez/ Ve şükrettiler korkarak..."* Ancak bu şükür, yeni yetişen gençlerde usul usul öfkeye ve bir sorgulamaya dönüşecektir. Yaşanan yoklukla tanık olunan ışıklı, görkemli varlık, yavaş yavaş siyasi bilinçlenmeyi, ardından da baskı, yıldırma ve ölümü getirecektir. En büyüğü on üçünde altı çocuklu bir ana yedi aylık çocuğunun ölümünü isteyecektir: *"Bir ölse diyor anası, bir ölse/ Hangi bir ülkenin/ Hangi bir yerinde/ Hangi bir ana/ Bebeğini ölsüne tutuyorsa/ Batmıştır o ülke/ Ölüm girmiştir temeline..."*

Halkını seven ve bu yaşama biçiminin değişmesini isteyen on altı yaşındaki İbrahim bir kahvede vurulur. *"Gökyüzü kendini değiştirir boyuna/ Kül ve kurumla"* ve İbrahim'in dedesi bağırır acıyla; *"İnanmam, susan insanın insan olduğuna."* Tüm güçlüğüne karşın yaşam akıp gidiyordur. Onca yoksulluk içinde aşk da akacak yolunu bulacaktır. Yıkılan evlere, parası az ağır işlere, işsizliklere karşın Güler ile Alicik'in sevgisi yeşerecektir, sonu bir başka acıyla bitse de. Yaşamın bütünlüğü destanın bütünlüğü içinde yerini bulmuş, atlanılmamıştır. Ve destan, Hünkâr Ana'nın sorusu, şairin kalleş ölümler karşısında bir iç hesaplaşması ile biter. Daha doğrusu, bir yerde söze ara verilir. Çünkü ne göç, ne de Seyranların macerasının biteceği vardır bu koşullarda. Bugüne kadar daha çok ekonomik ve sosyal nedenlere dayanan göçlerin yanında, Kürt sorununun kaynaklanan ve Osmanlıdaki 'mecburi iskân'dan

beter yıkımı ve göçü düşününce, şiirin güncel ve tarihsel olanla nasıl örtüştüğünü bir kez daha görürüz.

Sözü bağlarken şunu söylemek istiyorum: Seyran Destanı, ülkenin yıllarca süren büyük bir toplumsal sorununu işleyen uzun, savlı bir şiirdir. Şiir ilk okunuşunda gecekondu yaşama biçimini olumluyor gibi görünse de, bu insanlara sevgiyle yaklaşan, ancak bu olguya neden olan koşulların, bu olgunun yol açtığı her türlü olumsuzluğun sorgulandığı, böyle bir sorunu sevgiyle insanların gündemine sunan, şiirimizin kazanımı önemli bir şiirdir.

Yeni Politika, 15 Nisan 1995

Diplerde Sır Tutmuş İsteklerin Şiirleri: 'SONRA İŞTE YAŞLANDIM'

Şiirimizin yaz ikindileri kadar dingin ablası. Gülüşü hüzünle ağarmış bilgelik. *"Gurbete eğimli çocuğun/ özleme eğimli annesi." "Sabrını içerden alan"* usul sesli çığlığı hepimizin. Hoyratlığı, ayrılığı, pazara tutulmuş inceliği, diplerde sır tutmuş istekleri, siyahın sultasında taşa dönen aşkı, alınır satılırın tutsağı iyiliği, geriye çekile çekile susan güzelliği, yüreğinin ocağında işleye işleye büyük bir alçakgönüllülükle bize yeniden kazandıran simyacısı yaşamın. Şiirimizin kırk yıllık onuru Gülten Akın. Ve Gülten Akın'ın onuncu şiir kitabı, 'Sonra İşte Yaşlandım'.

Bireysel toplumsal kaygılarla, sorumluluklarla dibe itilmiş, üzeri yürek çarpıntılarıyla örtülmüş, *"unutuşun tırmaladığı kapılar"* ardında bir giz gibi saklanmış, ama vazgeçil(e)memiş duyguların, yaşama parçalarının *'geyikler öldükten'* çok sonra, geriye dönülerek şiirin alanında var edildiği, Gülten Akın şiirinin yeni bir dönemeci, yeni bir doruğu 'Sonra İşte Yaşlandım.' Rüzgâr Saati, Kestim Kara Saçlarımı ve Sığda'dan bu yana, ülkesinin ve dünyanın acılarından, sorunlarından binlerce ses ve renk alan kırk yıllık yolculuktan sonra, yeniden ve daha bir bilge, kendi içine çevrilmesi şairin gözlerinin... Ama *"istediğiyle çıkıp yollara/ hiç istemediğiyle giderek"; "siyah taşlı bir yüzük"* olarak *"yaslı parmakların tanıdığı"; "geçerken karışmış gibi/ birisinin çektiği fotoğrafa"* eğretiliği ile; *"ürkek miydi kararlı ya da saldırgan"*, hiçbir sıfatı kendine tam yakıştıramadan; *"geçmek, acıyı getirir daima"* diyerek, bir yeniden kendine dönüş, Gülten Akın şiirinin kaynaklarına, içeriye, çok ustalıklı bir yaşlılık yolculuğu...

Ömrünü adadığı incelikler, insanı kurtaracağına inandığı bütün güzel ve soylu değerler, *"antenlerin uyduların metalik söylemiyle"*, *"sıfırlar dokuzlar dokuzlar sıfırlar"* içinde akıl almaz bir erozyona uğrayınca, şair, olanca yalınlığı ve inceliği ile *"genişleyip yükseliyor biz susa susa/ kirli bir sese hükümlüyüz"* diyerek bizi uyarsa da, bu kirli kuşatmaya teslim olmuş, bir tükenişi büyüte büyüte küçülen adamların karıncalaştırdığı gözlerini, *"kendim beni kurtar"* çığlığına tutunarak, kendi gözünden olsun düşmemek için kendi içine çevirir. Toplumsal olanın bir kalp ağrısı gibi içselleştirildiği; bireysel olanın göğsünde yürek taşıyan herkesi aynı içtenlikle kucaklayıp sarstığı; bir hecesiyle bile oynamanın mümkün olmadığı 'hikmet burcu'nun damıtılmış şiirleri. Gününe biraz öfke, biraz güceniklikle; geçmişine derin bir saygı, buruk bir özlem ve sitemle bakan herkesin –yaşı ne olursa olsun– okuduğunda iliklerine dek ürperip üşüyeceği, hiçbir şeyi ertelememek için kendi ömrüne sahip çıkacağı duyguların billurlaştığı şiirlerden oluşuyor 'Sonra İşte Yaşlandım'. *Ayrıntılar İlahisi, Kum, İzler, Melahatanım, O Bahçe O Kadınla, Kent Bitti, Aksata, Masal, Karşı-Telesekreter ya da Liza...* Birini öne çıkarmak öyle zor ki... Kısaca bütün şiirleri kitabın. Biz yine de İzler şiiriyle bağlayalım sözümüzü: *"Susup bekleyerek yaşlanıyordu/ şeylerin uğultusu arasında/ içi ağırlaştıkça rüzgâra çıkıyor/ siliyordu kendini durma/ ağrıya ağrıya nara dönüştüğünde/ açtılar içinden sözler çıktı/ kem sözler, kırıcı davranışların izleri/ aldanma gölgesi, ondurmayan bağışlama/ 'gitmeliyim' çıktı, 'dönmemek üzere bir daha'/ 'artık herkesin yüzüne/ bütün düşündüklerimi'/ 'yalnız olmalıyım' çıktı./ derinlerde sır tutmuş/ bir eski sevda..."*

Demokrasi, 24 Aralık 1995

IŞIĞIN BİRİKTİĞİ YER: ŞÜKRAN KURDAKUL*

'Çekim bitti, hız kesildi, saat durdu/ Işığımın biriktiği yerlere geldim'

1984'te yayımladığı *Ökselerin Yöresinde* kitabında böyle diyor Şükran Kurdakul. Hüzün ve karamsarlık da bir insanlık durumudur ve umut kadar, öfke ve direnç kadar yakışır insanın yüreğine. Kurdakul'un yaşamını ve kendisini birazcık tanıyanlar, onun, ışığının biriktiği yerlere geldiğine katılacaklardır, ama çekimin bittiğine, hızın kesildiğine, saatin durduğuna elbette katılmayacaklardır. Çekim bitmedi. On sekizindeki pek çok gençten keşinlikle daha hızlı. Ve saat, durmak ne demek, aynı şaşmazlık ve içtenlikle şiiri ve insan onuruna yaraşır bir yaşamı vurup duruyor yetmiş yıldır.

Peki, Şükran Kurdakul bu ışığı nerelerden getirip biriktirdi? Bir şairin şiiri ile yaşamı arasında birebir bir örtüşme aramak ve şiirini yaşamıyla koşutluklar kurarak açıklamak pek doğru değilse de, yine de onun poetikasını anlayabilmek için yer yer yaşamına, özellikle de çocukluğuna dönmek yararlı, hatta gerekli olacaktır. Hani Edip Cansever diyor ya: *'Gökyüzü gibi bir şey bu çocukluk/ Hiçbir yere gitmiyor.'* Bütün büyük yaratıcılar için bitmez bir hazine olan çocukluk, Kurdakul'un şiirini, politik kimliğini ve etik duruşunu oluşturmada önemli bir yere sahip kanımca. Kendi unutsa da gördüğü, yaşadığı her şey gözlerinin hatırında kalan; gücü namus ve emek olan edebiyatımızın bu güler yüzlü bilgesi, bu inatçı inceliği, bugünlere

* 6 Kasım 1997 günü 16. İstanbul Kitap Fuarı'nda yapılan konuşma.

taşıdığı ışığı, Topkapı'daki elektriği ve suyu olmayan bir evden biriktirmeye başlamıştır. Evin babası Kurtuluş Savaşı'nın pek çok cephede savaşmış bir binbaşısı da olsa, yoksul bir İstanbul evidir. Şairimiz 1,5 yaşındayken baba ölmüştür ve bunu, ancak 8 yaşında öğrenecektir. Her şeyleri üç aylık bir maaş cüzdanıdır ve annenin maaşa gitmesi bir bayram olan bu evde, 'anılarda somutlanan kişiyi sevmenin ne demek olduğunu çok sonra öğrenecek' olan bu çocuk, o yaralayıcı ve güç koşullarda, onu bir ömür ayakta tutacak, şiirinin ve ideolojisinin omurgasını oluşturacak insani değerleri öğrenmiştir. Neleri mi? *"Karşılıksız sevmeyi, uzaklara bakmayı, ağaçtan meyve koparmayı, çiçekleri, tambur sesini, elektrik ışığının rahatlığını, eski İstanbul'un sokak resimlerini, mahzun bayramlarda sevinmeyi..."* Ve bunları aile dostu bir Amcabeyin evinde ve yakınlığında öğrenecektir.

On, on beş yaşlarındaki bir çocuğu çok erken yaşlarda bir şeyler yazmaya, *"yazarak bir darlıktan kurtarmaya"* yönelten bu değerler ve duygular, ne kadar yüksek sesli şiirler yazarsa yazsın, Şükran Kurdakul şiirinin sonuna kadar değişmeyecek, kendini hep koruyacak içsesini oluşturmuştur. Ve bu içses, en büyük yoksunluklar, yalnızlıklar içinde bile *"kalabalığın elinden tutarak"* güzelleşen bu içses, varlığını, paylaşmada ve vermede bulmuştur. *"Bunca yıl çok ışık birikti avuçlarımda/ Senin olsun/ Esinlen sevgi dokuyan ellerimden/Bunca yıl şiirin, kardeşliğin, kavganın/ Has bahçelerinde yarattım bu gerçeği/ Sabrım senin olsun/ Aşkım senin olsun.// Acıların sütüyle büyüttüğüm umutlar/ Mahpushane avlularında boy verdi/ Dolunay menekşelendi kirli kara camlarda/ Her görüşte yeniden vurulduğumuz ana evren/ Özgürlüğe boyadı saksımdaki çiçeği/ Senin olsun.// Biz ki acılar döneminden/ Ellerimizi kirletmeden geçtik/ Direncim senin olsun/ Sevgim senin olsun." (Armağan)*

Çocukluktan gençliğe evrilen süreçte yaşadıkları ve tanık oldukları ise Kurdakul'un şiirde ve yaşamın diğer tüm alan-

larında etik ve ideolojik duruşunu biçimleyecek gerçeklerdir: *"Vesika ekmeği yemekten kaşıntıya uğraya uğraya; kırk yaşlarındaki komşu amcaların askere alındıklarını göre göre; karaborsanın etkilerini duya duya, Nazizmi, savaşı, toplama kamplarını, Amerikan tröstlerinin uluslararası yapısını kavramaya başlamak"* onu demokrasi ve sosyalizm düşüncesine yönelten dinamikler olacaktır. Bu yöneliş de, kişisel duygulanımların ağır bastığı ilk iki kitaptaki ölüm, akşam, ayrılık, dünyanın geçiciliği gibi o dönemin yaygın izleklerinden, toplum ve dünya sorunlarının izleğini oluşturduğu yeni bir şiire yöneltecektir onu. Bu yönelişte yalnızca yaşanan ve tanık olunanların etkisi yoktur. Çağdaş edebiyatımızın öncüleriyle dönemin fikir ve edebiyat dergilerinde tanışmanın da payı büyüktür.

Gerçekte birbirleriyle doğrudan ilgili bu iki gerçeklik, yani, şairin kendi öznel gerçeği ve koşulları ile içinde yaşadığı dış gerçeklik, yalnız Şükran Kurdakul'un değil, tüm '40 kuşağı şairlerinin ortak yazgısı, onların şiirini ve yaşamını derinden etkileyen bir olgudur. Kurdakul, şiirimizde '40 kuşağı diye bilinen bir kuşağın, Ahmed Arif'le birlikte son halkası sayılacak şairidir. Türk şiirinin en hareketli dönemlerinden birisi yaşanmaktadır. Hececiler'in etkisi sürmektedir. Nâzım, Türk şiirinin mecrasını değiştirmiş, büyük bir çekim alanı yaratmıştır. Garip şiiri en yaygın dönemini yaşamaktadır. Dağlarca, Dıranas, Necip Fazıl, Cahit Sıtkı, Necatigil... herhangi bir hareketin içinde olmadan, bireysel/toplumsal temaları işleyen, kendi özgün şiirlerini yazmaktadır. Öte yandan siyasal/toplumsal koşullar açısından dönem ağır baskılarla geçmektedir. İkinci Dünya Savaşı'nın yansımaları savaşa girmiş gibi etkilemektedir ülkeyi. Tek parti faşizmi ve hemen arkasından gelen Demokrat Parti dönemi her türlü ilerici, devrimci hareketi, düşünceyi o ünlü 141-142. maddeler ile bir cendere içine almıştır.

Kurdakul'un yazmaya başladığı yılların yazınsal ve siyasal ortamı, çok şematik olarak bu. Biraz önce andığımız kendi öznel gerçeği ve içine doğduğu bu dış gerçeklik onun siyasal safını ve tavrını belirleyecektir. Bu saf, bu tavır sosyalist bir dünya görüşü ve bu görüşün biçimlediği bir sanat anlayışı olacaktır/olmuştur. Kendisi bir konuşmasında bu kaçınılmazlığı; *"şimdi kaleme kolayca gelen bu hatırlamalar bir toplum için hangi anlamları taşırsa biz bu anlamlarla sınırlıydık. Bir kez eylem içinde bulmuştuk kendimizi. Vatandaş olarak, sanatçı olarak bu eyleme yan çizmeyi sığdıramıyorduk kişiliğimize"* diyerek vurgulayacaktır.

İşte bu duruş onun şiirinin yapısını oluşturan temel etkendir. Şiir ülkenin ve dünyanın sorunlarıyla yakından ilgilenmeli, bu sorunları işlemeli; yüksek sesle ve kalabalıklara okunmalı, dolayısıyla kolay algılanabilir olmalıdır. Bu anlayış ilk iki kitaptan sonra, 1944-56 arasını kapsayan bir arayış ve hesaplaşmanın sonucu varılan noktadır. 1956'da, çoğu hücrede yazılmış şiirlerinden oluşan *Giderayak* kitabı onun şiirinin ikinci başlangıç çizgisini oluşturur ve gelişerek bugüne ulaşır. (İlk başlangıç çizgisi 16 yaşında yayımladığı *Tomurcuk* ile 17 yaşında yayımladığı *Zevklerin ve Hülyaların Şiirleri* kitaplarıdır.) Bağımsızlık, özgürlük, barış, halkın acıları, özlemleri, savaşın açtığı yaralar, hapislik, devlet baskısı, yoksulluğun üzüntüleri, sömürü ve haksızlığa karşı duruş... Tüm bu olgular, toplumsal boyutlu acı ve sorunlar, bireysel olgularmış gibi içselleştirilerek, kişisel bir söylem ve duygu durumu içinde işlenir Kurdakul şiirinde. Özünü bu toplumsal temaların oluşturduğu şiirin biçimsel özelliklerine, imge yapısına baktığımızda şunları görürüz: Dış gerçeklik olabildiğince yalın bir söyleyişle aktarılır şiire. Şiirsel imge yoğun ve karmaşık benzetme ve eğretilemeler, uzak ve kapalı anıştırmalar yerine, iki yalın gerçeğin, iki ayrı durumun bir duygu derinliği içinde

ilişkilendirilmesi ile sağlanır. Bu yüzden birdenbire çarpmaz. Usul usul etkiler ve kucaklar bizi.

"Döndüm durdum sabaha kadar/ Dünyanın ateşini alnımda duyarak" diyen şairimiz, içine düştüğü yalnızlığı, toplumsal bir ilgisizlikle boyutlandırarak şöyle sunacaktır bize: *"Bir hürriyet kaygısı kaybolmaktan ağır/ Bir yalnızlık yenilgiden fena/ Bir düşüş ki yakın bildiğin ne varsa cümlesinden/ Tek gülümser dal bile kalmaz/ Tutunacak sana."* Ancak o böyle bir yalnızlık karşısında bile iyimserliğini ve çoğul yanını diri tutmayı bilecektir. Çünkü onun *'sözcüklerden siperleri'* vardır bu dünyanın pisliğine karşı. Uğradığı haksızlıklar karşısında susanlara, *"Bu ölgün gölgeler nereden özgü size/ Ağıt bile söyleyin, ama söyleyin yalnız"* diye seslenmekten geri durmayacaktır. *"Seninle ey beraberliğin güzeli/ Oralarda parmaklığın ardında/ İhtiyar damarlarında çağın/ Düşünceye sığmayan saniyeleri/ Biz değil miydik sırtımızda götüren."* Bu *'düşünceye sığmayan saniyeler'*de neler mi var? Kurdakul'u ışığının biriktiği yere getiren kocaman bir Türkiye tarihi var. Bağımsızlık savaşından sonra bağımsızlığını kendi elleriyle emperyalizme teslim eden bir ülkenin acıları var; Hasan Tahsin var; İzmir'in içindeki Amerikan neferi var; Vietnam savaşı var; 23 yıl aktif olarak katılınan sosyalist mücadele var; Balıkesir'in köyleri ve köylüleri var; hiç bitmeyen yargılanmalar ve hapisler var; dergicilik var; Türk Edebiyatçılar Birliği, TYS ve PEN Yazarlar Derneği yöneticiliği var; edebiyat tarihçiliği var; Sosyalist Kültür Ansiklopedisi yayın yönetmenliği var; öyküler var; dünya edebiyatının ölümsüzleri var... Bu açılıma baktığımızda karşımızda gerçek bir aydın, bir kültür adamı var kısaca.

"Bir de ben vardım elinden geldiği kadar/ Sözcükleri sokağınızda arayan biri / .../ Kaç gözyaşı gülü varsa dünyada/ Hasretimin büyüttüğü sabırda güllendi / ... / Bir de ben vardım, düşünebildiği kadar/ Aldığı yaralara içerleyen biri" diyen şairimizi, bunca

yoğun bir yaşam karşısında ayakta tutan ve en azından beni, kendi adıma şaşırtan güç nereden geliyor biliyor musunuz? Gelin onu ayakta tutan heybesindekilere bir bakalım:

"Doğumu Antalya'dan getirdim/ Yenikapı'nın bilmediğim bir evinden/ Binbaşım yeni gelmiş cepheden/ Anam en güzel yaşında

Çocukluğu Topkapı'dan getirdim/ Tarhana çorbası kokar/ Bir gecesini görsem yetimliğin aynasında/ Anıları durdurmak gelir içimden

İlk gençliği İzmir'den getirdim/ Özgürlük sözcüğü yetmez anlatmaya/ Nasıl sığmış avuçlarıma koca dünya/ Kitabın biri insan biri ben

Denizli'den getirdiğim/ Mahpushane işi bir fotoğraf/ Kayar gider belleğimden/ Ne kadar yattım ne zaman çıktım ne zaman girdim

Balıkesir'den yüz köyün adamını getirdim/ Gözleri hüzün çiçekleridir/ Kimi kuşkuyla bakar yüzüme / Kimi kardeş bilir beni

Kadıköy'den kimi getirdim bilirsiniz/ Yılların eskimeyen şiiri/ Yeniçağlara birlikte yürüdüğüm/ Bilmediğim çağlardan gelen"(Heybe)

"Ölüme karşı kendiyle avunan" bir kuşağın bu güzel temsilcisi; en aykırı, en zor, en acılı koşullarda bile yüzünden gülümsemeyi eksik etmeyen bu inatçı iyimserlik ve incelik için M. C. Anday'ın bir sözünü anmak istiyorum: *"Bu sallantılı dünyada size, bastığınız toprağın sağlam olduğu güvencesini veren az bulunur insanlardan birisidir."* Bu eksikli konuşma için kendisinden ve sizlerden özür dileyerek, "İkinci Dokuz Eylül'e Doğru" şiirinin girişiyle, ama şiirdeki 'çocuklar' sözcüğünü Şükran Kurdakul diye okuyarak bitirmek istiyorum sözlerimi:

"Güzel başladınız Şükran Kurdakul güzel bitireceksiniz/ Cadde cadde sütun sütun sokak sokak/ En yaratıcı istekler gibi özgür ve var/ Nasıl açarsa doğanın biçimi ağır ağır/ İlkyazların kuşlarında çiçeklerinde/ o kadar gerçeksiniz"

BİR KENDİNE SÜRGÜN: METİN ALTIOK

Bir kitabın adı, uyandırdığı çağrışımla izleği ve içeriği konusunda okuru hazırlayan önemli bir eşik, bir anahtardır. Bu çerçevede Metin Altıok'un kitaplarının adları da şiirinin ana izlekleri konusunda bize en iyi, en açık ipuçlarını verecek bir anahtardır: *Gezgin, Yerleşik Yabancı, Kendinin Avcısı, Küçük Tragedyalar, Gerçeğin Öte Yakası* ve diğerleri... Metin Altıok'un şiirini hiç okumamış birisi, yalnızca adlarına bakarak bu şiirin ana izlekleri konusunda rahatlıkla; gurbeti kendine yurt edinmiş, bir yere yerleşse bile aradığı uyumu bulamamış, bu yüzden yalnızlığın boy aynasında kendini avlayan, 'acıya tezhip hüzne redif' bir şair kişiliğinin durmadan 'gerçeğin öte yakası'nı aradığını; şiirlerin ana hatlarıyla bu duygu durumlarını dile getirmiş olabileceğini söyleyecektir. Gerçekten de Metin Altıok'un şiiri aşkın, gurbetin ve yalnızlığın imbiklerinden damıtılmış bir şiirdir.

Baudelaire, *"Ben nerede değilsem orada iyi olacakmışım gibi gelir"* diyor. İşte genel olarak tüm büyük sanatçılar için, özel olarak da Metin Altıok için 'Gezgin'lik bir anlamda böyle bir duygunun gereği ve sonucudur. Bu, gezginlikten öte içsel bir sürgünlüktür. *"Geceleri uykusuz/ Kuyuları dinleyen", "kendine sürgün"* bu garip kişi bizim adımıza görmemesi gerekeni görmüş, sormaması gerekeni sormuştur. *"Aşkı külden bekleyen"* bu umutsuz, büyük bir günahkârdır aynı zamanda: *"namaza dururken haç çıkarmıştır", "yeminle yalan ikiz kardeşken."* Bu yüzden *"suçu büyük ve taammüden"*dir.

Güneşin, kendini bir kıl heybeye bırakır gibi dağların ardına bıraktığı bir bozkır akşamında, huzursuz bir kavak ağacıdır

dere boylarında, ay ışığı ile söyleşen. Rüzgâr, yine kendinin sildiği geniş eğriler çizer bu yalnızlık içinde. Bavulunda filizlenmiş bir soğan, yanında iğne iplikle tenha kasabaların ucuz otellerinde, garajlarda, garlarda konaklar bir zaman. Ancak *"sesine ayrılıklardan gömlek diken"* bu gezgin, *"akarsulara özenen"* bu adam durmayı bir türlü beceremeyecektir. Durduğu yerde bile bir yolcudur. Yıllar önce daha ilk şiirlerinde, *"Sonunda kendime bir top yangın edindim/ Soluğumla besledim dudağımın ucunda"* diyen şairin, şiirindeki gurbet, yangın ve ölüm izleğine bakarak, Sivas'ta yanarak ölmesini kim, nasıl açıklar bilemiyorum.

Aşk tüm zamanların, tüm sanatların sanırım en güçlü temasıdır. Özellikle şairler için bu tema iki ağzı keskin bir bıçaktır kendi elleriyle yüreklerine sapladıkları. Abbas Sayar'ın içki için söylediği bir sözü aşk için kullanabiliriz sanırım: Aşk, şairlerin hayatında *'hem bir tahrik, hem bir tahrip unsuru'* olmuştur. Altıok'un şiirinde bu izlek tüm yalınlığı ve derinliği; tüm vazgeçilmezliği ve çözümsüzlüğü ile insanı iliklerine dek sarsan bir çağrışım yükü ile dile gelir. *"Sevdiğim, tabutum, ak kefenim/ Derin ve dar mezar çukurum benim"* diyen şair, sevginin doruk noktasının aynı zamanda aşınmanın başladığı nokta olduğunu ta başından bilir ve onulmaz bir ikilemle şöyle seslenmekten kendini alamaz: *"Sevsem sana yazık sevmesem incinirsin."* Her aşkın *"bir bozgunun anısı"* olduğunu önceden bilen, sevdiğinin gözlerine ne zaman baksa *"hep uzaklaşıp giden yalnız bir adam"* gören bu aşk bilgesi, tüm bunlara karşın yine de her ilişkide yeni bir kalıba dökülmeyi, arınmayı bekleyecek ve sözü her zaman aşkla bağlayacaktır. Bu, sevginin ve şair 'ben'inin trajedisidir.

Ve yalnızlık... Altıok'un alnındaki hüzün arması. Yüreğinin dış dünyadaki izdüşümü. *"Bir şehla sabahla göçebe akşam arasında"* şairi yıka yıka onaran süreğen duygu. Metin Altıok şiirinin ana damarı, imge atlası. Dünyanın bütün sesleri

kesilse de onun şakağı kulağına ses üretmeye devam edecektir. İçindeki kuyularda tortulanan dünyayı acı, buruk, lirik bir çığlıkla, *"gözyaşıyla silip temizleyerek"* bize sevdirmek için çırpınacaktır. Biz okuyup çoğalalım diye o yalnızlığın diyetini ömrüyle ödemiştir. *"Bir pazarlamacı/ kılığında/ uçurum kırpışıp/ bulanık gözleri/ beni soruyormuş/ köhne otellerde/ yalnızlık/ akşam vakitleri..."* Bu yalnızlık, dış dünyadan çok iç dünyaya ilişkin bir sorundur. Ondaki gezgin ve göçebe ruhun oturduğu temeldir. Bir paradokstur, kurtulmak için yollara düştükçe büyüyen; büyüdükçe şehram şehram şiir olan bir duygudur. *"Donmuş kentlerden geldin sen bu kavruk yangın yerlerine/ Ürperen yalnız yüreğini kızgın gurbete bandın bir zaman."* Tüketen değil üreten bir yalnızlıktır bu. Bizim, kolayına kaçıp kalabalıklarla bastırmaya çalıştığımız, belki de üzerine eğilsek adam olacağımız yanımızın, bizim adımıza acısı çekilerek bize sunulduğu bir olanaktır.

Türk şiirinin, bedeni yüreğinden, yüreği bedeninden ince bu soylu şairi, acı ve ölümle eşitlediği aşk, gurbet ve yalnızlıktan bize güzellikler dokuyarak ayrıldı aramızdan. Kendisini *"ömür boyu azar azar acıyla bize ödeyen"* bu güzel şaire şiir okuru hep borçlu kalacaktır.

Promete, Mart-Nisan 1994

Alacakaranlığın İlmekleri Arasında Gezinen Bir Işık: HULKİ AKTUNÇ'UN ŞİİRİ

Istıraplar Ansiklopedisi'ni kapattım. İnsan Aşklarının Külüdür'e döndüm yeniden. Sır Kâtibi'ni okudum. Kirpiklerimde binlerce görüntüyle rüzgârlı bir yolculuktan dönmüş gibiyim. Yazmak yoktu aklımda. Birden, 'insanı huzursuz eden bir şiir' diye düşündüm. Sonra sürdürdüm düşünmeyi. Yatıştırmıyor karıştırıyor. Uyumu ve uysallığı sarsıyor. Elinden tuttuğu yabancıyı, kentin en işlek caddesinde, ilk değilse de ikinci köşede bırakıp gidiveriyor, kolaya ve tembelliğe alışmasın diye. Öyle zengin bir bıçkın ki, aynı ıslıkla ikinci kez geçmiyor sokaklardan. Balık tutmak için olta ya da ağ kullanmıyor, denizi çekiyor geriye. Rüzgâr bulutlara hükmeden değil, bulutlar rüzgârla eğleniyor. Külü ve asfaltı, ipi ve neşteri aynı incelikle takıyor göğsüne. Kısa, kesik adımlarla yollara düşmüş bir ev bu şiir, *'uykusu düşle çiftleşen.'* Odaları terli ve kösnül, bahçesinde kediler, bacasından ay ışığı sızıyor. Bir penceresi deniz, bir penceresi dağlara tutkun, eşiğinde sabah çırpınıyor, akşam bunalıyor.

Alacakaranlığın ilmekleri arasında gezinen bir ışık bu şiir, diyorum. Yağmuru ve martıyı, ahşabı ve ateşi, aşkı ve güce-nikliği, eceli ve çocuğu kol kola vermiş çağdaş bir büyücünün mutluluk için yazdığı birer muska. *"Bir harfe ayna takıp dolaşıyor bütün çarşıları."* Yaşam için yeni olanaklar arıyor. Tanık olduğu hemen her yerde bir mutsuzluk merasimi. Umutsuz değil ama. Hem lirik, hem hırçın. Rahatım kendi eliyle bozuyor. Alışmaktan korkuyor. Her sözcüğü tedirginliğe bir çağrı. İki uysal sözcüğü (çeşme ve peçe örneğin) bu denli asi kılan

kim bilir nerelerden sürüp gelen bir duygu hüneridir. *"Yaşamak gibi bir düzgünlüğü"* buruşturup duruyor, karmaşada yatan zenginliği ve coşkuyu duyurabilmek için.

*"Ödemeli ıstıraplar"*ı, *"sapa yollar, unutkan ulaklarla"* bize ulaştırmayı başaran meczup. Ört ışıkları üstüne ve uyu. Nene gerek senin, alışkanlığın siyah beşiğinde uyuyanları uyandırmak. Rahatsız ettiğin saldırır, koruduğun küçümser, bilmez misin? Bilir elbet. Bildiği bir başka şey vardır; *"Ağuyla kurtulan ağuya köle olur."* Ve 'rehnedilmiş şiir'i kurtarmak şairimizin kendi kendine üstlendiği asil ve asıl bir görevdir. Çünkü o inanır: *"Herkes şairdir çünkü rüya görür/ Herkes mahirdir çünkü âşık olur."*

Hulki Aktunç'un şiiri mi? Şiire ilişkin bütün alışkanlıklarınızı bir kenara bırakıp bıçkın, çocuk ve bilge bir lirizmin nasıl bir tat verdiğini görmek istiyorsanız alıp okuyun. Bir kentin coğrafyasından insanın ve zamanın tarihine bir türlü yatışmayan, yaralarken onaran bir yolculuğa çıkacaksınız. Nelerle mi döneceksiniz?

...
'Bakışlarından kalan neyse gördüklerin de odur
Ahlâk ve battaniye yapayalnız birbirini örtüyor
Satranç tahtalarında Dilârâm'ın özel kalçaları var

Nasıl tanımlanabilir bellekte bıçak yarası
Hırpalanıyor ve açılıyor ve dönüyor ve ıslak
Bir alay Ankalar ki kanat rüzgârlarıyla sönüyor'

Cumhuriyet Kitap, 16 Şubat 1995

Bir Gülüşün Kimliği, Yoklar Fısıltısı, Ölü Zaman Gezginleri... Dili, kurgusu, olay örgüsü, psikolojik derinliği, düşle gerçeğin o müthiş sarmalıyla öykümüzün olağanüstü üç önemli dönemeci. Yayınevinden, dağıtım sorununa, edebiyat çevrelerinin duyarsızlığına dek pek çok nedenle ne yazık ki hak ettiği ilgiyi görememiş üç şanssızlık. Ardından Kültür Bakanlığı roman ödülü alan *Sonsuzluğa Nokta* (1992). Yine dar bir çevrede kalan bir yankı, daha doğrusu yankısızlık. Ve *Gölgesizler*. 1994 Yunus Nadi Roman Ödülü. Türk romanında yeni bir doruk. Yeni bir Hasan Ali Toptaş klasiği.

Gölgesizler, Yeni Politika'da Deniz Çelik'in yazdığı gibi, *"varlık yokluk sorunu üzerine bir destan. Türk romanında varoluşu bu denli sorgulayan kendi çapında ilk romanlardan biri."* *Gölgesizler*'de olaylar biri kentte bir berber dükkânında, biri bir köyde iki ayrı mekânda geçer. *"Elindeki makasın ucunu bir an için havaya dikip onuruma içilecek bir kadeh gibi yavaşça kaldırarak 'hoş geldin beyim' dedi berber. Belki çırak da aynı şeyi söyledi ama onun sesi işitilmedi; yalnızca ağzı açılıp kapandı. (...) Ustası makası şıkırdatarak kimsenin bilmediği bir oyun havası tutturmuştu da o durup dinlenmeden oynuyordu sanki."*

Bu olağanüstü girişle başlar roman. Bir berber dükkânında, jilet almaya giden çırağın kaybolmasıyla başlayan yok oluşlar, romanın ikinci mekânı olan köyde, on altı yıllık muhtarın yeniden seçildiği gün köyün kızlarından Güvercin'in kaybolmasıyla, birbirinin içinde, birbirine koşut, giderek her iki mekânı teke indiren, düşle gerçeğin sarmalında, olağanüstü bir dil şöleniyle okuru bir varlar yoklar ülkesinde gezdirir.

Muhtarın muhtar seçildiği on altı yıl önce de köyün berberi Cıngıl Nuri kaybolmuştur. *"Tanrıya ve devlete en uzak köy"* olan bu köyde, *"mezara girmekten başka kaybolma yolu bilmeyen şu köylülerden birinin kendi kendini ortadan sileceğine"* inanmayan muhtar, kocasını bulması için kendisine gelen Cıngıl Nuri'nin karısının bakışlarında öylesine derin bir boşluk görmüştü ki, *"Nuri'nin olsa olsa o boşlukta kaybolduğunu düşünmüştü bir an..."* Sonra muhtarın, Nuri'nin bulunması için ilçeye, devlete haber vermesi; binlerce yıl sonra ilçeden *"atı kadar yorgun bir sesle"* dönüp gelmesi; ardından köylülerin Nuri'yi aramaya gidişi... *"Aradan üç yıl geçmişti belki; Nuri'yi aramaya çıkanlar gittikleri günkü kendilerini kim bilir nerelere saçıp savurduktan sonra, çizgilenmiş alınları, çökmüş omuzları ve kurumuş umutlarıyla dönüp gelmişlerdi. Ağızlarını bıçak açmıyordu, onca yıl hiçbir yere gitmemişler ve hiçbir şeyi görmemişlerdi sanki ya da gitmişlerdi gitmesine de geriye başka birileri kılığında dönmüşlerdi."*

Nuri'nin kayboluşu öyle bir söylenceye dönüşür ki, köyde yalnız insanlar değil, eşyalar da yok olmaya, başka bir şeye dönüşmeye başlar. *"Köylüler birbiriyle karşılaştıklarında hayalet görmüş gibi ürperiyorlardı artık, adımlar düşteymişçesine atılıyor, sesler ikinci kez yinelenmedikçe işitilmiyordu. Sokaklar bile düğümlenmişti sanki hepsi dönüp dolaşıp kendine çıkıyordu. Evlerin kapıları daralmıştı biraz, kuytular çoğalmış ve avlular sessizce genişlemişti. Her şey ikide bir kayboluyordu, hatta yerinde duran bir süpürge bile bulunamıyordu kimi zaman, avlunun köşesindeki bir kürek başını alıp öteki köşeye gidiyor, bulgur keseleri nohut çuvallarının arkasına saklanıyor, ya da kaşık, tepsi ve çanak gibi şeyler kayboluşlarından aylar sonra komşu evlerde ortaya çıkıyordu."*

Gölgesizler, Cıngıl Nuri'nin yıllar önce kaybolması ve binlerce yıl sonra ortaya çıkmasının ardından, Güvercin'in, muhtarın, berber çırağının ve romanın diğer kahramanları Cennet'in oğlunun, bekçinin, Reşit'in, Ramazan'ın, hatta

kentteki berber dükkânının çırılçıplak bir gerçeklikken, birden açıklanamaz biçimde, bir dalgınlık, bir susuş, bir telaş, bir tuhaf gülüş boyunca düşe dönüşmeleri; uzun bir süre yok oluşları; sonra ansızın beklenmedik biçimde yine tam olarak açıklanamayan bir nedenle ortaya çıkışları; bu çıkışlarıyla bir gizi ışıtacakları yerde, bir gerçeği gize dönüştürmeleri ile sürer gider. Öyle ki roman boyunca her şey ve herkes acımasız derecede gerçek, bir o ölçüde de gerçekdışı. İşte Hasan Ali Toptaş'ın, okuru varlık yokluk sorununun duyumsanmasındaki kesinlikten kuşkuya düşürmeye götüren başarısı ve romanımıza armağanı.

Gölgesizler'le ilgili son bir saptama. Ağırlıklı olarak köyde geçen roman, edebiyatımızdaki 'köy romanı' olgusuna olağanüstü bir açılım, bir derinlik ve yeni bir boyut getirmektedir. Kan davası, tarla kavgası, yalancı politikacı, imamla öğretmen çatışması olmayan (romanda öğretmen yoktur), her şeyin yalnızca dış gerçekliği içinde tek boyutla verildiği 'köy romanı' alışkanlığını altüst eden; 'köy romanı' kavramını yeniden oluşturan bir roman, *Gölgesizler*.

Hasan Ali Toptaş'ı yürekten kutluyorum. Olayların ve insanların, *"artık tekrarlaya tekrarlaya tekrar olduğu unutulan bayat bir hareketle"* var oldukları; yaşlıların *"yürüyen bir kemik ağacı gibi takırdaya takırdaya"* dolaştığı; sözlerin, *"mavinin tonlarını tekrarlaya tekrarlaya tüten sigara dumanları"* arasında yükseldiği; *"uzaklaşan görüntüyle yaklaşan ses arasında sıkışıp kalmış"*, *"masal tozuna bulanmış fısıltılarla büyüyen"* bu büyük roman hakkında bir tümce bile sayılmayacak bu yazıyı okuduktan sonra, Türk romanının geldiği noktayı görmek için *Gölgesizler*'i okuyun, yalnızca kendiniz için...

Varlık dergisi, Aralık 1995

'ŞİMDİ SENDEN YÂRE KALAN'

"Şimdi senden yâre kalan/ Ne ayını almış bir gökyüzü/ Ne de ince uzun bir ırmaktır/ Dağlara dokunarak akan// Şimdi senden yâre kalan/ Bir mendil uçları yanmış/ Belki de mavi bir gül/ Dibi gözyaşlarıyla sulanmış// Şimdi senden yâre kalan/ Gözyaşı silmiş bir mendil" (Yakımlar / 33.)

"Ölenler ölümü bilmez, ölüm kalanlar içindir." Kimindi söz anımsamıyorum. Birden dilimin ucuna geldi ölüm haberini okuyunca gazetede. Ölüm... İnsanın üstesinden gelemediği, zamanını seçemediği yaşamın en acılı, son büyük gerçeği. Kim olursa olsun, yaşı ne olursa olsun, içten içe sezse de kimsenin kabullenemediği, ama katlanmak zorunda kaldığı bir olgu. Sıralısı olur mu ölümün? Herkesin kendini hazırladığı bir ölümde bile, ölümün gerçekleştiği an sırasızdır, sarsıcıdır. Böylesine beklenmedik bir ölümde ise bu sarsıntı iliklerine dek üşütüyor insanı. Bir şairin, bir sanatçının ölümü, insanın ve doğanın açıklanıp aşılması eyleminin, bir başkası tarafından tamamlanamayacak olan güzelliklerin yarım kalması olduğundan mıdır daha bir etkili, acılı oluyor?

Şair Abdülkadir Bulut'u bir trafik kazasında sırasız ve sarsıcı bir ölümle 42 yaşında sonsuza yolcu etti bu dünya. 1943'te Anamur'un Akine köyünde doğmuştu. Öğretmen şairlerimizdendi. Bir köyde Atatürk'ün Bursa Nutku'nu okuttuğu için 2 yılı aşkın bir süre açıkta kalmış, Danıştay kararıyla dönmüştü görevine. 1960'ta *Varlık* dergisiyle başlar şiir yolculuğu. *Milliyet Sanat* dergisinin açtığı 1974'ün en başarılı şairi yarışmasında ödül alır. Çeşitli sanat ve edebiyat dergilerinden geçerek, bugün, geride bir çocuk romanı

(*Üveyikler Göçerken*-1981) birisi çocuklar için olmak üzere (*Kahveci Güzeli*-1981) toplam 6 şiir kitabı bırakarak noktalandı bu yolculuk. (*Sen Tek Başına Değilsin*-1976; *Acılar Yurdumdur*-1981; *Yakımlar*-1982; *Gözyaşları da Çiçek Açar*-1983; *Yurdumun Şiir Defteri*-1984).

Neruda, "*Bir şair yaşamının ilk aşaması anayurdunun öz değerlerini soğurmaya adanmalı, daha sonra karşılığını ödemeli. Şiiri ve eylemiyle halkının gelişip olgunlaşmasına katkıda bulunmalı*" der. Abdülkadir Bulut da bir parçası olduğu Akdeniz kıyılarının, Toroslar'ın, Türkmen oymaklarının coğrafi ve kültürel motiflerini çağdaş bir içerikle doldurup şiirine aktarmıştır. Onun şiirlerinde başı yarpuzlu sular, günnük ağaçları, büyüdükçe annesine benzeyen göçebe kızlar, mısır ve kırmızıbiber, frenkincirleri, ılgın ağaçları, yağmura karşı çay içilen üstü çinkolu balkonlar, türkülerin yalınlığında ve duyarlığında (ama türkü formunda değil) girer şiire; şiirin imge yapısını oluşturur.

Her şair yaşadığı dönemi, yurdunun gerçeğini içinde akıtacağı bir suyolu, bir duyarlık arar, bulur, oluşturur. Söyleyeceği sözü bu kanala akıtarak dile getirir, yayar, çoğaltır. Onun şiirlerinde 'arkadaş' duyarlığı –çocuk imgesi gibi– böyle bir çıkış yoludur. Ülke gerçeğini, bir dönemin toplumsal sancılarını yaşayan, diyetini ödeyen 'arkadaş'lar aracılığı ile sokar şiire. Okura bu duyarlıkla, bu imgeyle duyurur şiirin perde arkasındaki toplumsal gerçeği. "*Sararan, yıkılan, kararan, acıyı sürme gibi gözlerine çeken, oğlunun fotoğrafını bağrına basarak ağlayan bir anada oluşan yüz*" şiirlerinin gerçek serüveni olmuştur. Diğer yandan şiirinde önemli bir yer tutan çocuk imgesi onun için "*her şeyin başlangıcıdır. Ön düşüncedir, önsözdür. Suyu, ateşi, çiçeği yapan, onu anlamlı kılan*"dır. Bu yüzden çocuklar onun şiirinde geleceğin simgesi, saflığın, güzelliğin anlatım yolu, çıkış kapısıdır.

Ölüm... Genç ölüm, erken ölüm, kötü ölüm... Geride

bıraktığı 6 kitaba karşın *"şiiri henüz tüylenme döneminde olan bir şairim. Bakalım şiirim tüyünü düzüp alasını, sürmesini çekebilecek mi göğsüne. Benim üstünde titrediğim nokta işte burası..."* dediği bir sırada yenildi ölüme. Ama o, daha önce davranıp yanıtını vermişti şiirleriyle ölüme...

HAYATIN KARŞISINDA

Dağ başlarında/ Taş gibi olmak güzel şey/ Öyle sessiz ve kendi halinde/ Ama bundan önemlisi/ Her gün biraz daha kayalaşmak/ Halkınla birlikte, halk içinde// Kaya gibi olmak da yetmez/ Bütün mesele hayatın karşısında/ Sıkmak dişi, sağlam atmak ayağı/ Kıyımlarda kıranlarda bile/ Açtırmamak dibindeki toprağı. (Acılar Yurdumdur)

Yarın dergisi, Eylül 1985

KEMAL ÖZER'İN ŞİİRİ

Benim Kemal Özer'den okuduğum ilk şiir Ağıt (*Gül Yordamı*), ilk kitap *Kavganın Yüreği*'dir. Ağıt şiirini, şiirin şairden ayrı olarak, okur tarafından farklı algılanmasının olağan, hatta gerekli ve kaçınılmaz olduğunun anlatıldığı bir yazıda okumuştum: *"Annen mi bir kadın/ geciken bir kadın gece yatısına/ ölüm kendini göstereli babamın saçlarından/ günübirlik bir kadın/ Üsküdar'la İstanbul arasında// Babamdı sakalıydı babamın/ bir akşam göle batırdı/ çıkmamak üzere bir daha/ hepsi de ekmek kokardı / sayısı unutulan parmaklarının// Akşam bir attır bütün ülkelerde/ serin esmer bir attır/ terkisine çocukların bindiği"*

Bir babanın ölümü ardından annenin, evin ve çocuğun acısı ve çırpınışıydı sözü edilen. Ancak bu öyle alışılmış bir yakınma değildi. Şiirin imge yapısı, bunun uyandırdığı çağrışım, bizi hem bildik, hem yepyeni bir söyleyişle ürpertiyordu. Ölümün, kendini babanın saçlarından göstermesi, babanın sakalının bir daha çıkmamak üzere bir göle batması, sayısı unutulan parmaklarının ekmek kokması; İstanbul'la Üsküdar arasında gündelik bir kadın olan annenin ölümün ardından savruluşu... Ölüm acısının bu kadar farklı, dolayımı geniş ve örtülü bir çağrışımla, ama yine de insanın etini sızlatacak bir yalınlıkla söylenişi benim için yeniydi, şaşırtıcıydı. Bu şiirin yer aldığı ilk kitap *Gül Yordamı*'nı epeyce sonra okudum.

1970'li yılların siyasal ve toplumsal çalkantılarla dolu acılı yıllarıydı. Aydınlıktan ve ilerlemeden yana olan herkes kendine toplumsal sorumluluklar edinmiş, bir biçimiyle 'Kavganın

Yüreği'ndeydi. *"Bunca geç kaldığıma üzgünüm"* diyen şiirlerle çıkageldi Kemal Özer; *"bulanıklıktan sıyırıp yaşamı (...) insanın yüreğini bir dizeyle birleştirmek"* için geciktiğine bir özür, bir hayıflanma... Kendi gerçeğini ve geçmişini arayışa verdiği yanıt, onun bundan sonraki şiirinin ana damarını gösteriyordu. *"Ter döken ilk insan senin soyun, toprağı ilk işleyen, ilk yapıyı ekleyen doğaya: akşam olurken bir su kıyısında belini ağaca verip de ilk türküyü söyleyen."* Kemal Özer'in şiirinde yeni bir dönemeci gösteren bu kitapta hayata ilişkin sorgulama, alınan yeni tavır, geleceğe bakış ve şair sorumluluğu öteki şiirlerle sürer: *"Üretmeyenler yaşamı ve rüzgârı göğünden, denizi balığından esirgeyenler/ kökleri toprakta değildir onların. Sudan ve havadan uzağa sürdükçe bir kâğıt kadar boş ve beyazdırlar. Ve bir çanak parçası kadar eklenmesi olanaksız öbür parçalarına. Doğa durur ve ilerlemez çünkü damarlarında."*

Yeniden ilk şiirlere dönersek... Gül Yordamı, Ölü Bir Yaz, Tutsak Kan... İkinci Yeni'nin en iyi şairlerinden sayılan Kemal Özer'in bu ilk üç kitabı, şiirin izlekleri açısından, şair 'ben'inin merkez alındığı, toplumsal konuların şiirden uzak tutulduğu, küçük yaşam parçalarının, ayrıntıların özenle seçilip işlendiği kitaplar. Biçim açısından ise son derece titiz, arınmış, sözün safralarının atıldığı bir kuyumcu işçiliğinin gözlendiği, ilk çıkış acemiliklerinin hemen hemen hiç görülmediği kitaplardır... Her ne kadar bu kitaplar için bir genelleme olarak İkinci Yeni çizgisinde denilse de izlek olarak biraz eşelenince sonraki kitaplarda karşımıza çıkan toplumsal izleklerin uçlarını, biraz örtülü, çağrışım alanı uzak biçimde bu şiirlerde görürüz. Meryem, Gül Yordamı, Kralın Adamları buna örnek olarak gösterilebilir kanımca.

Tutsak Kan'da, *"atımı/ bir yerde duramamanın/ güzelliğine bağladım"* diyen şair, ülkenin o günlerde geçirmekte olduğu sosyal, siyasal ve kültürel çalkantıların da etkisiyle şiirini

bağlandığı yerden çözerek toplumcu gerçekçiliğin duyarlılığı ve sorumluluğuna bağlayacaktır... Ve bu kanaldan şiirler, kitaplar peş peşe gelecektir, birer ikişer yıl arayla. Yaşadığımız Günlerin Şiirleri, Sen de Katılmalısın Yaşamı Savunmaya (TDK Şiir Ödülü), Geceye Karşı Söylenmiştir, Kimlikleriniz Lütfen (Ö. F. Toprak Şiir Ödülü), Araya Giren Görüntüler, Sınırlamıyor Beni Sevda, İnsan Yüzünün Tarihinden Bir Cümle (Yunus Nadi Şiir Ödülü), Oğulları Öldürülen Analar, Bir Adı Gurbet (F. O. Bayır Şiir Ödülü) yayımlanır.

"Ben bir kılavuzum/ bakmakla görmek arasında" (...) "işim gücüm/ görünür kılmak/ bakılan her şeyi" (...) diyen Kemal Özer'in İkinci dönem diyebileceğimiz, bu dönemdeki şiirlerinin genel karakteristiği, ortak özelliği olarak, her bir şiiri *"bir emek, bir barış türküsü, bir anı tespitidir"* demek, yanlış bir yargı olmayacaktır. 1 Mayıs yürüyüşünden, Şili halkıyla dayanışma gecesinden, Olimpiyat için kara şarkıdan, Bulgaristan için bir güzelleme sayılacak gül çeşitlemesinden, Haliç'in teri ve kirinden, Rotterdam, Varna, Budapeşte tanıklıklarına kadar bir yanı göçebe, bir yanı çağdaş olan bu uzun yol sürücüsü, araya giren, üstümüze kapanan, elimizden kaçan görüntülerin usta bir tutanakçısıdır. Bunca bezgin insan arasında, tahta perdenin öte yanını görmek için sıçrayan tek kişidir şair. Eğer bu usta tutanakçı, sıçrayan bu 'genç' adam olmasa, o küçük bulut, güneşi kapatmadan önce hiçbirimizin dikkatini çekmeyecektir. Ve şair durmadan sorular soran insandır. Sorularına bulduğu yanıtlarla yatışsa da kısa bir süre sonra kendi yanıtını beğenmeyen ya da yanıtını yetersiz kılacak yeni sorular bulan insandır. Deyim yerindeyse 'bir ayakkabı çivisi gibi' kendine batandır. Gelin Kemal Özer'in bundan 22 yıl önce bir yılsonunda (31.12.1973) sorduğu sorulara kulak verelim; aradan bunca yıl geçmesine karşın nasıl koruyor güncelliğini ve geçerliliğini...

"Bir soru kanırtıyor dudaklarımı/ sabahtan akşama sormayı düşündüğüm/ Duruşmada değil miyiz kaç yıldır?/ Ağaçlar, gün ışığı, gökyüzü, deniz/ duruşmada değil mi sabahtan akşama"

"Duruşmada değil mi sofrası, tezgâhı, harmanı/ beslediği umut, devşirdiği sevinç insanın,/ inanmak güzel günlerin geleceğine ve istemek/ akıtılan ter, dökülen kan duruşmada değil mi,/ düşünen beyin, oluşan bilinç, çarpan yürek"

"Bütün sokaklar kentlerde kaç yıldır,/ sokaklarda bütün evler, evlerde bütün çocuklar/ çocuklarda bütün yarınlar çağrılı değil mi,/ yeniden başlamıyor mu hepimiz için/ her sabah bu duruşma" (...)

Emek ve barış, dayanışma ve özgürlük, sevgi ve incelik, yurt ve gurbet, öfke ve umut, saygı ve alın teriyle ördüğü bunca yalın şiir, koca bir halk için uçurulmuş birer özveri güvercini, birer serin çardak altı, birer dingin bilgeliktir; bize umut, sevgi ve güven veren.

Değirmendere, 25 Mart 1995

YÜZÜYLE SUSUP YÜZÜYLE KONUŞAN BİR ŞAİR

Hemen hemen tüm şairler için ilk kitap kaçınılmaz bir tehlikedir. Bir süre sonra şiiri tıkanan ve bir heves olarak kalan kişiler için ömür boyu sızlayacak bir yara; şiiri bulan ve sürdürenler içinse ilerde, 'ah keşke acele etmeseydim' denilen bir maceradır.

Hayati Baki'nin 'Sonrasız Dönüş Yalnızlığı' çok az ilk kitapta görülebilecek bir olgunlukla okur önüne çıkmış, bu nedenle de sözünü ettiğimiz tehlikeyi aşmış bir ilk kitap olarak 1992'nin son ayında yayımlandı.* Ancak gariptir ve yazıktır ki, bir yıldan fazla bir zaman geçmesine karşın, 'ciddi, yansız ve dikkatli' edebiyat eleştirmenlerinden, şairlerden, edebiyat dergilerinden bir yankı gelmedi. Bilebildiğimiz kadarıyla iki ciddi yazı, *Yeni Biçem* dergisinin Mayıs 1993 sayısında Hilmi Haşal; *Kıyı* dergisinin Ağustos 1993 sayısında Tuğrul Asi Balkar tarafından yazıldı. *'Edebiyatta lonca ilişkileri geçerlidir'* diyen ve bir şairden söz edebilmek için üç beş kitabını bekleyen 'garantici' edebiyatçıların kulakları çınlasın!

Eğer gerçekten böyleyse, beş kitap da yayımlasa Hayati Baki hep kenarda kalacak, kimse orada bir başına akan bu yalnız suyun derinliğini anlamak için bir çaba harcamayacaktır. Çünkü her türlü lonca ilişkisinin dışında, *'sesin resmini yapmakla cezalı'*, kırk dört yaşında muhalif bir 'çocuk'la karşı karşıyayız. İlk kim ileri sürdü bilemiyorum Cahit Külebi'nin şiiri için, *"halk şiiri geleneğini sürdüren"*, *"halk şiiri geleneğine yaslı"* şiirler yargısını... Külebi ile ilgili daha sonra ileri sürü-

* Hayati Baki, *Sonrasız Dönüş Yalnızlığı*, Promete Yayınları, 1992.

len tüm savlar bu yanlış ya da eksik yargının peşine takılıp gitmiştir. (Halk şiiri, türküler, Cahit Külebi'nin duyarlılığını oluşturmuştur, yoksa şiirinin biçimini ve biçemini değil.) Hayati Baki'nin şiirlerini ilk okuyan kişinin;

"katranla emzirilmiş hüzün"
"küf ve ağuyla yıpranan çalınmış yüzümüz"
"ki beni acıya ve yalnızlığa sardılar"
"küflü kuyular emziren günlerden geçtim"

gibi dizelerden hareketle varacağı kaba sonuç, bu dizelerdeki umutsuzluk, yalnızlık ve acı izleğine bakarak bu şiirin bir 'umutsuzluk' şiiri olduğudur. Şiirin 'kolay anlaşılırlığı'nın ardına takılmış ucuz ve tehlikeli bir yargıdır bu. Burada söz konusu olan, kendi 'ben'ini toplumun boy hedefi yapmış, *'muhatap hasretiyle yanan'* (Mevlana) bir tedirginin, toplum tarafından ikide bir dağıtılan bu hedefte kendi 'ben'ini parçalamadan korumaya çalışması, bir bütün olarak tutabilme çabasıdır. Yoksa boynuna umutsuzluk yaftası asılan şair; *"kötü tarih çirkin doğa piç bir aşkla boğuldum/ ateşlerle oynadım güller sundum kalabalık kentlere/ gözüm düştü gözlerine saçlarına sarıldım/ ses ver bana çağır beni sevgili güzel çocuk"* diyebilir mi?..

Hayati Baki'nin şiiri biraz aralandığında, bu şiirin temel sorunsalının zaman olduğu görülecektir. Zaman burada, yaşam, ömür, ölüm, sevgi, sevgisizlik, unutuş ve çocuk gibi anlamlar ve çağrışımlar da yüklenen bir genel ve temel sorunsaldır. Bu dünyadaki geçiciliğinin bilincine varan şair, bu geçiciliğin acısını bir ateş gibi etinde duymaya başlayınca, bu dünyaya eklenebileceği, kalıcı olabileceği tek olanağın 'söz' olduğunu umutla –ve umutsuzlukla– keşfedecektir. O güzel 'mülteci' şiiri biraz da bu nedenle: *"her şey tükenir bir kaçışın başladığı yerde söz hariç"* diye biter. Peki, bu büyük olanağı

–sözü– keşfeden şair neye tutunarak zamana/ölüme karşı koyabilecek, bu dünyaya eklenebilecek, varlığını anlamlı kılabilecektir. Yine birazcık çaba harcayan bir okur Hayati Baki'nin şiirlerinde, yaşam ve şiir için olağanüstü önemli üç ana güç kaynağı bulacaktır: Çocuk, aşk ve doğa...

"her şey tükenir bir çocuğun gözleri hariç"
"ey güneşin gözlerindeki çocuk. ey umut"
"suçsuz çocukluğumuz ulandı yorgun gençliğimize"
"kuş şaşırır kin öldürür çocuk bilir ışığını"
"çok geç öğrenilmiş bir sevdadır ayrılık"
"sevmeyi denemeye dayat yüreğini"
"yaşamdır kabarıyor yüreğinde
aşk ve dikenle ortaklaşa"

Kitaptan rastgele seçilmiş bu dizeler yaşama sevinciyle çırpınan bir yüreğin sesleridir. İnsan teki adına, insan tekinin gerçek-özgür-birey kimliği adına büyük kaygı ve ütopyaları olan bir insan, dünyanın neresinde olursa olsun –hele bu yer Türkiye ise– elbette muhalif ve mutsuz olacaktır. Çünkü attığı her adımda bu ütopyayı kirletecek binlerce pislikle karşılaşacaktır. Bu pisliği temizleyeceği tek yer ise şimdilik 'söz', yani şiirdir. Ve ister istemez böyle bir şiir hüzünlü, karamsar ve acı olacaktır. Çünkü elinde dünyadan başka dünya olmayan bir adamın bütün bir ömrü, umudu ve umutsuzluğu vardır o dizelerde.

Evet, *"yüzüyle susup yüzüyle konuşan"* bir şairin, son derece titiz bir işçilikle oluşturduğu *"adı barış olan küçücük bir sevinç"* Sonrasız Dönüş Yalnızlığı. Birazcık ilgi, birazcık çaba, sizi yeraltı mağaralarının gizemli güzelliğinde bir şiir dünyasına götürecektir.

İzlek dergisi, Şubat 1994

CEZMİ ERSÖZ'ÜN KARDEŞ KOKUSU

Cezmi Ersöz'ün yazılarını insan içi burkulmadan, alın çizgilerine acı sular yürümeden, her yazıda, kaybettiği bir yanıyla yüz yüze gelmeden, o güne dek ayrımında olmadığı hayatın ayrıntılarına çarpıp düşmeden, yazıdan yazıya insan olduğundan hem utanç, hem onur duymadan okuyamaz gibi gelir bana. Büyük kent kırgını 'çağdaş' insanın zayıflığı, yalnızlığı, sevgisizliği, yabancılaşması, umarsızlığı ve duyarsızlığı Cezmi Ersöz'ün yazılarının temel izleğini oluşturur. Bu izlekler, çırılçıplak bir içtenlik, içe işleyen bir üslup, lirik bir dil, duygusal çözümlemeler içeren bir öyküleme ve muhalif bir tavırla sorgulanıp sergilenerek, insanın ve yaşamın yüceltilmesi için, örtülü-açık birer olanağa dönüştürülür.

Yazının konusu ve nesnesi ne olursa olsun, onunla çok yoğun bir duygusal özdeşlik kurar Cezmi. Hayata kocaman gözlerle bakan ve sorduğu her soruya bir tokatla karşılık alan bir çocuk saflığı ve öfkesiyle yazar her yazısını. Dili acıdır. Öfkesi, sevgisizliği değil, sevgiyi içerir. Toplumun en uçta tiplerini bile acıma-sevgi karışımı bir duyguyla anlar ve sever. Yazıya konu ettiği her durumu öyle içselleştirir, öyle bir insani çerçeveye oturtur ki herkes bir parça kendini bulur ve sevgiyle karşılar bu yazıları. Hemen her yaştan insanın, tortusu yüze vurmuş bu acı yaşam parçalarını büyük bir tutkuyla okumalarının gerisinde (bir yanıyla bu acıdan tat almalarında) kendilerini seyredecek, böylece yalnızlıklarını kıracak bir ayna bulmaları yattığı gibi, belki daha da önemlisi, kurtuluşlarını imleyen çağrışımlar buluyor olmaları yatmaktadır. Cezmi, insanlara içlerindeki uçurumu ve doruğu tüm çıplaklığı

ile göstermekte, ancak hiçbir zaman buyurgan bir tavırla doruğu seçmelerini önermemektedir. Bunu, inceltilmiş bir üslup ve saygıyla, usulca sezdirerek okura bırakmaktadır. Kim bilir, bu kadar sevilmesinin gerisinde bu bilge ve okuru önemseyen tutumun da payı vardır.

Saçlarının Kardeş Kokusu, Cezmi Ersöz'ün Şubat/1995'te yayımlanan yedinci kitabı. Bu kitabında da Ersöz, öteki kitaplarındaki ana izlekleri ve yaşam sorunsalını, aynı inceltilmiş ve içe işleyen üslupla, ancak biraz daha gözlerini içine çevirerek anlatıyor: Pezevenklerinin kolundaki huzurlu fahişeler, bedenlerini satan genç erkek çocuklar, uyuşturucuyla uyuşmuş deri ceketli Rocker'lar, gece satıcıları, yüce gönüllü görünen vicdansızlar, ömür boyu bir parfümün peşinden koşanlar, 'günahı yaşayıp imana ulaşmak' isteyenler, çırılçıplakken bile elinden silahını bırakmak istemeyenler, bir gözlerinde hep kamera taşıyanlar, yalnız ve umutsuz alkolikler, kadınsızlıktan cinsel organını ezmeyi düşünen garsonlar, aşkta, işte, dostlukta kılıktan kılığa giren ikiyüzlülükler...

Aile, devlet, ahlak, gelenek, iş, para ve benzeri kurumların ve araçların baskısı ile biçimlenmiş; tepkisi, coşkusu, umutları ve hüzünleri iğdiş edilmiş 'mutlu çoğunluk'un, duyarsız ve bir örnek düzenliliği karşısında, toplumun dibe ittiği, uçta yaşayanlar, sevgisizlikten ve yalnızlıktan geberenler, güneş battıktan sonra karanlığın kıyısında birbirine sokularak varlık bulmaya çalışanlar, ölüme açılan kapıların eşiğinde yaşamı soluyanlar... Kısaca mağluplar, mahzunlar ve mazlumlardan oluşan bir insan coğrafyasında, toplumun vicdanı gibi gezinir ve gezdirir bizi Cezmi.

Saçlarının Kardeş Kokusu'nda bu temel izlekler yine ağırlığını korumakla birlikte biraz daha öne çıkan iki izlek, aşk ve yazarın kendisiyle iç hesaplaşmasıdır. *"Aşk benim kurtuluşum, soluğum, özgürlüğümdür. Bu sıradan, bu bayağı hayattan, bu günlük, bu insanı haysiyetsiz bırakan korku ve kaygılardan,*

hesaplardan, kendimi korumak için girdiğim rollerden, baskılardan, aşkımla çıkabilirim ancak; aşk benim için ya hep, ya hiçtir." Aşk, bir kişiyle yaşanan, dünyaya kapılarını kapamış, yalnız iki kişiyi çoğaltan ya da tüketen bir duygu patlaması değil, dünyayı kirlerinden arıtan, bu çerçevede insanı yüceltip kutsayan bir olanaktır Cezmi'ye göre. Bu yüzden: *"Yitirmeyi ve çok acı çekmeyi göze almadan kimse kurtulamaz bu adaletsiz hayattan, bu sefil esaretten... Kimse gerçekten âşık olamaz."* Cezmi Ersöz için yaşamla yüz yüze gelmenin, yaşadığı toplumu tanımanın en gerçekçi yolu sokaklar ve gecedir: *"Sokağa adanarak, ona teslim olunarak, sokakta geçirilen tek bir gece, güvenceli bir evde aylarca, yıllarca yaşamaya bedeldir bence... Gece sokakları, gözlerimizi örten yanılsama perdelerini kaldırır, hayatın, o gündüzleri bin bir hileyle gizlenen arka bahçelerini gösterir size..."*

Tanık olduğu, yaşadığı, acısını çektiği hayatın, kuytu, bakımsız, ışıksız arka bahçelerine adanmış bir ömürdür Cezmi. Pek çok insanın irkilerek geri çekileceği ya da hiçbir zaman yollarının düşmeyeceği bu cephede olacaktır her zaman. *"...bütün acımasızlığına, bütün karmaşasına ve onca yıkımına rağmen son nefesine dek bu hayata adar kendini."* Çünkü bu, *"eylem içinde olmak, direniş demektir. İçindeki ölümü ve yıkımı arzulayan sesi susturmak demektir."* Kitabın en çarpıcı yazılarından olan ve yazarın acımasız biçimde kendini sorgulayıp gözler önüne serdiği *'Yağmurun Sesini Duymak İçin Susmak Gerekir'* yazısına gelince... Okurdan önce yazı yazan herkesin okuması gereken müthiş bir iç hesaplaşma. Bu yürekliliği edebiyatımızda çok az insanın gösterebileceğini düşünüyorum.

Sevgili Cezmi, güzel kardeş... Yazıların için, gecikmiş küçücük bir teşekkür, bir sevgi yazısı bu. En iyisi okurla arandan çekilip herkesi yazılarınla –yani kendileriyle– yüz yüze bırakmak sanırım.

SiyahBeyaz, 14 Ekim 1995

KENDİ ÖLÜMÜYLE BESLENEN BİR ARDIÇ KUŞU

Yaşam ayrıntıdadır. Yüce ülküler, büyük düşünceler, bireysel-toplumsal bir yaşama biçimini, bir yaşam felsefesini oluşturur ama bu felsefenin günlük pratiğe yansıması, olaylar-durumlar-nesneler karşısında aldığımız tavır, hayatın ince ayrıntıları karşısındaki tutumumuzdur. İnsanlar bu tutumu pek çok kanaldan edindikleri bilgiler, görgüler aracılığı ile oluştururlar. Şiir, bu kanallardan birisidir ve insanın hayata karşı tutumunu imgesel-sezgisel yolla geliştiren, güzelleştiren, böylece bizi zenginleştiren bir etkinliktir. Şiirin ve şairin güzeli de incecik bir ayrıntıdan, sıradan bir görüntüden toplumsal dokunun bütününe, insanın evrensel gerçeğine ilmekler atarak kumaşını/kumaşımızı dokuyandır.

İşte böyle bir şairle karşı karşıyayız. Yaklaşık on yıldır seyrek olarak dergilerde şiir yayımlayan ve kendini özenle hep geride tutmaya çalışan Zerrin Taşpınar'ın ilk kitabı *Bir Ardıç Kuşuyum Ben* geçen yıl yayımlandı.* Kitabın toplamı için yapılabilecek ilk genelleme hemen tüm şiirlerin yalın, lirik, süssüz ve zorlamasız bir şiir olduğudur. Şiirin ana izleğine ilişkin olarak yapılabilecek ikinci genelleme ise Anadolu coğrafyasında kadın gerçeğinin ya da kadının coğrafyasında Anadolu gerçeğinin şiirden şiire oya gibi işlendiğidir.

Kendi ölümüyle beslenen bu hüzünlü ardıç kuşu, kapı arkalarında gözyaşıyla öfkeyi öğrenen; bir eksik sevda ile gözleri kocaman, dudakları korkak; saçları çözüldükçe artan yürek ağrıları ile annelerine benzeyen genç kızların acısını, bize,

* Zerrin Taşpınar, *Bir Ardıç Kuşuyum Ben*, İnsancıl Yayınları, 1992.

o kapalı ağır taşra kasabalarının bin yıllık zor yalnızlığı ve dış gerçeği içinde duyurur. Toplumsal koşulların dayatması ile giderek annesine benzeyen bir genç kızın duyguları şiirin mekânını oluşturan nazarlıklar, paslı anahtarlar, isli bacalar, kırık fayanslar, dilek çaputları, panayır çadırları, hisseli tiyatrolar, alıçlara dizili ipler... ve daha bir nice ayrıntı ile öyle bir bütünlük oluşturur ki, düşleri de gerçeği de acı ile kıvrandırır bizi. Şiirin imlediği kadın gerçeği, kent-kasaba-köy, hemen her yerde benzer özellikler gösterir ve ülkemizde toplumun kadına biçtiği bin yıllık bir eski giysidir: Ev işleri, çocuklar, eş, bastırılmış sevgiler, geri çekilmeler .... ve *"güzelliğin çok eski bir sermaye"* oluşu...

Bu bin yıllık giysi Zerrin Taşpınar'ın şiirinde:

"Kızın elinde oya gelin olacak yakın/ doğduğu yerde çocuk/ gittiği yerde kadın"

"Yerler kirlenmiş – camlar lekeli – bulaşık çok/ vur kendini işe – yorgunluk uykudur
uyku saklar seni"

"Soyları kocalarının adında eriyen/ göçmen kadınlar gibi, hüzünlü ve sesim titreyerek"

"Sahi neden tek başına yürürken biz/ hafifçe çatıp kaşlarımızı/ yere bakarız ki..."

"Uykulara küskün o kızı avutmadı dünya/ ne benim ellerimdeki denge/ ne senin zincirlenmiş sevdan"

dizeleri gibi, kitap boyunca pek çok çarpıcı ve derinlikli imgeyle bir kadın gerçeğini, yalnızca kadın gerçeğini değil, toplumun erkeğe ve çocuğa –aileye– yüklediği misyonu ve bunun acılarını da imleyerek sürer gider. Bu koşullanmanın kadın cinselliği açısından dayatmasını da dengeli bir biçimde işleyen şair, kadının bekâreti konusundaki geleneksel tutumu da bir çığlık dizeyle dile getirir: *"Bir damla kan içre onurun..."*

Zerrin Taşpınar'ın şiiri ilk okuyuşta baştan sona kadın olgusunu çeşitli yönleriyle işler, içerir görünmektedir. Bu, yanlış bir yargı olmamakla birlikte eksik bir yargıdır. Dikkatli bir okur ilk okumanın alanından çıktığında, şiirin geri planında toplumsal yaşantımızdan enine boyuna kesitler bulacaktır. Bir kadın imajının ekseninde, kirletilmiş, kendi duygularına yabancı, metalaşmış insan ilişkileri; *"bir parça şeker/ bir avuç tuz"* için çırpınan, *"her adımda kurşun yiyen/ her kavgada ölen..."* bir halk; kısaca kentte ya da kasabada yaşasın, dar çevre yitiklerinden insan manzaralarıdır şiirin ana damarını oluşturan.

"Mümkünü yok ana olmanın/ tek başına" diyen Zerrin Taşpınar, kitabın bütününe yayılmış o ince hüznün rağmına *"Bir mektup almalıyım bugün/ dünden güzel olmalı"* çığlığını da aynı incelikle bize ulaştırıyor. Okuyun 'Bir Ardıç Kuşuyum Ben'i ve sorun kendinize, siz ne olmayı isterdiniz?

Karşı dergisi, Şubat-Mart 1994

"Şiddeti kutsayan dünya hoşça kal/ kendi kanında boğul kendi alevinle yan/ dilini tut, ayağını zincirle/ yüreğini çıkarıp göm en eskil mağaralara"

Tavra, Sivas'ı ikiye bölen bir eski ırmak. Tavra, otuz üç bedenin külleriyle bulanmış bir su. Tavra, otuz üç evin acısını dağların ve zamanların ötesine taşıyan gözyaşı. Tavra, dostları başucunda ateşe gitmiş bir şairin göğsünden, gözlerinden ve soluğundan, ölümün rağmına yaşamın kutsandığı acılı, zor bir armağan. Tavra, Zerrin Taşpmar'ın yeni yayımlanan uzun, ırmak şiirinin adı.

"Nedir ağıdı ve alkışı bol bir ülkede yaşamak/ Nedir yargı, infaz tahrik ve tevekkül/ Niyedir kuruyan her ağaca asılan yaprak" dizeleriyle başlayan bu uzun şiirde Zerrin Taşpınar, yangını henüz belleklerde tüten bu acımasız kıyımı tüm yalınlığı, yakıcılığı, öfkesi ve dinginliği ile tarihsel ve toplumsal bir çerçeveye oturtarak sorgular. *"Güzelliğin kovulduğu kocaman bir köy"* olan bu *"yılgın ülke"*de *"uysal ve bende"* olan halk, bugün olduğu gibi tarihin diğer dönemlerinde de *"acısını ağıtlara çevirmekte"* ustadır. Şiir, giriş dizelerinden sonra, karın yağdığı Ankara'da kocaman bir gemiye benzeyen bulvardan başlayarak, bu toprakların en eski Tanrıçası Kybele'ye; onun doğurgan güzelliği ve *"incinip duran ömrü"* ile özdeşlikler kurarak yaşanan bugünkü acılara; Pontuslu kraliçenin gözdesi Sebasteia (Sivas) kentinin tarihsel imgesinden dolayım alarak yine ve yeniden bugünkü Sivas'a; bu kanlı kıyımda olayların odak noktalarından olan Buruciye Medresesi'nin öyküsünden günümüzün kirli ve kinli aymazlığına ilmekler atarak, çok usta ve ince dönüşlerle gider gelir.

"Ya sen hüznün şairi, sabrın sarıcı ya sen/ nicedir dudaklarındaki külden tadarak dünyayı/ göğsündeki kabaran dağlara koymadın mı başını" dizeleriyle yangından sonra kendi konumunun ağır acısını bir derin iç çekişle duyuran şair, *"masum olmak neden böylesi kötü/ masum olmak neden ölümcül hata"* dizeleriyle bu ülkede haklı, ancak güçsüz olmanın yıkıcı umarsızlığını dillendirir sessizce. Güzelliğin, çağdaşlığın, inceliğin ve duyarlılığın bir suç, bir zayıflık ve ağır bir taş gibi insanın boynuna asıldığı; *"aşkların da yılkıya bırakıldığı"* bu ülkede elbette bunların karşıtı olan değerler, daha doğrusu değersizlikler *"kalabalıktan oluşan bir boşluk"* gibi büyüyecektir. Büyüyen bu kara ve kalabalık boşluğa karşı *"ağıdı ve alkışı bol"* bir ülkede bir ince sızı gibi atları ve aşkları özleyen bir şaire yaşama gücünü verecek olan, belki garip gelecek ama küçücük bir güldür: *"cebimdeki gülü yokladım oradaydı/ orada sessizce çoğaltıyordu yaşama direncimi."*

"Aşkın sınırsız bir barbarlıkta kendini tükettiği", ütopyasını yitirmiş ev içleri, masa başları, evraklar ve satırlar arasında, ne yaşama ne ölüme saygı gösterilen bir ülkede *"bunca yağmadan sonra kim temiz kalır"* diyen Zerrin Taşpınar, birebir yaşadığı bu büyük acıyı içeriğinden ve estetik düzeyinden fire vermeden bir kitap oylumundaki bu uzun ırmak şiirle yeniden toplumun gündemine sunuyor.

"Kim kârlı çıkar bu yangından kim/ kim aylar önce kurar pususunu/ Halkın olanı almak için kalemi kav/ güneşi balçık, sözü taş kılan kim?" yüreğinizle görmek istiyorsanız hüznü göze alın ve Tavra'yı okuyun.

Yeni Politika, 30 Nisan 1995

İÇ GEÇİREN BİR ŞAİR YÜREĞİNDEN

Salih Bolat'ın 1990 Ceyhun Atuf Kansu Şiir Ödülünü alan 'Karşılaşma'sı iki yıllık bir gecikme ile okur önünde. İlk kitabı 'Yaşanan' ile Akademi Kitabevi Başarı Ödülünü (1984) alan Bolat, 'Bir Afişin Önünde' ile Yaşar Nabi Nayır Şiir Ödülünü (1986) kazanmıştı. Bolat'ın diğer iki kitabı, 'Sınır ve Sonsuz' (1988) ve 'Karşılaşma' (1992) adlarını taşıyor. Dört kitap, üç ödül... 1975'lerde şiir yayımlamaya başlamış genç bir adam için 1990'lı yıllarda ulaşılan nokta, oldukça önemli olsa gerek. Kapatıyorum 'Karşılaşma'yı... Çoğunu yazıldığı günlerde sıcağı sıcağına dinlediğim şiirler. Yaklaşık on yıldır pek çok heyecanı paylaştığımız, yakın bir arkadaş için, dışarıdan birisi gibi yazmak epeyce güç olacak. Ama yazmamak, duygularını kendine saklamak da pek dürüst olmayan bir tutum.

Ne zaman Salih'in şiirini okusam, ya da Salih bir şiirini okusa, Edip Cansever'in o güzel şiiri gelir oturur içime: *"İnsan yaşadığı yere benzer/ O yerin suyuna, o yerin toprağına/ Suyunda yüzen balığa/ Toprağını iten çiçeğe/ Dağlarının, tepelerinin dumanlı eğimine/ Konya'nın beyaz/ Antep'in kırmızı düzlüğüne benzer."* 'Yaşanan'dan bu yana tüm kitaplarında derinleşerek büyüyen bir ana damar var Salih'in şiirlerinde. Bir ucu çocukluğun buruk hazineleriyle beslenen, bir ucu büyük kentlerin varoşlarında çağdaş değerler adına çırpınan bir ana damar. *"Çukurova'da Mayıs'ta/ yaslanıp gökyüzüne/ bir yağmuru seyreder gibi seyredin insanları/ hüznü acıyı yalnızlıkları."* Sonra elinizde bir adresle, *"yönünü yitiren yaban kazları gibi serseri ve taşralı"* çıkıp büyük kente gelin. Ne göreceğinizi umuyorsunuz? *"İşte ben bu sokaklarda gördüm en ucuz ölümleri/ genelev kapılarında*

kendi bileklerini kesen oğlanlar gördüm/ elleri bulut kokan pilotlar ve makyajı çürümüş hostesler..." Yer yer şiirin teknik yönü açısından ilk kitap olmanın acemilikleri görülmekle birlikte *Yaşanan*, sonraki şiirlerin açık uçlarını içermesiyle önemli bir kitap.

Ve ikinci kitap, belki de Salih'in en güzel şiirlerinin yer aldığı 'Bir Afişin Önünde' çıkar gelir 1986'da. İlk kitabın ardından ulaşılan bir yetkin çizgi. Kitaba adını veren uzun şiir, 1980'li yılların toplumsal panoramasını, ülkenin ve dünyanın geniş coğrafyasına şiiri yayarak verir. Birdenbire bir afişten çıkan beş kişiyle karşılaşan şair, özenle kurulmuş bu uzun şiirde, okuru, "*palmiyeler içindeki bir Akdeniz garı*"na; "*Pasifik açıklarındaki bir geminin güvertesine*", bağımsızlık savaşı veren Afrika yerlilerine, "*bir mahzende yıllardır yanmayı unutmuş mumlar gibi*" morgdaki ölülere, yazıyı bulan adama götürürken ne kendisini, ne de okuru yaşanılan zaman diliminden koparır. Tersine bu açılımla şiire ve hayatın gerçeğine tarihsel bir derinlik kazındırmayı başarır.

Uzun şiirin savrulma tehlikesini bu şekilde atlatan şair daha kısa şiirlerde de oldukça başarılıdır. Özellikle, Bir Gün Ölürüm Ben, Gözde, Kuşluk Vakti ve Özetler, kitabın unutulmayacak şiirlerindendir. Neruda'nın şu saptamasını doğrulayan bir şiirdir Salih'in şiiri... "*Bir şair yaşamının ilk aşaması anayurdunun öz değerlerini soğurmaya adanmalı, daha sonra karşılığını ödemelidir.*" Bu çerçevede tüm kitaplarının ortak paydalarından birisi Kilikya/Çukurova'dır. Bu, tüm doğa ve toplumsal motifleriyle Salih Bolat şiirinin en önemli ana damarıdır. Ancak böyle bir saptamada hiçbir şekilde ucuz bir nostalji aranmamalıdır. Sorgulanmış, reddedilmiş, Neruda'nın deyimiyle 'onarılmış', yeniden düzenlenmiş, olumlansa da böyle bir süzgeçten geçirilerek olumlanmış bir Çukurova'dır söz konusu olan.

'Sınır ve Sonsuz'daki Kilikya şiiri bu açıdan önemlidir. Adana garında *"denkleri ve derin kederleriyle çinilere karışmış ırgatlar"*, *"serin Toros koyaklarında peynir dinlendiren Yörükler"*, *"karanlığın kıyısına çömelip gökyüzü kaç yaşında diye soran yaşlı göçmen"*, *"yapışkan ve tozlu bir Ağustos'ta kocaman buz kalıpları taşıyan çocuklar"*... ve daha nice ayrıntılar sigadan geçip ince bir duyarlık ve derin bir çağrışımla şiirin yapıtaşlarını oluşturur.

'Karşılaşma', kitaba adını veren uzun şiirle önceki kitapların bir devamı niteliğini taşırken, özellikle Zamanlar şiiri gibi şiirlerle gittikçe yalınlaşan, damıtılmış bir şiiri içermesiyle önceki kitaplardan bir farklılığı taşıyor. Dingin, duru, yalın; bu yalınlıkla derin çağrışımlar uyandıran şiirler. Ayrıca düzyazı-şiir biçimindeki İç Konuşmalar da kitabın farklı yanlarından birisi... Bir çeşit anlıklar bunlar. Hayatın, birbirinden ayrı yüzlerine düşürülmüş iç geçiren bir şair yüreği her birisi...

Ve yine Çukurova'dan imgeler alarak başlayan uzun şiir: Karşılaşma... Tüm değerlerini yitirmeye başlayan yabancılaşmış bir toplumda, iyi, güzel ve doğru adına, sık sık 'dur gitme' diye seslenilen bir dosta, bir çeşit kendi hayatının hesabını verme bu şiir. Şiirimiz adına bir kazanım. Sözü noktalamadan önce, şiir tekniği açısından değinilmesinde yarar gördüğüm bazı noktalar var. Özellikle uzun şiirlerde, bölümlerin bağlanmasında yer yer şiire uygun olmayan geçişler söz konusu. Örneğin, 'dedim ki', 'dedi ki', 'yani', 'gördük', 'bazı bölümler okuyayım / düşüncelerini söyle bana'... Uzun şiirler numaralanmadığı ya da alt başlıklar taşımadığı için akış içinde bağlantılar andığım biçimde sağlanıyor. Ancak bu, okuru rahatsız ediyor, şiirin ritmini aksatıyor... Bunlardan arınmış Salih Bolat şiiri daha kusursuz olacaktır.

Cumhuriyet Kitap, 20 Ağustos 1992

'SEN GELMESEN DE BU YANGIN ÇIKACAKTI'

Şiir, telaşın, karmaşanın, uğultunun ardındaki dinginliği duyabilme yetisi olduğu kadar, bir avuç kumda dip fırtınalarını, derinlere inen balığın sesini, bir yaprakta büyüyen güzü duyma sanatıdır aynı zamanda. Büyük acılar, derin iç sarsıntılar, toplumsal çalkantılarla gündeme gelebileceği gibi, doğanın ve insanın bir umarsızlık, bir bilgelikle koyu bir sessizliğe teslim olduğu zamanlarda bir içses, sessizliğin sesi olarak, aynı yoğunlukla gündeme gelebilir. İlkinde olayların ve hareketin yüreğimizde burgaçlanan çatışmaları bizi söze götürürken, ikincisinde yatışmış bir durumun, nesnelerin ve olguların gerisinde bir sır gibi saklanan duyguların uyandırdığı çağrışımlar götürür bizi şiire. Her iki çıkış da insanın ve doğanın gerçeğinden bir perdeyi daha indirmek, yaşamla olan ilişkilerimizde yeni kanallar edinmek için çok özel bir olanaktır.

Salih Bolat, yeni yayımlanan beşinci şiir kitabı 'Uzak ve Eski'de bulutları, ufukları, yıldızları, akşamları, denizleri, dağları ve ağaçları ile giderek bir sessizliğe bürünen doğanın dinginliğini; nesnelerin, bizim duygularımıza bağlı olarak sustuğu ya da ses verdiği bir dünyanın dalgınlığını, kendine bir içses yaparak çıkıyor okurun karşısına: *"yaz, bir doğu akşamı. ezan. çıngırağıyla bir keçi/ pencere diplerinden geçiyor. Üç yıldız birden kayıyor./ senin son kez dönüp bakışını düşünüyorum, çekip/ giderken. bir kaptanın fırtınada ufka bakışını./ bu ülkenin geniş ve hüzünlü topraklarını." (...)*

Ezan, çıngırak sesi ve kayan üç yıldızdan çağrışımlar alan

ayrılığın, geniş ve hüzünlü topraklarla örtüştürülerek duyurulduğu yalın bir ustalıkla karşı karşıyayız. Büyük kentlerin telaşında atlayarak yaşadığımız zaman kesitlerini; nesnelerin ardına gizlenmiş duygu durumlarını, sözcüklerin aynasında dondurarak yüzümüze ve yüreğimize tutuyor Salih Bolat. *"hep oraya gelir. ıhlamur koruluğuna./ ağaçlar ile düşünceleri arasında bir yer/ seçer kendine. oturur mu, ayakta mı bekler,/ önemli değil, ama bulutlar kızarmıştır./ kuşlar ve yapraklar da. gölgesizdir her şey./ kıymık gibi batar ölmek düşüncesi, alacakaranlıkta./ anlamaktan yorulmuştur."* Gerçekte, doğa imgelerinin, nesnelerin ve mevsimlerin gerisinde, akıp giden zamanla, ona bağlı olarak ölümle, usul usul avuçlarından kayan yaşamla, adı konulmamış, açık edilmemiş ya da şiirin diliyle açık edilmiş bir hesaplaşma yatmakta bu şiirlerde. *"sen gelmesen de bu yangın çıkacaktı/ bir kırlangıç bizi ikiye bölecekti/ yeni adlar koyacaktık bitkilere/ son yaz güneşi de çekip gidecekti asmalardan/ senin kokun da gidecekti/ unutacaktık."*

Çocuklarını yitirmiş bir arsada duran akşam güneşi; soğuk ve korkunç kahraman heykelleri karanlıkta; bakışlarında karlara saplı trenler duran demiryolu işçileri; arkalarından gösterilen yenilginin mavi çocukları; aynı anda gösterilen bıçak ile boğaz, tuz ile zambak; çözülmüş bir deste başak olan rüzgâr; tarla kuşunun yolunu kesen yağmur; çaresizliğin sesini tanımlayan saat... Bütün bunlar, sıradan yaşam parçalarından parça parça süzülüp gelerek, tematiği zaman, aşk ve ölüm olan bir şiirsel bütünlüğe götürür bizi. O, bir şiirinde; *"hükmüm yok/ fazlayım burada/ akşamın ayrıntısıyım/ unutulmuş anahtar/ masada"* dese de, bir başka şiirinde; *"yola çıkarız/ sulara düşer gölgemiz/ yüzlerimizde pencereler ardına kadar/ ışıktan güvercinler girer içeriye/ durmadan yuva yapar"* diyerek, birini mutlaklaştırmadan, hüzünle iyimserlik arasında sürdürür yolculuğunu.

Kuşları Açıklamak, Aynı Bahçede ve Eski Zaman Şiirleri bölümlerinden oluşan 'Uzak ve Eski' için bir olumsuzluk; ayrı bir izleği olan Eski Zaman Şiirleri'nin, kitabın iç bütünlüğü açısından diğer şiirlere uzak düşmesidir. Bu bölüm başka bir bütün içinde değerlendirilebilirdi ve çok daha anlamlı olurdu.

Demokrasi, 7 Ocak 1996

AYDOĞAN YAVAŞLI'NIN 'GÜZEL İNSANLAR'I

Her İnsan Bir Mağaradır, daha çok gülmece öyküleri ve şiirleriyle tanıdığımız Aydoğan Yavaşlı'nın sekiz öyküsünün yer aldığı beşinci kitabı. Gülmece öykülerindeki ironi, gerçekliğin, yabancılaşmanın ince bir mizahla eleştirisi, bu kitabında yerini, buruk, yalın, insanı yüreğinden yakalayan, küçük insanın gerçeğine sevgiyle yaklaşan bir dile bırakmış.

Küçük taşra kasabalarında yaşanan geçim güçlüğü, yalnızlıklar, tıkanan sevgi açmazları, doğadan kopuşun getirdiği yıkımlar, çoktan kaybolmaya başlayan komşuluk ilişkileri, ölüm karşısındaki umarsızlıklar, küçük kurnazlıklar, sevgi-ölüm-yaşam ilişkilerinin küçücük hayatlar içindeki yeri... Yavaşlı'nın öykülerinde temel eksenleri oluşturmaktadır. Bu dış gerçekler içinde yaşayan Yavaşlı'nın 'güzel insanlar'ı yaşadığı gerçeklikle örtüşen duygu dünyaları ile ömrümüzde onulmaz boşluklar bırakarak kaybolmaya başlayan iyiliği, insani değerleri, bize duyumsatmak, yaşatmak için çırpınırlar.

"Artık insanlar da apartmanlar gibi yan yana geliyor, ama birbirlerini bütünlemiyorlar. Yaşadığımız yeri değiştirmek, olumlu yönde, insana yaraşır bir biçimde değiştirmek gerek. Aksi halde duygularımız da kuruyup gidecek. Sevgi, bilinmeyen bir duygunun adı olarak geçmişte kalacak" (...) 'Usul Usul Örmek Kendini' öyküsünün, *"bu mesleğin sermayesi yürektir, sevmesini bilen yürek"* diyen öğretmeni böyle seslenir öğrencilerine.

Ancak beş gün yaşayan kızının cenazesini morgtan alan bir baba, kızıyla ölüm-yaşam ilişkisi üzerine konuşa konuşa götürür kızını mezarlığa 'Her İnsan Bir Mağaradır' öyküsünde:

"Bir kaçınılmazlar toplamı mıydı yaşam? Durmadan katmerlenen, kendi basıncıyla oylumlanan pembemsi bir gül mü yoksa? (...) ne denirse densin yaşam dediğin ölümü hak etmeliydi. Ölümü hak etmeyen yaşam, en temel özelliğini yitirmiş demekti." (...) Ölümün, sevgisiz yaşamaktan daha acı olmadığını; gerçek ölümün sevmekten korkmak olduğunu anlatır babasına, öykünün beş gün yaşayan kız çocuğu: *"İnsan kendinin göçebesidir babacığım. Sevgi, yalnızca o yaşar, yaşamayı yalnızca o karşılar, yalnızca o..."*

'Adını Çocuklar Koysun' öyküsü, kitabın en güzel öykülerinden birisi. Yıllar önce batıya göç etmiş doğulu bir insanın, son yıllarda bir insan kırımına dönen kirli savaş nedeniyle yükselen milliyetçilik duygularıyla, kasabalı tarafından dışlanışı ve göçe zorlanışının trajik öyküsü. Bu göçü önlemeye çalışan emekli öğretmenin dostluğu, umarsızlığı... Bu aptal kini ve düşmanlığı anlamayan çocukların geleceğe umut olan sevgileri, saflıkları... Aydoğan Yavaşlı'nın bu 'güzel insanları'nı okudukça, sizin de *"yüzünüzün ısınıp içinizin ılıyacağı"*; geçmişinizde kalan, başucunuzda durduğu halde görmeyi unuttuğunuz bir dünya olduğunu; insanın, ancak o dünyanın insani değerlerine sahip çıkarak yaşarken ölmekten kurtulabileceğini; onca kuşatmaya karşın sevginin hâlâ burnunuzun direğini sızlattığını göreceksiniz.

"Çevremiz tekdüze, sığ kaldıkça düşüncelerimiz, ona bağlı olarak dilimiz, ilişkilerimiz de sığlaşıyor" diyen Yavaşlı'nın öykü macerasında apayrı bir yeri olan, yalın, lirik öyküler toplamı *Her İnsan Bir Mağaradır.*

SiyahBeyaz, 28 Ekim 1995

İÇİNDEKİLER

BİR GÜN ÖLÜMDEN ÖNCE

Seni Korumak İçin 7
Uzakların Büyüsü 9
Ömrüm Olmayacaktı Yoksa 12
Odaya Kapatılan Gökyüzü 14
En Yaşlımızın Gözünde İki Damla Yaş Vardı 16
Herkesi Vuran Bumerang 18
Öğrendiniz Artık 20
Dönüş 22
Göz Ardı Edilebilecek Resimler 24
Gece Işıkları 27
Size Barış Deniliyor 29
Evler Evler 31
Şiirin Silemediği Uzaklık 33
Tuzun İçindeki Gül 36
Anılar Gerçek midir? 38
Gökyüzü Öylesine Genişti ki 40
Ankara Ovasında Bir Seymen 42
Okyanusu Gösteren Su 45
Yalnızlığa Güzelleme 48
Kartopu 50
Beni Dönecek Bütün Tekerlekler 52
O Güzel Yerler... 55
Günlük Hayatın Sonsuzluğu 57
Akıl, Bütün Özgürlüğünüz 59
Herkesin Yüzünde Açık Bir Kitapla Yaşadığı Kent 62
Sarkacın Salınımı: Sokak ve Ev 65
Yazmak Konuşmak... 68

İNSANIN ACISINI İNSAN ALIR

Sevmek İnsanın En Büyük Acısıdır 73
Zamanın Boğuntusu 75
Ülkesini ve Kadınını İstedi Hırsla, Hüzünle, Umutla 78
Merhaba İyilik, Merhaba Murat Üstündeki Yalnızlığım 80
Sonuç 82
Kendi Yalnızlığını Gitmek 84
Keşif ya da Değişim 87
Siyah Bir Baş Dönmesi 89
Aşk İşgal Değildir 91
Ayrılık Burcu 94
İnsanın Acısını İnsan Alır 97
Aşkı Ölümle Kuşatılmış Bir Ülkede... 100
Kalabalık, Bir Kadın ve Devlet 102
İfade 105
Yaşamak En Büyük Güçtür 108
Senin Korkularını Benim İnceliğimi 110
"Türkiye Bu Tadı Seviyor" mu? 112
Ölümün Süt Kokan Resmi 115
Ben Buraya Yalnız Gelmedim ki 117
Onlar mı? (1) 120
Onlar mı? (2) 122
Emeğin Onur Şöleni 124
Hüzün ve Hayal Ülkesini Büyütüyordu 126

Acı Su ya da Küçük Noktalar 129
Maymuncuk 131
Güzel ve Dokunaklı 134
Ütopyasızlık 137
Şiir Varlıktır 140
Duygu Avcısı 142

GÜLÜN SESİ GÜL KOKAR
1/ Şiirin Sesiyle
Yazının Gücü/ Yazarın Sorumluluğu 147
Şiir ve Mutluluk 150
Çağdaş Toplumda Birey ve Sanat 153
Yaşamın Bilgisine Ulaşmak ve Şiir 159
Tarih Bilinci ve Sanat 162
Yeni (Olmayan) Bir Şair Tipi 165
Edebiyat ve Ödül 168
Esin Perisi 173
Şiirin Olmazları 177
Şiire Usul Sesli Girişler 180

2/ Kitaplardan Esen
Nâzım'a Hasret Yüklü Bir Selam 185
Pablo Neruda 189
Bir Yakınma Ustası: Cahit Külebi 193
Halk Albümü: Ceyhun Atuf Kansu 197
Orhan Veli Şiirinin Anlamı 200
Bir 'Yeryüzü Şairi': Celan 206
Gülten Akın, Göç ve 'Seyran' 209
'Sonra İşte Yaşlandım' 215
Işığın Biriktiği Yer: Şükran Kurdakul 217
Bir Kendine Sürgün: Metin Altıok 223
Hulki Aktunç'un Şiiri 226
Gölgesizler'in Işığı 228
'Şimdi Senden Yâre Kalan' 231
Kemal Özer'in Şiiri 234
Yüzüyle Susup Yüzüyle Konuşan Bir Şair 238
Cezmi Ersöz'ün Kardeş Kokusu 241
Kendi Ölümüyle Beslenen Bir Ardıç Kuşu 244
Ölüme Karşı Yaşamın Utkusu: Tavra 247
İç Geçiren Bir Şair Yüreğinden 249
'Sen Gelmesen de Bu Yangın Çıkacaktı' 252
Aydoğan Yavaşlı'nın 'Güzel İnsanlar'ı 255

Bütün Şiirleri,

Pervane

Bağbozumu Şarkıları

Bütün Yazıl

